STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03613

GEZAMLTE VERK

Hersh David Nomberg

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ה. ד. נאָמבערג

געזאַמלטע ווערק

ערשטער באַנד

פאַרלאַג „קולטור-ליגע", וואַרשע

ה. ד. נאמבערג

ערציילונגען

ערשטער באנד

פארלאג „קולטור-ליגע“ ווארשע

Printed in Poland

Copyrigth by "Kultur-Liga" Warszawa

געדרוקט איז 1000 עקזעמפלארן ווארשע, 1928

H. D. Nomberg—Dercajlungen

Sp-Wyd. Kultur-Liga, Warszsawa 1928

Druk. „D i W e l t" Nowolipie 7

אינהאלט

זייט

צווישן בערג	9
אין א חסידיש הויז	43
א קורסיסטקע	73
דאַיאַ־מאַנאַ	151
א פלוצליגגע עלטער	131

צווישן בערג

I

ווען מען רעדט וועגן יוגנט און געזונטקייט, שטעלט זיך מיר פֿאָר, ווי לעבעדיג, סאָניע, אַ יונגע מאָלערין, וואָס איך האָב קענען געלערנט פֿאַר עטליכע יאָר אין מינכען. קוקנדיג אויף איר, וואָלט קיינעם ניט איינגעפֿאַלן צו טראַכטן, אַז זי געהערט צו דער קינסטלערישער ראַסע. אַ רויט, פֿול פּנים מיט רונדע ליניען, אַ פֿעסט געבויטער קערפּער, קרעפֿטיג און שטאַרק; ענערגישע, זעהר לעבעדיגע אויגן; מיט איין וואָרט, אַ ווייב פֿון בלוט און מוסקלען, וואָס האָט ווייניג געהאַט אין זיך פֿון דער ווייבערישער שוואַכקייט. פֿון וואַנען האָבן זיך גענומען צו דעם באַשעפֿעניש אַזוי פֿיל ווייכקייט און פֿאַרחלומקייט, וואָס זי האָט אויסגעדריקט מיט איר פּענזל, — פֿאַר פֿיל איז דאָס געווען אַ רעטעניש. פֿון איר גאַנצן וועזן האָט גערעדט א י י ן טאָן, וואָס האָט אַלע איבעריגע פֿאַרטונקלט; איר געזונטקייט, איר שפּראָצעדיגע יוגנט, אַן אַנטוויקלטער קערפּער, איבערגעפֿילט מיט קרעפֿטן. ערשט מיט דער צייט האָב איך באַמערקט אין איר פּנים אָריגינעלע ליניען: רויהע, ווילדע צוגן; באַזונדערס, ווען זי האָט גערעדט, פֿלעגט פֿון צייט צו צייט דורכלויפֿן איבער דעם פּנים, שנעל ווי אַ בליץ, אַ ווילדקייט פֿון אַ בעסטיע, און אין די קאַנטיגע ווינקלען פֿון איר הערליכן שטערן האָב איך געפֿונען פֿיל אָנגעבוירענע אינטעליגענץ. דאָס גאַנצע באַשעפֿעניש איז אַלט געווען ניט מער, ווי צוואַנציג יאָר, און האָט געהאַט פֿיל טאַלענט. די פּראָפֿעסאָרן האָבן זי גערימט. זי האָט געמאָלט קי, סטאַרעס שעפּסן, דעם שטילן ים און דעם דרום-הימל (איר פֿאָטער איז געווען אַ אידישער גוט-באַזיצער אין דרום-רוסלאַנד)

מיט פיל ליבע און פרישקייט. דערצו איז זי געווען אַ פרייע נאַטור, אָפנהאַרציג, טיילמאָל ביז גראָבקייט, האָט ליב געהאַט אַלערליי ספּאָרטן, באַוועגונגען, ליכט און לוסטיגקייט. צוויי וואָכן נאָך אונזער באַקאַנטשאַפט בין איך שוין געווען פאַרליבט אין איר ביז איבער די אויערן, און זי מיך האָט אויך ליב געהאַט, אויף יעדן פאַל, מער פון אירע אַלע איבעריגע באַקאַנטע.

מיר האָבן נישט פיל געפאָדערט איינער פון אַנדערן, נישט גענומען אונזער פאַרהעלטעניש צו ערנסט און מיר האָבן גע־לעבט גליקליך. קיין ווייכקייטן און צערטליכקייטן האָט זי נישט ליב געהאַט; זי האָט נישט געוואָלט בלייבן פאַסיוו אַפילו אין איר ליב־האָבן. זי האָט, דוכט זיך, נישט געוואוסט פון שטילער בייגק־שאַפט, פון ציטעריגע געפילן; איר ליידנשאַפט איז זי באַפאַלן ווי אַ שטורעם־ווינט. טיילמאָל, נייענדיג מיט מיר אויף דער גאַס, האָט זי געקאָנט אָננעמען מיין האַנט, דריקן זי פעסט און צוטוליען זיך צו מיר, ווי אַ קינד. אָדער עס האָט געטראָפן, אַז איך בין געזעסן באַ איר ביז שפּעט אין דער נאַכט און איך האָב באַמערקט, ווי זי ווערט אויפגערעגט, ווי אויף איר פּנים לויפן דורך די בליצן פון ווילדקייט. דעמאָלט איז זי פּלוצלינג אויפ־געשטאַנען און געהייסן מיר גיין:

— נו, פּאַק דיך אַהיים. און מאָרגן קום נישט — האָט זי געערעדט ענערגיש.

און קושנדיג מיך פאַרן אַוועקגיין, אָנשטאָט אַן ענטפער אויף מיין פּראָטעסט נישט צו קומען, האָט זי מיך צוגעשטופּט צו דער טיר:

— נו, ניי; איך וועל קומען צו דיר, אויב עס וועט זיך מיר וועלן. איצט פּאַק דיך, גיכער!

אין דער זעלבער צייט האָט מיך זעהר פאַראינטערעסירט מיינער אַ באַקאַנטער, אַ אידישער סטודענט פון רוסלאַנד, וואָס האָט זיך האַלב אַסימילירט אין דייטשלאַנד, שוואַרצוואַלד האָט ער געהייסן. ער איז געווען קלוג, זעהר אינטעליגענט, נאָר מיט אַ שוואַכן, לירישן כאַראַקטער; אָרים, פאַרשטויסן און עלנט. אַ צעבראָכענער מענש. איך האָב אים געפּרובט צו מאָלן, האָב פיל געאַרבעט איבער זיין פּאָרטרעט, נאָר מיר האָט זיך בשום

אופן נישט איינגעגעבן אויפצוכאַפּן דעם גרונג־טאָן פון דעם פּנים, דאָס, וואָס מיך האָט אייגנטליך דערין אינטערעסירט. דאָס איז געווען אַ קרייִנקליך מאָגער פּנים, מיט איינגעפאַלענע באַקן, מיט אַן אַרויסגערוקט מויל, מיט אַ לאַנגער אָדלער־נאָז, אַליין פאַר זיך אפשר נישט מאוס און טיפּיש, נאָר פון דעם מאָגערן געזיכט האָט זי אַרויסגעשטאַרט ווי איבעריג. און דאָך האָט דאָס פּנים פאַר־מאָגט עפּעס טיף־סימפּאַטישעס, וואָס האָט צוגעצויגן צו זיך, — דאָס, וואָס איך האָב סוף כל סוף נישט געקאָנט אויפכאַפּן און אויפמאָלן. אין די ליניען פון זיינע קין־באַקן, אין די קנייטשן נעבן מויל איז געלעגן אַ מאָדנע אונטערטעניגקייט, אַן אומבאַ־האָלפנקייט, אַ האָפענונגסלאָזיגקייט... ניין, איך דריק מיך נישט ריכטיג אויס. דאָס אַלץ איז געלעגן אין זיינע גראָהע, טיפע, פאַראומעטעטע אויגן; אין די ליניען פון פּנים איז געלעגן עפּעס אַנדערש — אַ הייליגקייט? אויך נישט דאָס, ריכטיגער: אַ שטילקייט און אַ רוהיגקייט; אַ רוהיגקייט פון אַ טויט פּנים. ס'איז גענוג געווען, ער זאָל צומאַכן די אויגן און פאַרוואַרפן אַביסל דעם קאָפּ אַרונטער, אום עס זאָל פאַרשווינדן פון אים יעדער שפּור פון לעבן און באַוועגונג, און ס'זאָל זיך דוכטן, אַז מיר האָבן פאַר זיך אַ טויטן קאָפּ. דער נאַנצער מענש האָט אויסגעזעהן צו זיין געקנאָטן פון ליידן, נאָר אויך די ליידן האָבן נישט מער געלעבט; זיי זיינען געלעגן טויט, פאַרגליווערט אויף זיין פּנים. און טראָץ דעם, איז קיין שאָטן פון פאַרביטערטקייט, קיין צייכן פון נאַל און סאַר־קאַזם נישט געווען צו געפינען אין זיין פּנים!

איך האָב דערציילט סאָניען וועגן אים, און זי איז געקומען אים באַטראַכטן, ווי עפּעס אַן אינדיאַנער פון אַמעריקע. זי איז געקומען, בשעת איך האָב געאַרבעט, און ער האָט פּאָזירט פאַר מיר, און האָט זיך גלייך גענומען אים אַרומקוקן, פון דער נאָהענט, פון אַ פּערספּעקטיוו, פון אַ פּראָפיל, אָהן שום צערעמאָניעס, נישט צו ריידן מיט אים קיין וואָרט. איך האָב מיך אַזש פאַרשעמט. איך האָב ניט געקאָנט שוואַרצוואַלדן, האָב געקאָנט זיין אַנ־געבאָרענעם שטאָלץ, וועלכן ער האָט געוואוסט אָפּצוהיטן, טראָץ זיין גוטמוטיגקייט. נאָר סאָניע אַליין האָט זיך באַלד געכאַפּט און גענומען זיך פאַרענטפערן פאַר אים:

— אַנטשולדיגט, — האָט זי געזאָגט, — העט שוואַרצוואַלד, — וואָס איך דערלויב זיך אייך אַזוי צו באַטראַכטן. אַזוי איז שוין אונזער נאַטור. פאַר אונז עקסיסטירט דאָך ניט קיין זאַך, אויסער דער ליניע און דער פאַרב. נישט וואָר?

איך האָב באַמערקט, אַז זי האָט געמאַכט אַן איינדרוק אויף מיין באַקאַנטן; ער האָט אַפילו נישט געטראַכט צו פילן זיך באַליידיגט און האָט געענטפערט גוטמוטיג:

— וואָר; געוויס.

— און אָט זעהט איר, איך שפּאַר מיך אַלץ מיט אים (זי האָט אָנגעוויזן אויף מיר). ער זאָגט, אַז זעהן די ליניען און די פאַרב איז ניט גענוג; מען מוז נאָך פילן די נשמה פון דער זאַך. צי איז דאָס אַזוי? איך האָב נאָך קיינמאָל נישט געזעהן קיין נשמה, איך ווייס נישט, וואָס דאָס איז אַזוינס. ווי אַזוי זאָל איך זי פילן? ווי מיינט איר, העד שוואַרצוואַלד? ער האָט מיר געזאָגט, אַז איר זענט קלוג און איר האָט קלאָרע באַגריפן וועגן קונסט.

— אָ! — האָט שוואַרצוואַלד אויסגערופן — איך בין קיין קינסטלער נישט, נאָר אַ סטודענט־פילאָזאָפיע; וועגן קונסט קאָן איך נאָר פילאָזאָפירן; פאַר אַ קינסטלער ווידער איז פילאָזאָפירן נאָר אַן איבעריגע זאַך.

— אָט אַזוי האָב איך ליב, אָט דאָס זאָג איך אויך! איך וויל נאָרנישט וויסן, איך וויל זעהן און מאָלן; זעהן און מאָלן און ווייטער גאָרנישט.

איך האָב מיך אָנגעהויבן שפּאַרן:

— מען מוז דאָך האָבן האַרץ, געפיל; מען מוז דאָך האָבן אַ באַציהונג צו דער זאַך, וואָס מען מאָלט; אַ גייסטיגע פּער־ספּעקטיוו...

און מיר האָבן זיך גענומען שפּאַרן לויט אונזערן געוויינליכן שטייגער.

שוואַרצוואַלד האָט געשוויגן, ער האָט זיך ניט אַזוי פיל איינגעהערט, ווי צוגעקוקט צו דער יונגער מאָלערין, וואָס איז אַזוי איינגעליבט אין ליניען און פאַרבן. צום סוף האָט ער זיך געשטעלט אויף איר זייט:

— איר זענט דאָפּלט נישט גערעכט — האָט ער זיך געווענדט צו מיר — איינמאָל, וואָס איר שפּאָרט אייך. דאָס לאָזט איבער פאַר אונז, פילאָזאָפן. איר דאַרפט נאָר מאָלן. צווייטנס, זעהן אַ זאַך, זעהן זי קינסטלעריש, הייסט זעהן זי מיט האַרץ, מיט געפיל, מיט אַ גייסטיגער פּערספּעקטיוו, מיט אַלעם דעם, וואָס איר טילט. איר שפּאָרט אייך וועגן ווערטער.

מיר האָבן זיך גענומען צוזאַמען באַטראַכטן מיין אַרבעט. זי איז קיינעם נישט געפעלן. מיר — נאָך וויינינגער, ווי זיי ביידן. אויף צו מאָרגנס האָב איך אָנגעהויבן אויף דאָס ניי, און ווידער נישט געענדיגט, ווידער גענומען אים מאָלן אין אַ נייער פּאָזע. פון דעם אַלעם איז אָבער גאָרנישט אַרויסגעקומען.

II

אין דער צייט פון מיין אַרבעט פלעגט סאָניע אָפט אַריינקומען צו מיר. שוואַרצוואַלד פלעגט אָפט מיט מיר אַריינגיין צו סאָניען און פאַרברייננגען מיט אונז צוזאַמען דעם אָוונט. לאַנגווייליגע אָוונטן זיינען דאָס געווען. זיי האָבן זיך געשלעפּט פּאַמעליך און אומעטיג און האָבן איבערגעלאָזט אין האַרץ אַן אומצופרידנקייט, עפּעס אַ שווערע, אומבאַקאַנטע זאָרג. ער אַליין איז געזעסן און געשוויגן. מיר האָבן זיך געשעמט צו ריידן, וועגן וואָס ריידן? פילאָזאָפירן?—אונזערע אידייען אינטערעסירן אים נישט, ער האָט זיי טויזנט מאָל געהערט. פלוידערן? — דאָס איז געווען אוממעגליך; זיין געגנוואַרט האָט אָנגעוואָרפן אַ טונקלען שאָטן אויף אונזער געמיט. פון זיין גאַנצן וועזן האָט געווייט אַ האָפענונגסלאָזיגקייט, אַ ווּיסטער אומעט פון שוין לאַנג חרוב־געוואָרענע וועלטן. אין זיין געגנוואַרט, דוכט זיך, האָט מען געקאָנט טראַכטן און ריידן נאָר וועגן איין זאַך — וועגן טויט.

און אין די לאַנגווייליגע אָוונטן האָב איך זיך צוגעקוקט צו זיין פּנים, האָב שטודירט יעדע איינציגע ליניע, יעדן איינציגן קנייטש, יעדע באַוועגונג, יעדע מינע, יעדן בליק. און גאַנץ גיך

האָב איך אַנטפּלעקט אַ שרעקליכן סוד: דער אָרימער מענש האָט טיף פאַרגעטערט די סאָניע, ער האָט זי געגעסן מיט די אויגן, ער האָט זיך פאַרליבט אין איר, פאַרליבט אומזיניג, מיט דער גאַנצער קראַפט פון זיין האָפענונגסלאָזיגקייט! אַז זי האָט גערעדט אָדער איז נעהענטער צוגעגאַנגען צו אים, האָט זיך זיין געזיכט מאָדנע געענדערט. עס האָט אויסגעזעהן, ווי די פאַר־גליווערטע ליידן זאָלן צעשמאָלצן ווערן; זיי זיינען געוואָרן לעבעדיג, האָבן דערציילט שרעקליכע, האַרצרייסנדע געשיכטעס און האָבן געבעטן, געבעטן... אַך, ווי ווידעריג דאָס פּנים איז אין די מאָמענטן געוואָרן! ווי אומבאַהאָלפן, ווי קרייענקליך שוואַך, ווי רחמנותדיג און ווי נאַריש: איך האָב פיל מאָל ניט געקאָנט איבערטראָגן און האָב מיר פאַרדעקט מיט די הענט די אויגן. און סאָניע — זי האָט זיך געלאַנגווייליגט. געפילט זיך טרויעריג, מיר און אַפּאַטיש נאָך אַזאַ אָוונט, און דאָך האָט זי נישט געזוכט קיין וועג אָפּצוהאַקן מיט אים. פאַרקערט: זי האָט אים שטענדיג געבעטן קומען און האָט געהאַט פּרעטענזיעס, אויב ער האָט זיך אַ טאָג צוויי ניט געוויזן.

— זאָג מיר, — האָט זי מיט מיר געטענעט נאָך דעם, ווי ער איז אַרויסגעגאַנגען, צו וואָס לעבט אַזאַ מענש?

איך האָב געשוויגן, נאָר זי איז צוגעשטאַנען צו מיר, פּונקט ווי דאָס וואָלט געווען מ״ין שולד און מ״ין לעבן.

— ער גלויבט אין גאָרנישט, ליבט גאָרנישט, האָפט אויף גאָרנישט. אַלץ, אַלץ איז אים גלייך! קיין זאַך אינטערעסירט אים נישט, נישט קיין ביכער, נישט קיין מענש, נישט קיין קונסט — גאָרנישט, ווי אַזוי זשע לעבט ער? זאָג מיר, איך פרעג דיך.

— ער לעבט, ווייל ער לעבט, צו וואָס לעב איך? צו וואָס לעבסט דו?

— איך? איך האָב ליב די קונסט!

זי האָט די ווערטער אַרויסגערעדט מיט אַזאַ שטאָלץ און זיכערקייט, אַז זי האָט געקאָנט איבערציינן דעם גרעסטן סקעפּ־טיקער. די קינסטלערין אין איר האָט זיך אָנגערופן און האָט געפינקעלט אין אירע אויגן.

— און אפשר האָט ער אויך וועמען ליב. מען קאָן נישט וויסן —
האָב איך באַמערקט קורץ.

זי האָט פאַרשטאַנען דעם וואונק, און אויף אירע ליפּן האָט, אָנשטאָט אַן ענטפער, געשפּילט אַ צופרידענער שמייכל. דאָס איז געווען איר אַרט אַזוי אָפּצוהאַקן אַ געשפּרעך מיט אַ באַזונדערן שמייכל, וואָס האָט באַדעקט איר גאַנץ פּנים און האָט דערציילט פון אַ טיף גליק־געפיל און איינגעליבט זיין אין זיך, וואָס האָט קיין גרעניץ ניט.

און אַזוי זיינען דורך אָוונטן נאָך אָוונטן.

זי האָט זיך געלאַנגווייליגט מיט אים און האָט אים צוגעלאָסטשעט; פאַר מיר האָט זי זיך געקלאָגט אויף דעם „שוואַרצן שאָטן" (אַזוי האָט זי אים גערופן), וואָס וואַרפט אָן אַן אומעט אויף איר נשמה, און אים האָט זי געבעטן קומען און האָט נישט אויפגעהערט צו רייצן זיינע נערוון. זי פלעגט זיך שפּילן מיט זיין האַנט, פלעגט אים הייסן, ער זאָל באַרירן די מוסקלען פון אירע הענט און זעהן ,ווי שטאַרק זי איז, און האָט זיך שטייף געשטעלט קעגן אים אין איר יונגטליכער פרישקייט, אַרויסרוקנדיג איר ברוסט. דער אָרימער מענש האָט זי געפאָלגט, ווי אַ קינד.

איך האָב אַלץ נאָך געאַרבעט איבער זיין פּאָרטרעט, כאָטש איך האָב שוין געפילט, אַז דערפון וועט גאָרנישט ווערן, מיר איז דערעסן געוואָרן מיין אַרבעט, נאָר אָט איז אַריינגעקומען סאָניע, אין אַ וויים פוטערן היטל, גערויטלט, קלינגענדיג מיט די גליטשאייזנס, וואָס זי האָט געהאַלטן אין דער האַנט, און האָט מיטגעבראַכט מיט זיך אין צימער אַריין די פרישקייט און שיינקייט פון פראָסטיגן, זוניגן ווינטער־טאָג, צו וועלכן זי איז אַזוי ענליך געווען. שוואַרצוואַלד איז אויפגעשטאַנען איר אַנטקעגן און האָט זי באַגריסט לוסטיג און דרייסט, גאַר נישט ווי זיין שטייגער, דאָס איז געווען איינער פון די קריינקליך־לעבהאַפטע מאָמענטן, ענליכע צו דעם פלוצלינגען אויפפלאַקערן פון אַ ליכט, וועלכע זיינען אים באַפאַלן פון צייט צו צייט. ער איז געוואָרן רירעוודיג... פריילך, ווי אַ נייער.

— און וואָס איז מיטן פּאָרטרעט? — האָט סאָניע געפרעגט.

— ס'וועט גאָרנישט זיין דערפון — האָב איך געענטפערט.

— לאָז, איך װעל פּרובירן; זעצט אייך שװאַרצװאַלד.

זי האָט אַראָפּגעװאָרפן פון זיך דעם מאַנטל, האָט גענומען אַ בלײשטיפט און געצײכנט עטליכע ליניען, נאָר דאָס איז איר באַלד דערעסן געװאָרן, און זי האָט אַװעקגעלעגט די אַרבעט.

— דאָס איז נישט פאַר מיר — האָט זי געזאָגט.

— נײן, ריסעװעט מיך, איך בעט אײך — האָט שװאַרצװאַלד זי געבעטן. — איר דאַרפט מיך ריסעװען. איך בין זיכער, אַז אײך װעט עס געלונגען, אײך, נאָר אײך.

— פון װאַנען װײסט איר דאָס? — האָט זי געפרעגט פּראָסט.

— איך װײס, איך בין זיכער. איך פיל דאָס, אין אמתן; ריסעװעט מיך.

בעטן, אײנרײדן — דאָס איז ניט געװען אין שװאַרצװאַלדס נאַטור. און ס'איז אויסגעקומען אַזױ מאָרנע, אַזױ אומבאַקװעם צו הערן אים רײדן אין אַזאַ טאָן.

— נו, לאָזט מיך צו רוה — האָט סאָניע געזאָגט — איך קאָן אַזעלכע פּנימער ניט ריסעװען.

— פאַרװאָס?

— װײל זײ זײנען נישט שײן.

שװאַרצװאַלד איז איבערראַשט געװאָרן פון איר קורצן ענטפער, װאָס איז, דוכט זיך, נישט געװען קײן נײעס פאַר אים. װיפיל מאָל האָט ער אַלײן פאַר מיר גערעדט מיט פאַראַכטונג װעגן זײן אויסערליכער אומגעלומפּערטער פּערזאָן! איצט איז ער בלײך געװאָרן, זײן שטימונג האָט זיך פלוצלינג געענדערט. ער איז געװאָרן שטיל, פאַראומעטעט. און די פאַרנליװערטע לײדן זײנען געלעגן טויט אויף זײן פּנים.

מיר האָבן זיך אַלע געפילט שלעכט, און אַז ער האָט זיך געזעגנט, האָט סאָניע אים געבעטן קומען, אומבאַדינגט קומען מאָרגן צו איר, און האָט געשמײכלט צו אים און קאָקעטירט מיט אירע אויגן, גלײך װי אַלץ װאָלט געװען אין בעסטער אָרדענונג.

II

„אַ גאָט האָט פאַרלאָזט דעם אָלימפּ און געקומען מיך וועקן:
‚שטיי אויף דו איינגעשלאָפענער מענש, דו פאַרשעמטער, דו אַנטרונענער פון לעבן — ערוואַך!‘

‚וואו איז דיין יוגנט?‘ — פאַרגעסן.
‚וואו איז דיין גליק?‘ — פאַרפלויגן.
‚וואו איז דיין האָפענונג?‘ — געשטאָרבן.

שטיי אויף, שטיי אויף! אַ ווּיסטער חלום האָט זיך דיר געחלומט.

„פון אַ וויט לאַנד בין איך געקומען, פאַראומעטעטער מענש! פון אַ לאַנד, וואו דער קוואַל פון לעבן האָט גערוישט און געשפריצט אין די אַלטע פאַרגאַנגענע דורות; פון לאַנד פון דער אייביגער שיינקייט בין איך געקומען — ריך צו וועקן: שטיי אויף!“

„אַ נייער טאָג ווערט געבוירן אויף מזרח־זייט; אַ נייע ליכטיגקייט ליגט אויסגעגאָסן אויף טאָלן און בערג, אויף וועלדער און פעלדער, און מיט גין־גאָלדענע ראַנדן באַצירט, ציהען וואָלקנס איבערן הימל אָנצוזאָגן אַ גוטע בשורה דער וועלט און דיר, — דער ווּיסטער חלום איז פאַרשוואונדן — ערוואַך!

„די מאָרגן־לופט איז פול מיט פרישע ריחות, לינדע ווינטן בלאָזן און וועקן יעדעס גרעזל און בלימל: ‚שטייט אויף! ערוואַכט!‘. לויטערע שטימען פון ריינע גלאָקן ציטערן אין דער לופט; און העלער, העלער ווערט די נייע ליכטיגקייט, און די זון־צעררייסט איר פורפורנעם שלייער און גייט אַרויס פריש און יונג און ניי־געבאָרן. ערוואַך, פאַרשלאָפענער מענש, וועק דיינע בייזע און גוטע געפילן, וועק דיינע האָפענונגען — די צייט איז געקומען. שטיי אויף!“

— וואָס וועקט זיך אין מיר? — דיין פאַרשלאָפענע יוגנט.
— וואָס רוישט מיין בלוט? — עס באַגערט גליק און ליבע.

— וואָס בלענדט מיר די אויגן? — האָט אויפגעוואַכטע האָפענונג.

— שטיי אויף!"

„אַראָפּגעריסן איז דער שוואַרצער שלייער פון דיינע אויגן און פאַריאָגט געוואָרן איז דער שאָטן פון טויט, לעבן און לוסט צים איך אין דיינע גלידער, איך — דער גאָט פון ליבע!

— שטיי אויף!".

דאָס ראָזינגע געדיכט, געשריבן אין דייטשע העקזאַמעטערן, האָט געהייסן „די אויפערשטעהונג". שוואַרצוואַלד האָט עס מיר געבראַכט און דערלאַנגט מיט אַ פאַרשעמטער מינע.

— נאַט, לעזט דורך, אויב ס'איז אייך נישט לאַנגווייליג — האָט ער געזאָגט.

איך האָב עס דורכגעלעזן און האָב געקוקט אויף אים אומבאַשטימט.

— נו, וואָס קוקט איר מיך אָן? דאָס געדיכט געפעלט אייך?

— יאָ, געוויס, קלאַסיש, ווי עס פּאַסט פאַר אַ פילאָזאָף. נאָר האָט נישט פאַראיבל, איר זענט, רוכט זיך, פאַרליבט? נישט האָר?

ער האָט זיך אַביסל פאַרשעמט און געזאָגט שמייכלדיג:

— און אַז יאָ, איז וואָס?

— איז גאָרנישט.

ער איז זיך איבערגעגאַנגען עטליכע מאָל איבערן צימער. ס'איז קענטיג געווען, אַז ער וויל עפּעס ריידן מיט מיר. ער איז געווען אין זיין לוסטיגער שטימונג, די אויגן זיינע האָבן געפינקעלט. און פּלוצלינג האָט ער זיך צו מיר געווענדט:

— איר ווייסט דאָך געוויס אין וועמען?

— געוויס; אויף יעדן פאַל איז זי דאָס ווערט.

— איר זענט אַן אויפריכטיגער מענש? איר זאָגט קיין ליגן נישט?

— רוכט זיך.

— אויב אַזוי, וויל איך, איר זאָלט מיר זאָגן די וואַרהייט, איר זענט אייפערזיכטיג? איך וויל דאָס וויסן.

— וואָס רעדט איר, שוואַרצוואַלד? עס פעלט מיר נישט אײן. איך פאַרזיכער אײַך; איך בין נישט אײפערזיכטיג. מײנע באַ־ציהונגען צו סאָניען זײנען זעהר נישט ערנסטע, מיר זײנען צװײ פרײע פױגלען, אײנמאָל. און צװײטנס, װי זאָל איך אײך זאָגן...

איך האָב שיער נישט אױסגעזאָגט מײן געדאַנק, אַז אױף וואָס נישט, נאָר אױף דעם געװוּנטן אינסטינקט פון סאָניען קאָן איך מיך פאַרלאָזן. נאָר איך האָב מיך געכאַפּט און ניט גע־ענדיגט די פראַזע, ער האָט דאָס ניט באַמערקט. ער האָט געװאָלט אױסגיסן פאַר מיר זײן האַרץ:

— איר זענט אַ װאױלער מענש. איך האָב אײך װאַרהאַפטיג ליב. און װײסט איר: איך בין פאַרליבט, פאַרליבט אָט ביז אַהער (ער האָט אָנגעװיזן אױפן האַלז). איך האָב קײנמאָל אַזאַ געפיל נישט געהאַט. איך קאָן װעגן גאַרנישט טראַכטן, קאָן װעגן גאַרנישט רײדן, װי נאָר װעגן איר. איך בין נישט פײהיג צו לעבן אָהן דעם געדאַנק, מײן בלוט װעט זיך אָהן אים אָפּזאָגן צו שלאָגן אין די אָדערן... איר װעט זאָגן, אַז איך בין אַ נאַר, אַז איך בין דול, נאָר איר פאַרשטײט נישט, איר קאָנט דאָס נישט פאַרשטײן. איר װײסט נישט, װאָס דאָס איז אַזױנס אַפּאַטיע, די טױטע עקסיסטענץ, אָהן אינטערעס, אָהן פרײד, אָהן אַנטציקן, אָהן האָפענונג, אָהן גליק, איך נאָר מיך? גאָט! איך װיל נישט מער, װי זײן גענאַרט. איך װיל האָבן מײן אילוזיע. איך קאָן מער נישט אױסהאַלטן מײן אַפּאַטיע, אַזױ קאָן מען לאַנג נישט לעבן...

ער האָט זיך באַלד געזעגנט מיט מיר און איז געגאַנגען אַהײם. זײן פּנים איז געװען אױפגערעגט, אין די אױגן האָט געפינקעלט אַ קרײנקליך פײער און אײנגאַנצן האָט ער אױף מיר געמאַכט אַן אײנדרוק פון אַ האַלב־פאַרריקטן.

— נו, דיר דאַרף מען װינשן גליק צו דײן נײעם ערפאָלג — האָב איך געזאָגט סאָניען נאָך דעמזעלבן טאָג — שװאַרצװאַלד איז אין דיר פאַרליבט אױף טױט. נאַ, לעז.

איך האָב איר איבערגעגעבן דאָס געריכט, װאָס איך האָב געהאַט גענומען באַ שװאַרצװאַלדן. זי האָט עס געלעזן און געזאָגט, אַז ס׳געפעלט איר נישט.

— און אַזוי האָסט דו אַ נײַ האַרץ באַוועלטיגט. זיי שטאָלץ — האָב איך געזאָגט מיט פאָרוואורף.

— און דו ביסט אפשר אייפערזיכטיג? איך בין, דוכט זיך, נאָך פריי.

— ווי שעמסט דו דיך ניט צו ריידן אַזוינע רייד? איך — אייפערזיכטיג! און אויף וועמען?

זי האָט זיך צעלאַכט און געפרעגט:

— ער איז אין אמתן אין מיר פאַרליבט? דו מיינסט?

— פאַרליבט אויף טויט.

זי האָט גאָרנישט געענטפערט, נאָר אויף אירע ליפּן האָט געשפּילט אַ שמייכל — איר שמייכל.

IV.

אין מיטן בעסטן ווינטער איז סאָניען איינגעפאַלן צו מאַכן אַ שפּאַציר אויף די בערג, און זי האָט מיטגענומען מיט זיך מיך מיט שוואַרצוואַלדן, מיר האָבן זיך אָנגעטאָן, ווי טוריסטן, וואַרעם און לײַכט; סאָניע — אין ווײַסן! אין אַ טריקאָטענער יאַקע, וואָס האָט איר פרישן קערפּער צוגעגעבן נאָר אַ באַזונדערן רייץ, און אין אַ ווײַס פוטערן היטל, וואָס איז געלעגן קאָקעט אויף איר קאָפּ; מ י ר האָבן זיך געקליידעט אין קורצע וואַרעמע טוזשורקעס, אין ברייטע, געגעלטע שיך, אין לאַנגע זאָקן, וואָס האָבן דערגרייכט ביז איבער די קני, און אין טיראָלער היטן מיט אַ פעדער באַ דער זייט. די וואוילערישע קליידונג האָט, דעם אמת זאָגנדיג, ניט זעהר האַרמאָנירט מיט שוואַרצוואַלדס פיגור, נאָר ער האָט זיך געפרייט מיט איר ווי אַ קינד. ווי איך האָב שוין באַמערקט, האָט ער זיך אין דער לעצטער צײַט געענדערט, געוואָרן צײַטנווייז לוסטיג־אויפגערעגט. דערפאַר איז ער טיילמאָל אַרײַנגעפאַלן אין אַזאַ שווערן אומעט, אַז ער האָט געמאַכט דעם איינדרוק פון אַ פאַרריקטן מעלאַנכאָליקער.

נאָך האַלבער נאַכט זיינען מיר אַרויסגעפאָרן פון מינכן און אָנגעקומען קיין קופשטיין פאַרטאָג. קופשטיין איז אַ קליינע שטאָט אויף צפון־טיראָל, האַרט בײַ דער בייערישער גרעניץ, אַרומגערינגעלט פון אַלע זייטן מיט בערג; פון איין זייט — מיטן בייערישן הויכלאַנד, פון דער צווייטער — מיט אַ גאַנצער קייט בערג, וואָס טראָגן צוזאַמען דעם נאָמען „קייזער־בערג", און וועלכע שטייען, ווי פּאָסטן פאַר די ריזיגע אַלפּן. מיר האָבן אָפּגערוהט אין אַ רעסטאָראַן אַ שעה־צוויי, ביז ס'איז טאָג געוואָרן, אָנגעטאָן די זעקלאַך אויף די פּלייצעס, גענומען די לאַנגע שטעקנס אין די הענט און זיינען אַרויס פון שטוב.

די שטאָט איז געלעגן איינגעהילט אין אַ טיפן נעפּל. מיר האָבן אַפילו נישט דערזעהן די הייזער פון דער קעגנאיבערדיגער זייט אין מאַרק, דאָס איז נישט געווען קיין געוויינליכער נעפּל, נאָר אַ ריקע כמאַרע, וואָס האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אין טאָל אַריין פון די בערג און האָט שווער געלויערט איבער אַלץ און איבער אונז. מענשן האָבן געוואַנדלט אין מיטן דער כמאַרע, ווי שאָטנס, און האָבן אויסגעזעהן צו מאַכן מאָרנע באַוועגונגען. צייטנווייז האָבן זיי זיך פאַרלאָרן און צוריק באַוויזן, אַרויסשווימענדיג פון דעם גראָהען ים, פון דער ערשט אויפגעגאַנגענער זון איז קיין שפּור נישט געווען צו דערקענען. און טראָץ דעם נעפּל, איז געווען גענוג קאַלט, פראָסטיג און גליטשיג, און מיר זיינען געווען נישט אויסגעשלאָפן, מיר האָבן זיך דעריבער געהאַלטן צוזאַמען, ווי אַן איבערגעשראָקענע סטאַדע, צו קאָנען זיך העלפן איינער מיט דעם צווייטנס אַקסלען, אויב מיר וועלן זיך אויסגליטשן. מיר זיינען געגאַנגען שטיל, נישט גערערט צווישן זיך, און אין האַרצן האָבן מיר באַדויערט, וואָס מיר האָבן געפאָלגט דעם משוגענעם איינפאַל פון סאָניען צו לאָזן זיך אין מיטן ווינטער אין די בערג. סאָניע אַליין, די שטענדיג־פרייליכע, שטענדיג־ענערגישע, איז אויך געגאַנגען שטום, ווי אַ זינדיגע, און זי האָט זיך אין אמתן געמוזט פילן זינדיג; באַזונדערס, קעגן מיר. וואָלטן מיר כאָטש געווען אַליין; זי אָבער האָט ניט אַנדערש געוואָלט, נאָר שוואַרצוואַלד זאָל מיטגיין.

טראָץ דעם נעפּל, זײַנען מיר געגאַנגען ביז צום באַרג און האָבן אָנגעהויבן אַרויפצוגיין, מיר זײַנען אָפּגעגאַנגען אַ היפּשע צייט, פּאַמעליך שלעפּנדיק די פיס, פאַרשלאָפן און פאַרטראַכט. אַז מיר האָבן זיך אויפגעהויבן אויף 2500 — 2000 מעטער הויך, האָבן מיר באַמערקט, אַז דער נעפּל איז פאַרשוואונדן. די לופט איז געווען קלאָר און דורכזיכטיק, כאָטש אַרום זיך האָבן מיר גאָר נישט געקאָנט זעהן. מיר האָבן זיך געפונען צווישן בוימער, פון ביידע זייטן וועג איז געלעגן דער פאַרפרוירענער שניי, און דער וועג אַליין האָט זיך טיף איינגעשניטן אין מיטן, און מיר האָבן אים געזעהן פאַר זיך נאָר אייניגע מעטער, ווייל באַלד האָט ער זיך געבויגן און גענומען אין אַ זייט און געפירט אונז מיט זיגזאַגן, ווי אַלע בערג־וועגן.

— נו, ווי פילט איר אייך, גנעדיגעס פרייליין? — האָב איך געפרעגט סאָניען מיט נישט ווייניג נאַל.

— זעהר גוט, גנעדיגער הער — האָט זי געענטפערט קאַלט.

— שוואַרצוואַלד! וואו זענט איר? — האָט זי זיך געווענדט צו מיין באַקאַנטן, וואָס איז אַלץ געבליבן הינטערשטעליג הינטער אונז.

— די מינוט! — האָט ער געשריען פון דער ווייטן און האָט גענומען לויפן צו דעריאָגן אונז.

נישט פאַראַן עפּעס ערגערס באַם גייען אין בערג, ווי לויפן און ענדערן דעם טעמפּ פון גאַנג, אַזוי אַרום ווערט מען זעהר גיך מיד. איך האָב אים דאָס באַמערקט, נאָר ער האָט גע־ענטפערט מיט בריהשאַפט:

— עס מאַכט נישט אויס! איך וועל נישט מיד ווערן.

און מיר האָט זיך אין דער מינוט געדוכט, אַז ער איז אין אמתן געוואָרן יונגער און פרישער, אַז זיין שטים קלינגט זיכער און קרעפטיג... „דער גאָט פון אָלימפּ האָט געוועקט און דער־וועקט", האָב איך געטראַכט...

נייענדיג אַזוי, האָבן מיר אָנגעהויבן צו באַמערקן ליכט־פלעקן אין די שאָטנס פון די בוימער, וואָס האָבן זיך אויסגעריסעוועט אויפן שניי. מיר האָבן אויפגעהויבן די אויגן און דורך דעם געפלעכט פון צווייגן האָבן מיר דערזעהן שטיקער בלויען הימל.

אונז אַלע איז מיט אַמאָל געוואָרן פרייליכער. מיר האָבן לאַנג שוין נישט געפילט קיין קעלט אין קערפּער, זיינענדיג דערוואַרעמט פון אונזער אייגענער באַוועגונג, און מיר האָבן זיך גענומען גיין מיט מער קוראַזש. אונזער וועג האָט זיך געדרייט און געדרייט, ווי אַ שלאַנג; דערזעלבער צעטראָטענער שניי פון אונטן, דערזעלבער פאַרפרוירענער שניי פון די זייטן און אַזוי אָהן אויפהער. די ליכט־פלעקן און די שטיקער בלויער הימל זיינען צייטנווייז אינגאַנצן פאַרשוואונדן. מיר זיינען שוין געהאַט געגאַנגען מער, ווי אַ שעה־צייט, און דער וועג ביז צום שפּיץ באַרג איז געווען אויסגערעכנט אויף 4—5 שעה, אויב מען זאָל אין מיטן נישט אָפּרוהען אין אַ רעסטאָראַן! אויב יאָ — נאָך מער. אַ לאַנגווײלינע פּערספּעקטיוו.

נאָר אָט האָט אונזער וועג זיך שוין אַרויסגעדרייט פון וואַלד; און פּלוצלינג האָבן מיר זיך געפילט באַגאָסן מיט אַ העלער און וואַרעמער ליכטיגקייט; אַ גלאַנצנדיגע, קריסטאָל־לויטערע ווייסקייט האָט אָנגעשלאָגן אויף אונזערע אויגן פון אַלע זייטן. נאָר אומגעריכטערהייט זיינען מיר אַריבערגעטראָגן געוואָרן אין אַ נייער, ווייסער, ליכטיגער וועלט אַריין. מיר האָבן אויפגעהויבן די אויגן: דער הימל איז געווען קלאָר, אָהן איין וואָלקנדל, און האָט געבלישטשעט און געבלענדט, ווי אַ געשליפן גלאָז, אַרום איז געווען אַ וועלט פון שניי. ער האָט געפינקעלט אַרום אונז, פון אונטן, פון אויבן, פון אָפּגרונטן, פון די טיפע פּליינער, פון די שפּיץ בערג, וואָס האָבן אונז אַרומגערינגעלט — פון אַלע זייטן. דאָס אויג האָט זיך געבאָדן אין דער העלער ליכטיגקייט, ווי אין אַ קוואַל פון נחת, און האָט זיך געקוויקט ביז צו ווייטאָג, ביז צו טרערן; מיר זיינען געבליבן שטיין איבעראַשט און אַנטציקט.

אונזער וועג האָט איצט געפירט אויפן סאַמע ראַנד פון באַרג, און די גאַנצע אומגעגנט אַרום אויף עטליכע מייל האָט זיך אַנטפּלעקט פאַר אונזערע אויגן. צו־פוסן פון באַרג איז געלעגן דער „א י ן־ט אָ ל“, באַגרעניצט פון דער צווייטער זייט מיט הויכע ג ע ו נ ג; איבער דעם טאָל האָט זיך געשלענגעלט דער טייך א י ן, וואָס האָט אויסגעזעהן אויפן פאָן פון ווייסן שניי, ווי אַ שמאָלער, גראָהער פּאַס. אין ווינקל פון טאָל האָבן מיר דערזעהן די הייזער

פון קופשטיין, צוזאַמענגעוואָרפן אין איין קופע און קליינע, ווי קאָרטן־שטיבלאַך. איבער זיי האָט זיך נאָך געטראָגן אַ דינע פּאַרע, וואָס האָט מיט אַ פליגל באַרירט דעם קעגנאיבערדיגן באַרג, דאָס איז געווען דער נעפּל, וואָס האָט געלויערט אויף דער שטאָט, ווען מיר האָבן זי פאַרלאָזט.

און אַרום זיינען געשטאַנען די בערג פון פאַרשיידענער הייך, פון פאַרשיידענע געשטאַלטן, זיי האָבן זיך צוגעפּרעסט איינער צום אַנדערן אָדער געקראָכן איינער דעם אַנדערן אויף דעם קאַרק. טייל האָבן אויסגעזעהן מוראָדיג מיט זייערע שאַרפע איבער־געריסענע ליניען; טייל זיינען געווען אויסגעגאָסן אין ווייכע, פיינע געשטאַלטן, ווי אַ שיינער פרויען בוזים. און אַלץ דאָס האָט געבלאַנקט און געפינקעלט, באַדעקט מיט שניי און באַגאָסן מיט ליכט. אין דער זייט האָבן מיר געזעהן אַ קליינע גרופּע בערג, מיט דריי ווילדע, הויכע שפּיצן, וואָס האָבן זיך גלייך געצויגן צום הימל. זיי האָבן אַראָפּגעטרייסלט פון זיך דעם שניי, אַרויסגעוויזן זייער נאַקיטן, גראָהען, פעלזיגן קערפּער און האָבן אויסגעזעהן ווי פאַרשאָלטענע ריזן, בייזע און שלעכטע, גרייט אַלץ אומצו־ברייננגען, נאָר זיי זיינען צוגעשמידט צום אָרט מיט נאָך אַ שטאַרקערער מאַכט... מיר האָבן דערקענט דעם „ווילדן קייזער“. פיל שרעקליכע לעגענדעס, זעהר פּאָפּולערע אין טיראָל, זיינען פאַרקניפּט מיט דעם נאָמען.

— אָ, ווי שיין — האָבן מיר אַלע אויסגערופן כמעט מיט איינמאָל.

שוואַרצוואַלד האָט זיך שיער צעוויינט פון אַנטציקן, די אויגן זיינען אים געוואָרן פייכט, און דאָס מאָגערע קרייענקליכע פּנים האָט געשיינט פאַר נחת, ווי דאָס פּנים פון אַ הייליגן.

— ניין, מיינע ליבע! — האָט ער אויסגערופן — עס לוינט צו לעבן און צו ליידן הונדערט יאָר, אום אָט דאָס צו זעהן איין קורצע ווילע. — זעהט, וואָס פאַר אַן אָפּגרונט דאָ איז: אָט אַזוי זיך אַראָפּוואַרפן און שטאַרבן דאָ אויפן אָרט און באַדעקט ווערן מיטן ווייסן שניי, ווי אַלץ אַרום!...

מיר האָבן געקוקט אַראָפּ, וואו ער האָט געוויזן, און מיר האָבן דערזעהן אַ טיפן אָפּגרונט, פון וועלכן אונז האָט אָפּגעטיילט

דער געפרווירענער שניי בּײַ דער זייט, אונטן אין דער טיפעניש האָט עפּעס גערוישט און גערירט זיך, דאָס איז געווען אַ בּערג-שטראָם, וואָס מיר האָבּן ניט געקאָנט דערזעהן. מיר האָבּן נאָר בּאַמערקט אַ לייכטע פּאַרע, וואָס האָט זיך פּאַמעליך געשלעפּט פון די שפּאַלטן און היילן.

די זון איז געשטאַנען איבּער אונזערע קעפּ. ס'איז געווען קעגן צוועלף. דער וועג האָט זיך אויף דעם אָרט כּמעט נישט אויפגעהויבּן, נאָר געגאַנגען גלייך, צופירנדיג צו אַ צווייטער אויפהויבּונג. מיר זיינען געגאַנגען געלאַסן, קלאַפּנדיג מיט די לאַנגע שטעקנס אָן שניי, און האָבּן ווייניג גערעדט צווישן זיך.

סאָניע האָט אויך געשוויגן. איך האָבּ נאָר לויט אירע אויגן דערקענט, וואָס פאַר אַן איינדרוק די אויסזיכט האָט געמאַכט אויף איר. דער הייטערער, ענערגישער אויסדרוק פון איר פּנים איז איצט פאַרשוואונדן, און איך האָבּ אין אירע אויגן, אפשר צום ערשטן מאָל, בּאַמערקט אַ טיפע, פאַרבּאַהאַלטענע בּיינקשאַפט, אַ ווייכע מעלאַנכאָליע. זי האָט זיך פּלוצלינג געווענדט צו שוואַרצוואַלדן און האָט אים דערלאַנגט איר אָרעם. זיי זיינען געגאַנגען צוזאַמען, איך — נאָך זיי, נאָך אַ האַלבּער שעה גיין זיינען מיר אָנגעקומען אין דעם רעסטאָראַן, וואָס האָט זיך געפונען אין מיטן וועג. מיר האָבּן אויסגעטרונקען צו גלעזער הייסן גליה-וויין, געלעגט צוטריקענען אונזערע דורכגעפרווירענע זאָקן, און מיר האָבּן אויסגערוהט און פאַרבּראַכט מיט די געסט, וואָס זיינען אַלע ווילע אָנגעקומען פון אויבּן און פון אונטן. די שיינע, העלדישע טיראָלער האָבּן אונז בּאַגריסט, ווי גוטע פריינט, און האָבּן גערעדט מיט אונז אויף זייער דייטשן דיאַלעקט, וועלכן מיר האָבּן נאָר מיט מיה פאַרשטאַנען. דערבּיי האָט יעדער פון זיי געהאַלטן קענטיג פאַר אַ חוב צוזעצן זיך אַ ווילע צו סאָניען און זאָגן איר, אַז זי איז שיין.

— אַ קרעפטיג מאַד'ל — האָט מיר איינער אַריינגערוימט אין אויער, ווינקענדיג מיט די אויגן און צושאָקלענדיג מיט זיין פּאַטריאַרכאַלער, בּלאָנדער בּאָרד.

סאָניע האָט דאָס אויסגעהערט זעהר גוטמוטיג און האָט געשמייכלט, נאָר געשמייכלט.

V

— נו, מאַרש ווייטער! — האָט סאָניע אויסגערופן, אויפ־הויבנדיק זיך פון אָרט, מיר זיינען אויך אויפגעשטאַנען און געמאַכט זיך גרייט אין ווייטערן וועג אַריין.

אַ העלע, פרייליכע זון איז ווידער געשטאַנען איבער אונזערע קעפּ, און די בלאַנקענדיגע ווייסקייט האָט אָפּגעוואָרפן אַ שכרות אויף דער נשמה, מיר האָבן נישט געפילט קיין מידקייט, כאָטש מיר זיינען שוין געווען עטליכע שעה אין וועג. די פיס האָבן זיך ווי אַליין באַוועגט, מיר האָבן איינגעאָטעמט די פרישע, לייכטע, קריסטאָל־ריינע בערג־לופט, און יעדעס אויפעטעמען און אָפּ־עטעמען האָט פאַרשאַפט אַן אומבאַקאַנט פאַרגעניגן, ווידער האָבן זיך באַוויזן די דריי שפּיצן פון „ווילדן קייזער״, אָפּגרונטן, טאָלן און פליינער, באַצויגן איינגאַנצן מיט דעם אומגערירטן שניי. דער פעלזיגער קאַרק פון „ווילדן קייזער״ האָט געראויכערט, און אַ קלייך קליין וואָלקנדל האָט זיך געצויגן פּאַמעליך און האָט אויסגעזעהן, ווי אַן אומבאַהאָלפן באַשעפעניש, וואָס קלעטערט צו אומגע־לומפּערט צו אַ פאַרבאַהאַלטענער נעסט ערגעץ אין די שפּאַלטן פון באַרג. וואָס העכער מיר זיינען אַרויפגעקומען, אַלץ נייע שפּיצן האָבן זיך געוויזן, נייע געגנטן, נייע טאָלן און פליינער, און העט־העט וויט האָבן געשימערט אין דער קלאָרער לופט די אַלפּן, ליגנדיג אָנגעלענט אויפן הימל; טיילמאָל זיינען זייערע סילועטן שאַרף אַרויסגעטרעטן פאַרן אויג, טיילמאָל האָבן זיי אויסגעזעהן, ווי אַ מענגע וואָלקנס, באַגאָסן מיט ליכט, און עס האָט זיך געדוכט, אַז זיי רוקן זיך פּאַמעליך, דער „אין־טאָל״, דער טייך, די שטאָט און איר אומגעגנט זיינען אינגאַנצן פאַר־שוואונדן; מיר האָבן זיך געפילט אָפּגעריסן פון יענער וואָכעדיגער, גראָהער וועלט, וואָס מיר האָבן פאַרלאָזט, דריי מענשן אַליין צווישן בערג און פעלזן און וואָלקנס און שניי. די אומגעווינליכע מונטערקייט, וואָס איז געוואַקסן אין אונז, האָט זיך געזוכט אַ וועג אַרויס, און מיר האָבן אָנגעהויבן צו זינגען, צו לויפן, צו שרייען. און דאָס ווידער־קול האָט אונז אָפּגעענטפערט פון אַלע זייטן

נאָך מער פאַר אונז אַלע איז פאַרשכּורט געוואָרן שוואַרצוואַלד. זיין לוסטיגקייט האָט זיך אויסגעדריקט אין ווילדע פּאַרמען. ער האָט געשריען מיט אַ גאָרגלדיגער שטים, אַרויסגערופן דאָס ווידער־קול, האָט געזונגען און איז געלאָפן אָהן אויפהער, זיין פּנים איז געווען געראָיטלט, און זיינע אויגן האָבן געבליצט, ווי אַ משוגע־נעמס. מיט סאָניען האָט ער זיך געהאַלטן פריי, ווי אַ ברודער, גענומען זי פאַר דער האַנט, פאַרריכט איר דאָס היטל אויפן קאָפּ און נישט אָפּגעטרעטן פון איר אויף אַ מינוט. סאָניע האָט געשטיפט מיט אים און נאָר פון צייט צו צייט האָט זי מיר צו־געוואָרפן אַ בליק, גלייך ווי זי וואָלט זאָגן: אָט זעה, וואָס ס'הייסט ליב האָבן. אַזוי וויל איך, מ'זאָל מיך ליבן, אַזוי...

אויפן וועג האָבן זיך אָנגעהויבן ווייזן פוס־גייער, טייל האָבן צוריקגעקערט פון אויבן, טייל, קומענדיג פון אונטן, האָבן אונז איבערגעיאָגט. נאָר אַזוי ווי דער וועג האָט זיך אַלע ווייל פאַרדרייט אין אַ זייט, זיינען מיר באַלד ווידער געבליבן אַליין. פּלוצלינג האָבן מיר דערהערט אַ מאָדנע רופן, וואָס האָט זיך געדוכט צו קומען פון אַ זייט: „האָפּ־האָפּ! האָפּ־האָפּ!" דאָס ווידער־קול האָט אָפּגעענטפערט פון אַלע זייטן, און איידער נאָך מיר האָבן זיך אָריענטירט, וואָס דאָס איז אַזוינס, איז אויף אונז אָנגעפאָרן, אַראָפּגליטשנדיג זיך מיט אימפּעט פון שיפן וועג, אַ קליין שליטנדל, אויף וועלכן ס'איז געזעסן אַ מענש, רויט און דערשוויצט פון דער שנעלער באַוועגונג... ער האָט קוים געהאַט צייט צו פאַרקערעווען דאָס שליטנדל אין אַ זייט מיט דעם שנירל, וואָס ער האָט געהאַלטן אין דער האַנט. דאָס שליטנדל האָט זיך אָנגעשלאָגן אין דעם מויער שנייי, דער מענש איז אומ־געפאַלן, האָט זיך עטליכע מאָל איבערגעקייקלט אויפן וועג. דערנאָך איז ער אויפגעשטאַנען ווי קיינמאָל גאָרנישט, און האָט זיך געווענדט צו אונז האַלב מיט פּרעטענזיע, האַלב מיט שמייכל:

— מען דאַרף זיך שטעלן אין אַ זייט. איך האָב דאָך געשריען „האָפּ־האָפּ!", צי האָט איר נישט געהערט?

מיר האָבן זיך אַנטשולדיגט און געפרעגט אים, צי ער האָט זיך גאָרנישט געטאָן. ער האָט אונז דערקלערט, אַז דאָס פאַלן

איז לגמרי נישט קיין געפערליכע זאַך. העכסטנס קאָן מען זיך קייקלען ביז צו דעם אָרט, וואו דער וועג פאַרבויגט זיך, און מען שטייט אויף אומבאַשעדיגט. דאָס איז אַ באַזונדער אָרט אַלפּן־ספּאָרט, וואָס מען רופט „ראָדלען״. מיר האָבן וועגן דעם געהערט, נאָר געזעהן עס צום ערשטן מאָל, און מיר האָבן זיך נישט ווייניג דערשראָקן, זעהענדיג, ווי דאָס שליטנדל קערט זיך אום אין מיטן אַזאַ גרויסן אימפּעט. דער מענש האָט זיך באַלד צוריקגעזעצט אויפן שליטנדל, וואָס האָט זיך גענומען אַראָפּ־גליטשן און איז באַלד פאַרשוואונדן. באַלד אָבער זיינען אָנגעקומען נייע, און מיר האָבן זיך געשטעלט אין אַ זייט זיי דורכצולאָזן. זיי זיינען דורכגעלאָפן, ווי אַ בליץ, און עס האָט געשווינדלט פאַר די אויגן. אויף אַ טייל פון זיי זיינען געזעסן צו פּאָר פּאָלק. אַ געזונט רויט טיראָלער מיידל, אין נאַציאָנאַלער טראַכט, האָט פעסט אַרומגענומען מיט אירע הענט אַ מאַנספּערשוין, וואָס איז געזעסן פאָרענט און האָט געפירט דאָס שליטנדל. דאָס מיידל האָט פאַרוואָרפן דעם קערפּער צוריק, כּדי צו האַלטן דאָס גלייכגעוויכט, און מיט די פיס האָט זי זיך פון צייט צו צייט איינ־געגראָבן אין שניי, כּדי קלענער צו מאַכן די אינערציע. מיר האָבן נאָך נישט געהאַט גענוג צייט, כּדי צו אַנטציקן זיך מיט דער לוסטיגער, מיט גליק שפּראָצנדיגער ערשיינונג, ווי זי איז באַלד פאַרשוואונדן פון אונזערע אויגן, און פון דער הייך האָבן זיך ווידער געלאָזט הערן רופן: „האָפּ־האָפּ! האָפּ־האָפּ!״

— מיר וועלן אַראָפּראָדלען? — האָט זיך סאָניע פּלוצלינג געווענדט צו מיר.

— דו האָסט נישט מורא? — האָב איך געפרעגט.

— וואָס פאַלט דיר איין?

— און אויב דו וועסט פאַלן?

— וועל איך מיך אויפהויבן.

איך האָב זי געלויבט פאַר איר מוטיגקייט, און זי איז וועהר צופרידן געווען פון קאָמפּלימענט, זי האָט מיר צוגעוואָרפן אַ ליבליכן בליק, האָט מיר פעסט געדריקט די האַנט און האָט געזאָגט:

— איך מוז מיך צוריקקערן צו מײַן קאַוואַליער. דער „שוואַרצער שאָטן" וועט בײַנקען נאָך מיר. ער איז הײַנט אַזוי אינטערעסאַנט: דו ביסט אײַפערזיכטיג?

— ניין.

— מיר וועלן אַראָפּראָדלען צוזאַמען אויף איין שליטנדל?

— אויב דו ווילסט.

— גוט. — זי האָט מיר נאָך אַמאָל געדריקט די האַנט און איז צוריקגעגאַנגען צו שוואַרצוואַלדן.

אונז האָט דעריאָגט אַ פּוסגייער, אַ הויכער, ברייט געוואַקסענער טיראָלער, מיט דעם פּאַטריאַרכאַלן געזיכט און בלאָנדער באָרד — דערזעלבער, וואָס האָט מיר אײַנגערוימט אין אויער: „אַ קרעפטיג מאַר'ל". צוליב אונז איז ער געגאַנגען פּאַמעליכער, און מיר האָבן מיט אים גערעדט פון די בערג, פון די לאַווינעס, פון דעם בערג־לעבן. ער איז געווען שטאָלץ מיט זײַן לאַנד און מיט איר שיינער נאַטור. ער האָט אונז פּאַרציילט, אַז אין דעם רעסטאָראַן אויבן פײַערט עפּעס אַ פּאַראיין זײַן פעסט, ער אַליין געהערט צו דעם פּאַראיין; אַז שלאָפן אויבן וועט געוויס נישט זײַן וואו, און מיר וועלן געוויס מוזן אַראָפּראָדלען צום אונטערשטן רעסטאָראַן. ער האָט אונז דערקלערט, אַז ס'איז אַבסאָלוט קיין שום געפאַר נישט. פאַרבלאָנדזשען איז אוממעגליך. דער וועג האַלט אונז שטענדיג אײַנגעשפּאַרט צווישן צוויי מויערן. נאָר אויף איין אָרט, וואו דער שניי איז נידעריג און דער וועג גייט האַרט נעבן אָפּגרונט, דאַרף אַן אומגעניטער מענש זײַן פאָרזיכטיג. ער האָט אונז געראָטן דורכצוגיין דאָס אָרט צופוס, ווייל פאַר עטליכע יאָר האָט דאָ פּאַסירט אַן אומגליק.

גאַנץ גיך זײַנען מיר אָנגעקומען צו דעם אָרט. דער טיראָלער האָט אַוועקגעשאַרט דעם שניי פון וואַנט, און מיר האָבן געזעהן פאַר זיך אַ שטיין, אויף וועלכן עס איז געווען אויסגעקריצט דער נאָמען פון דעם אומגליקליכן, וואָס איז דאָ אַראָפּגעפאַלן, און דער טאָג, ווען דאָס איז געשען.

מיר האָבן אַראָפּגעקוקט אַרונטער, און אונז האָט געשווינדלט פאַר די אויגן פון גרויסער טיפעניש. עפּעס אַן אינסטינקטיווער פּחד איז אָנגעפאַלן אויף דער נשמה, קוקנדיג אין דעם אָפּגרונט

אַריין, אַפּילו די ווייסקייט פון שניי האָט קוים אָפּגעשלאָגן פון דאָרט. נעהענטער צו אונז האָבן פון אַלע זייטן אַרויסגעשטאַרט פעלזן. דאָס איז געווען די „טייפלס־היילע", וואָס איז געווען באַצייכנט אויף אונזער קאַרטע, אַ ווילדער שרעקליכער אָפּגרונט, וואָס איז כמעט אומצוגענגליך. ס'איז פאַראַן אַהין עפּעס אַ וועג פון יענער זייט באַרג — האָט אונז דער טיראָלער דערקלערט — אָט דער וועג איז איצט פאַרוויט. זומער קומט מען אַהין צו, און אין מיטן העלן טאָג איז דאָרט פינסטערליך.

— און ווי טיף איז דאָ? — האָט איינער פון אונז געפרעגט.

דער טיראָלער, אָנשטאָט צו ענטפערן, האָט אָנגענומען אַ פולע האַנט שניי, אים צוזאַמענגעפּרעסט און אַראָפּגעוואָרפן. ער האָט צוגעבויגן דעם אויער און ס'זיינען דורך עטליכע סעקונדעס ביז דער קלאַפּ האָט זיך דערהערט.

— איבער צוויי הונדערט מעטער — האָט ער געענטפערט.

אונז האָט אָנגעהויבן אַביסל קאַלט צו ווערן, עס האָט גע־גומען בלאָזן אַ פראָסטיגער, שניידיגער ווינט, דער הימל איז געוואָרן מאַט, אין דער לופט איז געלעגן אַ טונקלקייט. עס האָט אויסגעזעהן, ווי אין מיטן בעסטן לייכטן איז די זון געוואָרן איבערשראָקן און פאַרציטערט. פון דער ווייטן האָבן זיך פון צייט צו צייט געהערט משונהדיגע קלעפּ, ווי מען וואָלט האַקן ביימער אין וואַלד. טיילמאָל האָט זיך אונז געדוכט, אַז אַ געוויטער קומט אָן, און די דונערן קייקלען זיך דאָרט, אונטערן באַרג. באַלד האָט זיך דער הימל איינגאַנצן פאַרצויגן, און דער ווינט האָט געבלאָזן אין פּנים אַריין מיט שטיקער געפרוירענעם שניי. דאָס איז געגאַנגען אַ שניי־לאַווינע איבערן „ווילדן קייזער", און דער ווינט האָט אַהער פאַרטראָגן אַ מאַסע שניי, וואָס האָט באַדעקט דעם הימל.

— דאָס געדויערט נישט לאַנג — האָט אונז דער טיראָלער געטרייסט: דאָ גייט קיין לאַווינע נישט. — און דערביי האָט ער אונז געלערנט, וואָס צו טון, אַז אַ לאַווינע טרעפט.

— מען דאַרף אָט אַזוי טון.

ער האָט אויפגעהויבן די הענט און גענומען מיט די פיס ציהען זיך אין דער הייך.

— שווימען, אָט אַזוי — האָט ער געוויזן — אַרויסשווימען פון שנײ. — ער האָט אונז געגעבן די עצה און אַליין האָט ער אונז פאַרלאָזט. מיר האָבן אים באַלד פאַרלוירן פון אויג. מיר זיינען געוואָרן אומרוהיג און געוואַרט אויף אַ לאַווינע שניי, וואָס װעט קומען אונז באַגראָבן לעבעדיגערהייט אונטער זיך. ווי שרעקליך דאָס מוז זיין, דערשטיקט צו ווערן ביסלעכווייז אונטער דער ווייסער מאַסע! דאָס איז אַ לאַנגער שרעקליכער טויט. עס טרעפט, אַז פאַרפאַלענע טוריסטן מוטשען זיך אַזוי מיטן טויט גאַנצע פיר און צוואַנציג שעה. און פאַרוואָס האָט ער אונז פאַרלאָזט? — האָבן מיר געטראַכט — געווים געוואָלט זיך אַליין ראַטעווען, זעהענדיג, אַז מיר קאָנען נישט נאָכאיילן נאָך אים! „שווימען, אָט אַזוי"... — האָבן מיר געחזרט אין געדאַנק. און דער שניי, וואָס האָט אונז ערשט נישט לאַנג אַזוי אַנטציקט מיט זיין קלאָרקייט, וואָס האָט געקוויקט דאָס אויג און געגאָסן שטראָמען לוסטינקייט אין דער נשמה — דערזעלבער שניי איז אונז איצט פאָרגעקומען, ווי אַ שרעקליכע, גראָהע, כאַאָטישע מאַסע, באַשאַפן נאָר צום פאַרדערבן.

אונזער שרעק האָט אָבער נישט לאַנג געדויערט. די שניי־מאַסע האָט זיך דורכגעטראָגן. עס זיינען נישט אַריבער קיין גאַנצע צען מינוטן, און מיר האָבן ווידער געהאַט איבער זיך אַ קלאָרן הימל, אַ בלאַנקענדיגן, ווי אַ געשליפענע גלאָז, און די זון האָט געשאָטן מיט וואַרעמע שטראַלן; דער שניי האָט גע־בליצט און געבלענדט, און אונזער לוסטיגקייט האָט זיך צוריק־געקערט צו אונז מיט נאָך אַ טאָפּעלטער קראַפט. גאַנץ גיך האָט די לוסטינקייט דערגרייכט אַ גראַד פון עכטן שיכּרות. מיר האָבן זיך אין מיטן וועג אַנידערגעזעצט אויפן שניי און גענומען זינגען עפּעס אַ ליד מיט אַ שאַלנדיגער שטים. אָפּגעריסן פון דער אונטערשטער וועלט, האָבן מיר זיך געפילט באַפרייט פון אירע קייטן. שוואַרצוואַלד איז געוואָרן מיט אונז אויף „דו", און מיר ביידע האָבן זיך דערלויבט מיט סאָניען זעהר פיל. מיר האָבן זי געקושט, געפירט זי פון ביידע זייטן אונטער די אָרעמס, ווי די סאַטירן די געפאַנגענע פייע אין רובענסעס אַ בילד. זי האָט זיך געריסן פון אונזערע הענט און אונז מיט־

געשלעפּט פּאַראַוויס און פּלוצלינג האָט זי זיך אַנידערגעוואָרפן אויפן שנײ און האָט זיך צעלאַכט, אַז ס'האָט געהילכט אַרום.

דער פעלזיגער קאַרק פון „ווילדן קייזער" האָט אַלץ געדרייכערט, דער וואָלקן איז געוואָרן אַלץ גרעסער און גרעסער און האָט זיך אַראָפּגעלאָזט נידעריגער. ער האָט זיך גענומען לייגן אויף די שפּיצן בערג, וואָס מיר האָבן שוין געהאַט אונטער זיך, אַז מיר זיינען אָנגעקומען צו אונזער ציל, צו אַ רעסטאָראַן, וואָס האָט זיך געפונען אויף אַ הייך פון צוויי טויזנט פינף הונדערט מעטער, איז שוין אַ געדיכטער וואָלקן געלעגן אונז צופוסן און האָט באַדעקט אונטער זיך אַלע שפּיצן, אָפּגרונטן און פּליינער. נאָר העכער פון אונז האָבן געבלישטשעט אין זייערע ווייסע מאַנטלען די בערג, באַגאָסן מיט דעם ליבליכן שיין פון דער אוונט־זון.

VI

מיר האָבן שוין געהאַט אָפּגערוהט, אָפּגעגעסן, און אַ זיסע מידקייט איז געווען אויסגעגאָסן אין אַלע אונזערע גלידער, די מידקייט איז דאָ געווען אַנדערש, ווי אַלץ אַרום. זי האָט נישט געגווינט צו שלאָפן, נאָר וואַך צו זיין, צו הערן און צו זעהן און צו רירן זיך. נאָר מיט שוואַרצוואַלדן איז געשען אַן איבער־קערעניש. ער איז אַריינגעפאַלן אין זיין שווערן אומעט, געזעסן באַם טיש, אָנגעשפּאַרט אויף אַ האַנט, און האָט געגלאָצט מיט זיינע פינסטערע אויגן, נישט צו ריידן קיין וואָרט. מיר האָבן אים געלאָזט זיצן און זיינען אַרויס פון רעסטאָראַן צו זעהן, ווי די זון גייט דאָ אונטער אין דער וועלט.

דער וואָלקן, וואָס איז געלעגן אונטער אונז, האָט זיך גענומען רויטלען. ערטערווייז, דאָרט, וואו די זון האָט זיך צוגעלאָזט, זיינען געלעגן פּורפּורנע פּאַסן; באַלד איז דער פּורפּור געוואָרן פייערדיג־רויט, און עס האָט זיך געדוכט, אַז די געדיכטע מאַסע האָט זיך אָנגעצונדן און פלאַקערט. נעהענטער צו אונז איז

דער וואָלקן געווען טונקל און איבערגעצויגן מיט אַ לייכטער וויאָלעט־פאַרב. די טעמפּעראַטור איז ראַש געפאַלן. אַלע ענדער־ונגען זיינען דאָ פאָרגעקומען מיט אַן אומגעוויינליכער שנעלקייט. אויף דעם וואָלקן האָט זיך אָנגעהויבן אַ שפּיל פון פאַרבן, וואָס האָבן זיך געביטן פון מינוט צו מינוט, טונקעלער און העלער געוואָרן. עס האָט אויסגעזעהן, ווי לייכטע שאָטנס פון ראָזע, רויט, פּורפּור און וויאָלעט, זאָלן ציהען אַהין און צוריק, בייטן די ערטער און אַוועקשטויסן איינער דעם צווייטן. די זון איז אָנגעקומען נעהענטער און האָט זיך גענומען טונקען אין דעם וואָלקן, גלייך ווי זי וואָלט זיך וועלן אויסבאָדן אין דעם ים פון די פאַרבן. אַרום האָבן אַרויסגעשטאַרט די בערג און האָבן שטיל און ערנסט זיך צוגעקוקט, ווי צו אַ הייליגער צערעמאָניע. זייערע שפּיצן זיינען נאָך געווען העל באַלויכטן, און עס האָט זיך געדוכט, אַז זיי באַוואונדערן אָט דעם וואָלקן, וואָס איז אויסגעהאָדעוועט אין זייערע שפּאַלטן און האָט זיך געלאָזט אין דער וועלט אַריין, און האָט זיך פאַרשפּרייט און צעלעגט, און שלינגט איצט איין די זון.

באַלד איז פאַרשוואונדן געוואָרן די לעצטע רייף פון דער זון, און די שפּיצן פון די בערג האָבן אַלץ נאָך געפינקעלט און געלויכטן. דער וואָלקן אונטן איז מיט אַמאָל טונקל געוואָרן, און נאָר אויף דעם אָרט, וואו די זון איז אונטערגעגאַנגען האָט אַלץ געברענט אַ פייער, גלייך ווי אונטער אים וואָלטן גליהען פייערדיגע קוילן.

מיר זיינען געשטאַנען אין צווייען: איך און סאָניע. זי איז געווען אָנגעלענט אויף מיין אַקסל, און מיר האָבן געשוויגן. עס איז געוואָרן טרויעריג־טונקל, פּראָסטיג, די פאַרבן זיינען אויסגעלאָשן געוואָרן, און דער וואָלקן האָט גענומען ווערן גראָהליך־שוואַרץ. נאָר אויף די שפּיצן פון די בערג זיינען נאָך אַלץ געלעגן ראָזע שאָטנס. גלייך הינטער אונזערע אַקסלען איז געלעגן דער קיילעכדיגער שפּיץ פון אונזער באַרג. מיר האָבן זיך אומגעקוקט און ניט געגלייבט די אייגענע אויגן. ער איז געווען איינגאַנצן איינגעהילט אין אַ פאַרביגן מאַנטל, וואָס זיין קאָליר איז ניט מעגליך צו באַצייכענען מיט ווערטער. דאָס איז געווען אַן אַרט ראָזע, געמישט מיט וויאָלעט ,צאַרט און ווייך, ווי־

די פאַרבן, וואָס מיר זעהען נאָר אין חלום. און ווייטער, ווייטער, וואו נאָר דאָס אויג האָט דערגרייכט, האָבן געגליהט אין דער דעמערונג די שפּיצן פון די אַלפּן, און עס האָט זיך געדוכט, אַז זיי זינגען אַ שטילע מעלאָדיע אַלע אין איין כאָר און אַז אין דער טונקעלער לופט ציטערט דאָס געזאַנג און ווערט פאַרלאָרן...

סאָניע האָט זיך צוגעטוליעט צו מיר, איך האָב דערפילט, איר בוזים פּרעסט זיך צו צו מיין קערפּער, זי האָט אַרומגעוויקלט איר האַנט אַרום מיין האַלז און האָט מיך געקושט. נעבן אונז זיינען געשטאַנען מענשן: נישט זיי איז איינגעפאַלן צו שמייכלען, נישט אונז צו שעמען זיך. אונזער פּאָזע איז געווען אַזוי איינפאַך און פאַרשטענדליך, ווי די גאַנצע שיינע וועלט אַרום. פּלוצלינג האָבן מיר דערזעהן שוואַרצוואַלדן, ער איז געשטאַנען און געגלאָצט אויף אונז, און זיין אָדלער־נאָז האָט מאָדנע אַרויסגעשטאַרט. ער האָט געציטערט פון קעלט... אַך, ווי שרעקליך זיין פּנים איז געווען! אַזוי זעהען אויס נאָר מענשן, ווען מיר זעהען זיי צום לעצטן מאָל, איידער דער טויט בענטשט זיי מיט זיין רוהיגקייט. איך האָב געלאָזט סאָניען און צוגעגאַנגען צו אים.

— אייך איז קאַלט? — האָב איך געפרעגט.

ער האָט געשוויגן.

— מיר וועלן זיך באַלד דערוואַרעמען. דאָ איז נישטאָ וואו צו שלאָפן.

— יאָ — האָט ער אונטערגעבורמט אומבאַשטימט.

מיר האָבן גענומען צוויי שליטנדלאַך: איינס פאַר שוואַרצוואַלדן, דאָס צווייטע פאַר מיר מיט סאָניען צוזאַמען. זי איז געווען לוסטיג, האָט מיר געקלאַפּט אויפן אַקסל און געלאַכט און געשטיפט. מיט שוואַרצוואַלדן האָט זי זיך געוויצלט, רופנדיג אים אַלע ווײַלע „שוואַרצער שאָטן“.

— שוואַרצער שאָטן, איר האָט נישט קיין מורא?

— איך וויים נישט.

— איר זענט געוואָרן אַ לאַנגווייליגער נאַר.

ער האָט נישט געענטפערט, נאָר זי האָט אים נישט געלאָזט צורוה. איר איז געווען לוסטיג אויפן האַרצן, זי איז געווען פול מיט איינדריקן, און דאָ איז נאָך פאָרגעשטאַנען אַזאַ רייזע

אין מיטן דער נאַכט אויף אַ שליטנדל, וואָס פליהט שנעל באַרג־אַראָפּ, און צוזאַמען מיט מיר, ווי די טיראָלער מיידלאַך מיט זייערע אויסרערווייעלטע. איר האָט זיך געוואָלט ריידן און רייצן שוואַרצוואַלדן.

— אייך איז קאַלט, שוואַרצוואַלד? — האָט זי אים געפרעגט.

— אַביסל.

— און וואָס וועט איר טון, אַז איר וועט פאַלן?

ער האָט ווידער געשוויגן.

זי איז שוין געזעסן אויפן שליטנדל הינטער מיר, איך האָב מיך אומגעקערט און געלעגט די האַנט אויפן מויל. „שווייג! נענוג!" — האָב איך איר איינגערוימט. זי האָט זיך הויך צעלאַכט.

— מיר הויבן אָן, — האָב איך געקאָמאַנדעוועט — שוואַרצוואַלד, איר האַלט אייך נישט צו נאָהענט צו אונז, אַז מיר וועלן פאַלן, ברעמזט און האַלט איין דאָס שליטנדל, אויב איר ווילט נישט פאַלן אויף אונז אַרויף. נו, איינס, צוויי, דריי — מאַרש!

סאָניע האָט מיך פעסט אַרומגענומען מיט די הענט, און דאָס שליטנדל האָט זיך אָנגעהויבן פּאַמעליך צו גליטשן.

— גיט אַכטונג! — האָב איך נאָכגעשריען שוואַרצוואַלדן — אַז דער וועג גייט רעכטס, ברעמזן מיטן רעכטן פוס, לינקס — מיטן לינקען.

— און אויב איר וועט פאַלן, פאַרגעסט אייך נישט אויפצוהויבן! — האָט סאָניע צוגעשריען.

ס'איז שוין געווען אינגאַנצן פינסטער. דער הימל איז געווען טונקל און אויסגעזעצט מיט בלאַנקע שטערן. די בערג זיינען געווען איינגעהילט אין גראָהע מאַנטלען, און עס האָט זיך גע־דוכט, אַז זיי דרעמלען אין זיי. נאָר די שטערן אויבן האָבן געפינקעלט לוסטיג און פריילעך און זיינען געלאָפן נאָך אונז אויף אונזער וועג. מיר האָבן זיך באַוועגט אין אָנהויב פּאַמעליך און פאָרזיכטיג, ברעמזנדיג מיט די פיס אָהן אויפהער. ביסלעכ־ווייז האָבן מיר זיך צוגעוויינט. מיר האָבן געלאָזט פריי אויף אַ מינוט דאָס שליטנדל, און עס האָט גענומען לויפן מיט אימפּעט. אונז איז מיט אַמאָל וואַרעם געוואָרן. און פּלוצלינג, באַ דער

ערשטער בויגונג פון וועג — בוך! אונזער שליטנדל האָט זיך אָנגעשלאָגן אָן דער וואַנט שניי, האָט אונז אַראָפּגעוואָרפן, און אַליין ווייטער געלאָפן, פאַרהאַלטנדיג זיך ערשט באַ דער צווייטער בויגונג. מיר האָבן זיך עטליכע מאָל אויסגעקייקלט אין שניי, איך אויף סאָניען, סאָניע אויף מיר, און איידער נאָך מיר האָבן צייט געהאַט צו לאַכן און איבערצייגן זיך, אַז מיר זיינען גאַנץ — בוך אויף דאָס ניי! שוואַרצוואַלד איז אָנגעפאָרן אויף אונז מיט זיין שליטנדל, אַליין זיך אומגעקערט, און מיר אַלע דריי האָבן זיך צוזאַמענגעקוליעט אין שניי איינער איבערן אַנדערן. סאָניע האָט זיך אויפגעהויבן די ערשטע און האָט זיך צעלאַכט הויך און געזונט.

מיר האָבן זיך באַלד צוריקגעזעצט אין די שליטנדלאַך, ווידער אַמאָל געפאַלן, נאָר גאַנץ גיך האָבן מיר זיך אויסגעלערנט ריכטיג צו ברעמזן, און אונזער רייזע איז געגאַנגען פרייליך און גליקליך. אונז איז אויסגעקומען נאָר אַלע ווילע צו וואַרטן אויף שוואַרצוואַלדן, וואָס איז אָפּגעשטאַנען.

— האָפּ־האָפּ! — האָבן מיר געשריען פון דער ווייטן — שוואַרצוואַלד, וואו זענט איר?

— דאָ! — האָט אונז אָפּגעענטפערט אַ שטים פון דער ווייטן, מיר האָבן אים אַלץ נישט געזעהן פאַר די אויגן.

איך און סאָניע האָבן מיר זיך געטוישט מיט די ערטער. איר האָט זיך געוואָלט זיין דער פירער, איך האָב זי אַרומגענומען פאַר דער טאַליע, און גאַנץ גיך האָט זי געלאָזט דאָס שליטנדל לויפן מיט אַן אומגעהויערן אימפעט. דער וועג האָט זיך אַלע ווילע געבויגן, און מיר, אויף גאָרנישט אַכטנדיג, זיינען דורכגעפלויגן איין בויגונג נאָך דער צווייטער. שוואַרצוואַלדן האָבן מיר שוין לאַנג ניט געהערט הינטער זיך, פּלוצלינג האָב איך מיך דערמאָנט אָן דער „טייפלס־הייל“ און האָב פאַרהאַלטן מיט די פיס דאָס שליטנדל.

— דאָ מוז מען גיין צופוס — האָב איך געזאָגט.

עס האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן, אַז די „טייפלס־הייל“ זיינען מיר שוין דורכגעפלויגן אין אימפעט. מיר האָבן גאָר קיין באַגריף נישט געהאַט פון דער שנעלקייט, וואָס מיר האָבן דער־

גרייכט. נאָך פערציג מינוט — און מיר קומען גליקליך אָן אין אונטערשטן רעסטאָראַן. מיר האָבן זיך אָפּגעשטעלט און געוואַרט אויף שוואַרצוואַלדן.

— האָפּ־האָפּ! האָפּ־האָפּ! — האָבן מיר געשריען — שוואַרצוואַלד! שוואַרצוואַלד!

קיין ענטפער איז נישט געווען. נאָר אַ ווידער־קול האָט זיך אָפּגערופן פון אַלע זייטן, און די שטערן האָבן געוואונקען פון אויבן.

— שוואַרצוואַלד! וואו ווענט איר? — האָב איך גענומען שרייען נאָך העכער, און מיין שטים האָט געציטערט. איך האָב פאַר־אויס געפילט אַן אומגליק. אַן אינערליכע שרעק האָט גענאָגט דאָס האַרץ.

מיר זיינען צוריקגעגאַנגען אים זוכן.

לאַנג האָט דאָס געדויערט, און די שרעק איז געוואַקסן מיט יעדן טריט אין אונזערע הערצער. מיר האָבן מורא געהאַט צו רייזן, צו צוגיין נעהענטער איינער צום אַנדערן. מיר האָבן שוין לאַנג אויפגעהערט צו רופן „שוואַרצוואַלד". דאָס וואָרט אַליין האָט באַקומען אַ שרעקליכע באַדייטונג און האָט געמאַכט ציטערן יעדערן נערוו, און מיר זיינען געגאַנגען באַזונדער, יעדערער מיט זיין שרעק, און שווייגנדיג געזוכט, צום סוף האָבן מיר געפונען זיין שליטנדל שטיין אויפן מיטן וועג. שוואַרצוואַלד איז אין ערגעץ נישט געווען.

מיר האָבן ווידער גענומען רופן, שרייען, זוכן — אומזיסט!

— וואָס קאָן דאָס זיין? — האָט מיך סאָניע געפרעגט, און איר ציטערדיגע שטים האָט געקלונגען בייז און אויפגערעגט...

— איך האָב מורא, ער איז אַראָפּגעפאַלן — האָב איך געזאָגט.

— אַראָפּגעפאַלן?! — זי האָט זיך אָנגעכאַפּט פאַרן קאָפּ און האָט אָנגעהויבן שרייען מיט אַ ווילדער קול:

— רעטונג! רעטונג!

איך האָב אויך גענומען שרייען, און אַרום און אַרום האָט געהילכט פון אונזערע קולות. אפילו די בערג, דוכט זיך, האָבן מיטגעציטערט מיט אונז פאַר שרעק.

איך האָב געפּרובט אָנצינדן איין שוועבעלע נאָך דעם אַנדערן; דער ווינט האָט זיי אויסגעלאָשן, און מיינע הענט האָבן דערצו געציטערט. דאָס איז געווען אַ משוגענע אידייע, וואָס מיר האָט זיך געוואָלט: אַראָפּצוליכטן אין אָפּגרונט אַריין פון צוויי הונדערט מעטער מיט אַ שוועבעלע. איך האָב מיך אַריבערגעבויגן און אַליין שיער ניט געפאַלן, און סאָניע האָט אַלץ געשריען און געשריען.

ס'זיינען אָנגעקומען מענשן פון אויבן, זיי האָבן דערהערט אונזערע געשרייען און האָבן אַראָפּגעראָדלט מיט אַ לאַמטערן. אַלץ איז באַלד קלאָר געוואָרן. די מויער פון שניי איז אויף איין אָרט געווען איינגעקוועטשט. פון דעם אָרט איז ער אַראָפּגעפאַלן. העלפן איז געווען אוממעגליך. באַנאַכט קאָן מען דאָרט נישט צוקומען, און דאָס וואָלט אויך איבעריג געווען. אַראָפּפאַלנדיג פון אַזאַ הייך איז אוממעגליך געווען, ער זאָל נישט בלייבן טויט אויף דער שטעל...

VII

אָט אַזוי איז אונזער חבר אומגעקומען אין די בערג!

מיר זיינען אַראָפּגעקומען אונטן, אין רעסטאָראַן אַריין, גע־פרווירן, טויט־מיד און צעבראָכן. מיר האָבן אַלץ נישט געקאָנט פאַרלאָזן דאָס אָרט, וואו דאָס אומגליק איז געשען. עס האָט זיך געדוכט, אַז דער טויטער, נאָר נאָך וואַרעמער קערפּער פון דעם אָרימען מענשן ליגט אָט נעבן אונז, און מיר דאַרפן נאָר די הענט אויסשטרעקן, כדי אים צו באַרירן. און אפשר? ווער ווייס? אפשר לעבט ער דאָרט און בעט הילף?! מיר האָבן זיך לאַנג געדרייט אויף דעם אָרט אַהין און צוריק. אונז האָט געדראָט די געפאַר צו פאַרפרירן דאָ. צום סוף האָט אונז דער אינסטינקט פון לעבן געפירט אַראָפּ, וואו מיר האָבן גענומען אַ נומער אין רעסטאָראַן איבערצונעכטיגן. סאָניע האָט זיך ניט אויסגעטאָן, זי איז נאָר געזעסן אויפן בעט אָנגעלענט מיטן קאָפּ אויף מיין

אַקסל. מיר האָט זיך געדוכט, אַז זי איז איינגעשלאָפֿן אַזוי.
נאָר מיט איינמאָל האָט זי אָנגעהויבן צו שלוכצן און צו וויינען
הויך און העפטיג, און גרויסע טרערן, ווי טראָפּן רעגן, זיינען
געפֿאַלן פֿון אירע אויגן. זי האָט געוויינט לאַנג, און אין דעם
וויינען אירן איז געווען אַזוי פֿיל געזונטקייט און פֿרישקייט, ווי אין
איר לאַכן, ווי אין איר ריידן, ווי אין איר גאַנצן וועזן, אַזוי וויינען
מענשן גליקליכע, ווען זיי דאַרפֿן אָפּוואַשן פֿון דער נשמה עפּעס
אַן אומגליק. זי איז איינגעשלאָפֿן אויף מיין אַקסל, איך האָב זי
געלעגט אויפֿן בעט, און אַליין בין איך אַרויסגעגאַנגען אין
דרויסן.

די נאַכט איז געווען פֿראָסטיג. אַרום איז געווען שטיל. די
ווייסע וועלט איז געשלאָפֿן און האָט באַהאַלטן אין זיך אַ יונג,
ערשט געפּטרט לעבן.

אַ ווילדער פֿאַרלאַנג האָט מיך געצויגן אַהין, צו דעם אָפּגרונט
דאָרט, וואו ער האָט זיך געדוכט צו רופֿן און צו צוזאָגן גליק
און רוה אין זיין טיפֿעניש. איך האָב געפֿילט, אַז גייענדיג
אַהין, וועל איך מער נישט צוריקקומען, און בין געבליבן שטיין
פֿאַרזונקען אין געדאַנקען. פֿון הימל אויבן האָבן געוואונקען די
שטערן און האָבן דערציילט פֿון אייביגקייטן, וואָס פֿאַר זיי איז
גלייך פֿרייד און לייד, גליק און אומגליק, לעבן און טויט.

און אויפֿן וועג צוריק קיין מינכען האָבן מיר די גאַנצע צייט
גערעדט פֿון אים. ס'איז אויסגעקומען אַזוי מאָדנע, וואָס מיר
זיצן דאָ נאָר צוויי אָנשטאָט דריי, וואָס זיינען אַהער געקומען.
ריידנדיג האָב איך אַרויסגעזאָגט סאָניען מיין מיינונג, אַז ער
איז נישט אַראָפּגעפֿאַלן, ווי די צייטונגען האָבן באַשריבן דעם
פֿאַל, נאָר אַז ער האָט זיך אַליין אַראָפּגעוואָרפֿן.

— און דו מיינסט, ער האָט מיך אין אמתן ליב געהאַט? —
האָט זי געפֿרעגט, און אויף איר פּנים האָט זיך צעגאָסן דעה
צופֿרידענער, גליקליכער שמייכל אירער.

אַך, דער שמייכל!

אין אַ חסידיש הויז

I

נישט לאַנג נאָך מיין אָנקומען אין וואַרשע האָב איך באַקומען אַ שטעל באַ אַ אידן אַ חסיד. געאַרבעט האָב איך באַ מיין פּרינציפּאַל אין שטוב; איך האָב געשריבן דעקלאַראַציעס, געפירט די חשבונות און דערצו נאָך האָב איך געלערנט בוכהאַלטעריע מיט מיין פּרינציפּאַלס זון, אַ התן־בחור מיט אַ גאָלדענעם זיינער און אַ גרויסער בעל־גאוה. דער ראָזינער בחור האָט מיך אויסגעהערט שטיל, קוקנדיג אין אַ זייט, מיט אַ מינע פון אַ גענעראַל, וואָס נעמט אָן אַ ראַפּאָרט. און טאָמער האָב איך געזאָגט, אַז ער האָט זיך טועה געווען, האָט ער אויף מיר אויסגעגלאָצט אַ פּאָר אויגן מיט כעס און איז זיך אַוועקגעגאַנגען אין מיטן דער לעקציע. רייזן גלאַט אַזוי פון נעבנזאַכן מיט אַ ליטוואַק, עפּעס אַ שרייבערל, איז אים נישט אָנגעשטאַנען. עס פאַרשטייט זיך, אַז איך פון מיין זייט האָב אים אויך נישט זעהר ליב געהאַט און האָב געקוקט אויף אים, ווי אויך אויף מיין פּרינציפּאַל, פון דער הייך, ווי אויף ווילדע, פאַנאַטישע מענשן. איך בין ערשט ניט לאַנג אָנגעקומען פון ליטע מיט אַ קאָפּ פול השכלה און אייראָפּייאישע געדאַנקען, און די וואַרשעווער חסידים מיט זייער גאַנג און לעבן, מיט דער פאַרצוויגענער אויסשפּראַך זייערער, דאָס ציהען די ווערטער עפּעס מיט אַ מין זינגעריי, האָבן מיר אויסגעזעהן אַזוי ווילד און פרעמד, אַז איך האָב מיר גאָר נישט געקאָנט פאָרשטעלן מענשן נאָך ווילדערע פאַר זיי.

מיין פּרינציפּאַל, אַ פּאָדריאַטשיק באַ דער אייזנבאַן, איז גאָר ווייניג געזעסן אין דערהיים. ער האָט שטענדיג געהאַלטן אין איין איילן זיך. קוים איז ער אַהיים געקומען אויף מיטאָג און

האָט אַװעקגעשטעלט דעם שטעקן אין דער זײַט, האָט ער זיך שױן אָנגעהױבן צו בײַזערן, פֿאַרװאָס דער מיטאָג איז נאָך נישט פֿאַרטיק, און דאָס געמורמל זײַנס, כאָטש איך האָב עס אַלע טאָג כמעט געהערט, האָב איך נישט געקאָנט קלאָר פֿאַרשטײן. אָפּטײלן די װערטער אײנס פֿון אַנדערן איז אוממעגליך געװען. איך האָב נאָר געזעהן, װי זײַן לאַנגע שװאַרצע באָרד שאָקלט זיך, די װאָנצעס ציטערן, און פֿון דעם שװאַרץ־באַװאַקסענעם מױל שיט זיך אַרױס עפּעס אַ מאָרנע ברומען, פֿון װעלכן איך האָב נאָר דערהערט די װערטער: מיטאָ — מיטאָ — קײנמאָל ניש...

און דער מאָנאָלאָג האָט זיך געענדיגט מיט אַ לאַנג־אױסגעצױגענער פֿראַזע:

כ׳האָ־ניש־ק׳צאַאַט!

אין מיטן מיטאָג, צװישן אײן געריכט און דעם צװײטן, האָט ער זיך פּלוצלינג אױפֿגעכאַפּט פֿון אָרט, צוגעגאַנגען צו מיר, האָט אױסגעשאָקלט די קעשענעס און האָט אָנגעװאָרפֿן אױפֿן טיש שטיקלאַך פּאַפּיר, װאו ער האָט פֿאַרצײכנט דאָס געלט, װאָס ער האָט אַרױסגעגעבן די אַרבעטער, דערצו פֿאַרשײדענע קװיטלאַך, טײלמאָל װעקסלען א. ד. ג. און דאָס אַלץ איז געװען צעקנײטשט, צעקנױדערט, אַז איך האָב דערנאָך געהאַט אַ סך אַרבעט אױסצוגלײכן, אײנאָרדענען און פֿאַרצײכענען אין די ביכער. װאָס מען ברױך צו טון, האָב איך מיך געמוטשט מער אַלײן משער זײַן, װי איך האָב פֿאַרשטאַנען פֿון זײַנע װערטער. ער האָט גערערט אַזױ גיך און פֿאַרצױגן און האָט אַזױ צוגעװאָרפֿן מיט די הענט, אַז איך האָב מער געקוקט אױף אים ,װי איך האָב אים געהערט.

— און יצחק׳ל, װאָס? האָט ער געפֿרעגט, שלינגענדיג די װערטער: ר׳לערנט זיך יצחק׳ל? ר׳לערנט זיך, ר׳לערנט זיך?

נאָר ער האָט קײנמאָל נישט געװאַרט, װאָס איך װעל אים דערצײלן, װי גוט זײַן חתן־בחור לערנט זיך, און איז צוריק געגאַנגען צום טיש עסן.

פֿאַרן אַרױסגײן האָט אים זײַן װײַב, אַ הױך־געװאַקסענע און נאָך זעהר אַ שײנע פֿרױ אין די יאָרן, מיט ממזריש־לאַכעדיגע אױגן און אַ מאָרנעם שמײכל אױף די ליפּן, געװײנליך צוריקגערופֿן, אים אָפּגעװישט מיט דער האַנט די לאָקשן אָדער שטיק־

לאַך ברויט, וואָס האָבן זיך געפונען אויף זיין בארד, און האָט געבעטן געלט. ער האָט זיך געבייזערט און אָנגעמורמלט אַ מאָנאָלאָג, פון וועלכן מיינע אויערן האָבן נאָר אויפגעכאַפּט די ווערטער: „ווידער־ווידער, געלט־געלט“ און דעם אויסגעצויגענעם סוף, וואָס האָט געקלונגען אַביסל בעטנדיג, מיט אַ גמרא־ניגון, ווי עפּעס אַ שווערע קשיא: „וואָס טויג דיר געלט?“ זיין ווייב האָט אים אודאי יאָ פאַרשטאַנען, נאָר זי האָט זיך ווייניג דערפון געמאַכט, זי האָט אים צוגעקנעפּלט דאָס אונטערשטע קנעפּל פון וועסטל, געקוקט גלייך אים אין די אויגן אַריין. און איר לאַכעדיגער ממורישער בליק האָט אויף אים געמוזט האָבן אַ ווירקונג.

— מן הסתם ברויך איך, אשר... האָט זי נערערט געלאַסן, און ער האָט געגעבן. און דערביי האָט זיין האָריג פּנים און זיינע קליינע אומרוהיגע אויגן אויסגעדריקט אַזאַ מין הנאה און נחת, וואָס האָט גאָרנישט צוגעפּאַסט צו דעם איילינג, גיכן באַשעפעניש. חוץ געלט און געשעפטן האָט מיין פרינציפּאַל ליב געהאַט אויך זיין ווייב.

צי האָט זי אים ליב געהאַט, צי ניין — איז שווער צו זאָגן. עס איז מיר קיינמאָל נישט אויסגעקומען זי צו פרעגן וועגן דעם, כאָטש מיר האָבן אַ סך גערערט און געשמועסט וועגן פאַרשיידענע זאַכן. ווען קיינער איז ניט געווען אין שטוב, האָט זי זיך צוגעזעצט צו דעם טישל, בײַ וועלכן איך האָב געאַרבעט, און האָט אָנגעהויבן דעם שמועס. גערערט האָט זי פון אַלץ, און אַלץ מיט איין גלייכן טאָן. זי האָט זיך אינטערעסירט מיט מיר, פאַרוואָס איך האָב נישט חתונה, צי איך האָב ליב עפּעס אַ מיידל, אָרעה איך קלער גאָר קיינמאָל נישט חתונה צו האָבן.

— עס זיינען דאָ מענשן אַזעלכע, וואָס האָבן קיינמאָל נישט חתונה? — האָט זי זיך אינטערעסירט און געוואָלט הערן מיין מיינונג; איך האָב געהערט, אַז עס זיינען דאָ אַלטע קאַוואַליערן; איך פאַרשטיי נישט... האָט זי געענדיגט מיט אַ שמייכל.

גערערט האָט זי אויף פּוילישער אַרט, זינגענדיג, נאָר דאָס זינגעריי און ציהען די ווערטער, וואָס קומט אַרויס בײַ מאַנספּאַר־שוינען אַזוי לעכערליך, פּאַסט זעהר צו דער שוואַכער ווייבערי־

שער נאַטור. אַ שטימע האָט זי געהאַט זעהר אַן אַנגענעמע. אין איר קול האָט זיך געהערט פוילקייט, אומעט און באַגערן.

איך האָב געענטפערט, אַז חתונה האָבן איז נישט אַזוי גרינג, אַז פאַרבינדן אויפן גאַנצן לעבן קאָן נאָר אַזאַ הויך, איידל און מעכטיג געפיל, ווי ליבע איז. איך האָב גערעדט באַגייסטערט, ווי נאָר אַ יונגער מאַן אין מיינע יאָרן — איך בין דעמאָלט אַלט געווען צוויי און צוואַנציג יאָר — קאָן ריידן וועגן ליבע. זי האָט מיך אויסגעהערט מיט כּונה, געקוקט מיר גלייך אין די אויגן אַריין, און מיר איז עפּעס שווער געוואָרן איבערצוטראָגן איר קאַלטן, לאַכעדיגן בליק. אָט אַזוי הערט מען אויס אַ קינד, וואָס דערציילט אַלטע באַקאַנטע זאַכן, וואָס אַלע ווייסן, נאָר ווייל עס איז אַ קינד הערט מען אים אויס. איך האָב געטראַכט, צי איז איר, דער שיינער, שלאַנקער פרוי אין דעם פאַריק, דאָס געפיל פון ליבע נישט מער באַקאַנט, ווי מיר, וואָס איך האָב עס נאָר געלעזן אין ביכער, און אין לעבן קיינמאָל נישט געקענט.

איך האָב אָפּגעהאַקט און גענומען טון מיין אַרבעט. נאָך מאָרגן און איבערמאָרגן איז זי ווידער צוגעקומען און גענומען שמועסן. און ווי להכעיס, האָב איך באַמערקט, אַז זי רעדט נאָר פון אַזעלכע זאַכן... און זי רעדט גאָר נישט ווי אַ חסידיש ווייבל, נאָר קאַלטבלוטיג, מיט איראָניע, מיט יענער איראָניע פון זעהר שיינע נישט יונגע פרויען, וואָס זיינען זיכער אין זיך, אין זייער שיינקייט. איך האָב זיך איינמאָל נישט איינגעהאַלטן און האָב זי געפרעגט:

— פאַרוואָס טראָגן זי אַ פאַריק?

איך האָב מיך נישט טועה געווען. די פראַגע האָט זי אויפּ־גערעגט און האָט איר צוגענומען די רוהיגקייט און פאַרשנרע קאַלטבלוטיגקייט, וואָס האָט מיך געערגערט. זי איז רויט געוואָרן ביז אונטער דעם פאַריק.

— גלויבן זי מיר — האָט זי גערעדט ווייך און דערשראָקן: אַז ס'איז נישט אַזאַ זאַך, אַז מען טראָגט אַ שייטל. וואָס איז דער מער? מען קאָן עפּעס נישט זיין קיין מענש אין אַ שייטל? זי מיינען, איך טו עס מיר צוליבּ? וואָס קאָן מען טון? מען האָט דאָך קינדער... אַ מאַן...

דאָס מאָל האָט זי איבערגעהאַקט דעם שמועס און האָט עטליכע טעג נישט גערעדט מיט מיר.

אין עטליכע טעג אַרום איז זי ווידער צוגעקומען. מיין פראַגע איז גאָר פאַרגעסן געוואָרן, און מיר האָבן טיילמאָל אַוועקגע־פלוידערט אַ לאַנגע ווײַלע וועגן פאַרשיידענע זאַכן. זי איז נישט געווען אַזוי פאַרווילדעט, ווי איך האָב געמיינט. זי האָט ליב געהאַט וועגן אַלץ צו ריידן, נאָר אינטערעסירט, דוכט זיך, האָט זי קיין שום זאַך נישט, און זי האָט אַלץ אויסגעהערט גלייכגילטיג.

איין מאָל צי צוויי מאָל אין דער וואָך פלעגט נאָכן מיטאָג אַרײַנקומען אַ יונגער מאַן פון אַ יאָר דרייסיג, געקליידעט קורץ און מיט אַ געגאָלטער באָרד; ווי איך בין דערנאָך געוואָר געוואָרן, איז דאָס געווען אירס אַ שוועסטער־קינד, אַ רייכער, מיט וועלכן מיין פּרינציפּאַל האָט געהאַט עפּעס געשעפטן. ער האָט יעדעס מאָל געפרעגט די זעלבע פראַגע: וואָס מאַכט מען עפּעס גוטס? אָשר איז נישט אין דערהיים? אַ שאָד! ער האָט נישט אויסגעטאָן דעם קאַפּעליוש און געזעצט זיך באַם טיש. מאַראַם פערנבערג — אַזוי איז געווען מיין פרינציפּאַלס פאַמיליענאָמען — האָט זיך געזעצט אַנטקעגן אים. מען האָט גערעדט שטיל, געטרונקען טיי און געוואָרפן בליקן מיט חשד אויף מיר. דערנאָך האָט זיך מיין מאַראַם אָנגעטאָן, און זיי זיינען צוזאַמען ערגעץ געגאַנגען.

אויסער דעם איז אין שטוב אַלץ געפירט געוואָרן שטרייננג חסידיש. דער בחור איז כמעט שטענדיג געגאַנגען אַרומגע־נאַרטעלט מיט אַ גאַרטל און אין אַ יאַרמולקע אונטערן ייִדענעם היטל. ווען אַ פרעמדער מאַנספּאַרשוין איז געווען אין שטוב, האָט זיך חנהלע אויף די אויגן נישט געוויזן. מיט פלייש זאַלצן און עפּענען אַ הון האָט מען זיך נישט פאַרלאָזט אויף דער קעכין. דער פרינציפּאַל איז אָפט געפאָרן צום רבין, און ווען דער חתן־בחור האָט זיך אַמאָל דערלויבט אָנצוטון אַ העמד מיט אַ גע־פּרעסטן קאָלנער, האָט ער געקריגן גוט אויסגעזידלט פון פאָטער. אַפילו די מוטער האָט אויף אים געשריען, אמת, מיט אַ האַלב מויל, עפּעס נאָר אַזוי ווי יוצא צו זיין, נאָר מער דערלויבט האָט זיך דער חתן־בחור שוין נישט אַזאַ זאַך.

II

חנהלע איז געווען נאָך אַ יונג מיידל פון אַ יאָר זיבעצעך אַכצען, זעהר אַ שיינע, געראָטן אין איר מוטער, נאָר דאָס פּנים אירס איז געווען אַ סך ווייכער און האָט געטראָגן אויף זיך דעם לייכטן פרישן קאָליר פון אַ שפּראָצנדיגער יוגנט. דער וואוקס אירער, דער פעסט געבויטער קערפּער ,די שוואַרצע, שאַרף אויס־געשניטענע ברעמען און די פולע, ליידנשאַפטליכע ליפּן האָבן דערמאָנט אָן דער מוטער, נאָר אין די אויגן אירע איז נישט געווען יענער שמייכל, וואָס האָט געפינקעלט אין איר מוטערס אויגן. איבעריגנס, האָב איך אַ לאַנגע צייט נישט געוואוסט, ווי אירע אויגן זעהען אויס. די גאַנצע דריי חדשים האָב איך מיט איר קיין וואָרט נישט גערעדט. אַז איך בין אַריינגעקומען אין שטוב, איז זי באַלד אַרויסגעגאַנגען אין דער אַנדער שטוב אַריין, און געזעהן האָב איך זי נאָר, ווען זי איז דורכגעגאַנגען. און על פּי רוב איז מיר אויסגעקומען צו זעהן איר פּראָפיל, און איידער נאָך איך האָב די אויגן אויפגעהויבן זי אָנצוקוקן, איז זי שוין פאַר־שוואונדן געוואָרן אין אַנדערן צימער. זי האָט מיך אינטערעסירט. געדוכט האָט זיך מיר, אַז איך האָב רחמנות אויף איר. אַ יונג מיידל — האָב איך געטראַכט, וואָס בליהט און שפּראָצט פול לעבן און שיינקייט, וואָס באַוועגט זיך אַזוי לייכט, אַזוי שיין און ליבליך ,וואָס וואָלט געקאָנט פאַרשפּרייטן אַרום זיך גליק, פריש־קייט און געזונטקייט אויף יעדן טריט און שריט, — אַזאַ יונג, בליהענדיג באַשעפעניש, וואָס געפינט זיך אַזוי ווייניג צווישן מענשן, זיצט פאַרשפאַרט אַ גאַנצן טאָג, זעהט קיין מענשן נישט פאַר די אויגן, בליהט אָפּ און וועלקט אין דער פינסטער — פאַר וואָס? צו וואָס? וואָס טוט זי אַ גאַנצן טאָג? וואָס קלערט זיך און טראַכט זיך אין איר יונגען קאָפּ?... זי פון איר זייט האָט מיך אַפילו נאָרנישט באַמערקט, קיין בליק אויף מיר נישט געוואָרפן. מיט גלייכע מעסיגע טריט, נישט בייגנדיג דעם קאָפּ אָן אַ זייט, איז זי דורכגעגאַנגען, און איך האָב נאָר געזעהן, ווי דער שיינער קערפּער רוקט זיך אָפּ, ווערט פאַרשוואונדן — און מער נאָרנישט.

דאָס האָט מיך טיילמאָל פאַרדראָסן. צי ווייל איך בין אַ ליטוואַק, אַ שרייבערל, בין איך שוין נישט ווערט, מען זאָל אויף מיר אַפילו אַ בליק וואַרפן, באַמערקן, אַז איך געפין מיך אין שטוב? אָדער שעמט זי זיך אויף מיר צו קוקן? איר שטאָלצער גאַנג, די רוהיגע, מעסיגע טריט, דער זיכערער בליק פאַר זיך, האָבן נישט צו־געלאָזט דעם געדאַנק, אַז זי איז אַ פאַרשעמט תמעוואַט מיידל, וואָס האָט מורא אַ בליק צו וואַרפן אין דער זייט, און זי איז געווען פאַר מיר אַ לעבעדיג רעטעניש.

יעדן טאָג פלעג איך קומען צו דער אַרבעט מיט אַ האָפענונג, אַז היינט וועל איך עפּעס נייעס געוואָר ווערן, איך וועל מיך מיט איר באַקענען, און אַהיים גיין פלעג איך זעהר אומצופרידן. טראָגנדיג מיט זיך אין מוח דאָס רעטעניש, וואָס איז געבליבן רעטעניש, ווי נעכטן און אייערנעכטן.

איך געדיינק, אַז זיצנדיג באַ מיין אַרבעט, פלעג איך וואַרטן אויף איר מיט אומגעדולד. געוואוסט האָב איך, אַז אין צווייטן צימער געפינט זי זיך, און איך האָב געטראַכט, צי די טיר עפנט זיך נישט. נאָר אָט אין מיטן שרייבן, אַז איך בין שוין מיד געוואָרן וואַרטן, עפנט זיך די טיר: זי איז דורכגעגאַנגען פּאַמעליך, רוהיג און איז פאַרשוואונדן אין דער קיך. איך בין געבליבן זיצן אויף מיין אָרט עפּעס פאַרשעמט און אומצופרידן, ווי מען וואָלט מיך אויסגעזידלט, און איך זאָל נישט קאָנען ענטפערן... מיך האָט פאַרדראָסן און דאָך האָב איך געבענקט נאָך איר און האָב געוואַרט, ביז זי וועט דורכגיין. און יעדעס מינדסטע גערויש פון דער טיר האָט געמאַכט קלאַפּן מיין האַרץ. איך האָב אַפילו איר קול קיינמאָל נישט געהערט. ווי רעדט זי — הויך, שטיל ,פּאַמעליך אָדער געשווינד? איך האָב מיך געמאַטערט מיר פאָרצושטעלן איר ריידן און שמייכלען, און צען מאָל אין טאָג האָב איך מיר איר קול אַנדערש פאָרגעשטעלט: דאָ האָט זיך מיר געדוכט, אַז זי רעדט שטרייננ, האַלב־בייז, ווי אַלע מענשן, וואָס זיינען גענויט זיך אַלע ווײלע אָפּצוזאָגן פון לעבן און פאַרגעניגן, דאָ האָט מיר אויסגעוויזן, אַז איר קול איז פול ווייכקייט, גוטסקייט און דערשטיקטע געפילן, אָדער גאָר, אַז זי רעדט שמייכלענדיג, לעבעדיג און געשווינד, און איך האָב מיר פאָרגעשטעלט, ווי

אירע ליפּן, אירע שיינע, רויטע, פולע ליפּן באַוועגן זיך דערבײַ... נאָר דאָס גאַנצע טראַכטן האָט ווייניג געהאָלפן, און זי האָט מיך פון טאָג צו טאָג אַלץ מער אינטערעסירט, אַלץ מער צוגענומען מיינע געדאַנקען.

ערשט נאָך צוויי חדשים, וואָס איך האָב פאַרבראַכט אין דעם הויז, האָב איך זי געטראָפן לאַכן צום ערשטן מאָל. איך בין אַרײַנגעקומען אין שטוב, האָב איך זי געטראָפן מיט נאָך אַ מיידל, די לעצטע האָט איר געמוזט דערציילן עפּעס לעכערליכעס, און זי האָט געלאַכט הויך. באַם לאַכן האָט זי געהאַלטן די האַנט אָנגעלענט אויף איר חברטעס אַקסל, און אירע ווייסע ציין האָבן געבלישטשעט. זי האָט אָבער באַלד מיך באַמערקט, און אין דער זעלבער רגע האָט זי אויפגעהערט צו לאַכן; איר פּנים איז געוואָרן רוהיג, אָהן שום אויסדרוק, און זי איז באַלד אַרײַנגעגאַנגען מיט דעם מיידל אין דער צווייטער שטוב. נאָך לאַנג נאָך איר אַוועקגיין האָט אין מיינע אויערן געקלונגען איר לאַכן, איך האָב שלעכט געאַרבעט, אַלע ווײַלע זיך טועה געווען אין די ציפערן.

אַ גאַנצן טאָג דערנאָך האָב איך מיך געמאַטערט צו דער־מאָנען דעם שמייכל מיט אַלע פּינקטליכקייטן, איך האָב מיך געפילט ווי אַ סליעדאָוואַטעל, וואָס האָט אין דער האַנט עפּעס אַ זאַכליכן באַווייז און וויל דורכדעם דערגיין דעם אמת. דאָס לאַכן אירס, ווי איך האָב שוין דערמאָנט, איז געווען אַ פרייליכער, לוסטיגער געלעכטער, נישט קיין נערוועז, און בחנם האָב איך אין דעם געלעכטער געוואָלט געפינען כאָטש איין געקלעמטע נאָטע פון דער דערשטיקטער יוגנט פון אַ חסידישער טאָכטער.

אָט אַזוי איז דורכגעגאַנגען אַ חודש און נאָך אַ חודש; איך פלעג שלעכט אַרבעטן; איך פלעג שטיין באַ דער וואַנט און געוואָלט אויפכאַפּן עפּעס אַ וואָרט, נאָר די וואַנט איז געווען צו דיק, אָדער חנהלע האָט עקסטרע שטיל גערעדט — געהערט האָב איך גאָרנישט. איך האָב געפילט, אַז די דאָזיגע חנהלע האָט באַ מיר צוגענומען אַלע מיינע געדאַנקען, אַז איך בין נישט אימשטאַנד צו טראַכטן וועגן עפּעס אַנדערש. איך גיי מיר קויפן

אַ נייעם הוט, אַ קראַוואַט, און טראַכט נאָר דערפֿון, צי אָט דער הוט און דער קראַוואַט וועלן איר געפֿעלן, צי וועט עס מיך מאַכן שענער, לייטישער... איך האָב אָפּגעשפּאָרט פֿון מיטאָג, פֿון אַנדערע נויטיגע זאַכן, און געקויפֿט דאָ אַ שפּילקע, דאָ אַ קראַוואַט, כאָטש איך האָב אין מײַן לעבן נישט ליב געהאַט זיך צו פּראַנטעווען און אָנגעטאָן בין איך קיינמאָל נישט געגאַנגען פּוראַנטיש. איך בין עפּעס ווי אַן אַנדער מענטש געוואָרן. איך געדיינק, אַז איינמאָל, אין שטוב זיצנדיג, האָב איך באַמערקט, אַז דער קראַוואַט מײַנער ליגט פֿאַררוקט אין אַ זייט. אַן אַנדערש מאָל וואָלט מיך דאָס אפֿשר גאָר ניט אַרן. איצט אָבער האָב איך מיך פּלוצלינג אַזוי דערשראָקן און בין אַזוי בייז געוואָרן אויף זיך, ווי איך וואָלט באַגאַנגען עפּעס אַ שרעקליכע זאַך. ס'טייטש? חנהלע האָט געקאָנט פּונקט דורכגיין און זעהן מיך אין אַזאַ צושטאַנד, מיט אַ פֿאַררוקטן קראַוואַט, און וואָלט לאַכן פֿון מיר! און אַז איך פֿלעג בלײַבן אַליין פֿאַר זיך, שפּאַצירנדיג אין די גאַסן, פֿלעג איך מיך פֿאַרטראַכטן. מײַנע געדאַנקען פֿלעגן מיך ווייט פֿאַרטראָגן, און מיר איז געוואָרן לייכט, גוט און פֿריש אויפֿן האַרצן. גאַנצע מאָנאָלאָגן האָבן זיך אויסגעסדרט אין מײַן קאָפּ... גערעדט האָב איך מיט חנהלען, האָב זי אויפֿגעקלערט, וואָס הייסט אַ פֿריי, ריכטיג לעבן, אַז זי לעבט אין נאַרישקייט און איז פֿאַרבלענדט. איך האָב זי אין געדאַנק אָנגערופֿן מיט אַלע ליבליכע ווערטער און איך האָב געזעהן, ווי איר פּנים ענדערט זיך, אירע אויגן פֿינקלען, און זי הערט זיך אײַן און וואַרפֿט אויף מיר אַ פֿאַרשעמטן, נאָר אַ ברענענדיגן בליק.

„גוטע, פֿרומע נשמה", האָב איך געמורמעלט פֿאַר זיך.

עס האָט אויך פּאַסירט, אַז אין מיטן בעסטן טראַכטן האָט זיך מיר דערמאָנט איר געלעכטער, וואָס איך האָב אַמאָל געהערט, און מײַנע פֿאַנטאַזיעס זײַנען פּלוצלינג איבערגעהאַקט געוואָרן, דער געלעכטער האָט איבערגעריסן מײַנע געדאַנקען, ווי עפּעס אַ פֿאַלשער טאָן אין אַ שיינעם מאָטיוו, און איך בין געבליבן עפּעס אומרוהיג.

אין שטוב האָט זיך אַלץ געפֿירט ווי פֿריהער. די מוטער פֿלעגט אָפֿט מאָל מיט מיר ריידן, נאָר איך פֿלעג איר ענטפֿערן פֿויל

און נישט ווילנדיג. וואָס זי האָט גערעדט, האָט מיך נישט אינטערעסירט, און וואָס מיך האָט יאָ אינטערעסירט און וועגן וואָס זי האָט מיר געקאָנט אַזוי פיל דערציילן—וועגן דעם האָט זי גאָר געשוויגן. אָנהויבן ריידן מיט איר וועגן איר טאָכטער האָב איך מורא געהאַט. באַמערקט האָב איך, אַז צווישן איר און איר טאָכטער איז פאַראַן עפּעס, וואָס איך ווייס עס נישט. נאָך באַלד אין אָנהויב, אין ערשטן חודש פון מיין זיין אויף דער שטעל, ווען חנהלע פלעגט זיך עפּטער געפינען אין שטוב, וואו איך האָב געאַרבעט, האָב איך דאָס באַמערקט. איינמאָל, געדיינק איך, איז חנהלע געשטאַנען באַם קרערענץ, עפּעס געזוכט אָדער געמאַכט זיך זוכן. די מוטער איז אַריינגעקומען און האָט געוואָרפן צוערשט אויף מיר אַ בליק, דערנאָך אויף חנהלען, וואָס האָט זיך, ווי מיר האָט אויסגעזעהן, עקסטרע נישט אומגעקערט; זי איז צוגעגאַנגען צום קרערענץ און האָט געפרעגט איר טאָכטער, וואָס זי זוכט. חנהלע האָט עפּעס געענטפערט און איז באַלד אַרויסגעגאַנגען, די מוטער — נאָך איר. און פון דעמאָלט אָן האָט זיך חנהלע פאַר מיר אַזוי געהיט.

נאָר אין דער לעצטער צייט האָט זי זיך ווידער עפטער געוויזן און האָט מיר נישט זעלטן געשיינקט אַ בליק. אַזאַ בליק האָט מיר געגעבן מאַטעריאַל צו טראַכטן אויף אַ גאַנצן טאָג, האָט מיך געטרייסט און געגעבן האָפענונג — נאָר איך האָב מיר אַליין צעשטערט מיין צופרידנקייט. איך האָב מיך אַמאָל אַריינגעלאָזט מיט דעם בחור אין אַ געשפּרעך. ער איז געווען גאָר גוט אויפגעלעגט, ווייל ער האָט ערשט געקראָגן אַריינגעשיקט פון זיין מחותן אַ נייע מתנה — אַ זילבערנע ציגאַרן־טאַש. ער האָט זי געדרייט אין דער האַנט און געקוואָלן פאַר נחת. מיין בוכהאַלטעריע האָט ער נישט אין זינען געהאַט צו הערן, און האָט אַלץ געמאַכט נייע אַנטדעקונגען אין דער ציגאַרן־טאַש: אַז דאָס באַגילדערכץ איז גאָר אַן אַנדערש, אַז דער שלאָס איז גאָר אַן אומגעוויינליכער שלאָס א. ד. ג.

— און אַ כלה האָט איר עפּעס אַ שיינע? — האָב איך געפרעגט.

די פראַגע איז געווען אַביסל צו אומגעריכט. ער האָט אויף

מיר אויסגעשטעלט אַ פּאָר פאַרוואונדערטע אויגן און האָט נע־ענטפערט:

— אַוראַי! וואָס רעדן? איך האָב נישט קיין שיינע כלה? ער האָט זיך אומגעקוקט אין שטוב, צי קיינער הערט אים נישט. ער האָט מיך באַשוואָרן, איך זאָל קיינעם נישט אויסזאָגן און האָט מיר דערציילט, ווי ער דרייט זיך עקסטרע שבת עפּעס פאַר אַ הויז, וואו זיין כלה גייט געוויינליך אַריין, און זעהט זי.

— און וואָס רעדט ער מיט איר?

— זי קען דאָך מיך נישט! האָט ער געענטפערט גלאַט — אַז די גייט פאַרביי, נייג איך מיך — אָט אַזוי.

— און זי?

— הערסט דו! זי ווייסט דאָך נישט, ווער איך בין! אוי, איז זי אַמאָל רויט געוואָרן!

און ער האָט אָנגעהויבן צו לאַכן, נאָר אין מיטן האָט ער זיך דערשראָקן פאַר זיינע אייגענע ווערטער. מיר האָט זיך געדוכט, אַז דאָס איז איננאַנצן אַן אויסגעטראַכטע מעשה, אַז זיין כלה וואָלט ער זיך נישט איינגעשטעלט צו זעהן, און דאָס רימט ער זיך נאָר אַזוי פאַר מיר, כּדי מיר צו ווייזן, וואָס פאַר אַ וואוילער יונג ער איז.

— איר וועט נישט אויסזאָגן? זעהט, איך בעט אייך. איר וועט נישט אויסזאָגן! — האָט ער אויסגעשריען פעסט, און האָט זיך גענומען שפּילן מיט דער ציגאַרן־טאַש. איך האָב מיך באַנוצט מיט דער געלעגנהייט און האָב אים אָנגעהויבן צו פרעגן וועגן זיין שוועסטער:

— איר האָט אַ וואוילע שוועסטער — האָב איך אים געוואָלט חנפענען — אַ שיין מיידל, זעלטן...

— חנהלע? אר־וואַ! אויך מיר אַ מענטש! מיין כלה איז אַ סך שענער...

ווי נאַריש דאָס איז נישט, מוז איך מודה זיין, אַז דאָס האָט מיך פאַרדראָסן, און איך האָב מיך קוים איינגעהאַלטן, איך זאָל אים נישט ענטפערן, אַז ער ווייסט נישט פון זיינע הענט און פיס צוזאָגן...

— וואָס טוט זי אַ גאַנצן טאָג? — האָב איך געפאָרשט.

— מײַן כּלה?

— נײן, אײער שװעסטער, חנהלע...

דער טאָן מײַנער האָט געמוזט װעקן עפּעס אַ חשד, צי ער איז געװען באַלײדיגט, װאָס איך רײד פון חנהלען, נישט פון זײַן כּלה, געענטפערט האָט ער אומגערן:

— װאָס זאָל זי טון? אױך מײַן דאגה! אַלץ מוזט איר װיסן?!

רעם געשפּרעך האָט דער חתן־בחור געמוזט דערצײלן, װײל אַרום מיר איז אַלץ אַנדערש געװאָרן, חנהלע האָט זיך אײנגעאַנצן נישט געװיזן, די מאַדאַם האָט מיט מיר נישט גערעדט און האָט געקוקט אױף מיר עפּעס קרום. פון מײַן פּרינציפּאַל האָב איך געהאַט אַן אָנצוהערעניש, אַז איך זאָל מיר שאַפן אַ שטעל.

װאָס טוט זי, חנהלע? — האָב איך געטראַכט — די אָרימע נשמה? איך האָב איר אַװדאי עגמת נפש פאַרשאַפט! צי װאָס, צי װען? װאָלט איך כאָטש געקאָנט מיט איר אַ װאָרט רײדן און זיך אַנטשולדיגן! נאָר װי אַזױ?

אײנמאָל בין איך געקומען אין דערפריה צו דער אַרבעט. אין שטוב איז קײנער נישט געװען. איך בין געװען פאַרזאָרגט און נישט אױסגעשלאָפן, אין דער קיך איז געװען חנהלע, און אין מײַן האַרץ איז געװען אַזאַ אומגערולד, אַז די פּעדער האָט געציטערט אין מײַן האַנט. איך האָב געפילט איר יוגנט און פרישקײט, איר שלאַנקען קערפּער און איר װײכן בליק דורך דער װאַנט. אַלץ אין מיר האָט זיך געריסן און געצױגן אין דער אַנדערער שטוב אַרײַן, און די קאַלטע שטומע װאַנט איז זיך געשטאַנען רוהיג, װי אַ שרעקליכע מאַכט... מײַן בליק איז געפאַלן אױפן שפּיגל, מײַן פּנים איז געװען בלאַס און עפּעס אַ מאָרנע װײכקײט און אומבאַהאָלפנקײט איז דערױף געװען אױסגעגאָסן. איך האָב באַװאונדערט מײַן אײגן פּנים... פּלוצלינג האָט זיך די טיר געעפנט, און חנהלע, האַלטנדיג עפּעס אַ שליסעלע אין דער האַנט, איז צוגעגאַנגען גלײך צו מיר. איך האָב מיך אױפגעכאַפּט פון אָרט עפּעס װי דערשראָקן. זי איז צוגעגאַנגען רוהיג, גלײך, האָט אַנידערגעלעגט דאָס שליסעלע אױפן טיש און האָט געזאָגט:

— דער טאַטישי האָט געהײסן איבערגעבן דאָרט צװײ װעקסלען אין דער באַנק...

איך האָב עפּעס געוואָלט ענטפערן, נאָר מיין האַרץ האָט פּעסט געקלאַפּט, און זי איז זיך שטיל און רוהיג צוריק אַרויס־געגאַנגען.

„פאַרוואָס האָב איך נישט געמאַכט קיין שמועס מיט איר"? האָב איך מיך אַליין געזידלט און געביסן די ליפּן פאַר כּעס. נאָר מיר איז אַפילו אין דער פאָרשטעלונג שווער געווען אויס־צוטראַכטן עפּעס אַ פראַגע אָדער אַן ענטפער, וואָס איך האָב געקאָנט איר געבן; וואָס האָב איך איר, דער חסידישער פרומער טאָכטער, געקאָנט זאָגן? ווי האָט זיך אונזער שמועס געזאָלט אָנהויבן! ערשט פאַרנאַכט האָב איך מיך דערמאָנט, אַז דאָס שליסעלע האָט זי אַנידערגעלעגט אויפן טיש, נישט מיר דער־לאַנגט אין האַנט אַריין. דאָס איז אַוודאי אַזאַ מנהג־חסידים... איך האָב זי דאָך געקאָנט פרעגן מיט אַ שמייכל און מיט אַ ווייך קול: פאַרוואָס האָבן זי דאָס שליסעלע אַנידערגעלעגט אויפן טיש, נישט מיר דערלאַנגט אין דער האַנט? וואָס פאַר אַ געראָטענע פראַגע! נאָר דער שכל איז אַ קריכער. איצט, פאַרנאַכט אויף דער גאַס, איז מיר די פראַגע געקומען אין קאָפּ אַריין, און דאָרט, אין שטוב, בין איך געווען איבערגעשראָקן, איבערגעשראָקן און מער גאָרנישט.

III

אין עטליכע טעג אַרום האָט מיר דער בחור אָנגעזאָגט אַזאַ בשורה:

— איר ווייסט, לערער? איר וועט שוין מער דאָ נישט זיין, דער טאַטישי האָט צוגענומען אַן אַנדערן.

— פאַרוואָס? — האָב איך געפרעגט, איינהאַלטנדיג אין זיך מיין כּעס אויף דעם ראָזיגן קאַלטן נפש, וואָס איך האָב אין דער לעצטער צייט נישט געקאָנט ליידן, ווי אַ שפּין.

— איך ווייס? — האָט ער מיר געענטפערט זינגענדיג און האָט דערביי עפּעס מאָרנע פאַרקרימט די צורה זיינע — די מאַמישי

זאָגט, אַז מען טאָר נישט האַלטן אין שטוב אַזאַ יונגען מאַן... איר קאָנט איבערפירן דאָס גאַנצע הויז... איר מיינט, איך וויים ניט? ע־ע! איך ווייס! ער מיינט טאַקע...

— וואָס ווייסט איר? האָב איך געפרעגט בייז.

— דערציילט נישט קיין מעשיות, איך בעט אייך; איך בין קלינער פאַר אייך, כאָטש איר זענט אַ ליטוואַק, איר מעגט מיר גלויבן...

ווי באַ אַלע בית־המדרש־בחורים, איז באַ אים די גרעסטע חכמה געווען צו ריידן וועגן מיידלאַך און גראָבע וויצן זאָגן, און וייל ער האָט דאָס אַוראַי גוט געקענט, האָט ער זיך געהאַלטן פאַר זעהר קלוג און ער האָט מיך פון לאַנג אָן פיינט געהאַט, פאַרוואָס איך לאָז מיך נישט אַריין מיט אים אין אַ געשפּרעך וועגן אַזעלכע ענינים. איך האָב בחנם געפּרובט געוואָר ווערן פון דעם בחור, וואָס פאַר אַ בלבול מען האָט געמאַכט אויף מיר. ער האָט אַלץ געענטפערט מיט אַ שמייכל און נישט צו דער זאַך, איך האָב געזעהן, אַז די זאַך גופא אינטערעסירט אים אינגאַנצן נישט, אַז ער דאַרף נאָר מיר אַרויסווייזן זיין קלוגן קאָפּ מיט זיינע חכמות. איך בין בייז געוואָרן:

— גייט מיט אייערע חכמות, פּראָסט! האָב איך געשריען — דאָס איז גאָר קיין מענש נישט! איר ווילט לערנען, טאָ לערנט; נישט — טאָ שווייגט! שווייגט, און פאַרדרייט מיר דעם קאָפּ נישט!

דער בחור האָט אויף מיר אויסגעגלאָצט אַ פּאָר אויגן מיט כעס, מיך איינגעשלונגען:

— גיב נאָר אַ קוק: אַ ליטוואַק קומט זיך אַריין שרייען! אויף מיר אַ פּריץ! אַ דלות זענט איר, גייט אייך צו אַלדע שוואַרצע יאָר! וואָס טוט איר דאָ? זעה נאָר! אויך מיר אַ רייטש, מיט אויסגעקרימטע שיך און מיט צעריסענע הויזן!...

איך נעדריינק, אַז מיין האַנט האָט זיך אויפגעהויבן, איך האָלט אים, ווער ווייס וואָס געטאָן; נאָר מיין בליק איז אומגערן געפאַלן אויף מיינע קאַמאַשן, — זיי זיינען געווען אויסגעקרימט... איך האָב די האַנט אַראָפּגעלאָזט, די אויגן מיינע זיינען פול געוואָרן מיט טרערן, די שטוב און די זאַכן אַרום מיר האָבן זיך געשאָקלט

און געציטערט... מיר און מאַט, מיט אַ שוואַכן אָטעם, האָב איך מיך געזעצט אויפֿן בײַנקל. דער בחור איז אַרויסגעגאַנגען. איך האָב מיך אויפֿגעשטעלט און האָב נאָך אַמאָל באַטראַכט מײַנע קאַמאַשן: אמת, אויסגעקרימט! האָב איך געערעדט צו מיר— נאָר וואָס האָט ער געוואָלט פֿון מײַנע הויזן?! פֿון מײַנע הויזן וואָס האָט ער געוואָלט?! האָב איך געחזרט, נישט ווײסנדיק אַליין, וואָס איך רייד פֿאַר כּעס, און האָב פֿעסט פֿאַרבּיסן די ליפּן. אין מײַן כּעס האָב איך נאָר געהאַט איין פֿעסטן פֿאַרלאַנג: אַרײַנצושלעפּן דעם בחור פֿאַר די האָר און ווײַזן אים, אַז די הויזן מײַנע זײַנען גאַנץ, האָבן קיין איין ריס, קיין איין פֿלעק נישט, אַז ער איז אַ ליגנער, פּשוט אַ ליגנער, און האָט ניט דאָס רעכט אַזוי צו זאָגן. אין עטליכע מינוט אַרום איז די מאַדאַם אַרײַנגעקומען און, נישט קוקנדיק אויף מיר, האָט זי געזאָגט:

— וואָס איז דאָס דאָ געווען מיט מײַן יצחקלען? איר האָט אײַך עפּעס געקרינקט? ער איז דאָך אַ קינד, וואָס ווילן זיי געבעך האָבן פֿון אים?

דאָס קינד אירס האָט געהאַט אַ קאַרק און אַ פּאָר ברייטע געזונטע אַקסלען, ווי אַן אַטלעט; איך האָב נישט געענטפֿערט.

— איך וועל איהן זאָגן די וואָרהייט — האָט זי ווידער אָנגעהויבן עפּעס צו זאָגן, נאָר איך האָב מער שוין נישט געקאָנט איבערטראָגן איר ליבליכן טאָן מיט מיר. איר רײדן און איר מינע דערבײַ, איר מאַכן מיט דער האַנט פֿאַמעליך און דאָס גאַנצע וועזן אירס — האָבן מיר איצט אויסגעזעהן אַזוי מאָרנע פֿאַלש, אַזוי אומנאַטירליך, אַז איך האָב נישט פֿאַרשטאַנען, ווי אַזוי איך האָב ביז אַהער געקאָנט רוהיג רײדן.

— וואָס ווילן זיי פֿון מיר?! וואָס פֿאַר אַ בלבולים האָט מען דאָ געמאַכט אויף מיר?! האָב איך געפֿרעגט שטרייננג און בייז און האָב מיך אויפֿגעשטעלט, גרייט איר אַ בײַנקל צו וואַרפֿן אין קאָפּ אַרײַן.

— זעהען זי, זי בייזערן זיך! אַ ליטוואַק בלייבט אַ ליטוואַק; וואָס האָבן מיר אײַך פֿאַר אַ שלעכטס געטאָן? מען האָט דען געמאַכט אַ קאָנטראַקט אײַך שטענדיג צו האַלטן? איך בעט איהן זעהר, אַז מען האַנדעלט, ווי אָרנטליכע מענשן, ברויך מען זיך צו

בייזערן? איך פרעג אייך, אַדרבאַ! איר זענט דאָך עפּעס אַ געבילדעטער יונגער מאַן...

איך האָב נישט אויסגעהערט דעם סוף, האָב אָנגעטאָן מיין פּאַלטאָ און גענומען גיין. באַ מיין אַרויסגיין האָט זיך די טיר פון דריטן צימער געעפנט און חנהלע האָט אַרייַנגעקוקט...

אויב אייך איז אַמאָל אויסגעקומען אויפצוּוואַכן פון אַ שווערן, שלעכטן, שרעקליכן חלום, וואָס האָט אייך לאַנג געמאַטערט, און פּלוצלינג דערזעהט איר, אַז איר געפינט אייך נאָר אין אייער אייגן בעט אין שניי־ווייסן בעטגעוואַנט, אין אייער באַקאַנטער וואוינונג, נעבן אייער טיש; ארום אייך וואַכן אָדער שלאָפן אייערע באַקאַנטע, נאָהענטע און געליבטע מענשן; אין דרויסן שיינט די מאָרגן־זון פריש און הייטער, און איר פילט אייך ראָפּלט גליקליך נאָך דעם שווערן געפיל פון פריהער — קאָנט איר אייך פאָרשטעלן, וואָס איך האָב געפילט אין דער ראָזינער מינוט, ווען די טיר האָט זיך געעפנט. מיין גאַנצער כעס איז פּלוצלינג פאַרשוואונדן געוואָרן. איך בין געשטאַנען אויף מיין אָרט און מיט אַנטציקונג האָב איך געקוקט אויף דעם ווייכן ליבליכן געזיכט פון דער אַנדערער שטוב. איך געדיינק נאָך ווי איצט די עטליכע האָר, וואָס זיינען אַראָפּגעפאַלן אויף איר אויג; אַפילו די בלויע בלימלאַך פון דער בלוזע מאָלן זיך מיר דייטליך אויס אין מח. געקוקט האָט זי אויף מיר און אירע אויגן האָבן אויסגעדריקט, גאָט ווייס, ווי מען רופט דאָס אָן! עס זיינען פאַראַן בליקן, אין וועלכע דיין האַרץ, דיינע געדאַנקען און דו אינגאַנצן פאַרלירן זיך, ווי אין עפּעס אַן אומענדליכקייט. מיין גאַנצע שנאה צו דעם בחור, דאָס געפיל פון פאַלשקייט, וואָס האָט געוויט פון דער מאַדאַם, מיין באַליידיגונג, די צעריסענע קאָמאַשן — אַלץ האָט זיך אָפּגעטראָגן און באַהאַלטן. איך האָב פון איר די אויגן נישט געקאָנט אָפּרייסן און בין געשטאַנען און געקוקט. עס איז געווען אַ מאָרנע סצענע: איך בין געשטאַנען און געקוקט צו דער טיר; חנהלע האָט געקוקט אויף מיר; די מאַדאַם — אויף אונז ביידן, און מיר אַלע האָבן געשוויגן און זיך נישט גערירט פון אָרט, גלייך ווי מיר וואָלטן וואַרטן אויף עפּעס. נאָר אויף דער מאַדאַמס פּנים האָב איך באַמערקט אַ שמייכל, יענעם קאַלטן איראָנישן

שמייכל, וואָס קאָן אָפּקילן דאָס הייסעסטע האַרץ. זי האָט גע־שמייכלט! איך בין זיכער, אַז זי האָט מקנא געווען דער טאָכטער: די אינערליכע באַליידיגונג איז איר געלעגן אין די ווינקלען פון די ליפּן.

— זי וואַרטן אויף געלט? האָט זי זיך אָנגערופן — זי וועלן אַזוי גוט זיין מאָרגן אַריינקומען, וועלן זי קריגן באַצאָלט פאַרן חורש...

מיר האָט איצט גענקלעקט דאָס וואָרט געלט. איך האָב געזאָגט אַ גוטן טאָג און בין אַרויסגעגאַנגען. חנהלע האָט אַלץ נישט אַוועקגעטראָטן פון דער טיר, איך האָב געפילט איר בליק אויף מיינע אַקסלען. אַז איך האָב איבערגעטראָטן די שוועל, האָב איך געפילט, ווי אין מיין האַרץ האָט עפּעס אַ העפטיגן נאָג געגעבן. איך האָב הינטער מיר פאַרמאַכט די טיר: „אויף אייביג"! האָב איך געטראַכט — „חנהלען וועל איך מער נישט זעהן, שוין קיינמאָל נישט"! אויפן הויף האָב איך באַגעגנט דעם בחור. איך האָב די אויגן אַראָפּגעלאָזט און מורא געהאַט זיי אויפצוהויבן אויף אים, מיר האָט זיך געדוכט, אַז ער וועט אויף מיר די צונג אַרויסשטעלן, ווען איך זאָל אים אָנקוקן... און אין אמת אַריין, פאַרוואָס זאָל ער דאָס נישט טון? איך בין דאָך אַ ליטוואַק, אַ שרייבערל, וואָס מען באַנוצט אים, ווען מען וויל, און מען יאָגט אים אַרויס פון שטוב, ווען מען וויל, און ער איז דאָך עפּעס אַ נגידישער בחור, וואָס האָט אַ גאָלדענעם זייגער, אַ זילבערנע ציגאַרן־טאַש און אַ רייכן טאַטן, וואָס האָט שטענדיג אָפּן פאַר זיך אַ רייכע היים מיט אַ שיינער, שיינער שוועסטער!

דאָס לעצטע האָב איך אים נישט פאַרגינט.

IV

אַ שווערע צייט האָב איך דאַמאָלט דורכגעלעבט. די טעג, די נעכט האָבן זיך געצויגן אומגעהויער לאַנג, באַנאַכט בין איך שלעכט געשלאָפן, באַטאָג האָב איך אַרומגעשפּאַצירט אין די

נאַסן און נעטראַכט, וועגן וואָס? איין נאָט ווייס. סוף כּל סוף האָבן זיך מיינע נעראַנקען פאַרקניפּט אָן חנהלעס געשטאַלט. מיין האַרץ האָט שטענדיג עפּעס געצווינגן און גענאָגט, אַ מינוט נישט אויפגעהערט, עפּעס אַ מרה־שחורה איז אָנגעפאַלן אויף מיר, ווי אַ שווערער נעפּל, און אַלץ אַרום מיר האָב איך אויך געזעהן ווי דורך אַ נעפּל. איך בין געוואָרן פויל, נאָכלעסיג. דער קראַוואַט איז מיר שוין איצט געלעגן פאַררוקט אין אַ זייט און איך האָב נישט נעקלערט וועגן דעם; קיין שטעל האָב איך נישט געזוכט און האָב איננאַנצן נישט געוואוסט, וואו איך לעב אויף דער וועלט.

געווען איז עס אָסיען. עס קאַפּעט אַ רעגן, די גאַס איז נאַס, די לופט טונקל, עס בלאָזט אַ קאַלטער ווינט. דער הימל איז גראָה, זעהט אויס עפּעס, ווי פאַרשימלט, אָפּגעלעבט; אפילו די הייזער, דוכט זיך, טרויערן, דער ברוק וויינט, און אַליין האָב איך מיך געפילט אַזאַ שטיק ברוק, אַ שטיק הויז... אין דער גרויסער שטאָט בין איך געווען עלנט.

איך בין געוואָרן אויפגערעגט; מיינע נערוון זיינען געווען ווי אָן אָנגעצויגענע סטרונע. אַ ליאַרע רויש, אַ ליאַדער בליק האָט מיך געמאַכט אומרוהיג איננאַנצן. איך האָב נאָך געקאָנט אַריינגיין צו מיין געוועזענעם פּרינציפּאַל מאָנען פאַר אַ חודש, נאָר איך האָב דאָס אָפּגעלעגט פון טאָג צו טאָג. דאָס וואָלט געווען דער לעצטער פּרוב, דאָס לעצטע מאָל האָב איך געוואָלט אַריינגיין אין דעם הויז, איך האָב מיך געשראָקן. באַנאַכט איז מיר שווער געווען איינצושלאָפן. אום די צייט צו פאַרטרייבן, האָב איך גענומען שרייבן אַן אַרטיקל מיט דער דעה עס אָפּצודרוקן. מיין אַרטיקל האָט געטראָגן דעם נאָמען: „די לאַגע פון די חסידישע טעכטער אין פּוילן". דעם אינהאַלט פון דעם אַרטיקל געדיינק איך שוין נישט קלאָר, נאָר דאָס געדיינק איך, אַז מיין אַרטיקל איז געווען אָנגעשריבן אין טאָן פון איכה, — אַזוי פיל טרערן זיינען דאָרט געווען. איך האָב געשריבן וועגן חסידישע טעכטער און אין זינען באַ מיר האָט נאָר געשוועבט די לאַגע פון דער איינציגער טאָכטער — חנהלע. איך האָב געשילדערט איר לעבן, ווי זי פאַרוועלקט און פאַרבליהט אין דער בעסטער, שענסטער יוגנט, ווי אומגליקליך זי איז, איך האָב געשריבן און האָב

גאָרנישט באַמערקט, אַז מיך אינטערעסירט גאָר לגמרי נישט „די לאַגע פון חסידישע טעכטער אין פּוילן“, אַז איך גיס דאָ איצט אויס מיין איבערפולט האַרץ אויף דעם גוטן פּאַפּיר, וואָס האָרכט מיך אויס אַזוי ליבליך... נאָר אין מיטן שרייבן האָב איך דערפילט, אַז עפּעס האָט מיר אַ נאָג געגעבן באַם האַרץ, דערנאָך איז מיר אייננג געוואָרן אין האַלז, און איך האָב פּלוצלינג אַרויסגעבראָכן מיט אַ געוויין, וואָס איז מיר גאָר פרעמד געווען, וואָס האָט עפּעס גאָרנישט ווי פון מיר געשטאַמט. איך האָב געשלוכצט הויך אויפן קול און האָב מיך בשום אופן נישט געקאָנט איינהאַלטן. איך האָב אַזוי הויך געוויינט, אַז מיין בעל־הביתטע, וואָס האָט געוואוינט אין פאָדערשטן צימער, האָט מיך דערהערט און איז אַריינגעקומען, האַלטנדיג דעם אויסגעטונענעם פּאַריק אין האַנט.

— וואָס איז אייך, יונגערמאַן?! האָט זי גענומען שרייען — אַוואו איז דער טוך? גייט נאָכן דאָקטאָר... הערנדיג די געשרייען פון דער אידענע מיטן פּאַריק אין האַנט, האָט זיך מיר עפּעס געוואָלט לאַכן, נאָר קענגן מיין ווילן האָב איך אָנגעהויבן נאָך העכער צו וויינען. עס איז געוואָרן אַ מהומה אין שטוב. עס איז אַריינגעקומען אויך דער מאַן אירער, די דינסט, און די צוויי קליינע קינדער האָבן אָנגעהויבן צו וויינען הויך אויפן קול. מיר איז געווען זעהר שלעכט. איך האָב זיך מיט אַלע כּחות געמאַטערט זיך איינצוהאַלטן און צו שטילן דאָס געוויין, נאָר וואָס מער איך האָב מיך געוואָלט איינהאַלטן, אַלץ מער האָב איך געשלוכצט און געוויינט.

— גאָרנישט... גאָרנישט... האָב איך זיך געמאַטערט אַרויסצוריידן, און מיר האָט זיך געדוכט, אַז איך שריי הויך אויפן קול, בשעת מיין קול איז פאַרשלונגען געוואָרן אין מיינע שלוכצן. קוים וואָס מיר איז געלונגען צו באַרוהיגן מיך און מיינע בעלי־בתּים. זיי האָבן זיך נאָך לאַנג געדרייט אַרום מיר, ביז איך האָב זיי געקאָנט איינרייִדן, זיי זאָלן גיין שלאָפן. איך האָב גענומען איבערלעזן, וואָס איך האָב געשריבן, און אויך איצט האָב איך מיך נישט געקאָנט איינהאַלטן פון טרערן, נאָר דאָס מאָל האָב איך שוין גאָר אַנדערש געוויינט: שטיל, רוהיג, און מיר איז

לייכטער געוואָרן אויפֿן האַרצן פֿון די טרערן. איך האָב געלעזן וואָרט פֿאַר וואָרט. און מיר האָט זיך גערוכט, ווי עפּעס אַן אַנדערער רעדט דאָס צו מיר און פֿילט מיך. איך האָב מיך געשעמט פֿאַר זיך אַליין, וואָס איך האָב דעם אַרטיקל געוואָלט אָפּגעבן צו דרוקן, — מיין האַרץ, מיין געפֿיל האָב איך געוואָלט עפּענען פֿאַר אַלע, פֿאַר וועמען עס וויל נאָר, ער זאָל זיפֿצן אָדער גאָר לאַכן פֿון מיר.

אַמאָל, פֿאַרנאַכט, האָב איך מיך אַרומגעדרייט אין די גאַסן. מיר איז געווען אומעטיג, דערשטיקט צו ווערן. אין דערהיים, אין מיין קליין שטעטל, פֿלעגט מיך דער ערשטער שניי פֿרייען און דערוועקן אין האַרץ אַ גוט, וואַרעם, שטיל און רוהיג געפֿיל; דאָ אָבער, אין דער גרויסער שטאָט, האָט ער נאָך מער מרה שחורה אַנגעוואָרפֿן אויף מיר, דערמאָנענדיג אָן דעם לאַנגען ווינטער אין אַ פֿרעמדער שטאָט, צווישן פֿרעמדע מענשן און אַ פֿרעמדער לעבן, דער שניי איז געפֿאַלן און געפֿאַלן און איז באַלד צעטראָטן געוואָרן אונטער די פֿיס; איך האָב געשלעפּט די פֿיס מיינע אין דער נאַסער מאַסע און האָב נישט באַמערקט, וואו איך גיי, די פֿאָרינגע נאַכט בין איך כמעט נישט געשלאָפֿן. איצט קומט ווידער אַ נאַכט, אַ לאַנגע, קאַלטע און פֿינסטערע נאַכט, וואו טוט מען זיך אַהין? וואו אַנטלויפֿט מען פֿון דעם אייגענעם האַרץ... באַ מיר האָט זיך נאָך געפֿונען עפּעס געלט. איך בין צוגעגאַנגען צום טעאַטער־פּלאַץ און האָב גענומען אַ בּילעט, עס פֿאַרשטייט זיך אַ בּיליגן, אויפֿן פֿערטן שטאָק. האָב איבערגעגעבן דעם שווייצאַר מיין פֿאַלטאָ מיט מיין נאַסן הוט, האָב גענומען אַ לאָרנעט און בין אַוועק אויף מיין אָרט. פֿון דעם ראָזינן אָרט מיינעם, אויפֿן פֿערטן שטאָק און דער פֿערטער שורה, איז שווער געווען צו זעהן, וואָס ס׳טוט זיך אויף דער סצענע. אַנדערע האָבּן זיך געשטופּט, זיינען געקראָכן אויף די בּיינק, אָנגעהאַלטן זיך אָן די זיילן. איך בין געזעסן אויף מיין אָרט רוהיג און האָב אַפֿילו מיין לאָרנעט נישט באַנוצט. מיך האָט געעקלט צו קוקן אויף די הונדערטער מענשן אין די נידעריגע גאָרנס, אויסגעפּוצטע, ווי די קוקלעס, זאַטע, צופֿרידענע, אָהן שום געפֿיל אין האַרצן, וואָס זיינען זיך געקומען ווײַלן, גלאָצן אויף דער סצענע, כּדי צו האָבּן

דערנאָך װעגן װאָס צו ריידן. מיר האָט זיך געװאָלט זעהן בלייכע, פאַרזאָרגטע פּנימער, אומצופרידענע באַװעגונגען, און דאָ איז אַלץ געװען גלאַט, פיין, אויסגעפּוצט, גלייך װי די גאַנצע װעלט זאָל אין אמתן זיין אַ חתונה, און קיין ביינקעניש און אומגליק זאָלן זיך אין איר נישט געפינען... איך האַלט מיר נאָך ביז איצט באַ מיין מיינונג, אַז צו הערן מוזיק האָבן דאָס רעכט נאָר אַזעלכע מענשן, װאָס ליידן אַ סך, װאָס זיי איז שװער דאָס לעבן אַריבער־צוטראָגן און מוזן אויף אַ װיילע פאַרגעסן זיך און די װעלט. גלאַט אַזוי הערן מוזיק, אָנשטאָט קאָרטנשפּילן אָדער רכילות טרייבן — דאָס איז אַן עולה, אַ גראָבקייט. מענשן, װאָס האָבן נאָך אַ פּונקט האָפענונג אין לעבן, נאָך אַ ברעקל װילן, באַדאַרפן קיין מוזיק נישט; און װען די גרויסע, װעלט־באַרימטע מוזיקער װאָלטן געפאָלגט זייער יושר, נישט זייער קעשענע, װאָלטן זיי קאָנצערט געגעבן נישט אין טעאַטער פאַר דער מעגגע צופרידענע, געזונטע מענשן, נאָר פאַר יערן בעט פון אַ גוסס, װאָס האָט צו זיין אומגליק נישט פאַרלאָרן דעם דעת און גייט אויס פאַר שרעק און טויט־אַנגסט... איבעריגנס, געהערט דאָס נישט צו דער זאַך.

דער אָרקעסטער, געדיינק איך, האָט אָנגעהויבן צו שפּילן; אין טעאַטער איז נאָך ליכטיג געװען. דער עולם האָט זיך צוזאַמען אַ ריר געגעבן, און מען האָט אָנגעהויבן צו קריכן איינער דעם אַנדערן אויף די קעפּ. איך בין געזעסן אויפן אָרט און געזאַרט. ביסלעכװייז איז רוהיגער געװאָרן. די טענער פון אונטן האָבן איצט אַרויסגעשװאומען ריינער, זיי האָבן איינגעשטילט דאָס גערויש און געמורמל און האָבן אָנגעהויבן אַליין צו געװעלטיגן. דער מאָטיװ איז געװען אַ געלאַסענער, האָט זיך אין אָנהויב געװיזן צו זיין גאָר לייכט און כמעט װי צופרידן; נאָר אָט האָט זיך געהערט עפּעס װי אַ ױפץ, װי ס'װאָלט אין אַ נשמה אַ סטרונע געפּלאַצט, און דער גאַנצער מאָטיװ איז געװאָרן אַנדערש: דערשטיקטע טרערן, איינגעהאַלטענע זיפצן האָבן זיך געמאַטערט לויז צו רייסן, נאָר עפּעס אַ װילדע קראַפט האָט זיי געשטערט, איינגעהאַלטן, זיי צוריקגעשטופּט, און הילפלויז האָבן זיי זיך װידער אָנגעהויבן צו רייסן פון אָרט, נאָר שטילער שוין, מיט װייניגער האָפענונג, זיי

פריהער... די טענער זיינען געוואָרן אַלץ שטילער, שוואַכער — אין טעאַטער איז פינסטער געוואָרן, דער פאָרהאַנג האָט זיך אויפגעהויבן.

וואָס אויף דער סצענע טוט זיך, האָב איך נישט געוואוסט: מיר זיינען די אויגן צוגעפאַלן, אויפן מח איז אָנגעפאַלן עפּעס ווי אַ נעפּל, דורך וועלכן עס האָבן זיך נאָר געטראָגן צעריסענע געדאַנקען, אָפּגעהאַקטע בילדער... איך האָב נישט אונטער־שיירן, צי מען זינגט, צי מען שפּילט. די טענער, האָט זיך מיר געדוכט, פליסן איין אין מיר, רירן מיין האַרץ און שאַפן עס איבער אויף ס׳ניי: פון אומגליק ווערט גליק, פון ליידן — נחת; אַלץ ווערט היילינ און געבענטשט, און דו פילסט, אַז ביסט געוואָרן גרינגער, לייכטער און פריי, אומבאַגרענעצט פריי... דער ערשטער אַקט האָט זיך געענדיגט. דער טעאַטער האָט געהילכט פאַר קלאַפּן און שרייען בראַוואָ. די ליכטיגקייט האָט געבלענדט מיינע אויגן, איך האָב טיף אָפּגעזיפצט און האָב זיך אומגעקוקט. אַרום מיר איז געוואָרן גרוימער, דער עולם איז אַרויסגעגאַנגען אין קאָרידאָר, איך האָב מיך דערמאָנט אָן מיין לאָרנעט און האָב גענומען באַטראַכטן דאָס פּובליקום. און דרייענדיג אַזוי מיט דעם לאָרנעט, האָב איך באַמערקט אין צווייטן שטאָק, קעגנאיבער מיר, אַ באַקאַנט פּנים פון אַ פרויענצימער. זי איז געזעסן מיט אַ קאַוואַליער, און זיי זיינען געזעסן, ווי איך האָב מיך געקאָנט משער זיין, פאַרטון אין אַ שמועס. איך האָב מיינע אויגן נישט געגלויבט: זי איז געזעסן זעהר ענליך צו חנהלען: דער זעלבער שטערן, די זעלבע אויגן מיט די רונדינע, ווי אויסגעשניצטע ברעמען, דעם רעשט פּנים איז מיר שווער געווען צו באַטראַכטן; זי האָט גערעדט, געלאַכט און געבויגן זיך פון אָרט צו אָרט... ווי קומט זי אין טעאַטער אַריין, זי, די חסידישע טאָכטער, וואָס האָט מיט מיר, מיט אַ פרעמדן יונגען־מאַן, קיין וואָרט נישט געוואָלט ריידן, וואָס שעמט זיך אפילו פאַר די אויגן צו ווייזן? און וואָס וואָלטן אירע עלטערן געזאָגט?

נאָר אָט האָט זי באַמערקט, אַז מען קוקט אויף איר. איר פּנים איז פלוצלינג געוואָרן רוהיג, אומבאַוועגט, און איך האָב זי

דערקענט, — זי, די רוהיגע, פרומע און שעמעוודיגע חנהלע! איך האָב שיער ניט קיין געשריי געגעבן פאַר איבעררעאַשונג... דער ערשטער געדאַנק, וואָס האָט ווי אַ קלאַפּ געגעבן אין מיין מוח, געדיינק איך, איז געווען, אַז איך האָב אַ טעות געהאַט, מיין איינגליבע האָט מיך גענאַרט: זי איז נישט קיין שעמעוודיגע, נישט פאַר צניעות האָט זי גאַנצע חרשים מיט מיר קיין וואָרט נישט גערעדט, נאָר ווייל איך אַליין בין איר געווען דערווידער. זי האָט מיך נישט געקאָנט ליידן — פשוט! איך האָב געקריצט מיט די ציין פאַר כעס אויף זיך, אויף מיין מכלומרשט רחמנות האָבן אויף איר, אויף מיין בּיינקעניש די גאַנצע צייט, און דער עיקר — אויף איר, אויף דער חסידישער טאַטער...

אין טעאַטער איז שוין לאַנג פינסטער געווען. די מוזיק האָט מיך איצט נישט אינטערעסירט, איך בין געזעסן אויפן אָרט, האָב צונויפגעלעגט די הענט אין אַ פאַרמאַכטן פויסט און האָב געטענעט: ווי האָט זי דאָס אַ העזה צו גיין מיט אַ פרעמדן יונג אין טעאַטער?! ווי קאָן דאָס אַ חסידישע טאָכטער טון?! ווי קאָן מען זיין אַזוי פאַלש?! אין די מינוטן האָט איר דער פאָטער אירער ניכער געקאָנט מוחל זיין די עבירה, וואָס זי האָט געטאָן, איידער איך...

דער צווייטער אַקט האָט, צו מיין גליק, נישט לאַנג געדויערט, און איך האָב זיך געאיילט אָפּגעבן אַ רעכענונג, וואָס איך וויל דאָרט טון. איך האָב נישט לאַנג באַדאַרפט וואַרטן. פון טעאַטער אין קאָרידאָר אַריין האָב איך באַלד דערזעהן אַרויסגיין חנהלען, און נעבן איר אַ יונגערמאַן, זעהר עלעגאַנט געקליידעט, מיט אַ ראַזירטער באָרד און מיט לאַנגע וואָנצעס. זי האָט מיך באַלד דערזעהן, און איר פּנים האָט אויסגעקרימט עפּעס אַ מאָדנע גרימאַסע. מיר איז פּלוצלינג אַ רחמנות געוואָרן אויף איר. איך וואָלט מיך באַהאַלטן, ווען איך וואָלט געקאָנט. דאָס אַלץ האָט אָבער נישט מער געדויערט, ווי עטליכע סעקונדעס; איר פּנים איז ווידער רוהיג געוואָרן, זי האָט עפּעס גערעדט צום יונגענמאַן און איז צוגעגאַנגען צו מיר פאַמעליך, רוהיג, ווי קיינמאָל גאָרנישט, און האָט מיר דערלאַנגט די האַנט:

— אַ, פאַניע ק.! זי זיינען אויך דאָ? וואָס מאַכט מען עפּעס גוטס?

מיינע פיס האָבן געציטערט אונטער מיר, איך האָב מורא געהאַט, אַז איך זאָל נישט קריגן אויפן אָרט היסטעריע. איך האָב אַפּילו נישט געטראַכט איר מיין האַנט צו דערלאַנגען. איך בין געשטאַנען ווי צוגעמויערט, זי האָט די דערלאַנגטע האַנט אירע צוריקגענומען און האָט געוואָלט אַוועקגיין.

— חנהלע... האָב איך קוים אויסגערעדט און האָב אָנגענומען זי פאַר דער האַנט, עפּעס נישט ווי מיט מיין ווילן. זי האָט אָפּגערוקט איר האַנט, האָט מיך אָנגעקוקט און געזאָגט:

— לאָזן זי געמאַך, איך בעט אייך... ס'איז נישט שיין.

— חנהלע... האָב איך ווידער געמורמעלט און האָב נישט געוואוסט, וואָס מען רעדט. דער יונגערמאַן איז געשטאַנען אין דער זייט, האָט געדרייט די וואָנצעס און האָט קאַלט געקוקט אויף אונז.

— איך האָב קיין צייט נישט — האָט זי זיך פאַרענטפערט — איך מוז אַהיים גיין, זי זעהען דאָך, ס'איז ערשט נאָכן צווייטן אַקט...

זי האָט גענומען אַוועקגיין, איך האָב ווידער געפילט, אַז איך פאַרליר זי אויף אייביג.

— איך וועל זי שוין קיינמאָל מער נישט זעהן? האָב איך כמעט זי אויסגעשריען.

— פאַרוואָס? — האָט זי געענטפערט מיט אַ שמייכל, מיט דער מוטערס שמייכל — איך לאָז עפּעס נישט קוקן אויף מיר? זי ברויכן מיך עפּעס צו זעהן? האָט זי געפרעגט מיט אַן ערנסטער שטים און געקוקט מיר אין די אויגן אַריין, פאַרשנדיג.

— יאָ, איך ברויך זי צו זעהן, איך מוז זי זעהן... זי האָט אויסגעזעהן צו זיין זעהר פאַרלייגן, און האָט נישט געוואוסט, וואָס צו ענטפערן. זי איז צוגעגאַנגען צום קאַוואַליער. זיי האָבן עפּעס גערעדט צווישן זיך, איך האָב פון דערווייטן געזעהן, ווי ער האָט אַרויסגענומען דאָס בייטעלע און האָט איר געוויזן, אַז ער האָט נישט קיין געלט. איך האָב נישט געוואוסט, וואָס דאָס אַלץ זאָל באַטייטן. זי איז צוגעגאַנגען צו מיר און האָט געזאָגט:

— אויב זי ווילן, קאָנען זי מיך זעהן מאָרגן זיבן פאַרנאַכט...
זי האָט אָנגערופן די גאַס און דעם נומער און איז באַלד אַוועקגעגאַנגען.

איך בין אויך אַרויס באַלד פון טעאַטער, און אין מיין מוח האָט אָנגעהויבן אַלץ קלאָרער צו ווערן. אין מיינע אויערן האָט געקלונגען איר געלעכטער, וואָס איך האָב אַמאָל געהערט. ניין! זי איז נישט געווען קיין כשרע פרומע נשמה, ווי איך האָב געמיינט. זי איז, ווי עס זעהט אויס, גאַנץ גענויט געווען צו ריידן מיט יונגע־לייט, אויב זי האָט מיך אַזוי רוהיג באַגעגנט. אין דערהיים האָט זי זיך עקסטרע מיט מיר אַזוי געהאַלטן, כדי עס זאָל אויף איר קיין שום חשד נישט פאַלן... איך האָב געלעבט אין עפּעס אַ פאַרבלענדונג.

V.

זי האָט אויף אַ מינוט נישט פאַרשפּעטיגט. פונקט אַזייגער זיבן איז זי אָנגעקומען מיט גיכע, לייכטע טריט; האָט מיך גלייך דערזעהן און האָט מיר דערלאַנגט די האַנט:

— אָ! זעהען זי! האָט זי געזאָגט און געוואָלט צוריקנעמען מכלומרשט די האַנט — איך האָב דאָך גאָר פאַרגעסן! איהר נעמט דאָך נישט די האַנט; איר זענט אַזאַ פרומער? יאָ?

נאָר איך האָב זי נישט געלאָזט צוריקנעמען די האַנט. נאָך דעם אַלעם, וואָס איך האָב מיך אָנגעליטן פון חנהלען, נאָך די נעכט אָהן שלאָף און טעג פון בּיינקעניש און טרויער האָב איך איצט אויף איר געוואַרט, ווי מען וואַרט אויף אַ ניי אומבאַקאַנט גליק, איך האָב געהאַלטן איר האַנט אין מיינער און געטראַכט: איז דאָס אַלץ? איז דאָס חנהלע? ליב געהאַט און געבּיינקט האָב איך גאָר נאָך אַן אַנדערער: נאָך אַ פרומער, שעמעוודיגער, וואָס האָט מורא אויף אַ מאַנספּאַרשוין אַ קוק צו געבּן. זי האָט באַפרייט איר האַנט פון מיינער און האָט געזאָגט:

— זי האָבן זיך נעכטן פֿאַרוואונדערט? אַוראַי, יאָ! וואָס מיינען זי, איך קאָן נישט קיין צוויי ציילן? איך ווייס נישט, אַז די מאַמישי גייט מיטן פֿעטער אין טעאַטער אַריין? די מאַמישי לאָזט מיך קיין וואָרט נישט ריידן מיט קיינעם. פֿרעג איך זי, פֿאַרוואָס? ס׳איז עפּעס אַן עבירה? זאָגן זי? זי קאָנען דאָך אַוראַי לערנען — אַלע ליטוואַקעס קאָנען לערנען — ס׳איז עפּעס אַן עבֿרה? —

איך בין איצט געווען פֿאַרנומען מיט מיינע אייגענע געדאַנקען און האָב זי ווייניג געהאָרכט. ניין, ניין — האָב איך געשמייכלט. איך האָב עפּעס געפֿילט אין אירע רייד, אַז זי וויל מיר עפּעס זאָגן און זוכט נאָר אַרויסצופֿירן דעם שמועס אויף דעם. וואָס וועט זי מיר זאָגן? איך האָב גענומען איר האַנט און צוגעפּרעסט צו מיינע ליפּן. זי האָט מיר דאָס נישט געווערט. איך האָב אָבער באַלד אַרויסגעלאָזט איר האַנט. געקושט האָב איך אַן אַנדערע. אמת, אַ שיין מיידל, נאָר אַ פֿרעמדס! אַ צופֿעלינס. אין האַרץ האָב איך געפֿילט, אַז אַט איצט, באַ דעם דאָזיגן געשפּרעך, האָב איך פֿאַרלאָרן עפּעס זעהר טייערעס און וויכטיגעס, וואָס וועט אפֿשר שוין קיינמאָל נישט צוריקקומען, און מיר איז אַ שאָד געווען און פֿאַרדראָסן האָט מיך עפּעס... זי האָט איבערגעהאַקט די שווערע שטילקייט:

— איך בעט זי זעהר, זי וועלן נישט דערציילן באַ אונז אין דערהיים?

איר שטים איז געווען געבראָכן. זי האָט פּלוצלינג אָפּגעהאַקט און געוואָרט אויף אַן ענטפֿער. איך האָב מיך מער נישט געקאָנט איינהאַלטן:

— אַזוי?! האָב איך גערערט מיט כעס — אויף דעם האָבן זי מיך גערופֿן היינט?

נאָר זי האָט נישט פֿאַרשטאַנען דעם טאָן פֿון מיין פּרעטענזיע. זי האָט גערעכנט פּשוט, אַז איך וויל מיך באַנוצן מיט דעם פֿאַל, און האָט מיר פֿאָרגעלעגט דריי רובל, איך זאָל שווייגן.

— איך בעט זי, זאָגן זי נישט — האָט זי זיך אָנגעהויבן צו בעטן. מיך האָט שוין אָנגעהויבן צו עקלען.

— באַהאַלטן זי די דריי רובל!—האָב איך געזאָגט שטריינג— איך װעל נישט זאָגן... איך בין פּלוצלינג װייכער געװאָרן און האָב גענומען ריידן װייכער.

— װייסן זי װאָס, חנהלע? קומט, מיר װעלן אַביסל גיין... אין מיר האָט זיך דערװייל דערװעקט אַן אַנדער געפיל... די אוינן מיינע האָבן געמוזט האָבן אַ שלעכטן גלאַנץ: אַ גירינן, כיט־רען... מיר זיינען געגאַנגען שטיל. אַריינקומענדיג אין אַ שמאָלער, שטילער גאַס, האָב איך זיך אָפּגעשטעלט און האָב געמאַכט אַ כאַװע־נונג זי אַרומצונעמען, נאָר זי איז געבליבן שטיין אויפן אָרט, האָט שטריינג געקוקט אויף מיר און האָט געגראָזיעט מיטן פינגער:

— ע, ליטװאַק! — ניין! האָט זי געזערט מיט כעס. און זי האָט געקאָנט באַפעלן. איך בין געבליבן שטיין פון דער װייטן און האָב נישט געװאַגט זיך צו רירן פון אָרט.

— אַ גוטע נאַכט! — האָב איך קוים אַרויסגערעדט און בין געגאַנגען מיין װעג מיט גיכע טריט. מיך האָט געעקלט מיין נראָבקייט, מיין ליבע, די דריי רובל, די װעלט... עס האָט זיך מיר געװאָלט באַהאַלטן פאַר זיך אַליין...

— ליטװאַק! דריי רובל נעמען זי! — האָט זי מיר נאָכגעשריען, און דאָס זיינען געװען די לעצטע װערטער פון מיין געליבטער.

א קורסיסטקע

I

צווישן יעדן קרייז מענשן געפינען זיך שטענדיג אַזעלכע פּער־זאָנען, וואָס פאַרדינען אַ הסכמה פון אַלע צוגלייך. וואָס זיינען אומעטום באַריסט, פון אַלע געליבט, וועלכע מען דערמאָנט נאָר צום גוטן, און קיין שלעכטס, דוכט זיך, שיקט זיך נישט פון זיי צו ריידן. אַזאַ מין פּערזאָן איז געווען צווישן אירע חברטעס־קורסיסטקעס ליובאַ איסאַקאָווגאַ פּירלער.

„כאַראָשי טשורני טשעלאָוויעק" — האָט זיך אָנגעהויבן און געענדיגט יעדעס געשפּרעך וועגן איר.

שטענדיג אַביסל מעלאַנכאָליש געשטימט, וואָס מען האָט גע־קאָנט דערקענען אין אירע בּיינקענדיגע אויגן און אומעטיגן קורצן שמייכל, איז זי דאָך געווען שטענדיג הייטער, גרייט צו אינטערע־סירן זיך מיט פרעמדע זאָרגן. זעלטן אָבער האָט זי זיך געקלאָגט פאַר עמיצן. מען האָט געקאָנט מיינען, אַז זי איז איין גליקליכע צווישן אירע חברטעס, די פאַרוואָגלטע נשמות, וואָס פירן געוויינליך אַ לעבן פול אומצופרידנקייט, לאַנגווייליגקייט און נויט.

אַליין איז זי געווען אַ מיידל פון אַ יאָר צוויי און צוואַנציג, אַ הויך־געוואַקסענע שאַטינקע מיט אַ שלאַנקער, רירעוודיגער פיגור, מיט אַ ווייך, אַביסל לייגליך, נאָר זעהר איידל געזיכט און מיט אומעטיגע קלאָרע אויגן. עפּעס אויסטערלישעס שיינס איז שווער געווען אין איר צו געפינען. זי איז געווען איינע פון יענע פרויען, וואָס גילטן נישט פאַר שיינע, ווי לאַנג אַ קינסטלעריש אויג, אָדער גלאַט אַ פאַרליבטער בּליק אַנטפּלעקט נישט זייער האַרמאָניע און שיינקייט. אין פאַרלויף פון די לעצטע צוויי יאָר, וואָס זי האָט שטודירט אין וואַרשע אויף אַקושאָרקע־פעלדשעריין,

האָט קיינער זיך אין איר נישט פאַרליבט, קיינער האָט זי נישט געריסט פאַר אַ שיינע. און זי אַליין האָט אויך אויפגעהערט צו גלויבן, אַז זי איז שיין און קאָן געפעלן.

מיט עטליכע יאָר צוריק, ווען זי איז געווען אין גימנאַזיע אין איר געבורטס־שטאָט אין דרום־רוסלאַנד, האָט מען זי געהאַלטן פאַר אַ שיינע. זי האָט ליב געהאַט זיך שיין צו קליידן, און קיין שום זאַך האָט איר נישט געקאָנט פאַרשאַפן אַזוי פיל פאַרגעניגן, ווי אַ נייע ווייסע בלוזע, ווען זי איז שיין און גוט געלעגן אויף איר. זי איז געוויינט געווען צו פאַרליבטע בליקן, צו לאַסקעס און צו זיין די ערשטע אומעטום. נאָר דאָס איז געווען אַמאָל. איצט איז זי אַן אַנדערע, געפעלט נאָך פאַר עפּעס אַנדערש און נאָר אויף אַן אַנדער אופן.

געלעבט האָט זיך איר נישט בעסער פאַר אירע חברטעס, אויב נאָך נישט ערגער און אומעטיגער. זי האָט באַקומען פון דערהיים אַריינגעשיקט צוואַנציג רובל אַ חודש, וועלכע האָבן קוים גע־קלעקט אויף צו וואוינען, צוזאַמען מיט נאָך אַ קורסיסטקע, אין אַ בוידעם־צימער אויפן פערטן שטאָק און צו דערנערן זיך אַזוי פיל, אום נישט צו ליידן קיין הונגער. נאָר אויך די צוואַנציג רובל זיינען נישט שטענדיג געקומען צו דער צייט. זי האָט געוואוסט, אַז אירע עלטערן קומט נישט אָן לייכט אָפּצושפּאָרן דאָס געלט, און האָט דערפון אינערליך זעהר פיל געליטן. דאָס לעבן אירס איז דורכגעגאַנגען אין לערנען די לעקציעס, אין אַרבעט אין שפּיטאָל, אין לעזן, מערסטנטיילס אומלעגאַלע בראָשורן. אין דערהיים האָט אויף איר געוואַרט דאָס איינגע צימער מיטן פענסטער, וואָס איז אַרויסגעגאַנגען אויפן דאַך, מיט די קרומע ווענט; טיי, וואָס זי האָט געקאָכט אויף דער מאַשינקע, און איר ליבע חברטע קראַטאָוואַ, אַ רוסין פון מאָסקווער גובערניע, אַ פּאָפּס אַ טאָכטער. דאָס איז געווען אַ געזונט, פעסט־געבוים, שיין און גוטמוטיג באַשעפעניש, מיט שמייכלדיגע אויגן און שעמעוו־דיגע, געלאַסענע באַוועגונגען, אַ שווייגנדיגע און אַ רוהיגע. צו פרידער האָט זי געפילט אַ שטאַרקע סימפּאַטיע, נאָר אויך דאָס געפיל האָט זי געקאָנט אויסדריקן מער מיט אַ געלעכטער און אַ שטומער באַוועגונג, איידער מיט ווערטער.

עס האָט געטראָפן, אַז די ביידע קורסיסטקעס זיינען געזעסן אין צימער, ווען דער קורצער ווינטער־טאָג האָט שוין געהאַלטן באַם עק. אַ טונקלקייט האָט אָנגעפילט דאָס איינגע צימער, און אין די ווינקלאַך איז שוין געווען איינגאַנצן פינסטער. קיין געלט אויף נאַפט איז ניט געווען. ביידע האָבן שטיל געוואַרט אויף אַ באַקאַנטן, וואָס זאָל קומען און באָרגן קליין־געלט. פירלער איז געזעסן נעבן פענסטער, אָנגעשטריינגט די אויגן און געלעזן אַ בוך. קראַטאָוואַ האָט גענומען גלעטן אירע האָר, פאַר־פלעכטן זיי און צעפלעכטן, און האָט זיך דערלויבט צו לאַכן הויך אויפן קול, וואָס באַ דער העלער ליכט פון טאָג האָט זי זיך עפּעס ווי געשעמט צו טון. פירלער האָט אַלץ געלעזן, און איר בליק האָט זיך געראַנגעלט מיט דער טונקלקייט, וואָס איז געוואָרן געדיכטער און געדיכטער.

— גענוג שוין דיר צו לעזן. דו מאַכסט דיר קאַליע די אויגן, — האָט קראַטאָוואַ געזאָגט, און אין דער טונקלקייט האָט זיך געזעהן דאָס ברייטע געלעכטער און די מילדקייט, וואָס זיינען געווען אויסגעגאָסן אויף איר פּנים.

פירלער איז אויפגעשטאַנען, געבראַכט די האָר אין אָרדענונג און גענומען אַ פלאַש אין דער האַנט צו ברענגען נאַפט. די חברטעס האָבן זיך אָנגעקוקט מיט אַ שטומען שמייכל.

— ווי מיינסטו? דער קרעמער וועט געבן אויף באָרג? איך וועל פּרובירן.

— דער הונט וועט ניט געבן, — האָט קראַטאָוואַ זי אָפּ־געענטפערט. גיי נישט בחנם, זעץ זיך ליבער.

די חברטעס זיינען געבליבן אין דער פינסטער און האָבן גע־שמועסט פאַרטרויליך. פירלער האָט פאַנטאַזירט וועגן איר צוקונפט. איר האַרציגע שטים האָט איצט געקלונגען נאָך באַזונדער ווייך:

— אַז איך וועל ענדיגן, וועל איך אַריינטרעטן אין דינסט באַ דער זעמסטווע, וועל וואוינען אין דאָרף; איך וועל היילן, וועל נוצליך זיין אויף יעדן טריט, וועל פירן פּראָפּאַגאַנדע. דאָס וועט זיין אַן עכט לעבן, נשמה מיינע; נישט אַזוי ווי דאָ, וואו מען קאָן שטאַרבן פאַר לאַנגווייליגקייט.

— און חתונה האָבן וועסט דו נישט? — האָט קראַטאָוואַ געפרעגט שטיל.

פּידלער האָט זיך פאַרטראַכט און געענטפערט:

— פאַרוואָס נישט חתונה האָבן? אויב עס וועט זיך טרעפן אַ מענש לויט מיין האַרץ און וועט וועלן אַרבעטן צוזאַמען אין דאָרף, — פאַרוואָס נישט? איבעריגנס, וועל איך קיינמאָל נישט חתונה האָבן. איך בין דאָך נישט קיין שיינע. מיך וועט קיינער נישט ליב קריגן, און אָהן ליבע וויל איך נישט חתונה האָבן, קיינמאָל נישט.

—ניין, דו ביסט אַ שיינע, אויף מיין ערליך וואָרט — אַ שיינע...

— דו ליגסט, שעלמאַ! — האָט זיך פּידלער אָנגערופן מיט אַ געלעכטער. ביידע האָבן זיך הויך צעלאַכט.

אַזעלכע געשפּרעכן האָבן זיך געקאָנט לאַנג פאַרציהען, ביז עס איז געקומען ווער פון די באַקאַנטע און האָט געבראַכט קליין־געלט. אין צימער איז געוואָרן ליכטיג, און די חברטעס איז עס פאַרגעקומען, ווי זיי וואָלטן דורכגעלעבט עפּעס אַ חלום, און האָבן זיך אָנגעקוקט איינע די אַנדערע מיט אַ שמייכל.

עס איז געוואָרן טיף, כאַלד זיינען געקומען נאָך באַקאַנטע, מען האָט גערעדט, געשפּאַרט זיך, געלאַכט, געזונגען לידער און גערוישט און געלאַרעמט. נאָר אַ מאָדנע זאַך, פּידלער, די געליבטע פון אַלע, האָט ווייניג מיטגעלאַרעמט און האָט זיך געהאַלטן אַביסל פון דער ווייטן. צו די רייד האָט זי זיך צו־געהערט, נאָר אַליין האָט זי זיך נישט געקאָנט שפּאַרן. וואונדער־ליך און פאַרדראָסיג איז איר געווען, ווען זי האָט געהערט רייזן אַזוי שנעל און לייכט וועגן דעם אַלעם, וואָס האָט זי טיף אינ־טערעסירט און פאַר וועלכע זי האָט געהאַט אַזוי ווייניג ווערטער.

„איך בין קיין העלדין נישט — האָט זי פיל מאָל געטראַכט פאַר זיך — איך ווייס ווייניג, האָב ווייניג קרעפטן, ווייניג פאַרשטאַנד. נאָר איך וועל טון אַלץ, וואָס איך קאָן: ענדיגן און אַרבעטן אין דאָרף".

כאַלד איז איר אויסגעקומען איבערציינגן זיך, אַז זי איז קיין העלדין נישט.

II

אַמאָל איז פירלער אַהיים געקומען שפּעט בּאַנאַכט פון טעאַטער זעהר לוסטיג און אויפגערעגט. זי האָט געטראָפן זיצן איהר חברטע, איינגעהילט אין אַ טוך, מיט פאַרשלאָפענע אויגן, ציטערנדיג פאַר קעלט. פירלער האָט אַרויסגעדרייט די לאָמפּ, אויפגעלאָזט זיך דעם פּאַס פון דער טאַליע און האָט גענומען דערציילן מיט בּאַגייסטערונג וועגן דער אָפּער. איר איז אַ שאָד געווען צעשיידן זיך פון דעם לוסטיגן געמיט, וואָס זי האָט מיטגעבּראַכט פון טעאַטער. אין אירע אויערן האָבּן געקלונגען די טענער, אין קאָפּ האָבּן זיך נאָך געטראָגן העל־ליכע פאַרבּיגע בּילדער, און דאָ, אין צימער, איז געווען אַזוי טרויעריג, אַזוי טונקל, אַזוי לאַנגווייליג!

— און איך האָבּ מיך היינט בּאַקענט מיט אַ יונגנמאַן אין טעאַטער — האָט זי דערציילט איר פאַרשלאָפענע חבּרטע — אַ מאָרנער עפּעס, אַ בּורזשוי מיט אַ גאָלדענעם זייגער און אַ פראַנט, זאָג איך דיר, און אַ ריצער! ער האָט מיר אָפּגעטראָטן זיין אָרט און געמאַכט מיר קאָמפּלימענטן, אַך, ווי לעבּעדיג דאָס איז געווען! בּאַטיסטיני האָט אַזוי געטליך געזונגען, און איך בּין מיר געזעסן ווי אַ פּריצה, און דער ריצער איז זיך געשטאַנען אין אַ ווינקעלע.

איר האָט זיך געוואָלט נאָך ריידן און דערציילן, נאָר קראַטאָוואַ איז געווען שלעפעריג. פירלער איז אַנטשוויגן געוואָרן און האָט זיך פאַרטראַכט.

עפּעס דורך אַ וואונדערליכן צוזאַמענהאַנג האָט זי זיך דערמאָנט אָן די אַמאָליגע יאָרן, ווען זי איז געווען אַ גימנאַזיסטקע, פריילך האָבּן געפלאַקערט און געקנאַקט די שטאָלקאַרצן, דער אָרקעסטער האָט געשפּילט; ווי זי האָט זיך געגליטשט און ווי פריילך איר איז דערבּיי געווען, און ווי הויך זי האָט געלאַכט, און ווי מען האָט איר שטילערהייט איינגערוימט קאָמפּלימענטן אין אויער... און נאָך פיל, פיל אַנדערע זאַכן האָבּן זיך געטראָגן אין איר אויפגערעגטן קאָפּ.

באַלד זיינען די חברטעס געלעגן אין בעט, וואו זיי זיינען צו־זאַמען געשלאָפן:

— ווייסט, מאַריאַ? — האָט פּירלער געוועקט איר חבר־טע — ער איז דאָך אַן אינטעליגענט, אַ דאָקטאָר.

זי האָט זיך גראָד דערמאָנט, אַז פֿאַרן אַרויסגיין האָט ער איר זיך פאָרגעשטעלט מיטן נאָמען דאָקטאָר ווײַנשטײַן.

— וועד דען? — האָט קראַטאָוואַ געפרעגט פאַרשלאָפן.

— נו, דער ריצער, וואָס האָט מיר אָפּגעטראָטן זיין אָרט. דו שלאָפסט?

— יאָ, ליבע, מיר ווילט זיך שלאָפן.

אַ דראָזשקע איז דורכגעפאָרן אויף דער גאַס, די שויבן פון די פענצטער האָבן געציטערט. עפּעס האָט מען געקלונגען אין טויער. שאַ! טריט האָבן זיך געהערט... צי קומט מען דאָס ניט אויף אַ רעוויזיע און מען וועט זי אַרעסטירן? —

„וואָס פאַר געדאַנקען מיר קריכן עפּעס היינט אין קאָפּ!" — האָט זי זיך געבייזערט אויף זיך.

דער טעאַטער פלעגט זי געוויינליך אויפרעגן. דאָס איז געווען דאָס אומגעוויינליכע, דאָס יום־טובדיגע אין איר לעבן. נאָר היינט איז דערצו צוגעקומען נאָך אַ נייער געפיל: דער יונגערמאַן, די קאָמפּלימענטן, דאָס, וואָס זי איז אַזוי געפעלן...

נאָך אויפן אַנדערן טאָג האָט זי זיך געפילט נישט וואָכעדיג, ניט ווי געוויינליך.

נאָר מאָלע וואָס פאַר אַ חלום עס פליהט נישט דורך אין אַן איינזאַם לעבן און פאַרשווינדט גיך, ווי אַ בליץ! פּירלער וואָלט שוין געהאַט פאַרגעסן אָן דער גאַנצער געשיכטע. צופעליג אָבער, גייענדיג אַמאָל נאָך מיטאָג דורך דער גאַס מיט אירע ניכע טריט, האָט זי באַמערקט דעמזעלבן „פראַנט און ריצער", דעם ד״ר ווײַנשטײַן. אַ מאַן פון אַ יאָר עטליכע און דרייסיג איז דאָס געווען, מיט אַן אינטעליגענט, אַביסל מאַט פּנים, מיט בלאָנדע ריקע וואָנצעס, אויף ביידע זייטן אויף זיין פּנים, באַם מויל, זיינען געלעגן צוויי טיפע קנייטשן און קליינע קנייטשלאַך האָבן

זיך אויך געזעהן אַרום די גרויסע קלאָרע אויגן. געגאַנגען איז ער פּאַמעליך, קענטיג, ער האָט שפּאַצירט. זיי האָבן זיך ביידע חי אומגערן אָפּגעשטעלט און געשמייכלט. ער איז צופרידן געווען זי צו טרעפן, האָט זי געפרעגט, וואו זי גייט, און באַקומענדיג אַן ענטפער, אַז זי גייט אַהיים, האָט ער זי באַלייט.

— נאָר איילט אייך נישט. איך האָב נישט ליב צו לויפן, — האָט ער געזאָגט.

ווי אַלע יונגע מענשן, האָט אויך פּירלער געהאַט פיל צו פרעגן; ד"ר ווינשטיין האָט גערן געענטפערט אויף אַלע אירע פראַגעס. זי איז געוואָר געוואָרן פון זיינע רייד, אַז ער איז אַ זון פון זעהר רייכע עלטערן, וואָס וואוינען אויף דער פּראָווינץ אין אַ שטעטל אין קאָוונער גובערניע; אַז ער אַליין האָט לאַנג געלעבט אין אויסלאַנד, געענדיגט דאָרט אַלס ד"ר מעדיצין; אַז מיט מעדיצין באַשעפטיגט ער זיך ניט און אַז ער לעבט דערווייל „אַזוי" אין וואַרשע. דאָס וואָרט „אַזוי" האָט ער אַרויסגערעדט מיט אַ האַלבן שמייכל, אין וועלכן עס איז געלעגן עפּעס אַן אַרט איראָניע פון זיך אַליין. פּירלער האָט אים אָנגעקוקט פאַרוואונדערט און האָט געפרעגט:

— וואָס זשע טוט איר דאָ?

— שווער צו זאָגן. גאָרנישט.

— גאָרנישט?

— גאָרנישט. — האָט ער געענטפערט מיט רעמזועלבן שמייכל— צי וואונדערט דאָס אייך? איך בין רייך, איך מיין צו זאָגן: איך האָב רייכע עלטערן. די נויט טרייבט מיך נישט אַרבעטן, קיין אינערליכער פאַרלאַנג — אויך נישט. איך בין אַ בורזשוי, — האָט ער זיך געוויצלט.

— נאָר דאָס, דוכט זיך, מוז זיין לאַנגווייליג, נישט וואָר?

— אַביסל לאַנגווייליג.

אַז זיי זיינען צוגעקומען פאַר איר טויער, האָט ער זיך אָפּ- געשטעלט, עפּעס געטראַכט און געזאָגט:

— ווייסט איר וואָס — איך וואָלט מיך געוואָלט מיט אייך עפּטער באַגעגענען.

— צו וואָס? — האָט זי געפרעגט אַביסל נייגעריג, אַביסל קאָקעט, קוקנדיג אים גלייך אין פּנים אַריין מיט איר אָפענעם אומעטיגן בליק.

— כאָטש צוליב לאַנגווייליגקייט. ניין, אין אמתן — האָט ער געזאָגט מיט אַן ערנסטן טאָן — איך בין דאָ, אין וואַרשע, נאָר פרעמד, כמעט וואָס איך האָב נישט קיין איינציגן באַקאַנטן אינטעליגענטן מענשן, און מיר וואָלט זעהר אָנגענעם געווען צו טרעפן זיך מיט אייך.

ווײַנשטיין האָט, טראָץ זיין „אומבאַגאַבטער נאַטור" (ער האָט זיך אַליין אָזוי אָנגערופן און געהאַלטן זיך פאַר אַ מענשן, וואָס לעבט אויף דער וועלט אָהן שום נוצן פאַר אַנדערע און אָהן פאַרגעניגן פאַר זיך), געהאַט איין גרויסע מעלה, וואָס האָט אים צייטנווייז געמאַכט זעהר סימפּאַטיש. ער איז פיל מאָל — ווען ער האָט דאָס געוואָלט — געווען ערנסט, קינדיש ערנסט, און אָפנהאַרציג. דעמאָלט איז זיין טאָן געוואָרן אַנדערש, אָהן איראָניע, און דער אויסדרוק פון זיין פּנים — אַן אַנדערער. די לעצטע ווערטער האָט ער גערעדט מיט דעם ערנסטן טאָן, און פּירלער איז עס מיט איין מאָל געפעלן געוואָרן.

— מעגליך, — האָט זי געענטפערט — אויב איר ווילט, קומט אַרויף צו מיר. נאָר, באמת, איך ווייס נישט, צי וועט אייך מיין קוואַרטיר געפעלן. איר זייט דאָך אַ בורזשוי...

— נו, רעדט נישט קיין נאַרישקייטן.

נאָר בײַ איר אין שטוב האָט זיך דער געשפּרעך ניט געקלעפּט. ער האָט דערציילט פון זיין סטודענטיש לעבן אין אויסלאַנד, געמאַכט זיך לוסטיג פון דער איינגעשאַפטקייט און טונקלקייט פון צימער (ער האָט געפונען, אַז די קרומע ווענט זיינען אינטערעסאַנטער, ווייל זיי זיינען רייכער אין ליניען און ווינקלען). נאָר די וויצן זיינען נישט געווען אויפן אָרט, און ווי נאָר קראַטאָוואַ איז אָנגעקומען האָט ער זיך געזעגנט און אַרויסגעגאַנגען.

— ווייסט — האָט פּירלער דערציילט קראַטאָוואַן — דאָס איז דאָך דער זעלבער דאָקטאָר, מיט וועמען איך האָב מיך באַקענט אין טעאַטער, זעהר אַ אינטערעסאַנטער, אַ געבילדעטער

— אַ סאָציאַל־רעוואָלוציאָנער?

— ניין. ער איז, דוכט זיך, גאָרנישט, נאָר פּאָרט אַ אינטער־רעסאַנטער. ער לאַנגווײלינט זיך און זוכט באַקאַנטשאַפט מיט אינטעליגענטע מענשן. וואָס פאַרשטייסטו דאָ נישט?

— צי נאָר נישט קיין שפּיאָן?

— רייר נישט. דו קענסט דאָך אים נישט.

און פידלער האָט אָפּגעהאַקט דעם געשפּרעך.

און אין עטליכע טעג אַרום האָט זי באַקומען אַרײנגעשיקט אַ בילעט אין טעאַטער מיט אַ בריוול פון ר״ר ווײנשטײן, וואו ער האָט זי אין קורצע ווערטער געבעטן קומען אָוונטס אין טעאַטער אויף וואַגנערס אַן אָפּער. זי האָט אים שוין באַגעגנט, ווי אַן אַלטן באַקאַנטן.

— איר זײט זעהר אַ ליבליכער, — האָט זי געזאָגט אַביסל איראָניש, — מיר האָט זיך זעהר געוואָלט גיין אויף וואַגנער, שרעקליך, ווי איך האָב אים ליב! און דעם אמת זאָגנדיג, האָב איך ניט געהאַט קיין געלט. אָט האָט איר געראַטעוועט. אַ דאַנק!

פון דעם גאַנצן מאָנאָלאָג איז דאָס לעצטע וואָרט „אַ דאַנק״ געזאָגט געוואָרן אַזוי נאַטירליך און פריי, אַז זיי האָבן זיך ביידע געפילט גוט דערבײ.

וואָס פאַר אַ פרײליכער אָוונט דאָס איז געווען! געוויינליך האָט זי אין טעאַטער געהאַט אַ פּלאַץ אויף די אויבערשטע בײנק, וואו זי האָט געמוזט אַ גאַנצע צײט שטיין און היטן דאָס גלייכ־געוויכט פון קערפּער, זי זאָל נישט פאַלן. אין אַזאַ פּאָזע האָט זי צום ערשטן מאָל באַמערקט ר״ר ווײנשטײן. זי איז גע־שטאַנען אויף אַ באַנק, אָנהאַלטנדיג זיך פאַר אַ סלופּ, און איר געבויגענע שלאַנקע פיגור האָט געהאַט גאָר אַ באַזונדערן רייץ. איצט איז זי געזעסן קעגן דער סצענע, פריי, אומגעשטערט. אויסער דעם איז איר ווײנשטײן איצט פאָרגעקומען נאָך ליבליכער ווי פריהער. ער איז געזעסן רוהיג, עפּעס אַן ערנסט איז געווען אויף זיין פּנים, און זי האָט דערין צום ערשטן מאָל באַמערקט אַ טיפן אַלטן אומעט, אַן אומעט, וואָס איז צוזאַמענגעוואַקסן מיט דעם מענשן אַזוי, אַז ס'דוכט זיך, דער האָט גאָרנישט אַנדערש געקאָנט באַשאַפן ווערן ווי נאָר מיט אים.

פון טעאַטער זיינען זיי נאָך געגאַנגען אין אַ קאַפע. פידלער איז געווען, ווי געוויינליך נאָכן טעאַטער, לוסטיג־אויפגערעגט, און דאָ איז נאָך געווען אַזוי פיל ליכטיגקייט, אַזוי פיל גלאַנץ...

„ווי אַנגענעם דאָס איז צו האָבן געלט"! — האָט זי געטראַכט. אירע אויגן האָבן העל געפינקעלט, איר לייכטער, רירעווידיגער קערפּער האָט אויסגעזעהן נאָך פרישער, נאָך גראַציעזער. זי האָט באַמערקט, ווי פון אַלע זייטן ווענדן זיך בליקן אויף איר... ד"ר ווײַנשטיין, פאַרקערט, איז געזעסן מיט אַ מאַטן בליק, עפּעס ווי מיד.

— איר ווייסט נישט, וואָס פאַר אַ ספערע דאָס איז, וואו איך בין אויפגעוואַקסן און לעב — האָט ער פלוצלינג אָנגעהויבן צו ריידן, אַשטיינער, ווי ער וואָלט זיך ווערלן פאַרענטפערן פאַר איר, פאַרוואָס ער איז אַזוי טרויעריג און מאַט. — אונזער אידישע בורזשואַזיע — דאָס איז דאָס ערגסטע, וואָס מען קאָן זיך פאָרשטעלן: גראָב, פאַרדאָרבן, גאָטלויז, אָהן געשמאַק, אָהן סטיל, אָהן טראַדיציעס, אָהן צוקונפט... איין איינציגער אינטערעס, איין איינציגע לעבנס־פאָרם איז פאַראַן — געלט. שטעלט אייך פאָר: איך האָב פאַרבראַכט אַכט יאָר אין אויסלאַנד, געלעבט זעלבסטשטענדיג, צוגעקוקט זיך צום אַרומיגן לעבן, שטודירט, געלעזן, געטראַכט, זיך אַנטוויקלט, מיט איין וואָרט, איך האָב געשטרעבט צו ווערן דאָס, וואָס מען רופט אַ קולטורעלער מענש. איצט ווייזט זיך אויס, אַז דאָס איז נישט קיין מעלה, נאָר אַ חסרון. וואָס איך האָב אַ דיפּלאָם צו היילן קראַנקע, — דאָס פאַרשטייט זיך, געפעלט די מייניגע זעהר, כאָטש קיין שום פּראַקטישע נוצן נישט פאַר מיר, נישט פאַר אַנדערע, קאָן איך פון מיין דיפּלאָם נישט האָבן. נאָר מיין פילאָזאָפיע קאָנען זיי נישט לײַדן און קוקן אויף מיר, ווי אויף אַ שלימזול, אַ נישט־געראָטענעם. זיי געפינען פאַר מיר נאָר איין רעטונג: חתונה צו האָבן. דאָס איז לעכערליך, נאָר מיר פאַרשאַפט עס עגמת נפש אָהן אויפהער. אַלע מומעס מיינע האַלטן עס זיך פאַר אַ חוב מיך צו באַגליקן און זוכן פאַר מיר כלות. מען לאָזט מיך פאַקטיש נישט צורוה. דאָס איז מיר אַזוי איבערדריסיג געוואָרן, אַז איך האָב אויפגעהערט צו פאַרקערן מיט זיי, און עס איז אַרויס אַ סקאַנדאַל. דער טאַטע

איז בײַז, די מאַמע שרײַבט װײַנענדיגע בריװ, די מומעס האָבן אָנגעהױבן צו קומען צו מיר... מיר איז איצט נישט געבליבן קײן אַנדערע עצה, דוכט זיך, װי װידער צו פאָרן קײן אױסלאַנד.

ער האָט געענדיגט זײַן לאַנגען מאָנאָלאָג און האָט געקוקט אױף איר מיט אַ פרעגנדיגן אױסדרוק. קענטיג, האָט ער אַלײן נישט פאַרשטאַנען, צו װאָס אײגנטליך ער דערצײלט איר דאָס אַלץ.

— װײניג גליקליכע מענשן זײַנען פאַראַן אױף דער װעלט — האָט פ י ד ל ע ר אָפּגעזיפצט, און זי איז אױך צופרידן געװען, װאָס ער האָט געענדיגט, — איך בין מקנא די מענשן, װאָס געבן זיך איבער עפּעס אַ ציל און פאַרגעסן אָן זיך. זײ איז גוט, זײ האָבן נישט קײן זאָרג, קלערן נישט װעגן זיך, און — אַ סוף.

ד״ר װ ײ נ ש ט ײ ן האָט באַלד געענדערט דעם אומאַנגענעמען געשפּרעך. און זײ האָבן נאָך אַ צײַט לאַנג געפּלױדערט װעגן טעאַטער, װעגן װאַרשע און אַנדערע לײכטע זאַכן. זעהר שפּעט שױן האָט ער זי אָפּגעפירט אַהײם, און באַם געזעגענען איר פעסט געדריקט די האַנט.

— איר פאָרט באַלד קײן אױסלאַנד? — האָט זי געפרעגט.

— נאָך נישט אַזױ גיך, — האָט ער געענטפערט. און אַ ליבליכער גוטער שמײכל האָט באַדעקט זײַן טרױעריג מאַט פּנים.

III

פאַרליבט אין װ ײ נ ש ט ײ נ ע ן איז זי נישט — דאָס האָט פ י ד ל ע ר געװאוסט אױף זיכער. פונדעסטװעגן האָט זי גאַנץ גערן געהאַט מיט אים זיך זעהן און צוהערן זיך צו זײַנע רײד. אין דער לעצטער צײַט פלעגט זי אַפילו אַרױפקומען צו אים אױף זײַן װאױנונג. אמת, זי האָט זיך לאַנג געװערט קעגן דעם: „װאָס אײגנטליך האָב איך מיט אים געמײנזאַמעס? — האָט זי געטראַכט — צו װאָס נאָך גײן צו אים אַהײם? נײן, דאָס דאַרף

איך נישט טון!" ער האָט זי אָבער עטליכע מאָל געבעטן ווענן דעם, און זי האָט אים נישט געוואָלט באַליידיגן (זי האָט בכלל מורא געהאַט, ווען נאָר זי האָט גערעדט מיט אים, זי זאָל אים עפּעס נישט באַליידיגן מיט אַ וואָרט)...

— ניין, דאָס האָב איך מיר נישט פאָרגעשטעלט. אַן עמאַנציפּירט פרײלין זאָל זיך רעכענען מיט אַזעלכע נאַרישקייטן! וואָס? איר האָט מורא צו קומען צו מיר אַהיים! — האָט ער געזאָגט מיט זיין געוויינליכן גוטן, נאָר קאַלטן שמייכל, און זי האָט אים נישט געהאַט, וואָס צו ענטפערן אויף דעם.

אַמאָל, נאָך מיטאָג, האָבן זיך אָן דער טיר פון ווײנשטײנס וואוינונג געהערט צוויי שטילע קלעפּ, ער איז אויפגעשטאַנען און געעפנט די טיר. פידלער איז אַריינגעקומען. ווײנשטײן האָט איר פעסט געדריקט די האַנט, און זיין פּנים האָט אויסגעדריקט אַזוי פיל צופרידנקייט, אַז פידלער האָט עס באַמערקט און געשמייכלט.

— לויט די קלעפּ אָן דער טיר האָב איך דערקענט, אַז דאָס זייט איר: אַזעלכע שטילע נישט־אַנטשלאָסענע קלעפּ... האָט ער געזאָגט מיט אַ געלעכטער.

— און איך, האָט ווײנשטײן, בין געקומען נאָר אויף אַ מינוט. איך וויל נעמען באַ אייך עפּעס צו לעזן, — האָט זי געזאָגט.

— נו, אויף אַ מינוט, אויף אַ מינוט... זעצט אייך דערווייל.

זי האָט באמת געהאַט אין זין נישט לאַנג צו בלייבן באַ אים. זי האָט נישט געוואוסט, וואָס זי זאָל מיט אים ריידן און בכלל, ווי צו פאַרהאַלטן זיך צו אים, און האָט זיך פאָרגעשטעלט, אַז ס'וועט זיין אומהיימיש, ווי דעמאָלט, ווען ער איז געזעסן באַ איר. זי האָט אָבער געהאַט אַ טעות. פאַרקערט: זי האָט זיך געפילט זעהר גוט און פריי אין דעם גרויסן, ליכטיגן, מיט געשמאַק מעבלירטן צימער (ווײנשטײן האָט באַוואוינט אַ קאַבינעט און אַ שלאָפצימער). ער אַליין האָט אויך אין דערהיים אויסגעזעהן פרישער און יונגער. ער איז געווען אָנגעטאָן אין אַ געוויינליכער אַרבעטס־קורטקע. די האָר זיינע זיינען געווען אַביסל

גישט אין אָרדענונג, אַזוי פיל נישט אין אָרדענונג, וויפיל דאָס פּאַסט פאַר אַ באַשעפטיגטן מענשן. אויפן טיש זיינען געלעגן ביכער אין עטליכע שפּראַכן, טייל אויפגעשניטענע, טייל נאָך נישט גערירט; אילוסטראַציעס, זשורנאַלן, בילדער. ער האָט איר דאָס אַלץ געוויזן און דערקלערט, און זי האָט געזאָגט: „זעהר אינטעד־רעסאַנט, זעהר אינטערעסאַנט“. און איז צופרידן געווען, וואָס זי האָט נישט קיין טעות געהאַט אין אים, וואָס ער איז טאַקע אַן אינטעליגענט.

— דאָס האָט איר אויך! זעה נאַר! — האָט זי געזאָגט, אָנווייזנדיג אויף אַ ווינשטול, וואָס איז געשטאַנען אין צימער, און האָט זיך דאָרט געזעצט.

— אַן אַנטיק, גרויסאַרטיג! — האָט זי געזאָגט, שאָקלענדיג זיך פאַמעליך מיט דעם שטול. דאָס איז איר געפעלן, און זי האָט זיך געפרייט דערמיט, ווי אַ קינד. ער איז געשטאַנען נעבן איר און איז געווען אַנטציקט פון דעם ליבליכן יונגען באַשעפעניש, פאַר וועמען אין לעבן איז נאָך געווען אַזוי פיל פאַרגעניגן, אַזוי פיל זאַכן, וואָס קאָנען לוסטיג מאַכן.

נאָר פּלוצלינג, ווי זי וואָלט זיך עפּעס דערמאָנט, איז זי אויפגעשטאַנען און האָט געמאַכט אַן ערנסט געזיכט. איר האָט זיך גערוכט, אַז זי האָט זיך שוין צופיל דערלויבט: „וואָס אייגנטליך טו איך דאָ באַ אים?“ — האָט זי זיך געפרעגט און האָט נישט געפונען קיין ענטפער:

— נו, צייט צו גיין, בלייבט געזונט — האָט זי געזאָגט, און ער האָט זי נישט געפּרובט אויפצוהאַלטן. אין דעם אויסדרוק פון איר פּנים און אין ערנסטן טאָן איז געלעגן עפּעס ניט גינסטיגס פאַר אים.

— נו, בלייבט געזונט. זעהט, איך האַלט אייך נישט אויף. נאָר איר מוזט צוזאָגן ווידער צו קומען. איר וועט קומען?

— מיר וועלן זעהן, — האָט זי געענטפערט קאַלט.

— ניין. זאָגט צו, איר וועט קומען.

ווידער האָט פּ י ד ל ע ר מורא געהאַט, זי זאָל אים נישט באַליידיגן און האָט צוגעזאָגט.

און אין די באַזוכן בײַ אים זײַנען געווען פיל פרײַע גוטע מינוטן; עס זײַנען אָבער אויך געווען לאַנגווײַליגע שווערע מאָמענטן, ווען דער שמועס האָט זיך נישט געקלעפּט, און צווישן זיי האָט זיך געפילט דער גאַנצער אָפּגרונט פון אַנטוויקלונג, עלטער און שטאַנד, וואָס איז געלעגן צווישן זיי.

איינמאָל איז איר געווען גאָר לוסטיג בײַ אים. זי איז געזעסן אויף דעם ווינשטול און זיך געוויגט, און ער האָט דערציילט זעהר אַ לעכערליכע געשיכטע:

— איך האָב דאָ אַ שוועגערן, דאָס איז די געבילדעטע אין אונזער משפּחה. און אין אמתן: זי איז אַמאָל געווען אויף קורסן, פאַרשטאַנען עטליכע שפּראַכן און זיך אינטערעסירט מיט פיל זאַכן. וואָס איצט איז געוואָרן פון איר, דאָס איז אַן אַנדערע פראַגע. סײַ ווי סײַ האָט זי פּרעטענזיעס אויף בילדונג און איז דערצו אַ שיינע פרוי. בקיצור: די גאַנצע האָפענונג האָט מען אַרויפגעלעגט אויף איר. זי מוז מיך מאַכן פאַר אַ מענשן, און אַ מענש מאַכן הייסט: שאַפן מיר אַ כּלה מיט אַ גרויסן נדן.

— אײַך שרכענט מען דאָך שדוכים, — האָט פירלער געלאַכט, אין שטוב איז גראָד געווען וואַרעם און באַקוועם, פון דרויסן האָט אַרײַנגעקוקט די ווינטערדיגע זון, און איר איז גאָר פרייליך געווען אויפן האַרצן.

— טאָ הערט און לאַכט נישט. פאַר עטליכע טעג זאָגט זי מיר מיט גאָר אַן ערנסטער מינע, איך זאָל צו מאָרגנס בײַנאַכט קומען צו איר אויף טיי. „קום אין סורדוט“— האָט זי מיר אײַנגערוימט שטיל אין אויער — „עס וועלן זײַן געסט“. פאַרשטייט זיך, איך בין געקומען — אָט אין דער זעלבער קורטקע, און שטעלט אײַך פאָר אַ סצענע: בײַם טיש זײַנען געזעסן אַן עלטערע פרוי און אַ מיידל, קענטיג, איר טאָכטער, מײַן צוקינפטיגע כּלה, הייסט עס, און מײַן שוועגערן סאָניע. די לעצטע, דערזעהענדיג מיך אַזוי געקליידעט, איז אַביסל צעמישט געוואָרן. זי איז אָבער אַ געשיקטע פרוי, אַ כוואַט, זי האָט זיך געפּרובט צו פאַרגלעטן די געשיכטע. „מיר האָבן דיך גאָרנישט ערוואַרט הײַנט“, האָט זי געזאָגט צו מיר און געוועגדט זיך צום מיידל אויף פראַנצויזיש און מיך פאָרגעשטעלט. דאָס אָרימע באַשעפעניש איז רויט געוואָרן

ביז איבער די אויערן, און איך, שטעלט אייך פאָר, האָב אָנגעהויבן אַ געשפּרעך — אויף אידיש! איר וואָלט געזעהן, וואָס פאַר אַ שרעקליכן בליק מיין שוועגערן האָט אויף מיר געוואָרפן. איך האָב מורא, איר וועט זיך מער נישט גלוסטן צו שרכענען מיר שידוכים.

— גייט, איר זייט אַ בייזער, — האָט פ י ד ל ע ר געזאָגט און דערביי אַזוי הויך געלאַכט, אַז זי האָט איר שטים נישט דערקענט.

זי איז היינט געווען גאָר באַזונדער ליבליך, פריש, קינדיש־לוסטיג. דער באַזונדערער רייץ פון איר פיגור, וואָס איז ו ו י י נ־ ש ט י י נ ע ן אַזוי געפאַלן אין די אויגן, ווען ער האָט זי געזעהן דאָס ערשטע מאָל אין טעאַטער, האָט צוגעצויגן, גערופן זי אַרומצונעמען און צו ליבקאָזן...

— לאָזט, איך וועל אייך ווינן, — האָט ער געזאָגט און גע־נומען שאָקלען דעם שטול.

נאָר דאָס איז געווען צופיל, איבערגעכאַפּט די מאָס. זי האָט אים שטרייננ אָנגעקוקט, און אין אירע אויגן איז שוין מער נישט געווען דער אָפּגלאַנץ פון קינדערשער לוסטינקייט. ווידער האָט ער געפונען אין איר בליק דאָס נישט־גינסטיגע פאַר אים. באַלד איז זי אויפגעשטאַנען, געזעגנט זיך מיט אים קאַלט און אַוועקגעגאַנגען.

אין איר קאָפּ איז געווען אַ מישמאַש פון געפילן און גע־דאַנקען. פריהער פאַר אַלץ האָט זי זיך נישט געקאָנט פאַרענט־פערן די פראַגע: צו וואָס, צו וועלכן צוועק און וואָס פאַר אַ זין האָט דאָס, וואָס זי גייט אַרויף צו אים. ער איז נישט אירס גלייכן און לאַכט אפשר גאָר פון איר. און ווען זי האָט אַזוי געקלערט און דערמאָנט זיך אָן זיין מאַט פּנים און קאַלטן שמייכל, אַ שמייכל פון אַ מענשן, וואָס האָט שוין גענאָסן אויף דער וועלט פון ליבע און גליק, האָט זי געפילט, ווי עפּעס אַ האַס דערוואַכט אין איר האַרץ צו אים, צו זיין קאַלטן שמייכל.

„ער איז אויך נישט שיין“, — האָט זי גערעדט צו זיך, פונקט ווי זי וואָלט זיך דערמיט וועלן נוקם זיין אין דעם מענשן, וואָס קאָן קאַלט שמייכלען איבער געפילן, וועלכע האָבן נישט איינמאָל

באַפאַלן איר יונגע ברוסט ווי אַ שטורעם און פאַרכאַפּט איר דעם אָטעם.

נאָר דאָס איינגע צימערל אין דערהיים איז געוואָרן נאָך איינגער, נאָך לאַנגווײַליגער, און די האַרציגע פרײַנטשאַפט מיט איר חברטע קראַטאָוואַ — עפּעס שוואַכער. אין דעם צימער איז, אויסער זיי ביידע, געווען דער נישט אויסגעזאָגטער סוד, פידלערס אומרוהיגער געוויסן.

— דו וואָלסט געקאָנט חתונה האָבן מיט אַ מענטשן, וואָס דו האָסט נישט ליב? — האָט זי אַמאָל געפרעגט גלאַט אַזוי איר חברטע.

— וואָס רעדסטו דו, נאַר! ווער וואָלט דען געקאָנט?

— און איך וואָלט אויך נישט געקאָנט, — האָט פידלער געזאָגט שטיל, ווי מיט דעם איינענעם האַרץ ריידנדיג, און אין אַ ווײַלע אַרום ווײַטער געפרעגט:

— ווי מיינסטו דו: מען קאָן ליב האָבן אַ מאַנספּאַרשוין, וואָס האָט שוין פיל, פיל מאָל ליב געהאַט, וואָס האָט שוין געהאַט פיל פרויען?

— טפוי! דאָס איז מיאוס! — האָט קראַטאָוואַ געענטפערט.

— מיר געפעלן אויך נישט אַזעלכע, — האָט פידלער געזאָגט און זיך פאַרטראַכט, דערמאָנענדיג זיך ווײַנשטײַנס געזיכט מיט אַלע קלייניגקייטן.

ד״ר ווײַנשטײַן האָט אין דעם זעלבן טאָג, ווען זי איז געזעסן בײַ אים, און ער האָט איר דערציילט די געשיכטע מיט דעם שרוך, געשריבן זיין פרײַנט אין בערלין אַ לאַנגען בריוו. מיט דעם ראָזיגן פרײַנט, אַ קרייגקליכער אָרימער אידישער מאָלער, האָט זיך ווײַנשטײַן געפילט גאַנץ נאָהענט. ער האָט אים געשריבן פיל פון זיין לאַגע און דערמאָנט אויך וועגן פידלער:

„פאַר לאַנגווײַליגקייט — האָט ער געשריבן — האָב איך מיך דאָ באַקענט מיט אַ קורסיסטקע, אַ אידיש מיידל, אַ רעוואָלוציאָנערין. אַ ליבליך באַשעפעניש: גראַציעז, קלוג און וואַרהאַפטיג ביז גאָר. דער עיקר — יונג, יונג. אַלץ קומט בײַ איר גוט אַרויס, אַפילו ווען זי רעדט שאַבלאָנע פראַזן. זי ענדיגט דאָ די פעלד־

שערסקע קורסן און װיל פֿאָרן אין דאָרף צו הײלן רוסישע פּויערים און צו מאַכן זײ פֿאַר רעװאָלוציאָנערן. אַז איך לאַך פֿון איר, בײזערט זי זיך, רעדט פֿיל נאַרישקײטן און איז דערבײ ליבליך, װי דו קאָנסט דיר נאָר פֿאָרשטעלן".

„האָב נישט קײן טעות: פֿאַרליבט בין איך נישט; נאָר דאָס איז װאָר: אויב שױן יאָ חתונה צו האָבן, װאָלט איך פֿון רוסיש־אידישע בורזשואַזע ספּערן קײן מײדל נישט גענומען. איך קוק טײלמאָל אויף איר און טראַכט: אויב האָבן אַ קינד, נאָר פֿון אַזעלכער".

„און דאָך, צי גלויבסט דו מיר — פֿאַראַן מינוטן, װען איך קוק אויף איר און װער איבערגעשראָקן: איך פֿיל מיך, װי אַ חיה, װאָס באַפֿאַלט צו רויבן. איך װײס נישט, װי מען זאָגט עס דיר, נאָר איך בין שױן אַלט פֿיר און דרײסיג יאָר, דאָס האַרץ איז קאַלט, און דאָ איז אַ יונג פֿריש מײדל, מיט איר גאַנצן יוגנטליכן גלויבן, מיט אירע אַלע האָפֿענונגען. דאָס אַלץ קאָן מיר גע־הערן, װײל... װײל איך בין רײך. נידעריג, נאַריש, אוממענשליך — נישט װאָר"?

„נו, װאָלט זי מיך כאָטש געליבט, איז עפּעס אַנדערש. נאָר ליבן ליבט זי מיך נישט. דאָס פֿיל איך אין אירע רײד, אין איר בליק. און — אפֿשר האָב איך אַ טעות"?

„װאָס קאָן אַ צעבראָכענער אידישער בורזשוי, װי איך, האָבן מער װי ספֿקות"!

„איבעריגנס — אַלטע לידער. און פֿ י ד ל ע ר — דאָס איז איר נאָמען — איז אַ ליבליך שײן באַשעפֿעניש. איך בײנק יעצט נאָך איר"...

IV.

— דערצײל קײן מעשׂיות נישט, אַלעקסאַנדער. איך װײס, איך װײס, װאָס דאָס הײסט, „איך װיל נישט חתונה האָבן". װאָס איז דאָ צו באַהאַלטן? זאָג מיר, איך בעט דיך: װען װעל איך

האָבן די ערע צו באַקענען זיך מיט ריינער?... ניין, אין אמתן, דו װעסט מיך מיט איר באַקענען?

אַזױ האָט גערערט מאַראַם סאָניע, ד״ר אַלעקסאַנדער װײַנשטײנס שװעגערן, אַ שײנע, נאָך יונגע דאַמע, אַ ברונעטקע מיט העל־בלישטשענדיגע אױגן און מיט אַ טיפּיש אידיש געזיכט. כאָטש זי איז געזעסן בײַ זיך אין דערהײם, און אין צימער איז קײנער נישט געװען, אױסער איר שװאָגער, איז זי פּאָרט געװען אָנגעטאָן מיט געשמאַק און מיט אַביסל קאָקעטערײַ. די בלוזע איז געװען גענוג אױסגעשניטן, אױפן האַלז האָט זי געטראָגן אַ שמאָלן רױטן בּאַנד, פון די אױערן האָבן געפינקעלט בּריליאַנטן, און אױף די פינגער האָבן געבלישטשעט עטליכע פינגערלאַך. זי האָט אָפט געשמײכלט, אַראָפּגעלאָזט די אונטערשטע ליפּ און געװיזן אירע געזונטע װײַסע צײן.

— װאָס פעלט סאָניען אײן? װער האָט דאָס געזאָגט? — האָט ד״ר װײַנשטײן פּראָטעסטירט.

— איך בעט דיך, אַלעקסאַנדער, מאַך נישט חוזק פון מיר. איך בין דאָך דיר נישט קײן פרעמדע. איך װיל קענען מײן צוקינפ־טיגע שװעגערן. װאָס? דו שעמסט דיך, אָדער האָסט מורא, מען זאָל דיר נישט שטערן? ניין! דו מוזט מיך מיט איר באַקענען. דו מוזט! דו מוזט!

זי האָט צװײ מאָל געקלאַפּט אױפן טיש מיט איר קלײנער האַנט, האָט געשמײכלט און געװיזן אירע צײן.

ד״ר װ ײ נ ש ט ײ ן האָט נישט געענטפערט, ער האָט געקוקט אױף איר קלײנער פולער האַנט און געפרעגט:

— אַ! סאָ נ י ע האָט אַ נײַ פינגערל? װײַז נאָר.

זי איז געװען מיט אים אױף דו. ער אָבער האָט זי זעלטן נאָר געדוצט און גערערט געװײנליך נישט אױף דו, נישט אױף איר.

זי האָט דערנעהענטערט צו אים די האַנט און האָט אױסגע־שטרעקט איר רונדן, שײן־אױסגעפילטן װײַבערישן פינגער, פון װעלכן עס האָט אַראָפּגעפינקעלט אַ העלער שטײן.

— פּונקט װי אַ פרעמדער פאַרהאַלסט דו דיך צו אונז. װײסט נישט, אַז יעפּים (איר מאַן) האָט געװאונען דעם סור מיט פּרשעפּ־יורקע, זיבן טױזנט אַכט הונדערט רובל מיט קאָסטן. דאָס האָט

ער מיר צוגעזאָגט צו קויפן, אויב ער וועט געווינען. דיך אינטערע־סירט גאָרנישט, וואָס באַ אונז אין הויז טוט זיך. אַ שיינער ברודער!

— זעהסט דאָך, איך אינטערעסיר מיך — האָט ער זיך געוויצלט, אַרויפרוקנדיג איר צוריק אויפן פינגער דאָס נייע פינ־גערל — אָט האָב איך באַמערקט באַ סאָניען אַ ניי פינגערל. וויפיל פינגערלאַך האָסט דו שוין? לאָז נאָר ציילן, דוכט זיך, אין גיכן וועט זיין מער פינגערלאַך, ווי פינגער.

— הער אויף, אַלעקסאַנדער. איך ווייס, דו ביסט אַ געבוי־רענער סאָציאַליסט, און „דיינע" איז אויך אַ סאָציאַליסטין. איך ווייס אַלץ, אַלץ!

— צו וואָס זשע פרעגן, אויב מען ווייסט אַלץ? — האָט ווייַנ־שטיין באַמערקט אין אַ בייזן טאָן.

זי האָט פּלוצלינג אָנגעהויבן צו לאַכן קאָקעטיש.

— אַרויסגעקראָכן מיטן כּעס! — האָט זי גערעדט — דו מיינסט: ס'זיינען פאַראַן סודות. אַלע ווייסן דאָס שוין, און וואו איך גיי און שטיי, פרעגט מען מיך אַלץ דעריבער.

ד"ר ווייַנשטיין האָט זיך נאָר געוואונדערט. ער האָט לגמרי נישט געהאַט קיין באַקאַנטע הייזער אין וואַרשע און האָט נישט געקאָנט פאַרשטיין, פון וואַנען עס נעמען זיך די נעריי־דערייען וועגן אים.

— ווער זיינען דאָס די „אַלע"? — האָט ער גערעדט הויך און שטרייַנג — און ווער האָט דאָס דיר דערציילט אַזאַ געשיכטע? ווער זאָגט דאָס פאַר מיר? דוכט זיך, איך קען דאָ קיינעם נישט, אויסער דיך און מיין ברודער.

— מאַלע וואָס דו קענסט נישט. דיך קען מען, — האָט סאָניע געענטפערט אויך מיט אַן ערנסטן טאָן, און זי האָט אים אָנגערופן עטליכע הייזער, וואו מען האָט פון אים גערעדט און וואו מען האָט איר געזאָגט, ווי אַ געוויסע זאַך, אַז ער, ד"ר ווייַנשטיין, האָט אַ כּלה. ער האָט זיך נישט געקאָנט אָפּוואונדערן געגוג, פון וואַנען זי ווייסט דאָס מיט אַזאַ גענויקייט, ווי זי זעהט אויס, אַז זי איז אַ קורסיסטקע, אַ רעוואָלוציאָנערין. זי האָט אַפילו געוואוסט די טעג, ווען זי איז מיט אים געווען אין

פילהאַרמאָניע, ווען אין טעאַטער, ווי און וואו ער איז געגאַנגען מיט איר.

— נו, נו! — האָט ער געשאָקלט מיטן קאָפּ — איך האָב גאָרנישט געוואוסט, אַז איך בין דאָ אַזוי פּאָפּולער. דאָס מוז מען מודה זיין: שפּיאָנעווען שפּיאָנעווען מען דאָ אויסגעצייכנט, איך וואָלט מיר דאָס נישט פאָרגעשטעלט.

עס איז געוואָרן אַ ווילע שטיל. סאָניע האָט אויף אים געקוקט מיט אַ שעלמישן שמייכל, ווי זי וואָלט זאָגן: „מורה געווען האָסטו זיך שוין, באַלד וועסטו די רעשט דערציילן".

— ניין, שוועגערן, — האָט ד"ר ווײַנשטיין זיך אָנגערופן — גלויב נישט אָן די רייד. איך האָב נישט קיין כּלה. און וואָס אָנבאַלאַנגט יענער פּערזאָן, איז זי באמת זעהר אַ סימפּאַטיש מיידל, מיינע אַ גוטע באַקאַנטע, און מיר איז אינטערעסאַנט מיט איר צו ריידן.

— דו לייגסט, אַלעקסאַנדער! — האָט זי אים געגראָזעט מיט איר שיינעם פינגער, — דו לייגסט! זעה!

— מיין ערליך וואָרט, דאָ איז קיין שום ערנסט נישט דאָ. נאָר ער האָט זיך דערשראָקן פאַר דעם ערליך וואָרט, וואָס ער האָט געגעבן. קיין ערנסט נישט? האָט ער זיך געפרעגט. ער האָט זיך עפּעס פאַרטראַכט און געקנייטשט דעם שטערן.

אים איז געקומען אַזאַ געדאַנק אין קאָפּ אַריין: ער האָט געוואוסט, אַז פידלער קוועלט זיך אין געלט. נאָר ער האָט נישט געהאַט די דרייסטקייט, איר פאָרצולייגן געלט, ער האָט פאַרשטאַנען, אַז אויף וואָס פאַר אַן אופן ער זאָל דאָס נישט טון, וועט זי זיך באַליידיגן. זי האָט אים נאָר אַמאָל געזאָגט, אַז זי זוכט לעקציעס, און אָט האָט ער איצט געוואָלט אויסנוצן די געלעגנהייט און פרעגן סאָניען וועגן אַ לעקציע.

— איבעריגנס, — האָט ער געזאָגט, — אויב סאָניע וויל, קאָן זי זיך מיט איר באַקענען. דאָס דאָזיגע מיידל זוכט לעקציעס. אפשר ווייסט דו?

— אָט זעהסט דו, דאָס איז אמת גוט — האָט זיך סאָניע דערפרייט, — איך האָב געוואָלט צונעמען אַ לערערן אויף רוסיש פאַר מיין באָריסן...

„דו האָסט ביז אַהער גאָרנישט געוואָלט" — האָט ד״ר ווײַנשטײַן געטראַכט, נאָר ער האָט דאָס נישט געזאָגט.

אין שטוב איז אַרײַנגעקומען יעפּים, ד״ר ווײַנשטײַנס ברודער. דאָס איז געווען אַ הויך־געוואַקסענער און פולער מאַן פון אַ יאָר פערציג, מיט קלײנע אויגן אונטער אַ פּאָר גאָלדענע ברילן און מיט אַ האַלב־קאָלן קאָפּ. ער איז געווען ראַזירט, נאָר דעם סאַמען שפּיץ פון דער געמבע האָט ער געלאָזט באַוואַקסן מיט נידעריגע האָר. געווים האָט אים פאַרשאַפט אַ פאַרגעניגן צו בערשטן מיט די האָר זײַנע פינגער, בשעת דער קאָפּ זײַנער איז געווען אָנגעשטרײַנגט. ער איז אַרײַנגעקומען, ווי געוויינליך, שטרעלערהייט, אומבאַמערקט, נישט באַגריסט קײנעם, געזעצט זיך בײַם טיש און גענומען לעזן אַ צײַטונג. די צײַטונג איז פאַר אים געווען אַן אַרט אָפּרוהען פון זײַנע געשעפטן, פון די גערעכנטן וועגן קויפן, פאַרקויפן, וועקסלען, טערמינען און שפּעקולאַציעס, וואָס האָבן זיך נישט אויפגעהערט צו דרייען אין זײַן קאָפּ נאָך אָהן זײַן וויסן.

— ווילסט עסן? — האָט סאָניע געפרעגט.

— נאָך נישט, — האָט ער געענטפערט שטיל. ער האָט אַוועקגעלעגט די צײַטונג, און קענטיג, ערשט איצט באַמערקט זײַן ברודער.

— אויב דו וועסט פאָרן קיין אויסלאַנד, זאָג מיר. איך וועל דיר שאַפן אַ פאַס בילינג. איך האָב באַקאַנטשאַפט, — האָט ער זיך געווענדט צו אַלעקסאַנדערן.

— ער פאָרט נאָך נישט אַזוי גיך, — האָט סאָניע געזאָגט און שמײכלענדיג געקוקט אויף איר שוואָגער.

יעפּים האָט גאָרנישט געענטפערט און צוריקגענומען די צײַטונג. נאָר סאָניע האָט אים אַרויסגענומען די צײַטונג פון דער האַנט און געזאָגט:

— ער קומט אויף אַ מינוט אַהיים, קאָן ער זיך נישט נעמען קײן צײַט צו ריידן אַ וואָרט.

יעפּים האָט שוין דערקענט אין איר טאָן, אַז זי האָט עפּעס צו בעטן, און האָט זיך צוגעגרייט דערצו. ער האָט אויפגעהויבן דעם קאָפּ, אַרײַנגעלאָזט די פינגער אין די שטעכעדיגע האָר פון

דער באַוואַקסענער געמבע און געפרעגט מיט אַ לאַכעריגער מינע:

— וואָס ווילסט דו, נשמה מיינע?

— איך וויל, דו זאָלסט ריידן מיט מיר, — האָט זי געזאָגט מיט אַ פּישטשעריג קול — איך וויל צונעמען אַ לערערן אויף רוסיש פאַר באָריסן.

— נו, וואו איז ער דען? ער שלאָפט שוין?

סאָניע איז אַריינגעגאַנגען אין דער צווייטער שטוב, און אין אַ מינוט אַרום איז זי צוריקגעקומען, פירנדיג פאַר דער האַנט באָריסן, אַ זיבן־יאָריגן שיינעם בלאָנדן יונג מיט פולע באַקן און אַ געשוירענעם קאָפּ, האַלב שוין אויסגעטאָן. ער האָט זיך אַרויסגעריסן פון דער מוטערס האַנט און זעהר דערפרייט, וואָס מען האָט אים באַפרייט נאָך נישט צו גיין שלאָפן, איז ער צוגעגאַנגען מיט דרייסטע טריט צו זיין פאָטער און געקושט אים די האַנט.

— דאָברי וויעטשאָר — האָט ער געזאָגט אויף פויליש. אין הויז האָט מען, זינט די קינדער זיינען אויפגעוואַקסן, געהערט צייטנווייז, אויסער דער רוסישער, אויך די פוילישע שפּראַך.

דער פאָטער האָט אים גענומען אויפן שויס און געגלעט אים דעם קאָפּ:

— דערצייל עפּעס, באָריס, ווי גייט עס?

— גוט, — האָט דער קליינער געזאָגט מיט אַ פּראַקטישן טאָן און געשאָקלט מיטן קאָפּ, — פרייליין האָט מיר היינט געגעבן אַ פיר.

— מיר ווילן דיר נעמען אַ נייע לערערן אויף רוסיש — ווילסט? — האָט סאָניע געזאָגט.

— איך וויל. נאָר זאָל די מאַמע אַזוי גוט זיין איר זאָגן, זי זאָל מיר נישט אויפגעבן קיין גרויסע לעקציעס. איך האָב נישט קיין צייט, — האָט דער קליינער געזאָגט מיט דעם זעלבן פּראַקטישן טאָן.

אַלע האָבן געלאַכט, אויסער באָריסן, וואָס האָט נאָר פאַרשטאַנען, אַז ער האָט געזאָגט עפּעס קלוגס, און האָט נישט געוואוסט, וואָס מען לאַכט.

מען האָט געגרייט צום טיש. אין טיר האָט זיך באַוויזן די גובערנאַנטקע, אַן אַלט רייטשעס פרייליין מיט אַ בלאַס וועלק געזיכט, און האָט גערופן:

— באָריס, שלאָפן!

נאָר באָריסן האָט זיך נישט געוואָלט פאַרלאָזן די געזעל־שאַפט. אַלעקסאַנדער האָט זיך אָנגענומען פאַר אים:

— נו, לאָזט אים, — האָט ער געזאָגט — אַ וואוילער יונג, ער וועט אויפוואַקסן אַ לייט, אַ טיכטיגער סוחר אָדער אַן אַדוואָקאַט; אויף יערן פאַל — נישט קיין פילאָזאָף.

סאָניע האָט אים גענומען צו זיך, און מען האָט גענומען עסן. באָריס האָט זיך באַלד אָנגעלענט מיטן קאָפּ אויף איר ברוסט, די אויגן זיינען אים צוגעפאַלן, ער האָט מער נישט געקאָנט ווידערשטיין דעם שלאָף, און איז אויך באַלד איינגע־שלאָפן. די מוטער האָט אים געהאַלטן אויף זיך, איינגעקוקט זיך אין זיין שלאָפנדיג געזיכט, און אויף איר פּנים איז געלעגן אַ גליקליכער צופרידענער אויסדרוק פון אַ מוטער־געפיל. זי איז איצט געווען סימפּאַטישער, שענער און וואָרהאַפטיגער, און אַלעקסאַנדער האָט אין איר דערקענט די אַמאָליגע סאָניע, וואָס ער האָט צום ערשטן מאָל געזעהן, ווען זי האָט באַלד נאָך דער חתונה שפּאַצירט מיט איר מאַן אין אויסלאַנד, און וואָס האָט אויף אים רעמאָלט געמאַכט אַזאַ ליבליכן איינדרוק.

אַזאַ קינד צו האָבן, עס זאָל אָט אַזוי איינשלאָפן אויף דער מוטערס ברוסט, וואָלט נישט געשאַדט — האָט ער געטראַכט, און האָט זיך דערמאָנט זיינע ווערטער אין בריוו צו זיין פריינט: „אויב האָבן אַ קינד, נאָר פון איר".

— זאָל דאָס פרייליין קומען? — האָט ער געפרעגט סאָניען.

— געוויס, געוויס, — האָט זי געענטפערט מיט אַ שמייכל.

אין אַ האַלבער שעה אַרום איז ער שוין געווען אויף דער גאַס. עס איז געווען אַ לויטערע, פראָסטיגע ווינטער־נאַכט קעגן נייַן. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט, אַרויסגייענדיג פון טויער, און זיך אומגעקוקט: וואו גייט מען?

ער איז געווען געוויינט שפּעט צו גיין שלאָפן. אַהיים גיין איצט אויף זיין איינזאַמער וואוינונג און לעזן האָט זיך אים נישט

נעגלוסט, אין טעאַטער איז שוין געווען צו שפּעט. ער האָט זיך געלאָזט גיין מיט דער מאַסע מענשן, וואָס האָט זיך נאָך באַוועגט אויף דער גאַס, ווי גוט וואָלט דאָס געווען, אַז ער וואָלט זי איצט צופעליג געטראָפן אויף דער גאַס! נאָר ער האָט זי נישט גע־טראָפן. ער האָט זיך נאָך אַרומגעשלעפּט אַ שעה צוויי, אַריינ־געגאַנגען אין אַ קאַפע און אַהיים געגאַנגען שלאָפן מיט אַן אומצופרידענעם געמיט.

„צו וואָס האָט דאָס געהערט צו שאַפן איר די לעקציע בײַ דער שוועגערן? — האָט ער געטראַכט — זי דאַרף אייגנטליך קיין לעקציע נישט און טוט דאָס נאָר צוליב איר נײַנירינקייט. פּ י ד ל ע ר וואָלט זיך געווים געפילט טיף באַליידיגט, ווען זי זאָל וויסן, אַז איך פיר זי אַריין צו וויזן זי״...

„שטענדיג אַזוי, — האָט ער ווייטער געטראַכט — קיינמאָל קאָן איך נישט געפינען קיין גלייכן וועג, שטענדיגע קליינליכקייטן, שטענדיגע האַלבקייטן, אָהן קראַפט, אָהן מוט... נידעריג, מאוס!״

אַזעלכע און ענליכע געדאַנקען האָט אים אײַנגערויסט זײַן אײַנזאַמקייט. און אַרויפוואַרפנדיג די גאַנצע שולד פאַר זײַן צע־בראָכנקייט אויף זײַן אידישער אָפּשטאַמונג, האָט ער זיך, ווי גע־וויינליך, באַרוהיגט:

— אַ נידעריגע ראַסע! — האָט ער געזידלט.

צו מאָרגנס, באַלד אין דערפריה, האָט ער אַוועקגעשיקט אַ צעטל צו פּ י ד ל ע ר, וואו ער האָט זי אָנגערופן צום ערשטן מאָל „ליבע ליובאַ״, נישט ווי ביז אַהער „זעהר געערטע פּ י ד ל ע ר״.

„זייט אַזוי גוט און גייט אַריין אויף מאַרשאַלקאָווסקע נומ׳... דאָרט איז פאַר אייך אַ לעקציע. זעהט איר, איך פאַרגעס אָן אייך נישט? קומט אומבאַדינגט. איך בענק נאָך אייך. אייער

ד״ר א. ו ו י י נ ש ט י י ן.

און אין עטליכע טעג אַרום איז פּ י ד ל ע ר געגאַנגען פּינקטליך יעדן טאָג איינס דעם זייגער צו די ו ו י י נ ש ט י י נ ס אויף איר שט.נדע, און אַרויסגייענדיג פון צימער, וואו זי האָט געלערנט מיט דעם קליינעם ב אָ ר י ס ן, האָט זי געוויינליך געטראָפן ד״ר ו ו י י נ ש ט י י נ ע ן, וואָס האָט אויף איר געוואַרט.

V

פ י ר ל ע ר האָט דעם גאַנצן ווינטער געלעבט צווישן צוויי וועלטן. פון איין זייט זיינען געווען: אירע חברטעס, איר גרופּע, אירע לעקציעס, דער שפּיטאָל, דער איינגער צימער; פון דער צווייטער זייט ד״ר וו י י נ ש ט י י ן, זיין שוועגערן, דער קליינער ב אָ ר י ס, טעאַטער און קאָפּעען; אויף איין זייט איז געלעגן איר קלאָרער ציל: ענדיגן און באַזעצן זיך אין דאָרף; אויף דער אַנ־דערער זייט — אַ טונקעלע ערוואַרטונג. צווישן די צוויי וועלטן איז קיין האַרמאָניע נישט געווען און האָט נישט געקאָנט זיין, און קיין אויסוועג האָט זי אויך נישט געפונען. זי האָט שטיל געליטן און איז געווען אומרוהיג.

„בעסער שוין גאָרנישט טראַכטן״ — האָט זי באַשלאָסן, נאָר די געדאַנקען האָבן זיך געטראָגן אין קאָפּ אָהן איר וויסן, קעגן איר ווילן.

זי האָט געפילט, אַז דורכגייענדיג עטליכע גאַסן און אַריינ־קומענדיג צו די וו י י נ ש ט י י נ ס, ווערט זי אַן אַנדערע, — רעדט אַנדערש, לאַכט אַנדערש, און אַפילו טראַכטן טראַכט זי דאָרט אַנדערש, גאָר אַנדערע געדאַנקען טראָגן זיך אין איר קאָפּ, און גאָר אַנדערע ווערמיער קומען איר אויף דער צונג. באַ איר אין צימער, אין שפּיטאָל, צווישן אירע באַקאַנטע, איז זי ווידער אַן אַנדערע.

יאָ! נישט נאָר זי אַליין האָט דאָס באַמערקט אין זיך; עס האָבן דאָס אויך באַמערקט אירע חברטעס און האָבן זיך שטיל געסודעט וועגן איר. וואָלט זיך איצט איינע פון אירע באַקאַנטע אָנגערופן ווי אמאָל: „פ י ר ל ע ר כאַראָשי טשורני טשעלאָוויעק״, וואָלט נישט איינע געמאַכט אַ קרומע מינע.

אמת, זי איז געווען די אייגענע ליבליכע, האַרציגע און באַ־וועגליכע, ווי פריהער. דער זעלבער קלוגער, בייזקענדיגער בליק, דער גוטער שמייכל אויף אירע ליפּן, די זעלבע גרייטקייט צו אינטערעסירן זיך מיט פרעמדער זאָרג, — און דאָך אַן אַנדערע, אַ פרעמדע פאַר אירע חברטעס. מענשן, וואָס גילטן צווישן זייערע באַקאַנטע פאַר אַ מוסטער אָהן שום חסרונות, פאַרלירן

מיט איינמאָל אַלץ, ווי נאָר מען אַנטדעקט אין זיי דעם מינדסטן פלעק. אַזוי איז אויך געווען מיט פ י ד ל ע ר. יערן האָט זיך פלוצלינג געדוכט, אַז מען האָט געהאַט אין איר אַ טעות.

ע ס פ י ר, די רעדל־פירערן פון איר גרופּע, אַן עלטערע נישט שיינע קורסיסטקע, איז אַמאָל אַריינגעקומען צו איר באַנאַכט און געבראַכט אַ פּעקל בראָשורן און פּראָקלאַמאַציעס. אָנשטאָט, ווי געוויינליך, אָפּצוגעבן עס פ י ד ל ע ר, האָט זי עס איצט גע־געבן ק ר אַ ט אָ ו ו אַ ן און געזאָגט איר, זי זאָל צעטיילן אין שפּיטאָל, וויפיל זי קאָן, און די רעשט זאָל זי באַהאַלטן. דערנאָך האָט זי זיך געווענדט צו פ י ד ל ע ר און געפרעגט:

— וואָס מאַכט עפּעס דיין באַשיצער? —

פ י ד ל ע ר איז רויט געוואָרן פאַר באַליידיגונג און האָט געפילט, אַז די טרערן שטעלן זיך איר אין די אויגן.

— וואָס איז ער מיר פאַר אַ באַשיצער? — האָט זי גע־ענטפערט און פאַרגעסן דערביי, אַז ע ס פ י ר האָט אים אפילו מיטן נאָמען נישט אָנגערופן — צי דען איז מיר פאַרווערט צו האָבן באַקאַנטע? ניין, איך פאַרשטיי דאָס נישט.

— ווער זאָגט דאָס דיר, מיין ליבע, אַז דיר איז פאַרווערט? פון מיינעטוועגן, כאָטש האָב חתונה מיט אים. פאַרוואָס נישט? אַ גלענצנדע פּאַרטיי...

און נישט וואַרטנדיג אויף קיין ענטפער פון פידלער, האָט זי זיך געזעגנט און אַרויסגעגאַנגען.

— איבעריגנס, איך האָב נישט קיין צייט צו פּלוידערן, — האָט זי נאָך געזאָגט פאַרן אַרויסגיין. און אין פ י ד ל ע ר ס האַרץ איז געבליבן אַ שאַרפע שטעכנדיגע באַליידיגונג.

מיט ד״ר וו יי נ ש ט יי נ ע ן האָט זי זיך געזעהן כמעט יערן טאָג. אָדער ער האָט שוין אויף איר געוואַרט נאָך דער לעקציע בײַ זיין שוועגערן, אָדער זי איז אַהיים געקומען צו אים. די צייט איז טיילמאָל דורך זעהר לוסטיג. עס האָט געטראָפן, אַז זי איז געזעסן אויף דעם ווינשטול, ער האָט עפּעס דערציילט, און זי האָט געלאַכט, פאַרגעסן אָן אַלץ און נאָר געפילט, אַז וואָס זי טוט, געפעלט, און וואָס זי רעדט, איז אויפן אָרט, און אַז איר

געלעכטער שטערט קיינעם נישט, פאַרקערט, פאַרשאַפט פיל פאַרגעניגן. טיילמאָל האָט ער זיך געשטעלט הינטער איר און געוויגט דעם שטול, לייכט און פאַמעליך, אַזוי ווי מען וויגט אַ קינד, נישט פיל האָט געפעלט, ער זאָל זיך צובייגן און זי קושן.

זי האָט געוואַרט אויף דעם און זיך געשראָקן דערפאַר און האָט נישט געוואוסט, ווי זי וועט ענטפערן דערויף.

„ניין, דאָס וועט ער זיך נישט דערלויבן מיט מיר" — האָט זי פעסט באַשלאָסן. און דאָך האָט זי זיך איינגעקוקט אין זיין פנים און געזוכט דאָרט צו געפינען וואָס מער סימפּאַטישעס, וואָס מער שיינס, וואָס מער, וואָס זאָל איר געפעלן.

— נו, וואָס איז דאָס אַ פּלאַן פאַר אייך צו באַזעצן זיך אין אַ דאָרף? איר וועט דאָרט אָפּוועלקן און ווערן צו נישט צווישן עפּעס פויערים, וואָס זיינען אייך ווילד־פרעמד. אַ שאָד אייער יוגנט, אייער שיינקייט, וואָס זאָל פאַרפאַלן ווערן עפּעס אין אַ העק אין אַרכאַנגעלסקער גובערניע. נו אַרבעטן כאָטש צווישן אַרבעטער, אין אַ קולטורעלן צענטער, — דאָס פאַרשטיי איך, דאָס איז כאָטש מאַרערן. נאָר ווי קומט איר, אַ אידיש מיידל, צו רוסישע פויערים? ניין, דאָס וועט איר נישט טון.

זי האָט נאָר געשמייכלט און געזאָגט:

— איר רעדט אַזוי זיכער, אַז איך וועל דאָס נישט טון! לאָמיר ליבער וועגן דעם נישט ריידן. איך האָב נישט ליב, אַז איר רעדט אַזוי.

און האָט געמאַכט דערביי אַן ערנסטע מינע.

און דאָך האָט זי געפילט אין זיינע רייד, אין זיין בליק און אין זיין גאַנצן פאַרהאַלטן זיך צו איר, אַז ער האָט זי ליב, און אַז פריהער צי שפּעטער, נאָר דאָס קאָן פאַסירן, זי זאָל ווערן זיין ווייב.

ווערן זיין ווייב! זי האָט זיך געשראָקן פאַר דעם געדאַנק. אַזוי פיל אומגעוויינליכס איז געלעגן אין אים, און זי האָט אַליין נישט געוואוסט, פאַרוואָס זי שרעקט זיך אַזוי: צי פאַר אַ גרויס אומגליק, צי פאַר אַ גרויס גליק.

זי האָט באַלד באַמערקט, אַז אויך באַ ווייַנשטיינס ברודער אין הויז, אויף דער לעקציע, באַגייט מען זיך מיט איר נאָר אויף

אַ באַזונדערן שטייגער, נישט אַזוי ווי מיט אַ געוויינליכער לערערן. ס אָ נ י ע איז אַריינגעקומען אין דעם צימער, וואו זי האָט געלערנט מיט דעם קליינעם ב אָ ר י ס ן, געררעדט וועגן די לעקציעס, געפלוי־דערט און פאַרנומען אומזיסט די צייט. דערביי האָט זיך פ י ד ל ע ר געפילט אונטער דעם בליק פון ס אָ נ י ע ס שוואַרצע אויגן, און אין דעם בליק איז געווען אַזוי פיל נייגיריגקייט און עפּעס אַ באַהאַלטענער שמייכל...

טיילמאָל, ווען זי האָט געהאַלטן באַם אַרויסגיין נאָך דער לעקציע, האָט זיך באַ דער טיר — פּלוצלינג, נישט צו וויסן, פון וואַנען זי האָט זיך גענומען — באַוויזן ס אָ נ י ע און געזאָגט האַלב ערנסט, האַלב שפּעטיש:

— וואַרט אַ מינוט, אַלעקסאַנדער וועט באַלד קומען.

— פ י ד ל ע ר איז רויט געוואָרן און זאָגנדיג קורץ, אַז זי האָט קיין צייט נישט, האָט זי זיך געאײַלט אַרויסצוגיין.

אין הויז איז זי אַלעמען געפעלן. דאָס האָט פ י ד ל ע ר גע־פילט און דאָס האָט זי אויך נישט געוואונדערט. צו מאַכן אַ גוטן איינדרוק — דאָס איז געווען איר געוויינהייט, מיט וועלכער זי האָט זיך צוזאַמענגעלעבט, ווי אַ קינסטלער מיט זיין קונסט, ווי אַ באַרימטע שיינע פרוי מיט איר שיינקייט. אַפילו דער קליינער ב אָ ר י ס האָט זי ליב געקריגן און איז צופרידן געווען, אַז זי איז געקומען. דערפאַר אָבער האָט ער נאָך מער פיינט געקריגן די גובערנאַנטקע פון הויז, דאָס דייטשע פריילין.

— און פאַרוואָס האָב איך ליב פאַננאַ ליובאַ? ווייל פאַננאַ ליובאַ איז אַ גוטע, און פריילין — אַ שלעכטע, — אַזוי האָט ער געטענעט, ווען די מוטער האָט אים מוסר געזאָגט פאַר עפּעס אַ קאָנפליקט צווישן אים און דעם פריילין.

און ס אָ נ י ע האָט דאָס דערציילט פ י ד ל ע ר און דערביי געפרעגט:

— זאָגט, איך בעט אייך, פאַרוואָס האָבן אייך קינדער אַזוי ליב?

— יאָ. קינדער האָבן מיך ליב; איך זיי האָב אויך זעהר ליב, שרעקליך ליב.

דעם אמת זאָגנדיג, האָט זיך ס אָ נ י ע איינגעקוקט אין פ י ד־לערס לייגגליך פּנים און בשום אופן נישט געקאָנט פאַרשטיין,

וואָס דאָ איז פאַראַן אַזאַ שיינס. „אַן אַנגענעמע — נישט מער“, האָט זי געטראַכט. אין האַרצן האָט זי געקוקט אויף פ י ר ל ע ר מיט פאַראַכטונג און האָט זי גרינג געשעצט, און דאָך האָט זי זיך צו איר פאַרהאַלטן גוט און גערעדט מיט איר ווי מיט אירס אַ גלייכן. איר איז געפעלן די ראָלע, וואָס זי שפּילט דאָ אין אַלעקסאַנדערס אָנגעלעגנהייטן. זי האָט נישט געקאָנט דער־לאָזן, אַז אַלעקסאַנדער זאָל חתונה האָבן, און זי זאָל דערביי נישט נעמען קיין אָנטייל.

זי האָט אויך געוואָלט איר מאַן פאַרמישן אין דער זאַך, נאָר ער האָט זיך אָפּגעזאָגט:

— וואָס זאָגסט דו צו אונזער אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר ן? ער האָט זיך דאָך, ווייסט, פאַרליבט אין דער לערערן...

ער האָט נאָר געצויגן מיט די אַקסלען און געענטפערט קאַלטבלוטיג:

— טאָ זאָל ער מיט איר חתונה האָבן.

— מיט איר חתונה האָבן! כאַ, כאַ, כאַ! וואָס פאַלט דיר איין? ביסט משוגע געוואָרן? זי איז אַן אָרים מיידל, אַן אַקושאָרקע...

— ווילסט מיך הערן, ס אָ נ י ע, צי נישט? פאָלג מיך און מיש דיך ליבער נישט אַריין. אַלץ איינס, דו ועסט סיי ווי סיי גאָרנישט פּועלן, ער איז דאָך אַ משוגענער, און אַז דו וועסט זאָגן ניין, וועט ער זאָגן יאָ.

נאָר ס אָ נ י ע האָט נישט גערוהט. זי האָט געשריבן איר שוועסטער און שוויגער וועגן דעם, געמאַכט אָנצוהערעניש איר שוואָ־גער, געשפּיאָנעוועט און געהאַט וואָס צו טון.

מיט פ י ר ל ע ר ן האָט זי אַמאָל פאַרפירט אַ געשפּרעך וועגן אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר ן:

— ווי געפעלט אייך אונזער אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר? — האָט זי געפרעגט — אמת, אַ וואוילער מענש?

פ י ר ל ע ר איז רויט געוואָרן און האָט געענטפערט מיט אַן אומבאַשטימטער מינע. ס אָ נ י ע האָט ווייטער גערעדט.

— זעהר אַ וואוילער מענש. נאָר, ווייסט איר, אַזאַ מאָדנער. זאָגט מיר, צו וואָס האָט ער שטודירט מעדיצין, אַז קיין דאָקטאָר וועט ער סיי ווי סיי נישט ווערן? און צו וואָס האָט ער דאָס

געדראַפּט? איר ווייסט, דער פֿאָטער ניט אים דרייסיג טויזנט רובל נדן.

זי האָט געשוויגן אום צו זעהן דעם איינדרוק, וואָס די לעצטע ווערטער וועלן מאַכן. אירע שוואַרצע אויגן האָבן שעלמיש גע־קוקט אויף פּידלער, און פּידלער האָט צום ערשטן מאָל באַמערקט אין די אויגן עפּעס אַ קאַלטקייט, עפּעס פֿאַרביסנס קעגן איר.

מעריצין איז אַ גאַנץ אינטערעסאַנטע ווישנשאַפֿט. פֿאַרוואָס זי נישט שטודירן, אויב מען האָט די מעגליכקייט? — האָט זי קורץ באַמערקט און האָט זיך אויפגעהויבן און גענומען גייען.

— וואַרט, אַלעקסאַנדער קומט די מינוט.

און ווידער האָט פּידלער באַמערקט די קאַלטקייט און די גרינגשעצונג אין אירע אויגן און האָט אויפגעהערט צו ריידן.

„אַך, וואָס פֿאַר אַ נישט־סימפּאַטישע זי איז, וואָס פֿאַר אַ בור־זשואַזנע זי איז!“ — האָט זי געטראַכט, אַרויסגייענדיג.

זי האָט געפילט, ווי אין איר האַרץ וואַקסט אַ האַס צו דער שיינער שוואַרצער פרוי מיט איר לאַנגער אויסגעטאָקטער נאָז, מיט אירע שוואַרצע קיילעכדיגע ברעמען און מיט איר קאַלטן בליק. דאָס איז געווען דער בלינדער האַס, וואָס פֿרויען דערשפּירן אַזוי גיך צו אַ מענשן, וואָס שטעלט זיך זיי אויפן וועג, — אַ שטילער שטומער, נאָר ברענענדיגער האַס.

און דאָך האָט זי יעדן טאָג געמוזט קומען צו דער פרוי, ריידן מיט איר, שמייכלען און מאַכן אַ גוט פּנים. פֿאַר איר געקוועלט, נאָר נאָך נישט קיין געבראָכן האַרץ, איז דאָס נישט לייכט געווען איבערצוטראָגן.

ווען זי האָט זיך דערמאָנט אָן איר פּלאַן צו פֿאָרן אין דאָרף, האָט דאָס האַרץ אַ ציטער געגעבן, און די געדאַנקען האָבן זיך פֿאַרווירט אין איר קאָפּ.

„שרעקליך! שרעקליך!“

און ווידער איז זי געזעסן אויפן ווינשטול באַ ווייַנשטיינען, און ער האָט איר עפּעס דערציילט מיט זיין ווייכער שטים און האָט געקוקט אויף איר מיט פֿאַרליבטע אויגן, און איר איז ווידער געוואָרן פרייליך און לוסטיג, און זי האָט געלאַכט, געלאַכט...

ער האָט גענומען איר האַנט אין זײַנע, — זי האָט געוואָלט פּראָטעסטירן און האָט געשוויגן; ער האָט געקושט אירע האָר. לייכט באַרירט מיט זײַנע ליפּן איר שטערן, — זי האָט געוואָלט שרייען און האָט נישט געשריען.

ערשט ווען זי איז געקומען אַהיים אין איר צימער און האָט גענומען לעזן אירע בראָשורן, אָדער רייַדן מיט קראַטאָוואַן, איז איר ווידער געוואָרן שווער אויפן האַרצן, און ווידער האָבן זיך די געדאַנקען פאַרווירט און ווידער האָט זי געזיפצט:

„שרעקליך! שרעקליך"!

שרעקליך איז אַלץ געווען. שרעקליך איז געווען צו טראַכטן וועגן דעם גליק, וואָס וואַרט אויף איר, צו געניסן פון ליבע און רייכקייט; שרעקליך איז געווען דער געדאַנק, אַז זי זאָל חתונה האָבן מיט אַ מענשן, וואָס — ס'קאָן זײַן — זי ליבט אים נישט; שרעקליך איז געווען דער ספק, טאָמער איז די גאַנצע זאַך פאַר אים נאָר אַ שפּיל, און ער וועט זי פאַרלאָזן; שרעקליך איז אויך געווען צו טראַכטן וועגן אַ לעבן פול נויט, לאַנגווייליגקייט און מאַנגל און שרעקליך, אומגעהויער שרעקליך, איז געווען די שאַנד פאַר אירע חברטעס, פאַר זיך, פאַר איר געוויסן!

אויף דער טיר פון איר צימער איז געהאַנגען אַ נייע טייערע זײַדענע בלוזע. די בלוזע האָט געהאַט איר געשיכטע:

אין טעאַטער האָט אַרויסגעטראָטן עפּעס אַ באַרימהייט. ס אָ נ י ע האָט געהאַט אַ לאָזשע פאַר זיך, פאַר איר מאַן און ד״ר ו ו י י נ ש ט י י נ ע ן; די פּערטע האָט געזאָלט זײַן — פ י ד ל ע ר. אַז ד״ר ו ו י י נ ש ט י י ן האָט איר פאָרגעלעגט צו גיין מיט זיי אין טעאַטער, אין אַ לאָזשע, האָט זי געמיינט, אַז ער וויצלט זיך: ווען ער האָט אָבער ווידער דערפון גערעדט, האָט זי נאָר געלאַכט:

— רעדט נישט קיין נאַרישקייטן. נאָך דאָס פעלט מיר — אין אַ לאָזשע, אַזוי געקליידעט...

ער האָט גאָרנישט געענטפערט. נאָר ווען זיי זײַנען אַרויס־געגאַנגען אויף דער גאַס און פאַרבײַ פאַר אַ רייכן מאַגאַזין פון דאַמען־קליידער, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און כמעט זי גע־צוואונגען, זי זאָל זיך עפּעס קויפן

— אייך קומט ראָך פּאַר אַ לעקציע — האָט ער אויסגערעדט — וועל איך דערוויל אויסלייגן.

אַזוי איז געקויפט געוואָרן די בלוזע. אין טעאַטער דערנאָך האָט זי זיך געפילט שלעכט אונטער די בליקן פון סאָניען און איר מאַן, וואָס האָט געקוקט און געקוקט אויף איר דורך זיינע ברילן און קיין וואָרט מיט איר נישט גערעדט. אָט אויף דער ראָזיגער בלוזע האָט פּידלער נישט געקאָנט קוקן גלייכגילטיג. זי האָט גערעדט און דערציילט פון עפּעס אַן איבערקערעניש, וואָס איז פאָרגעקומען אין איר...

— ווייסט, וואָס איך וועל טון? — האָט זי געזאָגט צו קראַטאָוואַן — מאָרגן וועל איך טראָגן די בלוזע אין לאָמבאַרד, וועט זיין צו צאָלן פאַר מיטאָגן.

— ניין, מען דאַרף נישט. זי קליידט דיר אַזוי שיין. דו ביסט נאָר אַ שיינהייט אין איר.

— דו לאַכסט פון מיר. דו האָסט מיך מער שוין נישט ליב, נישט וואָר? זאָג... האָט פּידלער גערעדט, און באַ די לעצטע ווערטער האָט איר שטים געציטערט.

נאָר קראַטאָוואַ האָט גאָרנישט געענטפערט דערויף. זי האָט נאָר איבערגעווישט איר ריקע האַנט איבער פּידלערס שטערן מיט אַ פוילער באַוועגונג און געזאָגט:

— דו ביסט אַ נאַר. — און אויף איר פּנים איז געלעגן אויסגעגאָסן דער ברייטער רוהיגער, רוסישער געלעכטער.

VI

דער ווינטער איז דערגאַנגען צום סוף, און עס האָבן זיך אָנגעהויבן די טעג פון פאַר־פרילינג מיט זייערע נייע ווינטן, די ווייכע און פרישע, וואָס טראָגן זיך אין דער לופט, וועקן און מינטערן און ברייגען אַריין אַ זיסע אומרוהיגקייט אין אַלץ. אומרוהיג איז געוואָרן אין דער נאַטור, אומרוהיג און באַנג אויפן האַרצן.

די בוימער אין שטאָט־גאָרטן האָבן שוין לאַנג אָראָפּגע־שרייסלט פון זיך דעם שניי, האָבן שטיל געשאָקלט מיט די נאַקעטע צווייגן און געוואַרט און געחלומט פון דעם גוטן גרינגעם מלאך, וואָס וועט קומען באַנאַכט זיי צו קושן און באַפרוכטן. די וואָלקנס אויפן הימל האָבן זיך געטראָגן געשווינד, ווי זיי וואָלטן איילן עפּעס צו פאַרריכטן, עפּעס צו צוגרייטן; און ווי זיי זיינען פאַרשוואונדן, האָט דער הימל אַרויסגעקוקט, און די וואַרעמע זון — אַ ניי־געבוירענער בלאָהער הימל, אַ ניי־געבוירענע ליבע זון.

און די נעכט זיינען פול געווען מיט בייִנקשאַפט און ציטעריגע האָפענונגען. אַ לייכט פרעסטל האָט געכאַפּט, אויף די טראָ־טואַרן איז געווען גליטשיג, און דאָס רינגע אייז האָט לוסטיג געקנאַקט אונטער די פיס. און דער לינדער ווינט, וואָס האָט געבלאָזן, האָט וואַך געמאַכט יעדן נערוו, גערייצט דאָס בלוט אין די אָדערן.

ערנעק ווייט, אין טיפן וואַלד, האָט דער בער זיך געוועקט אין זיין בערלאָגע, סאַרנעס האָבן פול געמאַכט דעם וואַלד מיט ווילדע געשרייען. אין שטאָט האָבן מענשליכע הערצער געצי־טערט און איבערגעריסענע חלומות האָבן זיך גענומען ווייטער וועבן.

אַן אומרוהיגע, געפערליכע צייט פאַר יונגע הערצער.

ערשט נאָך האַלבער נאַכט איז פּ י ד ל ע ר געקומען אַהיים, אויסגעטאָן און געלעגט זיך אין בעט, נאָר שלאָפן האָט זי נישט געקאָנט.

ק ר אַ ט אָ ו ו אַ שלאָפט שוין. זי האָט אַפילו נישט געהערט, אַז פּ י ד ל ע ר איז געקומען און האָט זיך געלעגט נעבן איר אין בעט. אַ גוטער, צופרידענער שמייכל ליגט אויסגעגאָסן אויף איר פּנים, איר הויכע פולע ברוסט באַוועגט זיך פּאַמעליך, און רוהיג איז זי, רוהיג! קיין מוסקל רירט זיך נישט אין איר פּנים, איר חלומט זיך, קענטיג, גאָרנישט. עס דוכט זיך, אַז דער יונגער בליהענדיגער קערפּער וואַרט אָהן זאָרג, אָהן ציטערניש און אָהן בייִנקשאַפט אויף זיין באַשערטן, וואָס וועט קומען און מוז קומען.

פ י ד ל ע ר האָט שוין אויסגעלאָשן די לאָמפּ און צוריק זי אָנגעצונדן. איר איז איינג אין בעט, דושנע — אין צימער. עפּעס ווילט זיך הויך לאַכן, אָדער הויך וויינען, אָדער שרייען פאַר אַנגסט, אָדער אין דער שטיל אויסגיסן דאָס האַרץ פאַר עמיצן אין פאַרטרויטע ווערטער.

„גאָט דו מיינער! גאָט דו מיינער!" זיפצט זי.

וואָס ציטערט אין איר יעדער נערוו? וואָס קלעמט אַזוי דאָס האַרץ? און וואָס פאַר אַ גיפט האָט צערייצט איר בלוט?

וואָס זאָל זי טון, וואָס וועט זי טון? פאַרוואָס איז איר לעבן געוואָרן אַזוי פאַרווירט?

און זי פאַנטאַזירט פון אַ ברונעטן יונגענמאַן, מיט שוואַרצע האָר, מיט גליהענדיגע אויגן, מיט מעכטיגע הענט, וואָס וועט קומען זי אַרומנעמען, פעסט, פעסט אַרומנעמען, אַז יעדער גליד אירער זאָל פילן זיין יונגע קראַפט, און ער, דער אויסלייזער, דער איידעלער, וועט זי אַוועקטראָגן אין זיינע אָרעמס ווייט, ווייט, — אין דאָרף אַריין, דאָרט וואו זי וועט אויפלעבן, וואו דאָס לעבן וועט זיין אַזוי גליקליך און ריין און שיין...

נאָר אָט האָט מען געקלונגען אין טויער, און פ י ד ל ע ר האָט געפילט, ווי זי הויבט זיך אָן צו שרעקן, זי האָט זיך געשעמט, וואָס זי שרעקט זיך: זי האָט געדריינקט, אַז פריהער איז דאָס געפיל איר פרעמר געווען, נאָר ערשט אין דער לעצטער צייט איז זי געוואָרן אַלץ איבערגעשראָקענער און איבערגעשראָקענער... זי האָט זיך צוגעהערט מיט אַ פאַרכאַפּטן אָטעם, וואָס אונטן טוט זיך. מען האָט אָנגעהויבן צו גיין אויף די טרעפּ, געגאַנגען זיינען עטליכע מענשן. די טריט זיינען דורך איין פאָר טרעפּן, אַ צווייטע, און האָבן אַלץ נישט אויפגעהערט: ווי אַ קלאַנג פון שפּאָרן האָט זיך געהערט...

צי אין אמתן טאַקע?" האָט זי געטראַכט אין שרעק.

זי האָט געוועקט איר חברטע:

— מ אַ ר י אַ, רוכט זיך, צו אונז...

נאָר ק ר אַ ט אָ וו אַ האָט נישט אויפגעוואַכט, ביז די טריט זיינען געוואָרן נאָר נאָהענט, און מען האָט אָנגעקלאַפּט אָן דער טיר.

— ווער איז דאָרט? — האָט פ י ד ל ע ר געפרעגט.

אַ טעלעגראַם, — האָט זיך געהערט דער באַקאַנטער ענטפער.
קראַטאָוואַ האָט זיך אויך אויפגעכאַפּט פון שלאָף, גע־עפנט ברייט די אויגן און אַרומגעקוקט זיך, ווי זי זאָל וועלן דערגיין, וואָס דאָ איז געשען. נאָר דערהערנדיג דאָס וואָרט „אַ טעלעג־ראַם", איז איר באַלד אַלץ קלאָר געוואָרן, און זי האָט זיך געכאַפּט אויף דערגיך אָנטון.
אָן דער טיר האָט מען גענומען קלאַפּן נאָך שטאַרקער.
— וואַרט אַ ווײלע, מיר טוען זיך אָן. — האָט קראַטאָוואַ געזאָגט.
— מיר וועלן די טיר אויסברעכן, שיסן, די מינוט עפענען!
— מען קאָן? האָט קראַטאָוואַ געפרעגט פידלערן, וואָס האָט געהאַלטן באַם אָנטון דעם ערשטן שוך.
נאָר באַ דער טיר האָט מען גענומען רייסן אַזוי שטאַרק, אַז עס איז נישט געבליבן קיין אַנדערע עצה, ווי באַלד צו עפענען.
עס איז אַריינגעקומען אַ זשאַנדאַרמסקער אָפיצער, אַ הויכער, אַ בלאַסער, מיט זעהר לאַנגע וואָנצעס, עטליכע פּאָליציאַנטן און דער סטרוזש פון הויז. אין צימער איז אַלץ אייננ געוואָרן, עס האָט זיך אָנגעהויבן די רעוויזיע.
„הייסט עס, איך בין אַרעסטירט—האָט פידלער געטראַכט—נו, גוט, אַבי אַ סוף, אַבי אַן ענדערונג". און דאָך האָט איר האַרץ געקלאַפּט, אין מויל איז איר מיט איינמאָל געוואָרן שרעקליך טרוקן, און אויף די געוויינליכע פראַגעס, ווער זי איז, האָט זי געענטפערט מיט אַ ציטעריג קול. דערפאַר האָט קראַטאָוואַ געענטפערט גאַנץ רוהיג, און נאָר אין אירע אויפגעריסענע, ברייט־געעפנטע אויגן איז געווען צו דערקענען, אַז זי איז אויפגערעגט.
דער אָפיצער האָט נישט געהאַט לאַנג צו זוכן. אין שופלאָד פון טיש האָט ער באַלד געפונען עטליכע בראָשורן, באַטראַכט זיי אין דער האַנט, דורכגעלעזט די טיטלען און האָט צופרידן געשמייכלט.
— אָט האָבן מיר אויך געפונען, — האָט ער גערעדט, ציהענדיג פאַר אַ וואָנצע און באַטראַכטנדיג מיט אַ שמייכל די צוויי מיידלאַך.
— וועמען געהערט דאָס? האָט ער געפרעגט שטרייננ.

„דאָס איז מײנס“, האָט פ י ד ל ע ר געװאָלט ענטפערן, נאָר זי האָט געשװיגן. איר האָט זיך גערוכט, אַז זי האָט באַזעגנט די ליפּן, אַז זי האָט די װערטער געזאָגט, נאָר זײ זײנען עפּעס נישט אַרויס פון איר מויל. דערפאַר האָט זי קלאָר און דײטליך געהערט, װי ק ר אַ ט אָ װ אַ האָט געזאָגט:

— דאָס געהערט מיר.

און דער אָפּיצער האָט געענטפערט:

— גוט.

„דאָס װיל זי נעמען אַלץ אויף זיך און מיך פרײ מאַכן — האָט זי געטראַכט — נײן, נײן! דאָס װעט אַזױ נישט בלײבן, בשום אופן נישט“. זי איז געשטאַנען און געגלאָצט מיט די אויגן און געזוכט עפּעס צו טון.

— איז דאָס אײערס, ק ר אַ ט אָ װ אַ — האָט דער אָפּיצער געזאָגט — און איר, װאָס האָט נאָך, פ י ד ל ע ר? גיט בעסער באַלד אַהער, װעלן מיר פאַרשפּאָרן צו זוכן. אַ שאָד די צײט.

פ י ד ל ע ר האָט געענטפערט בײז:

— זוכט, אויב איר װילט.

די פּאָליציאַנטן האָבן גענומען שאַרן אין אַלע װינקלען. דער אָפּיצער האָט קאָמאַנדעװעט, געזוכט אין אויװן, אין בעט, אונטערן בעט, געקלאַפּט אין דער װאַנט, נאָר מער האָט ער גאָרנישט געפונען. ק ר אַ ט אָ װ אַ איז די גאַנצע צײט געשטאַנען נעבן טיש. פילנדיג זיך אַרעסטירט, האָט זיך איר געדוכט, אַז זי קען זיך נישט אַלײן, מיט איר אײגענעם װילן, באַװעגן. פ י ד ל ע ר איז געזעסן אויפן בעט, און אין איר מוח איז פאָרגעקומען אַ פײנענדיגע אַרבעט.

„נײן, נײן! דאָס קאָן אַזױ נישט בלײבן!“ — האָט זי געטראַכט— מען דאַרף זאָגן, אַז דאָס איז מײנס“. און האָט זיך פאָרגענרײט דאָס צו זאָגן, נאָר זי האָט נישט געװאוסט, אין װאָס פאַר אַ פאָרם דאָס צו טון. דערנאָך איז איר געקומען אַן אַנדערע געדאַנק אין קאָפּ אַרײן: ק ר אַ ט אָ װ אַ װעט זי סײ װי סײ דערמיט נישט העלפן, און אָנשטאָט אײן אָפּפער, װעלן נאָר זײן צװײ. אויסער דעם האָט זי נישט געװאוסט, צי מען װעט זי אַזױ

אויך נישט אַרעסטירן, און שפּעטער, אויפן „ראַפּראַס", רעמאַלט װעט מען שוין זעהן...

פּלוצלינג האָט זיך קראַטאָװאַ אויסגעדרייט צו איר מיטן פּנים, זייערע בליקן האָבן זיך געטראָפן, און פּידלער האָט אין דעם מאָמענט דערפילט אַ ברענענדיגן װײטאָג אין איר האַרץ:

„אַ שאַנד! אַ שאַנד! איך בין אַ פאַלשע, אַ פאַלשע, אַ פּאָרלע! אַ פאַרעטערן!" האָט זי זיך געזידלט.

דער פּראָטאָקאָל איז שוין געװען פאַרטיג, דער אָפיצער האָט אים דורכגעלעזן און געגעבן אַלעמען זיך אונטערצושרייבן. פּידלער האָט שוין איצט געװאוסט אויף זיכער, אַז קראַטאָװאַ איז אַרעסטירט, און זי בלייבט פריי, און האָט נאָך געמאַכט די לעצטע אָנשטרייננגונג:

— נעמט אויך מיך — האָט זי געזאָגט צו דעם אָפיצער. ער האָט נאָר װידער געצװינגן רוהיג אַ װאָנצע און געענטפערט:

— עס װעט קומען אַ צייט, װעט מען אויך אייך נעמען, דערװייל שפּאַצירט נאָך אויף דער פרייהייט, פריילין. און איר, סוראַרינאַ — האָט ער זיך געװענדט צו קראַטאָװאַ — דערלויבט זיך אָנצוטון. מיר גייען.

קראַטאָװאַ האָט אָנגעטאָן איר זשאַקעט און איז צוגע־גאַנגען זיך געזעגענען מיט פּידלער. אירע אויגן האָבן גע־פינקעלט פאַר פרייד. זי האָט זיך, קענטיג, שוין צוגעװיינט צו דעם געדאַנק, אַז זי איז אַרעסטירט און איז צופרידן געװען און שטאָלץ, װאָס זי האָט זיך אַזוי גוט געהאַלטן.

— בלייב געזונט, — האָט זי געזאָגט — אַהיים קאָנסט דו שרייבן, אויב מען װעט פרעגן. נאָר שרייב, אַז איך װעל באַלד פריי װערן. געדיינק.

און זיי האָבן זיך צעקושט.

— בלייב געזונט, טייערע, — האָט פּידלער געזאָגט און געװאָלט זיך עפּעס פאַרענטפערן; נאָר זי האָט מער נישט גע־קאָנט רייִדן. זי איז פּלוצלינג אויסגעבראָכן אין אַ געװיין.

— פאַרציי... פאַרציי... האָט זי נאָר געשטאַמלט — איך בין אַ פאַלשע... אַ פּאָרלע...

באַלד האָט מען אַװעקגעפירט קראַטאָװאַ. באַם אַרױס־גיין פון דער טיר, האָט זי זיך אומגעדרייט און געקוקט אויף פּידלער. אין אירע אויגן איז געװען דער זעלבער גלאַנץ און אויף איר גאַנץ פּנים איז געװען אויסגעגאָסן אַ געפיל פון װיכטיגקייט. פּידלער האָט נאָך געװאָלט צוגיין צו איר, נאָר אין דעמזעלבן מאָמענט האָט קראַטאָװאַ איבערגעטראָטן די שװעל, און נאָך איר איז אַרויס פון צימער דער אָפיצער מיט די פּאָליציאַנטן.

זי איז געבליבן אַליין אין איר צימער, אַליין מיט איר שװערע געװיסן, אַליין מיט אירע טרערן. פון דער װאַנט האָט נאָר געװאונקען די נייע בלוזע...

די עטליכע שעה, ביז עס איז טאָג געװאָרן, האָבן זיך געצױגן װי אַ גאַנצע אייביגקייט. זי האָט שוין געהאַט געשפּאַנט אַ צייט־לאַנג איבער איר צימער אַרויף און אַראָפּ און געדריקט אירע שלייפן מיט די הענט, ביז יי איז מיר אַנידערגעפאַלן אויפן בעט, באַרעקט מיטן קישן דאָס פּנים און געװיינט; זי האָט שוין צוגעגאָסן נאַפט אין לאָמפּ, װאָס האָט געהאַלטן באַם אויסגיין,— און די נאַכט האָט זיך געשלעפּט און געשלעפּט גאָר אָהן אַ סוף. צום סוף האָט די פינסטערקייט אויף די שויבן אָנגעהויבן העלער צו װערן. עס האָט געטאָגט.

פּידלער האָט אויסגעלאָשן די לאָמפּ, אויפגעמאַכט דאָס פענסטער און אַרויסגעשטעקט דעם קאָפּ. אַ לינדער װינט האָט געבלאָזן, דער הימל איז געװען קלאָר, אָהן װאָלקנס, און ציטעריגע שטערן האָבן נאָך קוים, קוים געשימערט. זי האָט זיך געפילט מיד, שרעקליך מיד און האָט זיך געזעצט אויף אַ ביינקל נעבן פענסטער און געטראַכט. די העלקייט פון אויפגייענדיגן טאָג האָט אַריינגעבראַכט אַ פרישקייט און קלאָרקייט אין אירע פאַרװירטע געדאַנקען.

און אין דערפריה, װען זי האָט פאַרלאָזט איר צימער, איז באַ איר אַלץ שוין קלאָר געװען און פאַרטיג: זי מוז אַװעקפאָרן! אַװעק פון דאַנען, װאו איר לעבן האָט זיך אַזוי פאַרפּלאָנטעט, אַװעקפאָרן און צוריק װערן די זעלבע װאָס אַמאָל, — מיט איר

שטילער בײנקשאַפט, מיט אירע שטילע לײדן, מיט אירע שטילע חלומות.

נאָך רעמזעלבן טאָג, נאָך מיטאָג, איז זי אַרײנגעקומען צו ר״ר װײנשטײנען. ער האָט זיך דערשראָקן פאַר איר פּנים. זי איז געװען בלאַס און האָט געהאַט אַן ערנסט שרעקליך אויסזעהן.

— װאָס איז אײך? איר זײט נישט געזונט? זעצט אײך... האָט ער געזאָגט.

נאָר זי האָט זיך נישט געזעצט.

— איך בין געקומען זיך מיט אײך געזעגענען, הער װ י י נ־ ש ט י י ן, איך פאָר נאָך הײנט אַװעק. יאָ, מיר פעלט נאָך צו עטליכע רובל אויף דער הוצאה. איר קאָנט מיר באָרגן?

— נאָר װאָס איז אײך, װאָס? איך פאַרשטײ נישט... זעצט אײך. — און ער האָט איר צוגעטראָגן אַ בײנקל.

פ י ר ל ע ר האָט זיך פאַרגענומען צו זײן מיט אים שטרײנג. דורך דער נאַכט האָט זי אים נישט אײנמאָל טיף געהאַסט. נאָר איצט, פילנדיג זײן גוטן, װײכן בליק אויף זיך, האָט זי װידער עפּעס װי מורא געהאַט, זי זאָל אים נישט באַלײדיגן, און האָט זיך געזעצט.

— נו, דערצײלט: װאָס איז? צו װאָס פאָרט איר?

— איך דאַרף פאָרן. איך האָב שוין געענדיגט: װאָס זאָל איך דען דאָ טון?

— הערט, — האָט ער געזאָגט, און זײן שטים איז געװאָרן ערנסט, אָהן לײכטקײט און אָהן שמײכל — הערט, ליובאַ, בלײבט דאָ, בלײבט און זײט מײן פרוי, איך ליב אײך...

ער האָט גענומען איר האַנט. אַ װײלע האָט זי געטראַכט, נאָר באַלד האָט זי לײכט אַרויסגעצויגן איר האַנט פון זײנע און געזאָגט:

— נײן, ה׳ װ י י נ ש ט י י ן. דאָס איז אוממעגליך. איר האָט געהאַט אַ טעות. אַנטשולדיגט.

זי האָט די װערטער אַרויסגערעדט קלאָר און דײטליך, מיט פאַרגעניגן און שטאָלצקײט, און געפילט, װי יעדעס װאָרט מאַכט איר לײכטער און פרײער דאָס האַרץ.

ר״ר ווײַנשטיין האָט נאָר אָפּגעווישט זײַן שטערן מיט דער האַנט. זײַן פּנים האָט אָנגענומען אַ לײַדנדיגן אויסדרוק. ער האָט עטליכע מאָל געשפּאַנט איבערן צימער און געזאָגט.

— אַנטשולדיגט אויך...

בײַ איר אַרויסגײן האָט ער איר פעסט געדריקט די האַנט, אויף זײַן פּנים איז ווידער געלעגן דער קאַלטער שמייכל, און ער האָט געזאָגט:

— אַנטשולדיגט, אַנטשולדיגט. דערמאָנט נישט צום בייזן.

און אין עטליכע טעג אַרום איז פידלער אַוועק פון וואַרשע.

פון יענער צײַט זײַנען שוין דורך צוויי יאָר. ר״ר ווײַנשטיין האָט געלעבט אין אויסלאַנד. דורך דער צײַט איז דער פאָטער געשטאָרבן, ער האָט באַקומען אַ גרויסע ירושה און האָט נישט געוואוסט, וואָס צו טון מיט דעם געלט, וואָס צו טון מיט זיך. וועגן פידלער האָט ער שוין געהאַט פאַרגעסן.

אַ צופאַל אָבער האָט אים דערמאָנט אָן איר. ערשט נישט לאַנג האָט ער געוואוינט אין דער שווייץ, בײַ איינער פון די שיינע אָזערעס. אָוונטס האָט ער לאַנג שפּאַצירט ביז שפּעט אין דערנאַכט און איז אַהיים געקומען שלאָפן. אין בעט, פאַרן שלאָף, האָט ער, געוויינליך, גענומען לעזן די רוסישע צײַטונג, וואָס האָט אים געבראַכט יעדן טאָג נײַעס פון דעם לאַנד, וואָס האָט בײַ אים שוין אויסגעזעהן ווי אַ פרעמדע וועלט. אָט אין דער צײַטונג האָט ער געטראָפן דעם באַקאַנטן נאָמען:

„נעכטן איז דאָ אויפגעהאַנגען געוואָרן די מערדערין פון גענעראַל A. די אידין, ליובע פידלער״ — האָט ער ראַנט געלעזן.

ער איז יענע נאַכט מער נישט געשלאָפן, נאָך עטליכע טעג דערנאָך געווען ווי באַטויבט, און באַנאַכט האָבן זיך אים געחלומט באַמבעס און געהרגעטע, תליות און שטייפע מענשליכע קערפּערס, וואָס דער ווינט האָט געשאָקלט...

ראַיאַ-מאַנאָ

I

דאָס לאַנד פון די פינף טייכן, וואו די זון ברענט אַזוי הייס איבער די קעפּ און די לאָטוס־בלום בליהט, איז געבענשט געווען מיט נביאים, וואָס זיינען געשאָנקען געוואָרן דעם פאָלק, אים צו באַלערנען און צו זיין זיינע העלפערס און פירערס אויף די דאָרנדיגע וועגן פון לעבן און דורך די פינסטערע טויערן פון טויט. מיט צוטרויען האָבן די הערצער פון פאָלק אַנטקעגן גע־שלאָגן צו די רייד פון די נביאים; זייערע נעמען זיינען באַרימט געווען אין לאַנד, און איין ברכה איז געווען פאַר יעדער מאַמען: „גאָט זאָל געבן אַ נביא פון דיינע געדערים".

ווייל דאָס פאָלק פון דעם לאַנד, און גאָר באַזונדער יעדער שטאַם, וואָס האָט געוואוינט בּאַ די ברעגן פון הייליגן גאַנגוס, האָט אין געטומל פון לעבן נישט פאַרגעסן זיין אַלטן יחוס, וואָס איז איבערגעגעבן געוואָרן פון טאַטעס צו קינדער, אַ דור צו אַ דור. די אַלטע מסורה האָט דערציילט פון אַן אייזעלער, דער־הויבענער ראַסע, וואָס שטאַמט אָפּ פון די געטער אַליין און איז אַראָפּגעשיקט געוואָרן אויף דער טרויעריגער ערד אָפּצוקומען פאַר אירע זינד. דעריבער האָט אַ טאָן פון טרויער שטענדיג געקלונגען אין זייער נשמה, און זייער האַרץ איז געווען אָפן און וואַכעדיג פאַר גייסט און זאַכן פון גייסט. די אַרבעט האָבן זיי נישט ליב געהאַט, און זייער לעבן האָט נישט געקאָנט אויספילן דאָס, וואָס אַ מענש טוט, כדי צו דערהאַלטן זיין לעבן; זיי האָבן ליב געהאַט דאָס ליידיג־גיין, דאָס גאָר־נישט־טון, דאָס טראַכטן און חלומען, דאָס לאַנגע ליגן אויפן גראָז, פאַרביינקט איינצוקוקן זיך אין דער טיפעניש פון הימל און אין דעם אָפּגרונט פון דער

אייגענער נשמה. מען האָט נאָך דעמאָלט נישט געוואוסט פון אָפּיום, וואָס באַרוישט און וועבט פאַרכשופטע געלוסטיגע פאַנ־טאַזיעס, דעריבער האָבן מענשן זיך געווענדט צום לעבעדיגן וואָרט, וואָס אין מויל פון די נביאים, וואָס האָט זיי געוועקט און דערהויבן.

צווייערליי נביאים זיינען געווען: נביאים פון טרויער און נביאים פון גלעלעכטער, און ביידע האָבן איין לערע געלערנט:

אַ בראַנד־פייער איז די וועלט, יעדער פאַרלאַנג פון אייער האַרץ איז אַזוי, ווי שטרוי אויפן פייער, און יעדעס באַגערן — אַ נייער פלאַם, וואָס פאַרצערט. ווייל אַ פאַרלאַנג געבירט אַ פאַרלאַנג, און באַגערן — באַגערן, און דער בראַנד איז גרויס און אָהן אַ סוף. צו וואָס מאַטערט זיך דער מענש צו דערפילן זיין האַרץ, און דאָס האַרץ ווערט קיינמאָל נישט פול, און דער גייסט ווערט קיינמאָל נישט זאַט. אַ קליינער פונק אין אייער האַרצן איז דער ווילן צום לעבן, און איר האָט אים אויפגעבלאָזן, און איצט זעהט! ער האָט זיך צעפלאַקערט, און איר שטייט אין מיטן די פלאַמען, און נישט קיין וואַסער האָט איר געבראַכט צו לעשן, נאָר האָלץ און שטרוי האָט איר צוגעלעגט.

אַזוי האָבן די נביאים געלערנט, און דאָס פאָלק האָט גע־האָרכט און גענומען זיך די רייד צום האַרצן.

האָט אַ נביא פון טרויער גערעדט, איז זיין קול געווען ווייך און ציטעריג און האָט זיך גענאָסן מיט פיל באַרעמהערציגקייט, און אַזוי ווי די טענער פון אַ האַרפע, וואָס שווימען דורך דער פינסטערער נאַכט פון ערגעץ וייט, וייט, אַזוי האָבן זיך דעם נביאס ווערטער אַריינגעזאַפּט אין די הערצער און האָבן געגלעט און געהיילט. מענשן האָבן געהערט, און זייער האַרץ האָט זיך באַרייניקט אויף זייער גורל, אויף זייער מאַטערניש, וואָס הערט קיינמאָל נישט אויף. און ווען דער נביא פון גלעלעכטער האָט גערעדט, איז זיין קול געווען קלאָר, ריין און דורכזיכטיג, אַזוי ריין, ווי דאָס קול פון אַ זילבערנעם גלאָק. נישט געשטראָפט, נאָר אויסגעלאַכט האָט ער די זינדיגע נאַרישקייט פון דער וועלט; פאָרעמווייז, פאָרעמווייז האָט ער צענומען די נעץ, וואָס די פאַנ־טאַזיע האָט אויסגעוועבט אַרום דעם מענשליכן גייסט, כדי אים

צו פאַרפלאָנטערן און צו פאַנגען מיט פאַרשיידנאַרטיגקייט, מיט מיה און זאָרג. און מענשן האָבן געהאָרכט, און די ווערטער האָבן זיי דערקוויקט און דערפרישט.

יעדער נביא איז באַלד פון דער מאַמעס בויך באַשטימט גע־וואָרן פאַר זיין הייליג שליחות. די גוטע בשורה איז אָנגעזאָגט געוואָרן דער מוטער, ווי נאָר זי האָט אָנגעהויבן צו טראָגן, און אַז דאָס קינד איז אַרויס פון דער מוטערס שויס, האָט עס זיך באַלד געשטעלט אויף די פיס, געמאַכט זיבן טריט פאָראויס און האָט זיך אויסגעדרייט און געמאַכט נאָך דריי טריט און זיך גע־בוקט פאַר אַלע פאַרזאַמלטע. און מען האָט געזעהן: האָט זיך אַ קנייטש באַוויזן אויף זיין שטערן, איז עס געווען אַ סימן, אַז ער וועט אויסוואַקסן אַ נביא פון טרויער; האָט זיך אָבער אַ שמייכל באַוויזן אויף זיינע ליפּן, האָט מען געוואוסט, אַז אַ נביא פון געלעכטער איז ער.

אויפן ברעג פון הייליגן גאַנגוס איז אין יענע צייטן געשטאַנען אַן אַלטע געביידע: די טעמפּלען פון גאָט פון טרויער און פון געלעכטער. אין דעם טרויער־טעמפּל איז מען אַריינגעגאַנגען דורך דער יבשה. ווער עס האָט געהייליגט זיין נשמה און זיין גוף לויטן געזעץ, האָבן אים די פּריסטער אַריינגעפירט אינעווייניג אַריין, האָבן אַראָפּגענומען דעם שלייער פון דער הייליגער גע־שטאַלט, און דער מענש האָט געזעהן אַ טרויעריג פּנים — אויגן, פול צער, און אַ שטערן, וואָס אַ שווערער וואָלקן פון געלייטערטער מיה־זעליגקייט איז געלעגן אויף אים. אָבער צום גאָט פון גע־לעכטער איז מען צוגעקומען דורכן וואַסער. צום ערשטן האָט זיך דער מענש געמוזט לאָזן אַליין אויף אַ שיפל דורך די כוואַליעס, וואָס האָבן האַסטיג געשלאָגן אויף יענעם אָרט. ער האָט געמוזט אַרויסווייזן אַ פאַראַכטונג צום טויט, און אַז ער איז בשלום דורכגעקומען דעם וועג, האָט ער זוכה געווען צו זעהן די הייליגע געשטאַלט פון גאָט פון געלעכטער, מיט זיינע טיפע גוטע אויגן, מיט די צוויי קנייטשן בּאַ ביידע זייטן פון מויל, און מיט די פיל קנייטשן פון שטערן, וואָס האָבן דערציילט פון טרויער, וואָס איז שוין אַריבער, פון לעבן און מיה־זעליגקייט, וואָס איז איבערוואונדן געוואָרן, פון בערג, וואָס זיינען אויסגעגלייכט גע־

װאָרן, און פון אָפּגרונטן, װאָס זײַנען אױסגעפּילט געװאָרן מיט דעם אַש פון אַ האַרץ, װאָס פאַרצערט זיך אַלײן.

אַ נביא פון טרויער, אַז ער איז אויפגעוואַקסן, האָט אים זײַן װעג געפירט צו זײַן גאָט; און אַ נביא פון געלעכטער האָט געמוזט בײַקומען דעם שווערן נסיון, ביז ער איז געהײליגט געװאָרן צו זײַן פאַר דעם גאָט פון געלעכטער.

נאָר װײ איז צו דעם נביא פון געלעכטער, װאָס האָט אײנמאָל אין לעבן געזעהן דעם גאָט פון טרויער, און װײ איז צו דעם נביא פון טרויער, װאָס דאָס פּנים פון דעם פרעמדן גאָט איז פאַר אים אַנטפּלעקט געװאָרן. גרויס איז געװען זײַן זינד אַנטקעגן זײַן גײַסט, און די זינד האָט קײנמאָל נישט געקאָנט אָפּגעװישט װערן. פאַרװאָגלט איז ער געװען אויף דער ערד און פאַרשטויסן און פאַרשאָלטן אויף אַלע װעלטן.

אַלע האָבן דאָס געװאוסט.

II

און אַז די מוטער פון ראַיאַ־מאַנאַ, אַ פרומע פרוי און רײַך מיט מעלות, איז מיט אים טראָגנדיג געװאָרן, איז צו איר געקומען אַ געטליכער מאַן איר אָנצוזאָגן די בשורה, אַז אַ נביא איז אין איר בויך.

און דער געטליכער מאַן האָט געזאָגט: אַ קלײן װאָלקענדל זעה איך אויפגײן אויף דײַן קלאָרן הימל, און אַ שװאַרצן פלעק זעה איך אויף דײַן גליק רוהען, דו פרומע פרוי און רײַכע מיט מעלות, נאָר קײן באַשײד װײס איך נישט.

און זי האָט געבוירן אַ זון, און דאָס קינד האָט געשפּאַנט זיבן טריט פאָראויס און דרײַ צוריק און האָט זיך געבוקט, און אַ קנײטש האָט זיך געװיזן אויף זײַן שטערן. האָבן אַלע געװאוסט, אַז אַ נביא פון טרויער איז געבוירן געװאָרן.

נאָר אַלע האָבן זיך געװאונדערט. אויף די ליפּן פון קינד האָט זיך אין דערזעלבער צײַט באַװיזן אַ קלײנער, קלײנער שמײכל, קוים צו דערקענען.

אַז דאָס קינד איז אַנטוויינט געוואָרן, האָט אים די מוטער געבראַכט צום גאָט פון טרויער, מקריב געווען קרבנות לויטן געזעץ, און דאָס אינגל ראַיאַ־מאַנאַ איז אויפגעצויגן געוואָרן דורך די נביאים און פּריסטער צו זיין אַ נביא פון טרויער.

מיט דער צייט אָבער האָט מען דערקענט אין דעם קינד ווילדע סימנים, עס האָט געטראָפן, אַז ער האָט געקניט פאַר דער הייליגער געשטאַלט פון זיין גאָט, און זיינע אויגן זיינען אָפן געווען איינצוזאַפּן אין זיך דעם טרויער, וואָס האָט זיך צע־גאָסן פון דעם גאָטס אויגן, און אַ הייליגקייט האָט גערוהט אויף דעם קינדס פּנים, נאָר פּלוצלינג האָבן זיינע ליפּן אַ ציטער געגעבן, און עפּעס אַזוי ווי אַ דינער שמייכל איז אויף זיי דורכגעלאָפן.

דאָס האָט נאָך קיינמאָל נישט געטראָפן, און אין די הייליגע ביכער איז וועגן דעם נישט פאַראַן געשריבן.

האָט מען געשיקט רופן זיין מוטער און מען האָט זי געפרעגט:

— דו פרומע פרוי און רייכע מיט מעלות, דו מאַמע פון נביא! זאָג! צי ביסט דו נישט געווען אין טעמפּל פון גאָט פון געלעכטער, וואָס פון דער זייט טייך? וויל מיר ווייסן נישט, וואָס מיט דיין זון איז, צי וועט ער אַ גרויס גליק אָדער אַ גרויס אומגליק ברענגען די קינדער פון דער ערד.

און זי האָט דערויף געענטפערט:

— ניין. אין טעמפּל פון גאָט בין איך נישט געווען, נאָר אַ געטליכער מאַן האָט מיר געבראַכט די בשורה, אַז איך וועל געבוירן אַ נביא, און ער האָט געזאָגט: „איך זעה אַ שוואַרצן פלעק רוהען אויף דיין גליק".

די פּריסטער האָבן אויסגעהערט, האָבן געשאָקלט מיט די קעפּ און האָבן מיט גרויס זאָרג געקוקט אויף דעם אויפוואַקסנ־דיגן נביא.

זיי האָבן אים נישט געלאָזט אַרויסגיין אין דרויסן און אָנגעזאָגט האָבן זיי יעדן, ווער ס'רעדט מיט דעם קינד, נישט צו דערמאָנען דעם נאָמען פון גאָט פון געלעכטער פאַר אים, און ער זאָל נישט ווייסן פון דער געטליכער געשטאַלט, וואָס שטייט מיטן פּנים געווענדט צו די רוישנדיגע כוואַליעס.

אַזוי איז דאָס קינד אויפגעצויגן געוואָרן, אָפּגעזונדערט און באַהאַלטן פון דער וועלט, אַליין מיט די הייליגע ביכער. און ער האָט דערצויגן זיין האַרץ מיט דעם ווייטיג פון אַלע וועלטן, מיט דעם גרויסן טרויער, וואָס איז אין אַלעם לעבעדיגן און אין אַלעם טויטן, און זיין קול איז געוואָרן פון טאָג צו טאָג מער גע־לויטערט און האָט ציטעריג זיך געגאָסן, אַזוי ווי די טענער פון אַ האַרפע, וואָס שווימען דורך אַ פינסטערער נאַכט פון ערגעץ ווייט, ווייט.

נאָר קיין רוה האָט ער נישט געפונען, דער יונגער נביא. און עס האָט געטראָפן, אַז ער פאַרטיפט זיך אין געדאַנקען, און אים באַוועלטיגט דער גרויסער טרויער פון דער וועלט, און זיין נשמה צעגיסט זיך אין ווייכע ווייסע טענער, און די שכינה פון טרויער הויבט אָן צו רוהען אויף אים און שיינט אַראָפּ פון זיין געלייטערט פנים, נאָר פּלוצלינג ציטערט עפּעס אַ ווילד פרעמדע סטרונע אין זיין האַרץ, אים דוכט זיך, אַז ער האָט ערגעץ געזעהן לאַכעדיגע אויגן, אַ שפּאָטיש געזיכט און עפּעס אַ פרעמדע אומ־באַקאַנטע וועלט. וואו האָט ער געזעהן די אויגן? ווען האָט ער געלעבט אין יענער וועלט? און וואָס באַטייט דאָס אַנגן פון זיין האַרץ? און פון וואַנען קומט ער? און וואָס טוט ער דאָ און וואָס זוכט ער?

אַ קורצע ווילע האָט ער אַזוי געטראַכט, נאָר די רוהיגקייט פון זיין האַרצן איז פון אים אָפּגעטאָן געוואָרן אויף גאַנצע טעג און וואָכן.

און טיילמאָל האָט אַ פּלוצלינגע גרויסע שרעק איבערגעריסן זיין שלאָף באַנאַכט; זיין האַרץ האָט האַסטיג געקלאַפּט. דעם נאָט פון געלעכטער האָט ער געזעהן אין חלום און ער האָט זיך געשראָקן פאַרן פנים, און זיין האַרץ האָט ראָך געצויגן צו אים, און די נשמה זיינע האָט געבענקט נאָך אים.

און אַמאָל באַנאַכט, אַז ער האָט זיך אויפגעכאַפּט אַזוי אין זיין גרויסער שרעק, האָט ער אויפגעוועקט דעם עלטסטן פון די פּריסטער און האָט פאַר אים געעפנט זיין האַרץ:

— פאַרטיפט אין געדאַנקען פון גרויסן טרויער בין איך איינ־געשלאָפן — האָט ער דערציילט — נאָר אין חלום האָט זיך צו

מיר באַוויזן אַ גרייז־גראָהער מאַן, אַזוי רוהיג איז ער געווען, שפּעטיש, און געלעכטער פול... און ער האָט אויף מיר געקוקט מיט זיינע אויגן...

— וואָס פאַר אַ אויגן זיינען דאָס געווען? — האָט דער אַלטער באַדינער פון גאָט געפרעגט.

— גוטע, טיפע און פול פרידן און פול רוהינקייט... און אַ שפּאָט, אַזאַ גרויסער שפּאָט איז געלעגן אין זיי... און אויף די ליפּן אַ געלעכטער... אַזאַ געלעכטער, וואָס נעמט דורך אַ מענשן... איך שרעק מיך, הייליגער מאַן! אַ בייזער גייסט פּלאָגט מיך, העלף מיר, געטליכער מאַן.

איז דער אַלטער אויפגעשטאַנען פון זיין געלעגער אין מיטן דער נאַכט, האָט צוגעפירט דאָס אינגל צום פייער, וואָס ער האָט אָנגעצונדן, און האָט לאַנג באַטראַכט זיין פּנים, ביז ער האָט דערזעהן צוויי קליינע, רינע געלעכטער־קנייטשן פון ביידע זייטן פון זיין מויל.

„שרעקליך!“ האָט ער געטראַכט באַ זיך אין האַרצן, נאָר דעם אינגל האָט ער גאָרנישט געזאָגט; נישט ער האָט אים געטרייסט און נישט ער האָט געפּרובט צו שטילן זיין אַנגסט.

III

איינמאָל איז ראַיאַ־מאַנאָ געווען אַליין באַטאָג צווישן די ליידיגע ריקע פיר ווענט פון טעמפּל און האָט צוגענויגט זיין אויער צו הערן, ווי די כוואַליעס רוישן אין דרויסן. געדוכט האָט זיך, אַז אין דרויסן געשיט עפּעס אַ וויכטיגע זאַך; שיפלאַך קומען און נייען אָפּ; אים האָט זיך געדוכט צו הערן אַזוי ווי אַ רודערן פון פיל שיפלאַך און טריט פון מענשן, וואָס שפּרינגען אַרויס פון וואַסער אויף אַ האַרטער מאַרמאָרנער מויער. דער אַלטער לערער זיינער איז דעם טאָג געווען באַטריבט, און מיט אַ שטאַרקער צאָרן האָט ער געקוקט אויף דעם אינגל.

„היינט וועט עפּעס געשען", האָט ער געטראַכט, נאָר דעם אַלטן האָט ער גאָרנישט געזאָגט און גאָרנישט געפרעגט. פון יענער נאַכט אָן זיינען זייערע הערצער פאַרפרעמדט געוואָרן איינס צום צווייטן. דער יונגער נביא האָט מער נישט אויסגע־רערט, וואָס באַ אים אויף דער נשמה, פאַר דעם אַלטן, און אויך דער אַלטער האָט מער נישט געשמועסט אַזוי פאַרטרויט ווי פריהער מיט אים; נישט ער האָט אים געקושט ווי אַמאָל, נישט ער האָט געגלעט זיינע לאָקן מיט זיין ציטעריגער אַלטער האַנט, און היינט זיינען זיי זיך געשטאַנען נאָך מער פרעמד, נאָך מער ווייט איינער פון אַנדערן.

און באַנאַכט איז ראַיאַ־מאַנאַס שלאָף פאַרוואָגלט געוואָרן, האָט ער אָנגעשטריינגט זיין געהער אויפצוהאָרכן יעדן קלאַנג, יעדן מינדסטן ריר פון דרויסן. דורך דער לאַנגער צייט, וואָס ער איז דאָ אויפגעצויגן געוואָרן און איז געווען אַליין מיט די פיר ווענט, מיט זיין אייגענעם גייסט און מיט די הייליגע ביכער — זיינען זיינע אויערן פאַרפיינערט געוואָרן אויפצוכאַפּן דעם לייכסטן ווידער־קול פון דערווייטן, כאָטש ריק און פעסט זיינען געווען די ווענט. און געאַנט האָט ער, אַז דאָס פאָלק אין דרויסן ריכט אָפּ איצט אַ גרויסע דינסט צו אַ גאָט, וואָס ער ווייס נישט און קען נישט. און קענען האַלבער נאַכט איז שטיל געוואָרן דאָס גערודער אין דרויסן, און ראַיאַ־מאַנאַן האָט זיך גערוכט צו זעהן, ווי אַ גרויסע מענגע זינקט אַנידער אויף די קני און בעט אַ שטיל געבעט. און נאָך דער שטילקייט האָבן טענער פון הייליגע גע־זאַנגען גענומען ציטערן אין דער לופט. איינמאָל אין יאָר פלעגט אַזאַ דינסט אָפּגעריכט ווערן אויך דאָ, צום גאָט פון טרויער, און אויך דעמאָלט האָט מען געקניט ביז האַלבער נאַכט, און דערנאָך האָבן געזאַנגען אונטערגעבראָכן די שטילקייט. נאָר גאָר אַנדערש זיינען געווען די געזאַנגען, וואָס ער האָט איצט געהאָרכט, פון יענע, וואָס זיינען דאָ געזונגען געוואָרן. פון אַנדערע קוואַלן האָבן זיי געשטאַמט און צו אַנדערע ימים זיינען זיי געפלאָסן. נישט יענע געזאַנגען זיינען דאָס געווען מיט די אויסגעצויגענע טע־נער, די גלייכע און שטייפע, וואָס זיינען ווי פאַרגליווערט געוואָרן אין זייערע גרעניצן. איצט האָבן זיי געשטיפּט, געלאָפן און

געיאָגט איינער דעם אַנדערן און האָבן זיך פֿאַרוויקלט און אויפֿ־געוויקלט אין טאַנץ פֿון אַ צעהוליעט געמיט, און אַ שטערן צו אַ שטערן האָט געוואונקען, און די זון צו דער לבנה האָט געלאַכט אין די נייע מעלאָדיעס.

און דער יונגער נביא האָט צוגעפּרעסט זיין אויער צו דער וואַנט, און זיין גייסט האָט דורשטיג געטרונקען די נייע געזאַנגען. עפּעס אַ מין שכרות האָט געשטעקט אין זיי, וואָס האָט באַרוישט און האָט פֿאַריאָגט דעם גרויסן טרויער, און האָט זיך איינגעזאַפּט אין גייסט, אין יעדע איינציגע צעלע פֿון דער נשמה און האָט זי צעלעגט און פֿאַרדאָרבן. נאָר זיס איז געווען דער גיפֿט! אַן אָפּקלאַנג פֿון נייע וועלטן האָט ער געבראַכט מיט זיך, און אַ טרייסט און אַ גוטן צוזאָג פֿאַר דער צעשטערונג, וואָס ער צעשטערט. אַזוי איז ראַיאַ־מאַנאָ געשטאַנען אַ גאַנצע נאַכט און געהאָרכט אָהן אויפֿהער.

און קעגן פֿריהמאָרגן, ווי נאָר דער הימל איז בלאַס געוואָרן אויף מזרח־זייט, האָבן די געזאַנגען אויפֿגעהערט, און אַ שווערע שטילקייט האָט זיך געלעגט אויף אַלץ אַרום. דעמאָלט איז אַ גרויסע שרעק באַפֿאַלן דאָס קינד, אַליין איז ער געבליבן מיט זיין פֿאַרוויסטער צעשטערטער נשמה, ער האָט אויסגעבראָכן אין אַ גרויס געוויין, און די שיינע לאָקן פֿון זיין קאָפּ האָט ער געריסן מיט זיינע הענט פֿון גרויס ווייטיג.

— וואָס איז דיר? — האָט דער אַלטער געפֿרעגט דערשראָקן.

— איך האָב געהערט, איך האָב אויפֿגעהאָרכט — האָט ער געשטאַמלט — אַ גאַנצע נאַכט. אַ יום־טוב איז געווען אין דרויסן, אַ יום־טוב פֿון אַ גאָט, וואָס איך ווייס אים נישט... מיין האַרץ איז פֿאַרוויסט, מיין נשמה — צעשטערט, זאָג, אַלטער, זאָג מיר, וואָס באַטייט דאָס, וואָס האָב איך געהערט, ווייל מיין אַנגסט איז גרויס, און איך וועל שטאַרבן פֿון איר.

—וואָס האָסטו דען געהערט? — האָט דער אַלטער איבער־געפֿרעגט.

— געזאַנגען האָב איך געהערט, הייליגע לידער צו אַ פֿרעמדן גאָט...

— וואָס פֿאַר אַ געזאַנגען?

— זיי האָבן געלאַכט, געשפּעט, האָבן געשטיפט און זיך פאַר־שיקלט אין אַ ווילדן טאַנץ, און טיף אין דער נשמה האָבן זיי איינגעדרונגען זי צו צעשטערן און זי אויף דאָס נײַ צו בויען, און איך האָב געהאָרכט, אַ גאַנצע נאַכט אויפגעהאָרכט, און זייער כּשוף האָט מיך געפאַנגען. און מיר האָט זיך גערוכט, אַז גאַנצע מחנות פון ווייסע טויבן און גאַנצע מחנות פון שוואַרצע קראָהען פליהען, דרייען זיך איבער מיין קאָפּ אַ גאַנצע נאַכט ביז פריה־מאָרגן... איצט בין איך געבליבן עלנט, פאַרוויסט, אַליין, פאַר־לאָז מיך נישט, פאָטער מיינער!

דער אַלטער אָבער האָט גאָרנישט געענטפערט, ער האָט איס נישט געטרייסט און האָט נישט גערערט צו זיין האַרץ צו לינדערן זיין אַנגסט, נאָר ער האָט געשוויגן און געשאָקלט מיט דעם גראָהען קאָפּ.

און ראַיאַ־מאַנאַ איז געפאַלן צו זיינע פיס, געקושט די שטויב פאַר דעם אַלטן און געוויינט און געבעטן:

— פאַרלאָז מיך נישט, אַלטער. זעה: מיין יונג האַרץ קאָן נישט איבערטראָגן די גרויסע לאַסט פון בּיינקשאַפט. זעה: מיין אַנגסט פאַרצערט מיך פון טאָג צו טאָג, און דו האָסט דיין טרייסט פון מיר דערוויטערט, און וואַכן שוין האָבן דיינע טרוקענע ליפּן מיך נישט געקושט, און דיינע דאַרע פינגער האָבן שוין לאַנג נישט געגלעט די האָר פון מיין קאָפּ, און גרויס איז מיין ווייטיג, און איך האָב קיין אויסגאַנג נישט. און דאָרטן, דרויסן, איז אַן אַנדערע וועלט, אַנדערע געזאַנגען. פאַרוואָס פאַרבאָרגסט דו פון מיר די נייע וועלט? וואָס פאַר אַ סוד באַהאַלטסטו, אַלטער, אין דיין האַרץ פון מיר? העלף מיר, הייליגער פאָטער ,העלף! זאָג!

דער אַלטער האָט איס שטיל אויסגעהערט, האָט פאַרלעגט זיינע הענט אויף דער ברוסט און האָט געענטפערט:

— איך קאָן דיר גאָרנישט זאָגן, מיין קינד. אַ גרויס געפאַר שוועבט איבער דיין יונגען קאָפּ, און איך קאָן נישט העלפן.

IV

און עס איז אָנגעקומען די צייט, ווען ראַיאַ־מאַנאַ האָט מער נישט געקאָנט באַוועלטיגן זיין פאַרבייַנקט האַרץ. באַנאַכט האָט ער שטיל פאַרלאָזט די פיר ווענט און האָט זיך אַרויסגע־גנבעט אין דרויסן, באַהאַלטנדיג זיך אַזוי, ווי אַ גנב אָדער אַ פאַרברעכער. מיט דער פולער ברוסט האָט ער איינגעאָטעמט די פרישע לופט, און זיינע אויגן האָט ער דערהויבן צו דער טיפער בלאָהקייט פון הימל, צו די שאַרן פון גרויסע און קליינע שטערן און צו די פאַרנעפּלטע פלעקן פון דעם מילך־פּאַס אין הימל, און ער האָט זיי געזעהן, נאָר זיין נייסט האָט זיי נישט אויפ־גענומען, און ער האָט זיי נישט איינגעוועבט אין דעם געוועב פון זיין נשמה. פרעמד, אָפּגעזונדערט און נישט־געבונדן איז אים אַלץ אויף דער וועלט געוואָרן, זינט דער וואָרעם פון צווייפל האָט גענאָגט זיין האַרץ. אַ גאַנצע נאַכט איז ער געגאַנגען אַרויף און אַראָפּ מיט דעם ברעג פון הייליגן טייך גאַנגוס, און יענע פרעמדע געזאַנגען האָבן געקלונגען אין זיין נשמה. און באַ דעם ערשטן שיין פון פריהמאָרגן האָט ער דערזעהן דעם טעמפּל, וואָס זיין טויער איז אָפן צום וואַסער צו, און ער האָט פאַרשטאַנען, אַז דאָ איז די וואוינונג פון דעם פרעמדן גאָט.

און אַ נאַכט דערנאָך האָט ער זיך שוין געלאָזט מיט אַ שיפל אויף די רוישנדע כוואַליעס און איז בשלום צוגעקומען צום טויער. מיט אַ ציטעריגער האַנט האָט ער אַראָפּגענומען דעם שלייער פון דער הייליגער געשטאַלט, און פאַר זיינע אויגן האָט זיך אַנטפּלעקט דער נאַט פון געלעכטער, וואָס איז געשטאַנען רוהיג און האָט אָנגעקוקט דאָס קינד מיט זיינע לאַכעריגע אויגן. אַ גרויסע אַנטציקונג איז באַפאַלן דעם יונגען נביא, און ער איז געפאַלן אויף די קני און אַרומגענומען מיט זיינע הענט די פיס פון דעם הייליגן גאָט. אָט דאָס האָט ער דאָך אַזוי לאַנג געזוכט, די געשטאַלט האָט זיך דאָך צו אים באַוויזן אין חלום! און אַזוי, ווי אַ מענש, וואָס מען האָט אַראָפּגעריסן אַ הייטל פון זיינע אויגן צו זעהן די ליכטיגע וועלט, אַזוי איז ראַיאַ־מאַנאַן איצט

אויפגעגאַנגען אַ נייע ליכטיגקייט און אַ נייע וועלט. אין דעם הייליגן פּנים, אין די קנייטשן פון זיין שטערן איז שוין פאַרזאַמלט געווען דער גאַנצער ווייטיג פון דער וועלט, דער גרויסער טרויער איז געווען אין זיי, נאָר זיי זיינען פאַרוואַנדלט געוואָרן אין געלעכטער. דער שמערץ פון דער וועלט האָט אַרויסגעלאַכט פון די אויגן, און דער גרויסער ווייטיג און דער גרויסער טרויער. די גאַנצע וועלט מיט איר נעץ פון פאַרשיידנאַרטיגקייט איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אויף געלעכטער. אַזוי איז ראַיאַ־מאַנאַ געשטאַנען אַ גאַנצע נאַכט און האָט דאָרשטיג געטרונקען דעם געלעכטער, וואָס איז געפלאָסן פון די געטליכע אויגן און האָט פאַרוואַנדלט זיין האַרץ.

און יעדע נאַכט פלעגט ער קומען צו רינען אַליין זיין נייעם גאָט, צו טרינקען פון זיין טיפן קוואַל, און זיין גייסט איז נישט זאַט געוואָרן טרינקענדיג.

איין נאַכט אָבער איז געשען אַ ווילדע זאַך:

ראַיאַ־מאַנאָ האָט געקניט פאַר זיין גאָט מיט ליבּ און נעדזאַנג, און ער האָט זיך מיט זיין גוף און זיין נשמה באַהעפט צו אים און צוגעצויגן געוואָרן צו אים, אַזוי ווי אייזן, וואָס ציהט זיך צום מאַגנעט, און ער האָט געקושט דאָס הייליגע בּילד און אַרומגעוויקלט זיינע הענט אַרום אים, און דאָ האָבּן זיינע הענט דערשפּירט, אַז אויך פון דער צווייטער זייט איז דאָס בּילד דאָס זעלבּע. פּאַמעליך איז ער אַרומגעגאַנגען און געבּליבּן שטיין פון דער צווייטער זייט און האָט דערזעהן — די באַקאַנטע געשטאַלט פון גאָט פון טרויער. שרעקליך איז דאָס געווען צו זעהן: איין קערפּער איז דאָס געווען מיט צוויי פּנימער, און די צוויי פּנימער זיינען געווען גלייך: איין אויסזעהן, איין געשטאַלט, נאָר וואָס דאָ האָט דאָס געשטאַלט געלאַכט, און דאָרט — געטרויערט.

און ראַיאַ־מאַנאָ האָט געזעהן, וואָס קיין שום נביא און קיין שום הייליגער פאַר אים האָט נישט געזעהן: ער האָט געזעהן דעם טאָפּלטן גייסט, די געטאָפּלטע פאָרם: דאָס לאַכן און דאָס טרויערן, וואָס פליסן פון קוואַל פון איין איינציגן גאָט.

פון דעמאָלט אָן אָבער איז ראַיאַ־מאַנאָ געוואָרן פאַרוואָגלט אויף דער וועלט, און זיין גייסט האָט נישט געוואוסט מער פון רוה.

אַ נביא איז ער געווען און פאַר אַ נביא איז ער געהייליגט געוואָרן פון זיין מוטערס בויך, נאָר דאָס פאָלק האָט אים נישט געקענט, האָט אים קיין כבוד נישט אָפּגעגעבן און האָט נישט געשעפּט פון זיין גייסט.

עס האָט געטראָפן, אַז ראַיאַ־מאַנאָ פּרעדיגט פאַרן פאָלק, זיין פּנים לאַכט, און זיין געשיקטע צונג מאַכט צו שפּאָט און צו געלעכטער די גאַנצע זאָרג און די גאַנצע מיה־זעליגקייט פון מענשן און געטער פון אַלע צייטן, זיין קול קלינגט אַזוי, ווי דער קלאַנג פון אַ זילבערן גלעקל, און דער וויטיג לאַכט, און דער שמערץ לאַכט. נאָר אין מיטן דערהערט זיך אַן אָפּקלאַנג פון גרויסן טרויער, און זיין נשמה צעגיסט זיך פּלוצלינג אין ווייכע פאַרביינקטע ווערטער... הערט דאָס פאָלק און ווייס נישט, וואָס דאָס זאָל באַדייטן.

אָדער ער שטראָפט און וועקט די הערצער און קלאָגט זיך אויף דעם מאַטערניש פון דעם מענש און פון אַלעם לעבעדיגן, און אַזוי ווי די טענער פון אַ האַרפע, וואָס שווימען דורך דער נאַכט פון ערגעץ וויט, וויט, אַזוי ציטערט זיין קול, און דער גרוי־סער טרויער צעגיסט זיך פון זיין גייסט, און פּלוצלינג פאַרוואַנדלט זיך זיין גייסט, ענדערט זיך דער אויסדרוק פון זיין פּנים, און אַ געהויש פון געלעכטער פאַרדעקט דעם טרויער... הערט דאָס פאָלק און ווערט בייז, וואָס די שיינע מעלאָדיע איז איבערגעריסן געוואָרן, אויף דעם נביא, וואָס קאָן נאָר שפּאַלטן די גייסטער.

— דאָס איז קיין נביא נישט, נאָר אַ משוגענער — האָט דאָס פאָלק געזאָגט.

און אַז ער האָט אויפגעהויבן זיין קול צו ריידן, האָבן די קינדער פון אים געשפּעט און באַוואָרפן אים מיט שמוץ.

איז ער אַנטלאָפן, דער נביא, פון ישוב און מיט די אַסקעטן אין דער מדבר האָט ער געוואוינט און ער האָט, ווי זיי, געפּייניגט און געלייטערט זיין גוף, און גאַנצע טעג פלעגט ער קוקן אָהן אויפהער אויף דער ברענענדיגער זון, כּדי די אויגן זאָלן אים שמערצן, ער זאָל זיך געוויינען איבערטראָגן אַלע פּיין שטום און געדולדיג, אַזוי ווי די אַסקעטן לערנען, נאָר אַ הייליגער איז ער נישט געוואָרן. אין מיטן פון זיין אַסקעטריי איז אים באַפאַלן

דער גייסט פון געלעכטער, און קוקנדיג צו דער זון, האָבן זיינע פאַרוויטיגטע אויגן געלאַכט פון שמערץ, פון דער וועלט, פון אַסקעטעריי.

און צו די נביאים פון געלעכטער איז ער געגאַנגען און עס האָט אים נישט געהאָלפן. ווייל אין מיטן לאַכן איז אים באַפאַלן דער גייסט פון טרויער, און זיין קול האָט אָנגעהויבן ציטערן און בייגקען.

אַזוי האָט ראַיאַ־מאַנאָ אָפּגעלעבט זיינע יאָרן, מיט קיינעם נישט באַהאָפטן, אָהן פריינט און געליבטע, עלנט און פאַר־לאָזט, געיאָגט און געלעסטערט פון די יונגען פון דער גאַס.

ער האָט געזעהן די טאָפּלטע געשטאַלט און איז זיין גאַנץ לעבן אָפּגעקומען פאַר זיין זינד.

און אַז ער איז געשטאָרבן, האָט מען אים נישט באַקלאָגט און מען האָט אים נישט באַגראָבן צווישן די נביאים, און מען האָט נישט דערמאָנט זיין נאָמען צום גוטן. נאָר איין קלוגער מאַן האָט דעמאָלט געלעבט אין לאַנד, וואָס האָט באַרייזט פיל לענדער און האָט געזעהן פיל פעלקער און געזאַמלט אומעטום ווּיסנשאַפט, און ער האָט געזאָגט:

— גיט אָפּ כבוד דעם נאָמען פון ראַיאַ־כאַנאָ. ער האָט געטראָגן דעם גרעסטן וויטיג פון גייסט

א פּלוצלינגער עלטער

דער לעצטער ווינטער האָט אָנגעוואָרפן אויף די טאָשלינער איינוואוינער אַ גרויסע מרה־שחורה. אַלע וועגן אַרום דעם קליי־נעם שטעטל זיינען געווען פאַרוואָרפן מיט שניי, און די בעלי־עגלות פלעגן אָפט אַראָפּ פון וועג און בלאָנדזשען. אויף די דערפער, האָט מען דערציילט, פאַלן באַנאַכט אָן הונגעריגע וועלף און צערייסן, ווען מען זיי טרעפן. עפּעס אין אַ וואַלד האָבן גזלנים דערהרגעט דעם שרייבער מיט דער גאַנצער פאַמיליע. פויערים האָבן זיך געפוילט צו קומען אין שטאָט אריין, די געשעפטן זיינען געשטאַנען, עס איז געווען טויט און טרויעריג.

שווערער פאַר אַלעמען האָט דער ווינטער געטראָפן שמואל קאַצקער. צו הונגער און קעלט איז ער אַפילו געווען געוויינט. אין זיינע גאַנצע זיבעציג יאָר האָבן זיך געפונען נאָר ווייניג טעג, ווען ער האָט נישט געזאָלט ברויכן אַ גילדן־צווי זעהר נויטיג. געווען איז ער אַ שרכן, נאָר קיין שרוך, אַזוי רעדט מען אין „שטיבל״, האָט ער נאָך צייט ער לעבט נישט אויסגעפירט; דערפאַר האָט ער באַ יעדן שרוך געכאַפּט עפּעס. ווען אַ שרוך האָט שוין געהאַלטן באַם אויסגעפירט ווערן, ווען אין שטיבל האָט מען שוין פון אים גערעדט אָפן, איז שמואל רעמאָלט צוגעגאַנגען צו איינעם פון די מחותנים, האָט אים אַוועקגעפירט אין אַ זייט און האָט אים איינגערוימט אַ סוד אין אויער — דעמזעלבן שרוך, וואָס האָט שוין געהאַלטן אויסגעפירט צו ווערן. דער מחותן, אויב ער איז נאָר נישט געווען קיין גרויסער נאַר, האָט פאַר־שטאַנען, אַז מען ברויך צו שווייגן און האָט געשוויגן. דערנאָך האָט מען געוואוסט, ברויך מען שמואל קאָצקער צו געבן אַ רובל־צווי,

און ער בּרויך צו שרייען, צו זידלען, צו שעלטן, אַז מען רייסט אים אויס. און צו שרייען, זידלען און שעלטן זיינען אַלע שוין געווען צוגעוויינט. דער גבּאַי פון שטיבּל, בּאַ וועמען שמואל האָט גענומען „כּוללות", איז שוין אַזוי געוויינט געווען צו הערן זיך שעלטן פון שמואלן, אַז עס האָט אויף אים שוין גאָר קיין איינדרוק נישט געמאַכט: ער פלעגט שטיין און ריידן מיטן ווייב וועגן מסחר, און שמואל פלעגט דערבּיי שעלטן, וואַרפן זיך, קלאַפּן אין טיש אַריין און מאַכן געוואַלדן, אַז ער איז אַ איד אַ חסיד, אַ קאָצקער חסיד, אַז דרך־ארץ זאָל מען האָבן פאַר אים, און — גאָרנישט. ער האָט צום סוף צוגענומען די צוויי גילדן און איז אַרויס־געגאַנגען. דאָך ער אַליין, שמואל קאָצקער, איז מיט דעם שעלטן נישט געוויינט געווען. יעדעס מאָל האָט ער זיך געפילט בּאַליידיגט גאָר אויף ס'ניי, איז געוואָרן אויפגערעגט און האָט געזידלט און קולות געמאַכט מיטן גאַנצן האַרצן... און אַזוי, אָרער כּמעט אַזוי, שטענדיג אויפגערעגט, שטענדיג מלחמה האַלטנדיג מיט אַלץ און קעגן אַלע, האָט ער דערלעבּט בּיז זיבּעציג יאָר, נישט ווּסנדיג, אַז ער ווערט אַלט, אַז ער לעבּט בּכלל... אינגאַנצן האָט דאָס אויסגעזעהן עפּעס ווי אַ פאַרבּרייטן זיך, עפּעס אַ איבּערקומעניש, כּדי אָנהויבּן צו לעבּן, — בּיז צום לעצטן ווינטער, ווען ער איז געוואָרן שוואַכער און קעלטער. דערצו איז מען פּלוצלינג געוואָר געוואָרן, אַז ער איז אַלט זיבּעציג יאָר.

דאָס איז געווען בּשעת דער זון זיינער איז געשטאַנען צום פּריזיוו, און אין פּריסוטסטוויע האָט מען אויסגערופן בּפירוש: „שמול יאַנקעליעוויטש סיעמדיעסאַט ליעט". די גאַנצע שטאָט איז געוואָר געוואָרן דעם סוד, וואָס שמואל האָט בּאַהאַלטן פון זיך אַליין, און די איבּעררַאַשונג פון דעם נייעס איז געווען אַזוי גרויס, אַז מען האָט אומעטום גערעדט און געשמועסט נאָר דערפון. קיינעם האָט נישט געקאָנט איינפאַלן, אַז דאָס ניכע פלינקע אידל מיט דעם קליינעם בּערדל, וואָס מען קאָן דערויף נישט זאָגן, צי ס'איז גראָה, צי בּרוניג גאָר אָהן שום קאָליר, אַז אָט דער שמואל, וואָס איילט זיך שטענדיג און לויפט שטענדיג, און קריגט זיך, און הערט קיין מינוט נישט אויף צו רודערן —

איז שוין אַ בן־שבעים, אַ איד אַ זקן, פאַר וועמען מען וואָלט איינגטליך געברויכט צו האָבן דרך־ארץ.

— אַזוי, שמואל? דו ביסט שוין, קיין עין־הרע, אַ איד אַ זקן? אוי־וואַ! — האָט מען אים באַגעגנט אין שטיבל.

— אַ מעשה! אָבער אַ מעשה! — האָט מען זיך געחדושט פון אַן אַנדערער זייט, — מען ברויך זיך גאָר אויפצושטעלן פאַר דיר!

און וואו ער איז געגאַנגען, האָט מען אים אַלץ באַגעגנט מיט אַזעלכע פּראַגעס. שמואל האָט געפּרובט צו שמייכלען, געענטפערט נישט צו דער זאַך און האָט גערעכנט, אַז באַלד וועט מען דערין פאַרגעסן, און אַלץ וועט זיין ווי פריהער. ער האָט אָבער אַ טעות געהאַט.

אַז מען האָט אים געזעהן לויפן איבער דער גאַס, האָט מען זיך געחדושט און אונטערגעברומט „קיין עין־הרע, אַ איד אַ זקן"; אַז ער האָט געשריגן און געזידלט אַלע, האָט מען אים דערמאָנט זיינע זיבעציג יאָר, און אַז מען האָט באַמערקט, אַז ער וויל דערפון נישט ריידן, האָט מען זיך געוויצלט אויף זיין חשבון:

— וואָס איז די חרפּה? — האָט אַמאָל אין שטיבל זיך אָנגערופן מיט אַ שמייכל איינער אַ קעסט־יונגערמאַן, אַ גרויסער שטיפער — וואָס איז די עולה, מיינסטו, שמואל? נאָר דאָס בערדל ריינס איז עפּעס נישט גראָה, אָט דאָס איז אַ קשיא!

און ער האָט אָנגענומען שמואלן פאַרן בערדל אויפן חסידישן שטייגער.

אַן אַנדערש מאָל און בײַ אַנדערע געלעגנהייטן וואָלט שמואלן נישט איינגעפאַלן זיך צו פּילן באַליידיגט: איצט אָבער האָט דאָס אים געבראַכט שרעקליך אין כעס אַריין, און ער האָט געשריגן:

— שייגעץ! פּושע־ישראל! אַ איד אַ למדן, אַן אַלטן חסיד! וואָס מיינסט דו דאָס דיר?! מיך — פאַר דער באָרד?! פּעטש וועסט דו קריגן! אַרויס פון שטיבל, אַרויס, שייגעץ!

און די מעשה וואָלט זיך אַוודאי געענדיגט מיט פּעטש, ווען מען זאָל שמואלן נישט אָפּהאַלטן מיט כח. — עס איז געבליבן,

אַז דער יונגערמאַן זאָל שטעלן פאַר אַ קנס בראַנפן, און באַם לחיים טרינקען האָט מען שמואלן געוואונשט אַ גוטע עלטער.

אָט אַזוי האָט שמואל דעם ווינטער פלוצלינג דעם קוראַזש פאַרלוירן און האָט זיך קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען. אַלעס איז געוואָרן עפּעס אַנדערש; מען האָט מיט אים גערעדט אויף אַן אַנדער אופן, ער האָט אַנדערש געענטפערט; יונגעלייט האָבן אים אָנגעהויבן צו אירצן; דער גבאי פון כּוללות האָט שוין נישט געשווינגן, ווען שמואל האָט געזירלט און געשריגן; אַדרבה, ער האָט אים געפּרובט איינצונעמען מיט ווייכע רייד:

— וואָס קאָן מען טון, ר' שמואל? ס'איז דאָך נישטאָ פון וואַנען? אַ איד ווי איר, פאַרשטייט דאָך אַליין.

די רייד האָבן אָבער צו שמואלן גאָרנישט געפּאַסט, ער איז נישט געווינט געווען צו ענטפערן אויף זיי, און ער האָט בשום אופן נישט געקאָנט אַריינגיין אין די ראָלע פון אַ איד אַ זקן, און האָט זיך געפילט ערגער און טרויעריגער פון טאָג צו טאָג. די פיס זיינע האָבן אים אַלץ נאָך געטראָגן געשווינד, ער האָט געוואָלט איילן, לויפן און שרייען, ווי געוויינליך, אין מיטן אָבער האָט אים איבערגעשלאָגן דער געדאַנק, אַז ער איז אַ איד אַ בן־שבעים, און ער האָט דעם מוט פאַרלוירן. די פיס און די הענט זיינען אויף דעם געדאַנק ווי מיד און פויל געוואָרן, דאָס קול נידעריגער, און ער האָט שווער אָפּגעזיפצט.

— ווען און וואו האָט ער דאָס אָפּגעלעבט זיבעציג יאָר? — האָט אים נישט אויפגעהערט צו נאָגן אַ געדאַנק אין קאָפּ. — האַ, לאָמיך זיך נאָר דערמאָנען.

נאָר דערמאָנען זיך האָט שמואל נישט געהאַט וואָס, חוץ נויט, קעלט, געשרייען פון קליינע קינדער, צרות פון די דערוואַקסענע, קללות פון זיינע צוויי ווייבער, וואָס זיינען שוין ביידע געשטאָרבן, שטענדיגע געשרייען און לויפן און איילן צו זוכן אַ גילדן, און אַפילו אויף עולם הבא, דעם אמת זאָגנדיג, ווייניג געזאָרגט.

אין די לאַנגע ווינטער־נעכט האָט ער געפּרובט צו עפענען אַ גמרא, און איז געוואָר געוואָרן אַ שרעקליכן סוד: ער האָט פאַרגעסן אָדער גאָר קיינמאָל נישט געקענט לערנען.

און דער ווינטער איז געלעגן אויפן שטעטל ווי אַ שווערע משא. קיינער האָט זיך מיט שמואלן נישט אינטערעסירט, קיינער האָט נישט באַמערקט, אַז זיין פּנים ווערט פון טאָג צו טאָג געלער, און דער גוף — געבויגענער. ער האָט שוין אָנגעהויבן צו בּעטן אַ צענער אויף אַ וועטשערע, שטיל, געלאַסן, און שטיל געלאַסן האָט מען אים אַ סך מאָל אָפּגעזאָגט. ער האָט זיך נאָך געפּרובט צו בּייזערן אויפן אַלטן שטייגער, נאָר די ווערטער האָבן זיך נישט געקלעפּט, און מען האָט אויף אים מאָרנע געקוקט. פיל נעכט איז ער אַהיים געקומען הונגעריג, אין שטוב איז געווען קאַלט מוראָדיג, און די שווערד פון מלאך־המות האָט געפאָכעט אין דער לופט.

און איין פריהמאָרגן איז שמ·יאל נעלם געוואָ שטאָט. געגאַנגען אויף דער עלטער אַפריכטן גלות.

ה. ד. נאָמבערג

געזאַמלטע ווערק

צווייטער באַנד

פאַרלאַג „קולטור־ליגע‟ ווארשע

ה. ד. נאמבערג

ערציילונגען

צווייטער באנד

פארלאג „קולטור-ליגע", ווארשע

Printed in Poland

Copyright by "Kultur-Liqa" Warsaw

געדרוקט אין 1000 עקזעמפּלארן װאַרשע, 1928

H. D. Nomberg—Dercajlungen

Sr-Wyd. Kultur-Liqa, Warszsawa 1928

Druk. „Di Welt" Nowolipie 7

אינהאלט

זייט

פלינגעלמאַן	9
דאָס שפּיל אין ליבע	31
בריוו	45
אויף איין קוואַרטיר	61
שווייג, שוועסטער!	89
אלול	101
ווער איז שולדיג?	121

פליגעלמאן

I.

ווער און וואָס איז פליגעלמאַן און ווענן זיינע באַקאַנטע

פליגעלמאַן איז אַ יונגערמאַן פון עטליכע און דרייסיג יאָר. ער האָט אַ קליינעם, אַביסל איינגעהויקערטן גוף; אַ גרויסן, קרומען שטערן און אַ קליין בלאָנד בערדל. די אויגן זיינע זעהען אויס ווי פאַרלאָפן מיט פאַרע. עס דוכט זיך, אַז מען דאַרף זיי נאָר מיט אַ טיכל איבערווישן, כדי זיי זאָלן העל גלאַנצן.

נישט זעלטן, גייענדיג פאַמעליך איבער דער רוישנדיגער גאַס אויף אַ לעקציע אייגעבויגן, האַלטנדיג די הענט אין די טאַשן, טראַכט ער, אַז אויף דער וועלט האָבן געלעבט אַ סך גרויסע מענשן: בודהאַ, שפינאָזאַ, קאַנט און נאָך אַ סך אַנדערע, און ער, דעם קוניווער שמש אַ זון, ווייסט זייערע פילאָזאָפישע סיסטעמען אויף קלאָר און קאָן נאָכזאָגן אַלץ, וואָס ער האָט געלעזן פון זיי, וואָרט באַ וואָרט.

און אַז אויף דער גאַס איז אַ שיין וועטער, די דראָשקעס האַקן גראָד נישט אין די אויערן, און אויף דער לעקציע ברויך מען זיך נישט צו איילן, טראַכט ער נאָך מיט פאַרגעניגן, אַז אין תוך אַריין זיינען אַלע פילאָזאָפן נישט איבעריג קלוג געווען; יעדערער האָט זיך פאַרמאַכט אין זיין ווינקעלע, געטראָפן, דאָך אַביסל נאָר געטראָפן; און ער, פליגעלמאַן, ווייסט אַלץ, וואָס זיי האָבן אויפגעטאָן, און נאָך ווייסט ער, אַז דער עיקר, דער תוך כל־התוכות איז דאָס לעבן, דאָס לעבן אַליין טאַקע.

און פון זיין לעבן איז פליגעלמאַן צופרידן. די ערשטע פינף יאָר אין וואַרשע זיינען אָנגעקומען אַביסל שלעכט, נאָר דערנאָך

איז ער געווען אַ מענש אָהן פעסטע איבערצייגונגען, אָהן אַ וועלט־אַנשויאונג, און פון יענעם לעבן האָט פלינעלמאַן נישט ליב צו טראַכטן. זייט אַכט יאָר אָבער האָט ער זיך בעסער איינגעריכט, באַקומען גוטע לעקציעס און האָט אָנגעהויבן לעבן רוהיג, לויט פעסטע פרינציפּן, אַביסל אָפּגעזונדערט פון דער וועלט, אַליין אין זיין צימער אויף דעם פינפטן שטאָק.

זיין צימער איז שטענדיג אויפגעבעט אויף אַ באַזונדערן אַרט, אויף פליגעלמאַנס אייגענעם אַרט. מיט דער דינסט באַנוצט ער זיך נישט, זייענדיג איבערצייגט קעגן יעדער קנעכטשאַפט. און אַז מען ברויך די פאָרלאָגע צו וואַשן, וואָס ער קאָן אַליין נישט טון, האָט ער פּרעטענזיעס צו זיך אַליין און האַרפּט זיך פאָר, אַז ער מאַכט קאָמפּראָמיסן, און ווערט איבערצייגט, אַז אַן אָרנטליכן מענשן איז לעת־עתּה זעהר שווער צו עקסיסטירן אויף דער וועלט.

באַקאַנטע האָט ער אַ סך, נאָר נאָהענטע מענשן — נאָר ווייניג. צווישן זיינע באַקאַנטע יונגעלייט האַלט מען אים פאַר זעהר אַ געבילדעטן, פאַר אַ פילאָזאָף און אַ עסטעטיק, נאָר ריידן רעדט מען פון אים נישט. גאַנצע חדשים פאַרגעסט מען אָן אים גאָר, ערשט אַז מען ברויך געלט אויף עפּעס אַ זאַך, דערמאָנט מען זיך אָן אים, דעמאָלט רופט זיך איינער אָן:

— אַ! אָן פליגעלמאַנען האָט מען גאָר פאַרגעסן!

— טאַקע! — זאָגט דער אַנדערער, און אַלע פאַרוואונדערן זיך, וואָס פליגעלמאַן איז זיי נישט געקומען אין קאָפּ אַריין.

און אַז מען קומט צו אים, איז פליגעלמאַן מכבד מיט טיי, פרעגט זיך נאָך וועגן אַלע באַקאַנטע, גיט געלט, נאָר גלאַט זיך שפּאַרן אַזוי, האָט ער נישט ליב און זעהט, אַז דער שמועס זאָל נישט צו נאָהענט צוקומען, ער זאָל ניט באַרירן, ווי ער דריקט זיך אויס, זיין וועלט־אַנשויאונג. דער באַקאַנטער גייט אַוועק צופרידן, פאַרציילט די חברים, און אַלע רימען פליגעלמאַנען זעהר און פאַרגעסן ווידער באַלד פון אים אויף עטליכע חדשים.

נעהענטער פאַר אַלע איז אים לעוואַנטקאָווסקי, אַ לערער, אַ טאַטע פון זעקס קינדער און אַ גרויסער אָרימאַן, נאָר זעהר אַ פריילעכער. באַקענט האָבן זיי זיך אין אַ בוכהאַנדלונג.

לעוואַנטקאָווסקי האָט עפּעס אַ מאָרגנע תּאווה צו ביכער. קוים דערשיינט אַ נײַ בוך, אויף העברעאיש אָדער אויף אידיש, און ער קאָן עס דערווייל נישט קויפן, ווערט ער זעהר טרויעריג און אויפגערעגט, און זיצנדיג בײַ פליגעלמאַנען, וויל ער נישט טרינקען קיין טיי. פליגעלמאַן באָרגט אים אַ סך מאָל געלט און האָט דערפון עגמת נפש, ווייל לעוואַנטקאָווסקיס ווייב האַלט אים פאָר, צו וואָס ער באָרגט אים געלט.

מיט לעוואַנטקאָווסקין איז פליגעלמאַן אָפנהאַרציג און רעדט מיט אים אַ סך מאָל פון זיך אַליין:

— די פּאָעטן מיינען, אַז נאָר זיי אַליין פילן די שיינקייט פון דער נאַטור. ס'איז אַ ליגן. דער אונטערשייד איז נאָר, וואָס זיי קאָנען דאָס געפיל אַרויסגעבן אין אַ פּאָעטישער פאָרם, און איך קאָן נישט: איך באַשעפטיג זיך נישט דערמיט. צום בייַשפיל: איך צאָל אַ רובל טייערער פאַר מיין צימער, נאָר ווייל בײַנאַכט שיינט אַריין די לבנה. איך בין אַן אָפענער מענש, איך האָב זיך אויסגערעדט מיט דער ווירטין, אַז איך צאָל אַ רובל טייערער נאָר מיט דער באַדינגונג, אַז אין צימער איז דאָ די לבנה. איר ווייסט, לעוואַנטקאָווסקי, דער המון, דאָס פּראָסטע פאָלק, איז, פאַרשטייט איר, גראָב. שטעלט אייך פאָר, מיין ווירטין האָט געשמייכלט, אַז איך האָב זי געפרעגט, צי בײַנאַכט שיינט די לבנה אין צימער, און, פאַרשטייט איר, זי איז איבערצייגט, אַז איך בין אַ נאַר... מיט איין וואָרט, איך זאָג אייך, לעוואַנטקאָווסקי, אַז אַן אָרנטליכן, קלוגן מענשן איז שווער צו לעבן אויף דער וועלט. יאָ!

פליגעלמאַן רעדט רוסיש, לעוואַנטקאָווסקי פאַרשטייט נישט די שווערע ווערטער, נאָר מודה איז ער, און לעזט אים פאָר אַ שיר וועגן דער טבע.

— אַ גוטער שיר — ענטפערט פליגעלמאַן — איר וואָלט נאָר געברויכט צו האָבן אַ טיפערן פילאָזאָפישן בליק. אַשטייגער, איר זאָגט: „מה יפה הטבע, על כל הר וגבע". אַן אמתער פּאָעט פילט, אַז דער באַרג און דער הימל און די ערד און די גאַנצע נאַטור איז פונקט דאָס אייגענע, וואָס מיר אַליין...

— ווי הייסט? — פרעגט לעוואַנטקאָווסקי, און דאָס פּנים זיינס ווערט וויינענדיג־ערנסט, אין אָפּענעם מויל זעהען זיך לאַנגע צוויי שורות ציין, און זיין האַנט ציטערט אין דער לופט.

— עס איז אַזוי. איך, צום ביישפּיל, פיל עס גאַנץ גוט. עס טרעפט אַ סך מאָל, וואָס איך פיל, אַז איך און דער הימל און די לבנה איז אַלץ איינס, איין אַבסאָלוט, פאַרשטייט איר, נאָר אין פאַרשיידענע פאָרמען...

— הערסט דו?! אין פאַרשיידענע פאָרמען! דאָס האָב איך דאָך באַלד געזאָגט, הייסט מילא, וואָס ווילט איר? איז דאָך ווידער גוט!

און לעוואַנטקאָווסקי וואַרפט אַזוי מיט דער האַנט, אַז פלי־געלמאַן ווערט אָן דעם מוט: ער האָט פיינט, אַז מען צעקאָכט זיך.

— יאָ, דער שיר איז גוט, זאָגט ער, מיר וועלן נאָך ריידן דערפון, אַ גוטע נאַכט.

טיילמאָל, אַז ער גייט אַרויס, גייט אים נאָך לעוואַנט־קאָווסקיס ווייב, אַ אידענע מיט אַ געלבליך פּנים און מיט איינ־געפאַלענע בריסטן, און שטעלט אים אָפּ:

— פאַני פליגעלמאַן, טאָמער קאָנט איר באָרגן פופציג קאָפּעקעס?

פליגעלמאַן באָרגט און האַלט זיך אַביסל אויף אין הויז, ווייל באַלד דערהערט זיך פון שטוב געשרייען פון מאַן און ווייב. לעוואַנטקאָווסקי וויל פופצען קאָפּעקעס אויף טאַבאַק, דאָס ווייב וויל נישט געבן; לעוואַנטקאָווסקי זאָגט, אַז ווען נישט ער, וואָלט פליגעלמאַן איר נישט געבאָרגט. דאָס ווייב ענטפערט:

— דו ביסט נישט ווערט מיט אים צו ריידן!

לעוואַנטקאָווסקי ווערט שטיל, עס הערט זיך נאָר, ווי ער גייט אַרום אין שטוב, און אויף פליגעלמאַנס פּנים צעגיסט זיך אַ צופרידענער שמייכל, וואָס ליגט שוין אַזוי אויפן פּנים, ביז ער קומט אַהיים און זעצט זיך לעזן.

לעזן לעזט ער לאַנג, פאַמעליך, שטענדיג אין דער אייגענער פּאָזע, זיצנדיג, און מיט דעם אייגענעם, ערנסטן, רוהיגן אויסדרוק אויפן פּנים. טרעפט זיך אַ מערקווירדיג אָרט, שטעלט ער זיך אָפּ, לעזט עס נאָך אַמאָל דורך, און קען עס אויף אויסנווייניג,

ציהט די וואָנצע און לעזט ווייטער, אַלץ ווייטער, און עס דוכט זיך, אַז זיין מח וואָלט גאָר קיינמאָל נישט מיד געוואָרן צו שלינגען די זייטלאַך, ווי די לונגען — לופט. עס גייט דורך אַ צייט, ער נעמט אַרויס דאָס זייגערל, און אויב ס'איז שוין עלף, מאַכט ער צו דעם בוך, ציהט נאָך אַמאָל די וואָנצע, און אויף זיין פנים צעגיסט זיך אַ מאָדנע זיסקייט.

און אַז די לבנה איז דאָ אויפן שטיק הימל, וואָס זעהט זיך דורכן פענסטער, לעשט ער אויס די לאָמפּ, רוקט צו דעם שטול צום פענסטער און קוקט אויף דער לבנה. ער רויכערט אַ פּאַפּיראָס, ציהט אים לאַנגזאַם, אַ רויך צעלייגט זיך אין דער בלויליכער לופט, און אין דעם נעפּל שווימט די לבנה, פּאַמעליך, פרום און ערנסט... אַן אַלטן חסידישן טרויעריגן נגון, די איינציגע מעלאָדיע, וואָס פליגעלמאַנס אויערן האָבן אויפגעכאַפּט אין זיין לעבן — ברומט ער צו דערביי; דער נעפּל צעטראָגט זיך, דער טונקעלער הימל מיט דער לבנה ווערן העכער, און פליגעלמאַן האַלט דעם קאָפּ געהויבן אין דער הייך, קוקט לאַנג און פילט, אַז ער און דער הימל און די לבנה און די גאַנצע וועלט זיינען איינס, איין אַבסאָלוט אין פאַרשיידענע פאָרמען, און אַז דאָס לעבן איז אַלץ. ליגנדיג דערנאָך אויפן בעטל, הערט ער אַנשלאָפן מיט דעם געדאַנק, אַז דאָס ערליכסטע, קלוגסטע לעבן איז דערביי אויך דאָס בעסטע און דאָס שענסטע, אַז זיין לעבן איז רייך אויך מיט פּאָעזיע.

אָט אַזאַ מענש איז פליגעלמאַן.

II.

וועגן פליגעלמאַנס ערשטער ליבע

פון ליבע האַלט פליגעלמאַן זעהר.

— ליבע — פלעגט ער זאָגן — איז דער הויפּט־פּרינציפּ פון לעבן. דאָס לעבן אָהן ליבע האָט נישט קיין זין און פאַרלירט זיין פאַרטיידיגונג. אַ מענש, וואָס איז נישט גענייגט פון דער נאַטור צו ליבע, האָט ווייניגער ווערט, ווי אַ מענש, וואָס קען נישט לעזן און שרייבן.

און פליגעלמאַן איז פון דער נאַטור זעהר גענייגט געווען צו ליבע. נאָר אַז מען לעבט אַ פאַרשטענדיג, קלוג לעבן, דאַרף מען זיך ריכטן צו זיין אָפּגעזונדערט און עלנט.

— איך קאָן נישט קיין ליגן זאָגן, איך קאָן נישט חנפענען — פלעגט ער זיך טרייסטן פאַר זיין אומגעשיקליכקייט באַ פרויען.

און געהאָפט האָט ער שטענדיג, אַז עס וועט זיך טרעפן אַזאַ נשמה, וואָס וועט ז י י ן נשמה פילן, אַז דייטליך ריידנדיג, קאָן קיין פלאַכע נשמה אים נישט ליב האָבן.

אַמאָל, נאָך דעם, ווי ער האָט זיך איבערגעצויגן אויף אַ נייער דירה, האָט ער באַמערקט אין אַ קעגן־איבערדיגן פענסטער אַ בלייכליך געשטאַלט מיט שוואַרצע האָר, אין אַ העלער בלוזע און מיט אַ שניי־ווייסן שטייפן קאָלנער. אויגן, גרויסע און שוואַרצע, האָבן געקוקט גלייך צו זיין פענסטער. עס איז געווען אין דערפריה. אין דרויסן איז געווען ליכטיג, אַ העלע שיין איז געלעגן אויף אַ האַלבער, קעגן־איבערדיגער מויער. די פענסטער זיינען געווען אָפן, און דאָס מיידל האָט געהאַלטן די האַנט איבער די אויגן און האָט געקוקט. פליגעלמאַן האָט אויך געקוקט. דאָס מיידל האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגן פאַרשעמט, איר ברוסט האָט זיך באַוועגט, עס האָט זיך גערוכט, אַז זי האָט אָפּגעזיפצט. פליגעלמאַן האָט אַלץ געקוקט אויף איר מיט אַנטציקונג. נאָך דאָס מיידל האָט ווידער אויפגעהויבן די אויגן און ווידער זיי אַראָפּגעלאָזט פאַרשעמט, און די ברוסט האָט זיך ווידער באַוועגט... פליגעלמאַן האָט אַ קלאַפּ געגעבן מיט צוויי פינגער אויפן פענסטער און געזאָגט צו זיך:

— נענונ!

און איז אַוועקגעגאַנגען פון פענסטער צופרידן, וואָס ער האָט זיך אַליין באַזיגט, וואָס ער האָט ווייטער נישט געקוקט, כאָטש דאָס האָט זיך אים אַזוי געוואָלט.

„דער גרעסטער נצחון פון אַ מענשן איז, אַז מען איז זיך אַליין מנצח“, האָט ער געטראַכט דערנאָך, גייענדיג איבער די גאַס אויף דער לעקציע. נאָר זיצנדיג אויף דער לעקציע האָט ער געפילט, אַז ער איז עפּעס אומרוהיג, אין דער זייט באַם האַרצן האָט זיך עפּעס אַלע ווילע צוגערוקט, עפּעס אַ נאָג

געגעבן און ווידער זיך אָפּגערוקט; די שוואַרצע האָר און די העלע בלויע מיטן ווייסן קאָלנער האָבן געציטערט אין מוח, און בכלל איז ער געווען אויפגערוימט, עפּעס הייטער, ווי ער פלעגט אַמאָל זיין ערב פּסח אין די אַלטע, אַלטע יאָרן.

„הם... יאָ"... האָט ער געטראַכט פאַר זיך אַ גאַנצן טאָג, געווישט מיט די הענט די וואָנצעס און האָט כמעט קיין איבעריג וואָרט נישט אַרויסגערעדט, באַהאַלטנדיג פון זיך עפּעס אַ סוד. זיין פּנים האָט אַ גאַנצן טאָג געשמייכלט.

באַנאַכט, ליגנדיג אין בעט, קוים האָט ער די אויגן צוגע־מאַכט, האָט זיך דאָס בעטל אויסגעדרייט, און ער איז אויסגע־קומען מיט די אויגן צום פענסטער, ער האָט אַלץ געטראַכט וועגן דער געשטאַלט, און אין פינסטערן פאָן זיינען געלאָפן פיל, פיל פייערדיגע פינטעלאַך און עפּעס וויים האָט זיך נאָכגעשלעפּט, ווי אַ לייכטער נעפּל. געדוכט האָט זיך, אַז די פינטעלאַך, פליהענדיג, מאַכן אַ גלייכע געאָמעטרישע ליניע פון יענעם פענ־סטער צו זיינעם. אין מיטן האָט ער זיך דערמאָנט, אַז ער ליגט נאָר מיטן קאָפּ צום פענסטער, און האָט זיך אָנגעהויבן צו אָריענטירן אין בעט. קוים האָט ער דערטאַפּט די וואַנט און האָט געעפנט די אויגן, איז דאָס בעטל אויסגעדרייט געוואָרן, און ער האָט געקוקט גלייך אויפן ווייסן אויוון. ער האָט זיך אויפגעזעצט, אויסגעדרייט דעם קאָפּ. אַקעגן־איבער איז געווען פינסטער. ער האָט זיך צוריקגעלעגט, און אין אַ פּאָר מינוט אַרום איז דאָס בעטל ווידער אויסגעקומען פאַרקערט.

— הם... האָט ער געשמייכלט צו זיך אין געדאַנק און איז איינגעשלאָפן מיט עפּעס אַ פרישן חלום.

צו מאָרגנס איז דאָס מיידל ווידער געזעסן באַם פענסטער. זי האָט געלעזן אַ בוך, און פליגעלמאַן האָט געקאָנט קוקן, וויפיל ער האָט געוואָלט, נאָר דאָס מיידל האָט פּלוצלינג אויפגע־הויבן די אויגן און געקוקט אויף אים, גלייך אויף אים, און אין דעם בליק איז עפּעס געווען.

„די נשמה פון אַ מענשן שפּיגלט זיך אָפּ אין בליק און אין געלעכטער", האָט ער געחזרט פאַר זיך עפּעס אַ פראַזע פון לאַנג, נאָר לאַנג שוין דורכגעלעזענעם בוך. „מערקווירדיג, ווי גוט געזאָגט".

ער איז צוגעגאַנגען צו זיין קליין שפּיגעלע, איינגעקוקט זיך אין זיין פּנים און האָט געפונען, אַז זיין בליק איז גאָר איננאַנצן אַן ענליכער צו איר בליק. עס איז קיין ספק נישט געווען, אַז ער געפעלט איר: „אַ נשמה אַ נשמה פילט“.

אַזוי האָט עס זיך געפירט צוויי וואָכן. דאָס מיידל איז געזעסן באַם פענסטער, און פליגעלמאַן האָט געקוקט. אַמאָל, אַז ער האָט געקוקט אויף איר, האָט זי פּלוצלינג, ווי געוויינליך, אויפגעהויבן די אויגן, נאָר נישט ווי געוויינליך — האָט זי זיי אַראָפּגעלאָזט און געקוקט אים מיט שטאָלץ אין די אויגן אַריין אַזוי לאַנג, ביז ער, פליגעלמאַן, האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגן פאַרשעמט! דערנאָך, אַז ער האָט בגנבה נאָך געוואָרפן אויף איר אַ בליק, איז אויף איר פּנים געלעגן אַ שמייכל און איר ברוסט האָט זיך אַזוי פריי באַוועגט... פליגעלמאַן האָט זיך געפילט באַזיגט דורך אַ מיידל.

— אַ שטאַרק פאָלק — האָט ער דעם זעלבן טאָג גערעדט מיט לעוואַנטקאָווסקין, זיצנדיג באַ זיך אין צימער און טרינקענדיג טיי — אַ שטאַרק פאָלק זיינען די פרויען...

— אָהאָ — האָט לעוואַנטקאָווסקי געענטפערט און האָט אָנגעהויבן צו דערציילן עפּעס פון זיין ווייב.

— וואַרט, לעוואַנטקאָווסקי, פאַרשטייט איר, איר פאַרשטייט מיך שלעכט — איך גיי נישט אַרויס פון דעם שטאַנדפּונקט. איך רייד וועגן דעם, אַז שטרייטנדיג האָבן זיי אַ סך מער טאַקט און זיכערקייט, ווי מאַנסליט, ווייל זיי זיינען זיכער אין זייער קראַפט, אין זייער שיינקייט, אייגנטליך איז דאָך שיינקייט אַלץ; די עסטעטישע איז דאָך די העכסטע וועלט־אַנשויאונג, דייטליך ריידנדיג.

לעוואַנטקאָווסקי האָט, ווי געוויינליך, ווען זיין חבר האָט זיך אַריינגעלאָזט אין עפּעס אַ הויכן שמועס, געשוויגן, געזופּט טיי און אָנגעשטעלט עפּעס אַ מין ערנסטע מינע, ווי אַ קינד, בשעת אַ זיידע בענטשט אים. טיילמאָל נאָר האָט ער אָנגעקוקט פלי־געלמאַנען, אַ זיפץ געגעבן און צוריק אָנגענומען די ערשטע פּאָזע. פליגעלמאַן האָט ווייטער גערעדט:

— דעם אמת רייד נדיג, ווייסן מיר דאָך גאָרנישט. די פּסיכאָלאָגישע עלעמענטן זיינען אַזוי פֿאַרווירט, אַז עס איז זעהר גרינג צו ווערן אַ מיסטיקער. צום ביישפּיל: איר טרעפט עמיצן אויף דער גאַס, לאָמיר אָננעמען, צום ביישפּיל, אַ מיידל; איר קוקט זי אָן, זי — אייך, און די צוויי בליקן האָבן צווישן זיך געהאַלטן אַ וכּוח, געקעמפּט, איינער האָט געזיגט... און ווי אַזוי איז דאָס צוגעגאַנגען?... אָט הויבט זיך אָן ספּיריטואַליזם. נאָר, פֿאַרשטייט איר, דער ריינער פֿאַרשטאַנד הייסט אויף אַלץ זוכן באַשייד, אַלץ בינדן לויט דעם געזעץ פֿון אורזאַכליכקייט, און וואו מען ווייסט נישט שטעלן אַ פֿראַגעצייכן, נישט פֿאַרלאָזן זיך אויף סודות... איך ווייס אויף זיכער פֿון אייגענער פּראַקטיק, אַז ווען נישט מיין פֿאַרשטאַנד, וואָלט איך שוין לאַנג געווען אַ מיסטיקער. יאָ!

— איר האָט אַ סך געלעזן... האָט לעוואַנטקאָווסקי אָפּגעזיפצט.

— לעזן איז נישט דער עיקר — פֿליגעלמאַן איז געוואָרן זעהר ערנסט — פֿאַרשטייט איר, די פֿילאָזאָפֿיע וויל פֿון דער טעאָריע מאַכן דאָס לעבן, נאָר דאָס לעבן איז אַ סך ברייטער, אַ סך... מען ברויך פֿון לעבן, פֿון פּראַקטיק, זוכן די וואָהרהייט... פֿאַרשטייט עס, קלערט וועגן דעם.

באַנאַכט האָט געשיינט אַ קיילעכדיגע, ריינע לבנה. זי איז אַרויס פּונקט פֿון אונטערן קוימען פֿון אַ קעגן־איבערדיגן דאַך; איבערן הימל האָבן זיך געטראָגן לייכטע, נידעריגע וואָלקנדלאַך, און די לבנה צווישן זיי איז געלאָפֿן, געלאָפֿן און אַלץ אויף איין אָרט געשטאַנען; אויפֿן הויף איז אַלץ געווען באַגאָסן מיט אַ בלוויליכע לופֿט, אין אַ קעגן־איבערדיגן פֿענסטער האָט זיך נאָך געלייכט, נאָר די ראָליעט איז געווען אַראָפּגעלאָזט, און פֿליגעלמאַן איז געזעסן באַם פֿענסטער, און זיין בליק האָט זיך געוואָרפֿן צווישן הימל און פֿענסטער.

די ראָליעט האָט זיך אויפֿגערוקט, און אַרויסגעקוקט האָט אַ באַקאַנטער קאָפּ. די אָרעמס, צוויי נאַקעטע אָרעמס פֿון אַ יונג מיידל, האָבן זיך געזעהן, די האָר זיינען געווען צעוואָרפֿן... און פֿליגעלמאַנס אויגן האָבן ר[ק] געשווינד אויפֿגעהויבן צו דער לבנה.

„אַ כיטרע פֿאָלק“, האָט ער געטראַכט און איז איינגעשלאָפֿן אויפֿגערעגט.

אַמאָל, פֿאַרנאַכט, איז פֿליגעלמאַן געזעסן איבערן בוך און האָט געלעזן. אין דרויסן איז געווען אַ שטאַרקער רעגן, בליצן האָבן געבליצט, און דונערן האָבן געשלאָגן מיט אַזאַ אימפּעט, אַז נאָך יעדער קלאַפּ איז פֿליגעלמאַן צוגעלאָפֿן צום פֿענסטער איבערצייגן זיך, צי אַלץ אַרום אים איז גאַנץ, און האָט געזעהן, אַז אַקעגן־איבער קוקט אַרויס זי. געדוכט האָט זיך, אַז זי האָט אים נישט באַמערקט, זי איז געזעסן אָנגעלענט מיטן קאָפּ אויף דער האַנט, און די אויגן זיינען געווען מוראָדיג: געקוקט האָבן זיי אויף דעם שוואַרצן וואָלקן, און אין זיי איז געלעגן אַ טרויער, אַ סך אַ שווערערער, ווי דער וואָלקן אויבן... פֿליגעלמאַן איז אומגערולדיג אַרומגעגאַנגען איבערן צימער.

דאָס געוויטער האָט זיך געענדיגט, אין דרויסן האָט זיך באַוויזן אַ שיין פֿון דער זון, אַלץ איז געווען אָפּגעוואַשן און פֿריש. פֿליגעלמאַן איז געשטאַנען באַם פֿענסטער און געקוקט. דאָס מיידל האָט אויך אַ סך מאָל אויפֿגעהויבן די אויגן, און איר בליק איז געווען דרייסט. פֿליגעלמאַן אין אָנהויב אַביסל פֿאַרשעמט, דערנאָך אַלץ דרייסטער און דרייסטער, האָט געקוקט אויף איר אָהן אויפֿהער, און דאָס פּנים זיינס האָט זיך צוגענרייט צו אַ שמייכל. דאָס מיידל האָט ווידער אויפֿגעהויבן די אויגן און איז עפּעס פּלוצלינג אַוועקגעגאַנגען, צוריקגעקומען עטליכע מאָל, און זי האָט אויסגעזעהן זעהר אומרוהיג.

„די ריכטיגע צייט“, האָט פֿליגעלמאַן געטראַכט און האָט זיך אונטערגעגעבן מוט... ער האָט אַ שאָקל געגעבן מיטן קאָפּ, און אַ זיסער שמייכל האָט זיך צעגאָסן אויף זיין פּנים———

נאָר דאָס מיידל האָט זיך ראַש אויפֿגעשטעלט, אַ גרויסע רויטע צונג האָט זיך באַוויזן, און זיי ראָליעט איז ראַש אַראָפּגעפֿאַלן...

עטליכע סעקונדעס האָט געדויערט, ביז פֿליגעלמאַן איז געקומען צו זיך. און אַז ער האָט זיך אומגעקוקט, איז די ראָליעט געווען אַראָפּגעלאָזט, און אין דער זייט האָט זיך געזעהן דער רעגנבויגן.

באנאכט, לינגדיג אין בעט, האָט ער שטאַרק געביסן די ליפּן, און ער האָט נישט געקאָנט געפינען דעם ריכטיגן אויסדרוק פאַר דעם געפיל, וואָס ער האָט איצט געטראָגן אין האַרצן צו דעם מיידל: פאַראַכטונג אָדער כעס? פינטעלאַך זיינען ווידער געלאָפן, ווי רעמאָלסט אין יענער נאַכט, נאָר איצט זיינען זיי געלאָפן עפּעס גאָר אָהן שום אָרדענונג, האָבן זיך צעטראָגן אין אַלע זייטן, און פאַר די אויגן איז געבליבן נאָר די שוואַרצקייט, און פאַרן שלאָף האָט זיך דאָס בעטל עפּעס געדרייט און גע־קייקלט אין אַ לערן רוים.

אויפגעשטאַנען איז ער מיט דעם געדאַנק, אַז ער ברויך אָנ־צושטריינגען זיין ווילן, אום צו קעמפּען קעגן דעם אומגליק, אַז באַ אַ קלוגן פאַרשטענדיגן מענשן ברויך קיינמאָל דער מוט נישט צו פאַלן, און ריידנדיג מיט לעוואַנטקאָווסקין, האָט ער געזאָגט:

— אַ מענש ברויך צו זיין פאָרזיכטיג. מען מוז זיך שטענדיג אָנגרייטן קרעפטן, כדי צו זיין גרייט קעגן יעדן אומגעריכטן אומ־גליק, וואָס ערוואַרט אונז אומעטום. איך קאָן זאָגן, אַז ווען נישט, וואָס איך בין שטענדיג פאָרגעברייט קעגן יעדן אומגעריכטן צופאַל, פאַרשטייט איר, לעוואַנטקאָווסקי, וואָלט שלעכט געווען, יאָ שלעכט וואָלט געווען!

III.

ווען פלינעלמאַנס אָפּגעשוואַכטע נערוון, ווען זיין ווען חתונה האָבן און ווי אַזוי ער איז משוגע געוואָרן

עס זיינען דורכגעגאַנגען צוויי יאָר, און פלינעלמאַנס לעבן האָט זיך וויניג געענדערט. עס איז נאָר געוואַקסן דאָס ביינקשאַפט אין זיין האַרצן נאָך אַ ווייב, אַ ביינקשאַפט האָט אים אַ סך מאָל זעהר צערודערט, און אין דער לעצטער צייט אויפגערעגט די נערוון און געשטערט צו לעזן. עס האָט זיך געטראָפן, אַז ער האָט פלוצלינג פאַרגעסן נאָר אַ באַקאַנט וואָרט. פאַר די אויגן

האָט אים אַ סך מאָל געשווינדלט, און אין קאָפּ איז עפּעס אַלץ שיטער געוואָרן און ווי צעשרויפט.

עפּעס האָט זיך אים אָפּטער דערמאָנט זיין קינדהייט. ער האָט געדיינקט דעם פאָטער, אַ קליין, דאַר אידל, וואָס האָט שטענדיג געהוסט. עפּעס אַ קאַלטע נאַכט האָט זיך געדיינקט. דער פאָטער איז אַראָפּגעקראָכן פון בעט מיט אַ הוסט, און אים איז געוואָרן זעהר קאַלט, בלייבנדיג אַליין אויפן געלעגער. ער האָט געדיינקט דעם פאָטערס טויט: ליגנדיג אויף דער ערד, האָט ער אויסגעזעהן אַזוי קליין, אַז ס'האָט זיך געדוכט, ער האָט זיך איינגעקאָרטשעט און איינגעשלאָפן. די איינציגע עלטערע שוועסטער פליגעלמאַנס האָט שטאַרק געוויינט און געווישט מיט דער שירץ די נאָז. און אַהיים קומענדיג צוריק פון דער לויה, האָבן זיי זיך ביידע געשלאָגן און געריסן איבער אַ האַלבן פּאָמעראַנץ, וואָס איז געבליבן אויפן פענסטער... דערנאָך האָט ער געגעסן טעג... די שוועסטער איז היינט אַ מלמדתע, וויל אַוראַי זיין נאָמען ניט הערן, ווייל ער איז אַן אַפּיקורס. זי האָט אַוראַי אַ סך קינדער, וואָס גייען אַזוי אָפּגעריסן און פאַרשמאַכט, ווי לעוואַנטקאָווסקיס קינדער, און ער, פליגעלמאַן, געהער זיי אָן אַ פעטער. עפּעס מאָרגנע איז דאָס אַלץ אויסגעקומען.

אין נייעם פּאַספּאָרט, וואָס פליגעלמאַן האָט באַקומען איינגעשיקט פון זיין געבורטס-שטעטל, איז ער געשטאַנען איינגעשריבן זעקס און דרייסיג יאָר, און דרייענדיג דעם פּאַספּאָרט אין דער האַנט, האָט ער זיך שטאַרק פאַרטראַכט. אים האָט געשראָקן דער געדאַנק, אַז ער האָט שוין פאַרשפּעטיגט חתונה צו האָבן. ער האָט גענומען זוכן באַקאַנטשאַפט. דאָס אָבער איז אים אָנגעקומען זעהר שווער.

אין דער לעצטער צייט האָט ער זיך באַקאַנט מיט עפּעס אַ מיידל, אַ דאַנטיסטקע. זי איז געווען נישט זעהר שיין, אַביסל אַ דיקע, מיט אַ פול פּנים, נאָר זי האָט הויך געלאַכט, אַזוי אַז עס איז שווער געווען צו הערן, וואָס זי רעדט, און האָט ליב געהאַט אויפצופלעכטן און צוצופלעכטן אַלע ווילע די האָר. פליגעלמאַן האָט אָנגעהויבן אָפּט אַריינצוגיין צו איר, און אין האַרצן איז געוואַקסן אַ האָפענונג.

נערערט מיט איר האָט ער שטענדיג וועגן ביכער, שרייבער און פילאָזאָפן. זי איז געזעסן שטיל און האָט אַלץ אויסגעהערט, אויסגעהערט, און מיטן נאָר פלעגט זי איבערהאַקן:

— איר ווילט טיי?

עס האָט געדויערט אַ גאַנצן חודש. אַמאָל איז זי אַריינגעגאַנגען אין דער ערשטער שטוב ברענגען טיי, פליגעלמאַן איז געבליבן אַליין, ער האָט זיך אומגעקוקט אין דער שטוב און האָט נישט געוואוסט, וואָס ער טוט דאָ. ער האָט אַראָפּגענומען דאָס שפּיגעלע פון טיש און האָט עס געדרייט פאַר זיין פּנים. אין מיטן איז זי אַריינגעקומען מיט טיי.

— איר שפּיגלט אייך אויך? אַבי איר, מאַנסלייט, רעדט אויף אונז פרויען, אַז מיר קאָקעטירן! ערליך, ס'איז אַ געלעכטער.

— יאָ — האָט פליגעלמאַן געצויגן די ווערטער — מיר ווילן אויך געפעלן, ווי דען? איבערהויפּט, איך — אייך.

די לעצטע ווערטער האָט ער אַרויסגערעדט שטיל מיט נישט קיין זיכער קול, דאָס מיידל האָט נאָר געפרעגט עפּעס ווי פאַרוואונדערט:

— אַזוי? — און איז שטיל געבליבן.

פליגעלמאַן האָט אויך נישט גערעדט, עס איז געווען עפּעס זעהר שווער אין שטוב. דאָס מיידל האָט גענומען אַ בוך, ער האָט לאַנג געקוקט אויפן אויוון.

— וויפיל, צום ביישפּיל, קאָן קאָסטן אַזאַ אויוון? — אַ שיינער אויוון... ער האָט גערעדט שטיל און געפילט, אַז ער רעדט נאַריש און האָט אַ הויב געגעבן די אַקסלען.

זי איז לאַנג געזעסן שטיל, דער בוך איז געלעגן אָפן פאַר איר, און זי האָט זיך עפּעס פּלוצלינג צעלאַכט.

— לעכערליך... לעכערליך... האָט זי קוים אַרויסגערעדט און אָנגעוויזן מיטן פינגער אויפן בוך, וואָס זי האָט אָבער באַלד צוגעמאַכט. און פליגעלמאַן האָט נישט געוואוסט, צי זי האָט געלאַכט פון אים, אָדער אין בוך איז אַזעלכעס געווען. אין שטוב איז ווייטער געווען שווער און אייננג. עס איז אַריינגעקומען אַ באַקאַנטער. זי האָט גאָר אויפגעלעבט, און פליגעלמאַן איז אַרויסגעגאַנגען און שוין נישט מער אַריינגעגאַנגען צו איר.

די צייט איז געגאַנגען שנעל איר וועג, אַ טאָג נאָך אַ טאָג איז אַוועק. פליגעלמאַן האָט געלעבט זיין איינזאַם לעבן. די נערוון זיינען אַלץ מער אומרוהיג געווען, אין פּאַספּאָרט איז ער שוין געשטאַנען איינגעשריבן אַכט און דרייסיג יאָר...

עס איז אָנגעקומען אַ נאַסער, ווינטיגער אָסיען, וואָס האָט אויף פליגעלמאַנען שלעכט געווירקט. קויפנדיג זיך אַ פּאָר קאַלאָשן, האָט ער פאַרגעסן דעם נומער און האָט געקויפט מיט אַ נומער גרעסער, און גייענדיג אויף דער גאַס, האָט ער אַ מינוט נישט געקאָנט פאַרגעסן זיין טעות: די קאַלאָשן האָבן זיך אַראָפּגערוקט פון די פיס און האָבן שטאַרק דערקוטשעט. ער איז אין דער לעצטער צייט מעהר געגאַנגען איבער דער גאַס אָהן שום ציל און האָט כמעט גאָר נישט געלעזן. דער טראָטואַר אויף דער גאַס איז שטענדיג געווען נאַס, די דראָזשקעס האָבן געשפּריצט מיט בלאָטע: לויות האָבן זיך געצויגן אידישע און קריסטליכע. עפּעס מיירלאַך מיט ביכער אונטערן אָרעם זיינען אַלע ווילע דורכגעגאַנגען, דאָס קלייד אין דער האַנט האַלטנדיג, און די ווייסע ספּאָרניצע איז געווען באַשפּריצט מיט בלאָטע, און זיי האָבן געאיילט, געאיילט. פאַרנאַכט איז עפּעס אַ טרעגער גע־שטאַנען אויפן טראָטואַר, מיט אַ שטריק אַרומגעגאַרטלט, און האָט זיך געשוואָרן, — אַז ער האָט אַ גאַנצן טאָג קיין גראָשן נישט פאַרדינט... פליגעלמאַן האָט זיך געפילט מיד, אין מוח איז אַלץ אָפטער שיטער געוואָרן, פאַר די אויגן האָט אַלץ גע־שווינדלט און איבערן רוקן האָט געבראָכן... ער איז אַריינגע־גאַנגען צו אַ דאָקטאָר. דער דאָקטאָר האָט אים לאַנג רעווידירט, געפרעגט, צי ער איז אַ באַווייבטער, פליגעלמאַן האָט געלייקנט, געזאָגט „יאָ“. דערנאָך האָט אים זעהר פאַרדראָסן, וואָס ער האָט אַ ליגן געזאָגט.

— איך פיל — האָט ער גערעדט מיט לעוואַנטקאָווסקין — אַז איך ווער אַ פּעסימיסט. אייגנטליך, איז דאָך דער פּעסימיזם דאָס לעצטע וואָרט פון דער פילאָזאָפיע...

ער האָט עפּעס דערמאָנט וועגן שאָפּענהויער, נאָר ער האָט אין מיטן אַ בליק געוואָרפן אויף לעוואַנטקאָווסקין, וואָס איז געזעסן און געמאַכט זיך פּאַמעליך אַ פּאַפּיראָס און האָט זיך

באַמיהט אַלץ מער טאַבאַק אָנצושטופּן. דאָס האָט עפּעס פלי־גנעלמאַנען פאַרדראָסן, און נאָך מער דערבייזערט האָט אים, וואָס לעוואַנטקאָווסקי האָט גאָרנישט באַמערקט, אַז ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אין מיטן ריידן.

— איר ווייסט וואָס, לעוואַנטקאָווסקי — האָט ער זיך פּלוצלינג אַרויסגעכאַפּט — איר זייט אַ נאַר.

לעוואַנטקאָווסקי האָט נישט באַמערקט, ער האָט רוהיג געצווינגן דעם פּאַפּיראָס און האָט אָנגעמאַכט אַ שטאַרקן רויך. פליגנעלמאַן האָט אים לאַנג אָנגעקוקט און געזאָגט:

— רייכליך ריירנדיג, וואָס טויג אייך אַזוי פיל קינדער, לעוואַנטקאָווסקי? איר זייט לייכטזיניג, כ'לעבן.

לעוואַנטקאָווסקי האָט געשמייכלט און געזאָגט:

— איך האָב גראָד זעקס, איר — גאָרנישט, איז גוט! לאָז אייך דוכטן, אַז יעדערער האָט דריי. איז נישט גוט? זאָגט אַליין.

לעוואַנטקאָווסקי האָט געקוואָלן פון זיין ווערטל, ער האָט זיך צעלאַכט, און פליגעלמאַנען האָט זיין געלעכטער נאָך מער אויפגערעגט.

— הערט, לעוואַנטקאָווסקי, איר זייט אַ נאַר, אַ נאַר, איך זאָג אייך, אַ נאַר, הערט, וואָס איך זאָג אייך, אַ נאַר...

פליגעלמאַן האָט דערפילט, אַז ער ווערט אויפגערעגט און האָט אָפּגעהאַקט, לעוואַנטקאָווסקי האָט געמאַכט זעהר אַ זויערע מינע, עפּעס האָט אים דאָס אַלץ זעהר פאַרוואונדערט, ער האָט זיך געזעגנט מיט אַן אַראָפּגעלאָזטע נאָז און איז אַרויסגעגאַנגען.

פליגעלמאַן איז געבליבן אַליין אין שטוב, ער האָט גענומען קלערן וועגן פּעסימיזם, נאָר די געדאַנקען האָבן פאַרלוירן זייער שטייפקייט, און ער האָט פאַרגעסן אַ גאַנצן זאַץ, וואָס ער האָט אַמאָל געדריינקט אויף אויסנזיינינג.

ער איז אַרומגעגאַנגען איבער דער שטוב און געחזרט פאַר זיך: „ער איז אַ נאַר, אַ ריינער נאַר... אַ נאַר... אַ נאַר... אַ נאַר"... און עפּעס האָט זיך געוואָלט דאָס וואָרט אַ סך מאָל איבערחזרן.

עטליכע טעג האָט ער זיך געפילט שטאַרק צערודערט, באַנאַכט איז ער מיט דעם בעטל געפאַלן עפּעס אין טיפע אָפּגרונטן.

ער האָט שטאַרק געזיפֿצט אין שלאָף. באַטאָג איז אויף דעם נאָס געווען גאָר אַ שלעכט וועטער, פֿליגעלמאַן האָט געפּרובט זיצן אין דערהיים. אין הויז, וואו ער האָט געוואוינט, איז עמיצער געשטאָרבן, און אויפֿן הויף האָט מען שרעקליך געוויינט און גע־מאַכט קולות, ביז דער שוואַרצער וואָגן איז געקומען און האָט דעם טויטן אַוועקגעפֿירט, און אויפֿן הויף איז שטילער געוואָרן. ער האָט געפּרובט לעזן, נאָר אָפּלייענענדיג אַביסל, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, געגעניצט און פֿאַר די אויגן האָט געשווינדלט, ער האָט זיך געלעגט, קוים איז ער איינגעשלאָפֿן, האָט זיך אים גע־חלומט אַ שלעכטער חלום:

ער האָט געטראָגן אַ לאַנגען, שטייפֿן טויטן גוף איינגעוויקלט אין אַ שוואַרצער קאָלדרע. די קאָלדרע האָט ער געהאַלטן אין ביידע הענט און איז געגאַנגען איינגעבויגן. געקומען איז ער פֿון אונטער דער שטאָט און געטראָגן דעם טויטן באַגראָבן. עס איז געווען פֿינסטער. מיט אים זיינען געגאַנגען צוויי שמשים און האָבן געערדט צווישן זיך. פֿון שמועס איז ער געוואָר גע־וואָרן, אַז ער טראָגט זיין טויטע שוועסטער. ער איז געווען זעהר מיד. באַ אַ שוועל פֿון אַ געוועלב האָט ער זיך אויסגעגליטשט, דער טויטער איז אַרויסגעפֿאַלן און האָט זיך אָנגעשלאָגן מיטן קאָפּ אויף דער שוועל. און פֿון דער קאָלדרע האָט זיך געהערט אַ געוויין, ווי אַ קינד פֿישטשעט. איין שמש האָט געזאָגט:

— טראָגט, פֿליגעלמאַן, זי איז טויט, דאָס איז נאָר אַ רע־פֿלעקסיע, טראָגט!

ער האָט ווייטער געטראָגן. דאָס קול איז געוואָרן אַלץ ציטעריגער, און ער איז געווען מיד, זעהר מיד, די שמשים האָבן אים צוגעשטופּט, געקלאַפּט אין די אַקסלען און צוגעאיילט, ער זאָל גיין גיכער. פֿליגעלמאַן האָט געוואָלט וויינען און האָט מורא געהאַט, אַז דאָס וועט זיין אַ רעפֿלעקסיע, אַז ער איז טויט... אים איז געוואָרן זעהר שלעכט, און איז זיפֿצנדיג אויפֿגעשטאַנען פֿון שלאָף.

אין קאָפּ, איבערן רוקן האָט זעהר געבראָכן; אין צימער איז געווען אַזוי פֿינסטער, אַז אַפֿילו דער פֿאַרוואָלקנטער הימל האָט אַרייננגעשיקט אַ קלאָרן אָפּגלאַנץ, און דער אָפּגלאַנץ איז שרעק־

ליכער געווען פאַר דער פינסטערניש. אויפן הויף האָט אַ קאַץ יאָמערליך געשריען, אויפגעהערט און ווידער אָנגעהויבן, דאָס געשריי האָט געריסן באַם האַרצן, און עס איז ניט מעגליך געווען צו פאַרשטיין, וואָס איר פעלט, וואָס זי קלאָגט זיך אין דער טונקעלער נאַכט אַזוי שפּעט. פליגעלמאַן האָט זיך איינגעוויקלט אין דער קאָלדרע, די קאַץ האָט אַלץ געיאָמערט.

די גאַנצע נאַכט איז ער ניט געשלאָפן. באַטאָג אויף דער לעקציע זיצנדיג, האָט אים דער תּלמיד זעהר אויפגערעגט: ער האָט איבערגעזעצט אָנשטאָט: „די גרינגע לאָמפּן פון אייערע שכנים" — „די לאָמפּ פון אייערע גרינגע שכנים", פליגעלמאַן האָט אים געהייסן פאַרריכטן, און דער שילער האָט איבערגעזעצט: „די לאָמפּן פון אונזערע גרינגע שכנים", ער איז בייז געוואָרן און האָט געכאַפּט דאָס אינגל פאַרן אַקסל, אים געטרייסלט און געשריען ניט מיט זיין קול:

— גרינגע שכנים! ווי קאָן דאָס זיין גרינגע שכנים! ווי קאָן דאָס זיין!

אין מיטן האָט ער זיך דערמאָנט און האָט אָנגעהויבן צו ריידן ווייך:

— נו, זאָג אַליין! איז דאָס מעגליך? ווי?

נאָר דאָס קול זיינס האָט געציטערט, דאָס האַרץ האָט געקלאַפּט, ער האָט זעהר שווער געאָטעמט, און דאָס אינגל האָט זיך צעוויינט:

— פאַרשטיי דאָך... פאַרשטיי דאָך, דאָס איז דאָך אוממעגליך... דאָס אינגל האָט זיך אויפגעהויבן און איז אַריין צו דער מוטער מיט אַ געוויין.

די מוטער איז אַריינגעקומען, און פליגעלמאַן האָט געפילט, אַז ער ברויך איר צו געבן פאַרשטיין, אַז „גרינגע שכנים" איז אוממעגליך, און ער האָט גישט געוואוסט, ווי אַזוי מען טוט דאָס. די מוטער האָט געפרעגט:

— וואָס איז דאָס פאַרגעקומען צווישן אייך?

פליגעלמאַן האָט אַ ווײַלע נישט געענטפערט, נאָר די מוטער איז אַלץ געשטאַנען און געוואַרט. פליגעלמאַן האָט זיך עפּעס אַרויסגעכאַפּט:

— גאָר נישט. איך בין היינט צערודערט, מיין שוועסטער איז געשטאָרבן...

די מוטער האָט זיך פאַראינטערעסירט מיט דער שוועסטער, פליגעלמאַן האָט אָנדערציילט ליגנס, וואָס ער האָט אַליין נישט געוואוסט, פון וואַנען זיי זיינען אים געקומען אין קאָפּ אַריין, און אַרויסגייענדיג האָט ער געחזרט: „איך בין קראַנק, איך בין קראַנק, קראַנק, קראַנק, קראַנק"... און פון דעם איבערחזרן איז אים ווידער לייכטער געוואָרן. אויף די איבעריגע לעקציעס איז ער ניט געגאַנגען. פאַרנאַכט איז ער אַהיים געקומען, אים האָט זיין שטוב זעהר אָפּגעשראָקן, און ער האָט זיך געלעגט אויפן בעטל און איז איינגעשלאָפן.

ער איז אויפגעשטאַנען זיפּצנדיג, דערשוויצט, אין שטוב איז געווען פינסטער, דער וויסער האַנטוך האָט אים אָפּגעשראָקן, ער האָט גיך געכאַפּט דעם פּאַלטאָ אויף זיך, און נישט באַמערקנדיג, וואו אַהין ער גייט, איז ער אַריין צו לעוואַנטקאָווסקין.

לעוואַנטקאָווסקי האָט אים שטאַרק געטרייסלט מיט דער האַנט אַזוי, אַז אין מח האָט זיך דערביי געוואָרפן. אַרום האָט זיך געזעהן בעטגעוואַנט, קינדערשע פּנימער. אין איין בעט האָט געזיפצט לעוואַנטקאָווסקיס ווייב, פליגעלמאַן האָט זיך געזעצט אויף אַ שטול און האָט איינגעדרימלט. אין דרימל האָט ער אויף זיך דערפילט לעוואַנטקאָווסקיס האַנט, ער האָט אויפגעעפנט די אויגן, לעוואַנטקאָווסקי, האַלב אויסגעטאָן, האָט אים גע־שמייכלט אין פּנים אַריין, עפּעס געדערט, אַז ער איז שכור... פליגעלמאַנען האָט זעהר געאַרט דער שמייכל, און ער האָט געוואָלט זאָגן עפּעס זעהר שטאַרקס, כדי ער זאָל אויפהערן צו שמייכלען.

— איך גיי צו דער ווייסל... האָט ער קוים אַרויסגערעדט.

— גייט שלאָפן, ס'איז קאַלט...

פליגעלמאַן האָט דערפילט, אַז אים איז קאַלט, אין שטוב האָט זיך געזעהן אַ פּאַרע, לעוואַנטקאָווסקי האָט געשמייכלט, און פליגעלמאַן איז אַרויסגעגאַנגען.

ער איז דורכגעגאַנגען אַ סך גאַסן און האָט נאָר באַמערקט, אַז ער רוקט זיך אָפּ פון אייז לאַמטערן צו דער אַנדערער, אַז זיין

שאָטן װערט קירצער און קירצער און װאַקסט װידער אַרויס... אויף איין גאַס האָט אים אָפּגעשטעלט עפּעס אַ מיידל, זי האָט געשמייכלט און גערדרייט מיטן קאָפּ לוסטיג, און אַז ער איז אַוועקגעגאַנגען האָט זיך געהערט אַ פּוילער הוסט, וואָס האָט לאַנג געציטערט אין דער לופט... און דאָס אַלץ איז שווער געווען צו פאַרשטיין.

אָפּגעשטעלט האָט ער זיך אויף דער בריק פון דער ווייסל און האָט זיך אומגעקוקט. אַ פּאָליציאַנט האָט אים נאָכגעקוקט. „איך האָב אַ פּאַספּאָרט", האָט ער זיך געטראַכט און געהאַלטן די האַנט פאַרן בוזעם.

אויף דער בריק איז ער געשטאַנען לאַנג. פון דערווייטנס האָבן זיך געזעהן צוויי שורות לאַמטערנעס, וואָס האָבן געבילדעט אַ פייערדיגע דלת. אין וואַסער האָבן זיך געווינט זייערע שב־אַלן, אויפן הימל האָבן זיך גערירט פאַרשיירענע שטיקער וואָלקנס, שוואַרצע און העלערע. זיי האָבן זיך עפּעס ווי גערדרייט, און איין עק דאָרטן זיך אויסגעמישט מיטן וואַסער. אויף דער בריק איז מען דורכגעפאָרן, און אַלץ אַרום האָט געציטערט... די פינסטערניש פון דערווייטנס איז אַלץ נעהענטער געוואָרן, די וואָלקנס האָבן זיך אַראָפּגעלאָזט, און פאַר די אויגן האָט זיך גערידערט, גערידערט אָהן אַן אויפהער...

פליגעלמאַן האָט דערפילט, אַז זיין גאַנצער קערפּער שאָקלט זיך, און האָט זיך משער געווען, אַז ער האָט זיך אַריינגעוואָרפן אין וואַסער, נאָר דאָס שאָקלען האָט לאַנג געדויערט, עס האָט זיך געהערט אַ נעקלאַפּ פון דערעדער אויף אַ האַרטן בריק. עפּעס האָט מען גערעדט צו אים אויף רוסיש, און ער האָט נישט פאַר־שטאַנען.

ער איז איינגעשלאָפן אין פּאָליציי־צירקל, אַ גאַנצע נאַכט האָט ער געפילט, אַז ער ליגט אין וואַסער; איבער די אויגן האָט זיך געצויגן, געצויגן אַ בלוליכער שטראָם, און אים איז געווען לייכט און גרינג, נאָר אונטערן קאָפּ האָט וויי געטאָן. און אים האָט זיך געדוכט, אַז ער איז געפאַלן אויף אַ שטיין.

אין דערפריה, אַז דער פּאָליציאַנט האָט אים מיט געוואַלד אויפגעשטעלט אויף די פיס, האָט ער זיך בשום אופן נישט געקאָנט

דערמאָנען, וואָס ער טוט דאָ, און ער האָט געקוקט מיט אויס־געגלאָצטע אויגן אַרום זיך, נאָר אַז ער האָט פאַר זיך דערזעהן אַ פאָר שליפעס מיט אַ שווערד און האָט דערהערט אַ שטריינג קול, האָט עפּעס אַ געראַנק אויפגעבליצט אין זיין קאָפּ. ער האָט אַריינגעשטעקט פאַמעליך די האַנט אין דער בוזעם־טאַש און גערערט:

— איך האָב די ערע אונטערטעניגליך צו בעטן... באַגראַבט שיך. איך האָב אַ פאַספּאָרט, אָט!

דאס שפּיל אין ליבע

שוין צוויי שעה, ווי ער גייט מיט איר שפּאַצירן נאַס־איין נאַס־אויס, און פילט זיך גליקליך נעבן איר.

ניט גליקליך, נאָר כמעט גליקליך. עס רוכט זיך אים, אַז אָט, אָט, נאָך אַ מינוט, נאָך פינף מינוט, וועט געשען עפּעס וויכטיגס, ווי אַ נס, און דאָס לעצטע דינע ווענטל, וואָס שטייט צווישן האַרץ און האַרץ, וועט פאַרשוואונדן ווערן. עס וועט שלאָגן די ליכטיגע שעה, אויף וועלכער ער האָט אַזוי לאַנג געוואַרט, אַזוי לאַנג געהאָפט, אַזוי לאַנג געבענקט.

איין מאָמענט נאָר, און אַלץ, אַלץ וועט זיין גאָר אַנדערש, ווי געווען. אָנשטאָט קליינליכע, נידעריגע געדאַנקען, אָנשטאָט נאַרישע ספקות און האַלבליכקייטן, אָנשטאָט אָרימע צעבראָכענע געפילן, אָהן נוצן, אָהן שיינקייט, אָהן קראַפט, — וועט איין איינציג געפיל באַהערשן זיין האַרץ, און איין איינציגער שיינער, קלאָרער געדאַנק וועט זיך צעגיסן אין אים, ווי אַ העלע ליכטיגקייט, וואָס דערקוויקט און דערפרישט און וועקט צו לעבן און מוט: דער געדאַנק, אַז אָט דאָס שטאָלצע פרישע באַשעפעניש איז פאַראייניגט מיט אים, איינס מיט אים.

נאָך אַ מינוט, נאָך פינף מינוט, וועט מער ניט זיין קיין „ער“, וואָס בענקט נאָך איר און גייט איר נאָך, ווי אַ שאָטן, און „זי“, וואָס דערנעהענטערט זיך אויף איין טריט און דערווייטערט זיך אויף צוויי, וואָס שטויסט אים אָפּ און לאַשטשעט אים ווידער צוריק, נאָר איין גאַנצקייט וועט זיין, אַ האַרמאָניע פון צוויי הערצער— ליבע!

אויף די גאַסן איז שטיל; די קראָמען זיינען שוין געשלאָסן. אַ שיין פון דער לבנה גיסט זיך צוזאַמען מיט דער ליכט פון די

לאַמטערנעם אין איין באַזונדערער העלקייט, מיט וועלכער עס צייכענען זיך אויס די זומער־נעכט אין אַ גרויסער שטאָט. די לבנה, אַ העלע און אַ גאַנצע, קוקט אַרויס פון דאַן און פון דאָרט: פון דאַך אַראָפּ, פון אונטערן קוימען, פון אַ ווינקל גאַס, זי באַהאַלט זיך און באַווייזט זיך ווידער, בשעת זיי גייען. די נאַכט־וועכטער גייען פאַרביי, קלאַפנדיק מיט די שטעקנס. פון צייט צו צייט הערט מען, ווי ערגעץ אין טויער קלינגט אַ גלאָק; איינ־צעלנע מענשן גייען פאַראיבער; אַ שכורער גייט דורך, וואַקלענדיק זיך; אַ דראָזשקע קלאַפּט מיט די רעדער אויפן האַרטן ברוק און פליהט פאַרביי. אָט איז די קירכע מיט איר הויכן שפּיץ; איבער אים לויערט אַ בלייך וואָלקענדל אַזוי רוהיג און שטיל, אַז ס׳רוכט זיך, עס האָט פאַרגעסן רירן זיך פון אָרט, און רוהט און שווייגט און טיקט זיך אין אייגענעם נחת. און אָט שיירן זיך די גאַסן: איינע, די, אויף וועלכע זיי גייען איצט, איז אַ לאַנגע און אַ ברייטע; די אַנדערע, וואו מאַניע וואוינט — אַ קרום און שמאָל געסל. בענדער האָט זיך אָפּגעשטעלט און געזאָגט:

— מיר ווילט זיך איצט ניט אַריינגיין אין דעם שמאָלן געסל, — עס איז לאַנגווייליג. קומט, מאַניע; מיר וועלן נאָך אַביסל שפּאַצירן.

— ניין, בענדער, ס׳איז שפּעט.

און דאָך האָט זי זיך ניט גערירט פון אָרט. זי האָט אַרויס־גענומען פון בלוזע אַ זייגערל זעהן, ווי שפּעט ס׳איז. בענדער האָט עס גענומען פון איר און האָט עס געהאַלטן אַ ווייַלע מיט אַ באַזונדער פאַרגעניגן. דאָס קליינע שוואַרצע זייגערל איז אים פאַרגעקומען, ווי אַ טייל פון מאַניען, און האַלטן עס אין דער האַנט האָט אים פאַרשאַפט פאַרגעניגן, האָט גערייצט זיין פאַר־ליבט האַרץ.

— אַ פירטל אויף איינס — האָט ער געזאָגט נאָך אַ ווייַלע שווייגן.

זי איז געשטאַנען אַביסל פאַרטראַכט, דערנאָך האָט זי זיך אומגעקערט צו אים מיט ענערגישער באַוועגונג, האָט צוריק איינגעשטעקט דאָס זייגערל אין דער בלוזע און האָט געזאָגט:

— גוט, לאָמיר נאָך גיין. סיי ווי סיי שלאָפט מען שוין דאָרט. וואו אַהין?

— אַלץ איינס.

און ווידער זיינען זיי דורך פלעצער און גאַסן; ווידער באַהאַלט זיך די לבנה און באַווייזט זיך צוריק; ווידער אַ דראָזשקע, אַ שכורער... און דאָס לאַנגווייליגע געשפּרעך וועגן זאַכן, וואָס אינטערעסירן אים גאָר ניט, וועגן טעאַטער, וועגן באַקאַנטע א. אַז. וו. — דער געשפּרעך ציהט זיך אָהן אַ סוף. דאָס גליק קומט נישט — בענדער האט שוין ווידער אָנגעהויבן צו בונטעווען קעגן זיך אַליין.

דער אַלטער געראַנק, וואָס ער האָט היינט כמעט געהאַט ווי דערשטיקט אין זיך, האָט ווידער גענומען ענבערן אין קאָפּ נאָך שטאַרקער. צווישן אונז — האָט ער געטראַכט — איז קיין ליבע, קיין האַרמאָניע, איז גאָרנישט ניטאָ, נאָר פשוט: אַן אָפּמאַך. זי, אַ קלוג מיידל, וואָס וויל לעבן, וויל טון מיט מיר, מיט אַ יונגעמאַן, וואָס פאַרדינט געלט, אַ גוטן שדוך פאַר זיך... און איך בין אַ נאַר, אַ יינגל, פאַרשטיי קיינמאָל ניט, וואָס טוט זיך אַרום מיר.

ער האָט געשוויגן און זיך פאַרטראַכט. און דאָס שטילשווייגן פון דעם דאָזיגן מענשן, וואָס זי האָט אַלץ ניט געקאָנט באַגרייפן, האָט זי גערייצט און באַליידיגט. זי איז געגאַנגען האַרט נעבן אים, האָט אים געקוקט אין די אויגן אַריין, נאָר ער האָט געשוויגן, געשוויגן מיט אַ פאַרביסענער איינגעשפּאַרטקייט, און נאָר אין זיין אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ, אין זיינע פעסט געשלאָסענע ליפּן, האָט זי דערקענט, אַז ער איז פאַרטראַכט. אַ שטאַרקער פאַרלאַנג האָט זי פּלוצלינג באַוועלטיגט צו וויסן, וואָס ער טראַכט, צו געפינען דעם שליסל צו זיין האַרץ:

— וואָס שווייגט איר, בענדער? — האָט זי געפרעגט.

— מיר איז אַזוי אויך גוט, מאַניע — האָט ער געענטפערט, טראַכטנדיג דערביי, אַז ער זאָגט ליגן — מיר ווילט זיך ניט רייד, פילאָזאָפירן, נאָר גיין נעבן א [illegible]

— וואָס פאַר אַ שרעקליכער עגאָאיסט איר זייט! שטענדיג טראַכט איר נאָר וועגן זיך, און וועגן אַנדערע טראַכט איר קיינמאָל ניט.

— ראָס איז וואָר — האָט בענדער געענטפערט קורץ.

דער ראָזיגער ענטפער, וואָס זי האָט אָפט מאָל געהערט פון בענדערן, האָט זי שטענדיג געבייזערט און באַליידיגט. עס האָט אויסגעזעהן, ווי ער וואָלט באַהאַלטן זיין אינערליכעס פון איר. זי האָט געענטפערט בייז:

— שטענדיג ענטפערט איר אַזוי: „ראָס איז וואָר, ראָס איז וואָר"; ראָס ווייס איך אָהן אייך. איך וויל וויסן: פאַרוואָס איז דאָס ניט וואָר. איר האַלט מיך אַפילו ניט פייהיג צו פאַרשטיין אייך? וואָס!

— איר האָט רעכט, מאַניע.

דער געשפּרעך איז אָפּגעהאַקט געוואָרן, און זי האָט געוואָלט זיין אַהיים. בענדער האָט זי מער ניט אָפּגעהאַלטן. ער האָט זי באַגלייט ביז פאַר איר טויער, און באַם געזעגענען האָט ער צוגעפּרעסט איר האַנט צו זיינע ליפּן און האָט זי געקושט.

צו וואָס ער האָט דאָס געטאָן, האָט ער ניט פאַרשטאַנען, און ער האָט געהאַט דאָס געפיל, אַז דער קוש איז געווען אַ נאַרישע צופעליגע טאַט, ווי אַלע זיינע טאַטן, ווי אַלע זיינע געדאַנקען און ספקות.

אַמאָל איז ער געזעסן הארט נעבן מאַניען אויף דער סאָפע באַ איר אין שטוב. ערשט פאַר עטליכע מינוט איז מאַניע געווען לוסטיג־לעבעדיג, פול באַוועגונג, פול געלעכטער. זי האָט זיך געזעצט און צוריק אויפגעשטאַנען, האָט געפּלאַפּלט און געוויצלט זיך, און יעדער גליד אירער, יעדער צוג פון איר געזיכט האָט ווי גערופן: „איך בין אַ פרייער פויגל, פול לעבן, פריש און גליקליך". איצט איז זי פאַרשוויגן געוואָרן און זיך ווי אונטערגעגעבן. אירע האָר זיינען ניט געווען אין אָרדענונג, זיי האָבן זיך אַראָפּגעלאָזט אויף אירע אַקסלען, באַדעקט אירע אויערן און האָבן ציטערנדיג געשפּילט אויף אירע באַקן, אויף אירע אויגן. איר קליין שוואַרצ־ליך געזיכט האָט ווי איינגעזאַפּט אין זיך די שיינקייט; עפּעס אַן ערנסטקייט איז איצט געלעגן אויסגעגאָסן אויף דעם פּנים. אירע אויגן זיינען ווי טיפער געוואָרן, אַ לייכטער שאָטן פון שמערץ און ביינקשאַפט האָט זיי באַדעקט. זי איז געווען אָנגעטאָן אין אַ

לייכטער בלווע... ער האָט געגלעט אירע האָר, געקושט אירע באַקן, אירע אויגן, איר שטערן, און זי האָט געדערט זייך און בעטנדיג:

— צו וואָס דאָס בענדער? ניט שיין פאַר אייך... הערט אויף!

נאָר דאָס זיינען געווען אומזיסטע ווערטער, אָהן באַדייטונג, וואָס האָבן געקלונגען, ווי אַ שוואַך ווייט ווידער־קול פון עפּעס אַ ווייטעניש, וואָס ער איז שוין לאַנג דורכגעגאַנגען און וואָס ער האָט שוין פאַרגעסן. זי האָט איצט איבם געהערט, געווען אין זיין מאַכט: ער האָט צוגעבויגן איר קאָפּ צו זיך, אירע אַקסלען האָבן געציטערט אונטער זיין אומאַרעמענדיגער האַנט, און אירע פלינקע רירעוודיגע הענט זיינען איצט געלעגן אָהן ענערגיע, אָהן מאַכט, ווילנלויז; אירע ליפּן נאָר האָבן ניט אויפגעהערט צו בעטן:

— לאָזט אָפּ, בענדער... באַ גאָט... וואָס טוט איר!

בענדער האָט זיך געבייזערט:

— שווייג! איך וויל ניט, דו זאָלסט איצט ריידן!

און ער האָט זיך דערשראָקן פאַר זיין אייגענער שטימע. דאָס איז ניט געווען קיין שטימע פון אַ פאַרליבטן, נאָר עפּעס אַ געשריי פאַר אַ גרויסן ווייטאָג. דער מאָמענט איז גענוג געווען, אַז ער זאָל זיך אויסניכטערן און זאָל ווידער קלאָר טראַכטן זיינע אַלטע פּייניקע געדאַנקען. ער האָט געקוקט מיט רחמנות אויף דעם שיינעם באַשעפעניש, וואָס איז געזעסן נעבן אים דער־שראָקן, ווילנלויז און געפּייניגט.

— דו ליבסט מיך ניט, מאַניע! זאָג די וואָרהייט...

— איך ווייס ניט, בענדער; איך אַכט אײַך זעהר, זעהר.

— און דיר איז ניט אַנגענעם, אַז איך קוש דיך? קאָנסט ניט ליידן?

אַ קליינער שמייכל האָט זיך באַוויזן אויף אירע ליפּן. זי האָט זיך ווידער אָנגעהויבן צו פילן פריי, שטאָלץ און טראָציג. זי איז צוגעגאַנגען צו דעם קליינעם שפּיגעלע, וואָס איז געשטאַנען אויפן טיש, האָט פאַרפלאָכטן אירע האָר און געזאָגט:

— וואָס פאַר אַ נאַרישקייטן איר רעדט היינט! אַלץ ווילט איר ווייסן. גריבלען און גריבלען אָהן אויפהער...

„איך האָב זי אַרויסגעלאָזט פון מיין מאַכט, און זי, אַ באַפרייטע, האָט ווידער גענומען בייסן, קראַצן ווי אַ קאַץ״ — האָט בענדער געטראַכט.

— ניין, מאַניע — האָט ער געזאָגט — איך ליב ניט קיין אומקלאָרקייטן, איך קאָן דאָס מער ניט איבערטראָגן. דו פּייניגסט מיך, דו האָסט מיין רוה גערויבט, איך בין צעריסן, אויפגערעגט טאָג ווי נאַכט. זאָג, איך בעט דיך: בין איך דיר צווידער? קאָנסט דו מיינע קושן ניט ליידן?

זי האָט אַ ווײַלע געשוויגן, האָט געמאַכט אַן ערנסטע פאַרטרויערטע מינע און געזאָגט:

— מען דאַרף דאָך ניט זיין לייכטזיניג און מען קאָן זיך דאָך ניט לאָזן קושן פון יעדן!

— און איך בין „יעדער״?

זי האָט ווידער געשמייכלט, צופרידן פון זיך און פון איר טאָן, און האָט געענטפערט:

— איך אַכט אייך זעהר, זעהר.

און ווי אים איבערצובעטן, האָט זי זיך געזעצט נעבן אים אויף דער סאָפע. ער האָט גענומען איר האַנט אין זיינע. זי האָט ניט געשטערט און האָט געוואַרט צו זעהן, וואָס פון דעם וועט אַרויס.

— זאָג, מאַניע — האָט ער זאַנפט געפרעגט — קאָן מען קושן אַ מענשן, וועלכן מען אַכטעט?

— און צו וואָס פרעגט איר דאָס?

— איך וויל, דו זאָלסט מיך קושן.

— נו, לאָזט אָפּ, בענדער, איך בעט אייך...

— ניין, איך לאָז דיך היינט ניט אָפּ — האָט ער געזאָגט מיט צוריקגעהאַלטענער אויפרעגונג — איך מוז וויסן, איך מוז זיך איבערצייגן, מאַניע...

— זייט איר היינט אַ מאָדנער מענש, בענדער! הערט אויף, איך בעט אייך...

נאָר ער האָט זי מער ניט געלאָזט ריידן, ער האָט אַרומגענומען איר קאָפּ מיט זיינע ביידע הענט און האָט אים צוגעפרעסט צו זיין קאָפּ:

— איך לאָז דיך ניט אָפּ, מאַניע, ביז דו וועסט ענטפערן.
איך מוז וויסן, מאַניע, דו מוזט ענטפערן: יאָ צי ניט; איצט, די מינוט!

אירע ליפּן האָבן קוים באַרירט זיין שטערן, און ער האָט געפילט אַ לייכטן ציטער פון די ליפּן, — אַ קורצן, איילנדיגן קוש.

באַלד דערנאָך האָט זי זיך געזעצט אויף אַ בענקל באַליידיגט און מיד. ער האָט נאָר באַמערקט איין בליק פון אירע אויגן: דער בליק האָט אויסגעדריקט כּעס און אַ שטילן שמערץ פון אַ געפּייניגטער.

ער האָט זי געקושט אויפן שטערן און איז אַרויסגעגאַנגען פריי, אויפגערעגט, מיט אַ צערודערט געמיט.

בײַ בענדערן אין צימער איז געזעסן מאַניע און נאָך עטליכע באַקאַנטע. מען האָט פיל גערעדט, פיל געלאַכט און פיל גערוישט. מאַניע, וואָס האָט געשפּילט די ערשטע פידל אין דער קאָמפּאַניע, האָט געלאַכט און איז לוסטיג געווען נאָך מער, ווי געוויינליך, בענדערן איז דערווידער געווען איר לאַכן, אירע באַוועגונגען; אַלץ, וואָס זי האָט געטאָן, איז געווען געמיינט קעגן אים, אויסגערעכנט אים צו ערגערן. ער איז געזעסן באַם טיש, אַריינגעקוקט אין אַ בוך, שטיל און בייז. זי האָט ניט געקאָנט פאַרטראָגן זיין אויסערליכע רוה און האָט זיך אַלע ווײַלע געווענדט צו אים דאָ מיט אַ וויץ, דאָ מיט אַ פראַגע, ער האָט קורץ געענטפערט און האָט זיך ניט גערירט פון אָרט. אין דער לעצטער צייט האָט מאַניע אָנגעהויבן צו פילן, אַז בענדער רוקט זיך פון איר אָפּ, און דעם געדאַנק האָט זי גלייכגילטיג ניט געקאָנט פאַרטראָגן.

פלוצלינג נאָר איז איר אײַנגעפאַלן צו גיין אַהיים, און זי האָט גערופן מיט איר קלינגענדיגער שטימע:

— ווער באַגלייט מיך היינט אַהיים? שנעל!

דער ערשטער האָט זיך אָפּגערופן מאירזאָן, דאָס איז געווען די דריטע פּערזאָן, וואָס איז געשטאַנען צווישן זיי. ער איז געווען יונג, שיין, געזונט און זעהר פויל. געלעבט האָט ער פון דעם, וואָס ער האָט געבאָרגט בײַ באַקאַנטע, און איז דעריבער

געווען זעהר ווייך, און אויף זיין פּנים איז שטענדיג געלעגן אַן אויסדרוק, ווי ער וואָלט זיך אַנטשולדיגן און בעטן, מען זאָל אים מוחל זיין. מיידלאַך האָבּן אים ליבּ געהאַט, אויסער מ אַ נ י ע, וואָס האָט צו אים ניט געפילט קיין גרויסע סימפּאַטיע, און נאָר כּדי צערייצן בּ ע נ ד ע ר ן, האָט זי זיך צו אים טיילמאָל גוט פאַרהאַלטן. איצט האָט זי ניט געוואָלט, ער זאָל זי בּאַגלייטן, און האָט געזאָגט:

— נו, ליגט אייך, מאַירזאָן, ווייטער אויף דער סאָפע. איך זייט מיר שוין דערעסן געוואָרן. מיינע הערן, ווער וויל מיך בּאַגלייטן?

בּ ע נ ד ע ר איז געזעסן און ניט גערירט זיך פון אָרט. ער איז געווען פול אָנגעלאָדן מיט כּעס. אַלע אירע רייד האָבּן אים געערגערט. „קיין איין ערליך וואָרט, קיין איינציג וואָרט אָהן אַ זייטיגן מיין רעדט זי ניט"! האָט ער געטראַכט. אַלץ אין איר האָט אים אויסגעזעהן געפעלשט, נידעריג, ניט ווירדיג. ער האָט זי איצט טיף געהאַסט און געפילט אַ בּאַדערפעניש זיך נוקם צו זיין אָן איר.

נאָר פלוצלינג איז זי צוגעגאַנגען צו אים, אַרויפגעלעגט איר האַנט אויף זיין אַקסל ענערגיש און געזאָגט

— בּ ע נ ד ע ר, בּאַגלייט מיך אַהיים.

און די קליינע בּאַרירונג פון איר האַנט האָט געמאַכט אַ איבּערקערעניש אין זיינע געפילן. מיט איינמאָל איז דער גאַנצער האַס פאַרשוואונדן, ער האָט נאָר געשפּירט יענע צערייצטקייט פון זיין גאַנצן וועזן, וואָס אַ בּאַרירונג פון איר האָט שטענדיג אַריינגעבּראַכט אין אים. די צערייצטקייט, וואָס ער האָט אין דער לעצטער צייט לאַנג ניט געפילט, וואָס האָט אים געפעלט, וואָס די בּיינקשאַפט נאָך איר האָט אים געקוועלט. נאָך אַ ווילע האָט ער זיך געראַנגלט מיט דער רעה, גיין אָדער ניט, נאָר נאָך איין ווייכער בּליק פון אירע אויגן האָט איבּערגעוואויגן די שאָל. ער האָט זיך אויפגעהויבּן פון אָרט, אָנגעטאָן דעם אויבּערמאַנטל און איז געגאַנגען מיט איר.

— ווי פאַרבּלענדט איך בּין געווען, מ אַ נ י ע — האָט בּ ע נ ד ע ר געזאָגט, נייענדיג מיט איר אויף דער גאַס — אָט שוין

עטליכע חרשים, ווי מיר רוכט זיך אַלץ, אַז איך שטיי נעבן דער שוועל פון מיין גליק. און יעדן טאָג האָב איך געהאָפט, אַז איך וועל ווערן אַ נייער מענש, ווי איבערגעבאָרן; אַז אַלץ אין מיר וועט זיך באַרוהיגן, אַז מיין צעריסענע צעהאַקטע זעלע וועט פריי אויפעטעמען; אַז איר, איר וועט מיר געבן דאָס גרויסע גליק, פון וועלכן איך האָב נאָר געהערט אַנדערע ריידן, און וואָס איך אַליין האָב קיין איינציגע מינוט אין מיין לעבן ניט געפילט. אין אייך האָב איך געהאָפט צו געפינען די דערלייזונג פון דעם גאַנצן פאַרווירטן לעבן, פון די אַלע מענשן, טאַטן, גנדאַנקען און געפילן, וואָס זיינען מיר דערעסן געוואָרן ביז צום דערשטיקן. וואָס פאַר אַ טעות איך האָב געהאַט! אַנשטאָט גליק האָט איר מיר געגעבן שטענדיגע ליידן, האָס...

מאַניע האָט אים איבערגעהאַקט:

— אייך, בענדער, דאַרף מען נאָר געבן און געבן. איר שטייט שטענדיג מיט אָפענע הענט און וואַרט, מען זאָל אייך געבן. און שטענדיג קלאָגט איר אייך און שטענדיג בלייבט איר נערעכט. פאַרוואָס נעמט איר ניט דאָס גליק, אויב איר ווילט עס. גליק דאַרף מען נעמען, דאַרף מען נאָכיאָגן, ניט שטיין ווי אַ בן־יחיד און וואַרטן, ביז מען וועט געבן. פאַרוואָס זאָל מען אייך געבן? מיט וואָס האָט איר דאָס פאַרדינט?

זי האָט אים איבערראַשט מיט איר ענערגישן ענטפער. ער האָט אויף אַזעלכע רייד ניט געוואַרט און האָט געענטפערט מיט אַ געקינסטלטער רוהינקייט:

— ווי עס זעהט אויס, האָבן מיר זיך ביידע שוין נענוג פיינט. אפשר וועלן מיר מאַכן אַ סוף, מאַניע?

— דאָס הייסט?

— מיר וועלן זיך שיידן, ווי פריינט אָדער פיינט?

מאַניע האָט אים נעקוקט אין די אויגן אַריין און האָט געענטפערט שמייכלע־דיג:

— נו, דאָס רעדט איר דאָך נאָר אַזוי; שיידן זיך וועט איר אייך ניט, איך וויל דאָס ניט.

— נאָר איך וויל, מאַניע.

— איר ווילט ניט, בענדער; ניט וואָר?

— גלויבט, מאַניע, איך וויל. איך האָב קיין כח מער.

אַז זיי זיינען צוגעקומען צו איר טיר, האָט זי געזאָגט:

— נו, גיט די האַנט, בענדער, אַז איר ווילט... אַך, וואָס פאַר אַ קאַלטע האַנט איר האָט! — זי האָט לענגער געהאַלטן זיין האַנט אין אירער, זי האָט זיך אַביסל צוגעבויגן צו אים, ווי זי וואָלט געוואָלט נעהענטער מאַכן איר פרישן יוגנטליכן קערפּער צו אים. ער האָט דעם רייץ ניט געקאָנט ווידערשטיין, האָט זי אַרומגענומען, זי העפטיג געקושט, און זי איז אַוועק מיט אַ פּרעטענזיע:

— וואָס איז מיט אייך, בענדער? דאָס איז גראָב!

אַ גאַנצע נאַכט דערנאָך איז בענדער ניט געשלאָפן, אירע לעצטע ווערטער זיינען אים ניט אַרויס פון זין, און דרייענדיג זיך פון איין זייט אויף דער צווייטער, האָט ער זיך געפרעגט און איבערגעפרעגט: צו וואָס, צו וואָס איז דאָס געשען?

צו מאָרגנס האָט בענדער געקויפט בילעטן אויף אַ קאָנצערט און האָט מאַניען געשריבן, אַז וויל ער וועט ערשט שפּעט פריי ווערן פון זיין אַרבעט, דעריבער זאָל זי וואַרטן בײַ זיך אויף אים. און ווי נאָר ער וועט קומען, וועלן זיי צוזאַמען פאָרן. ער האָט אַביסל פאַרשפּעטיגט, האָט זעהר געאײלט און אַריינקומענדיג צו איר אין צימער, האָט ער געטראָפן מאַיר־זאָנען זיצן.

„די אַלטע פּאָליטיק הויבט זיך אָן" — האָט ער געטראַכט.

— איר פאָרט אויך אויפן קאָנצערט? — האָט ער געפרעגט מאַירזאָנען.

— אַ שאלה דאָס איז! איר האָט דען אַ באַגריף וואָס פאַר אַ זאַכן היינט ווערן געשפּילט! איר ווייסט, מאַניע, איך וואָלט ניט געגעסן און געטרונקען, אַבי צו הערן מוזיק. צוויי גוטע זאַכן, זאָג איך, זיינען פאַראַן אויף דער וועלט: צו ליגן אויף דער סאָפע און צו הערן מוזיק, און אויסער דעם איז אַלץ גאָר־נישט, גאָרנישט. ניט וואָר?

— אָריגינעל — האָט מאַניע געענטפערט — און איר, ווי מיינט, בענדער?

— איך מיין גאָרנישט; לאָמיר גיין.

זיי זיינען איינגעשטיגן אין טראַמוויי. מאַניע, אַריינגייענדיג אין וואַגאָן, האָט זיך געזעצט נעבן מאירזאָנען, ווייטער פון בענדערן. די גאַנצע צייט האָט זי זיך עפּעס געסודעט מיט מאירזאָנען, אין מיטן האָט זי זיך הויך צעלאַכט און בענדערן ווי נאָר ניט באַמערקט. ער איז געזעסן ווי אויף גליהענדיגע קוילן. אים האָט זיך געוואָלט אַראָפּשפּרינגען פון טראַמוויי און גיין, און ער וואָלט דאָס געטאָן, ווען ער וואָלט זיך ניט שעמען פאַר מאירזאָנען. בּאַם אַריינגאַנג צום קאָנצערט, האָט זיך מאַניע געווענדעט צו אים:

— וויפיל בּילעטן האָט איר געקויפט, בענדער?

— צוויי.

— און פאַר מאירזאָנען? איר האָט פאַרגעסן, אָדער וואָס? מען דאַרף קויפן נאָך איין בּילעט.

קעגן זיין ווילן האָט בענדער געמוזט קויפן נאָך אַ בּילעט, כאָטש ער האָט גוט געוואוסט, אַז מאירזאָנען האָט זי עקסטרע מיטגענומען, כּדי אים צו ערגערן און צו שטערן זיין רוה.

„ווי מאָרגע דאָס קומט אויס"! — האָט ער געטראַכט מיט פאַרבּיסנקייט — „זי צווינגט מיך, אַז איך אַליין זאָל העלפן מיך פיינינגן"!

אַז זיי זיינען אַריינגעקומען אין אָפּענעם גאָרטן, האָט דער אָרקעסטער שוין געשפּילט. קוים האָט מאירזאָן דערהערט עטליכע טאַקטן, האָט ער זיך שוין אַנטציקט:

— ווי שיין, ווי גרויסאַרטיג! קיין דערהויבענערע זאַך, זאָג איך, איז ניט פאַראַן אויף דער וועלט, ווי מוזיק. הערט! הערט! שרעקליך!

דאָס האָט נאָך מער אויפגערעגט בענדערן, און אויך דאָ, אין גאָרטן, איז מאַניע געזעסן אויף דער זייט פון מאירזאָנען. אַלץ איז געווען עקסטרע געצייגט קעגן אים. ער האָט זיך געפילט באַליידיגט, געקוועלט. און די מוזיק האָט אים גערירט ביז טרערן. די טענער זיינען אַריינגעדרונגען אין זיין פאַרביטערט האַרץ, האָבן אים געלאַטשעט און געטרייסט און איבערגעבּעטן. עס איז געווען אַ מאָמענט, ווען ער האָט פאַרגעסן

מאַניען און מאירזאָנען און די גאַנצע וועלט און האָט נאָר געדיינקט זיין איינציג גרויס אומגליק, אַז ער איז איינזאַם און עלנט, און קיין מענש און קיין זאַך עקסיסטירט ניט אויף דער וועלט, וואָס ער זאָל דערויף קאָנען זאָגן: „אָט דאָס האָב איך ליב, אָט דאָס האָב איך מיר אויסגעוויילט, אָט דאָס געהערט מיר". טיילמאָל ווידער איז אין זיין האַרצן אַנטשטאַנען אַ שרעקליכער האָס צו דער דאָזיגער אומבאַרעמהערציגער, אומגערעכטער מאַניע, און ער האָט געפילט, אַז ער דאַרף זיך נוקם זיין אָן איר, אַריינלאָזן איר אַ קויל אין דער ברוסט און טויטן זי אויפן אָרט. און ווידער אַ מאָמענט האָט זיך זיין גייסט באַרוהיגט, און דער געדאַנק וועגן טויט האָט זיך אָפּגערופן פון אַ ווינקל מח.

„ווי אַ הונט, ווי אַ הונט וועל איך שטאַרבן!", האָט זיין האַרץ געוויינט צוזאַמען מיטן אָרקעסטער, און די אויגן זיינע זיינען פול געוואָרן מיט טרערן.

עס האָט זיך געענדיגט דער ערשטער טייל, ער האָט געעפנט די אויגן און געזעהן, אַז מאירזאָן מיט מאַניען הויבן זיך אויף און גייען זיך איבערשפּאַצירן.

ער האָט זיך אויך אויפגעהויבן און געגאַנגען אַהיים, ניט געזעגענדיג זיך מיט זיי.

צו מאָרגנס איז בענדער געגאַנגען אויף דער גאַס. ער האָט זיך געפילט מיד און מאַט. אַ גאַנצע נאַכט איז ער נישט געשלאָפן, אין געשעפט אַריין איז ער ניט געגאַנגען און האָט זיך אַרומגעשלעפּט אויף די גאַסן אָהן ציל. פּלוצלינג האָט ער דערזעהן פאַר זיך מאַניען, וואָס האָט זיך דערנעהענטערט מיט גיכע טריט:

— וואו זייט איר געכטן אַהינגעקומען? — האָט זי געפרעגט, דערלאַנגענדיג אים די האַנט.

נאָר ער האָט איר ניט געגעבן זיין האַנט; ער איז געבליבן שטיין אויפן אָרט מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן בליק. זי איז בלייך געוואָרן און האָט פּאַמעליך אָפּגעטראָטן פון אים.

בענדער האָט איר נאָכגעקוקט, ביז זי איז אַריין אין אַן אַנדערער גאַס, און ער איז ווייטער געגאַנגען זיין וועג.

בּריוו

יעקב בענדער, אַ יונגערמאַן פון אַ יאָר דרייסיג, אַ הויך־געוואַקסענער מיט אַ מאָגער, בלאַס פנים, מיט פיל קנייטשן אויפן שטערן און מיט אַ געגאָלטער באָרד, האָט געשפּאַנט איבער זיין צימער אַרויף און אַראָפּ, פאַרטיפט אין געדאַנקען. אויפן טיש איז געלעגן אַ בריוו, וואָס ער האָט ערשט דערהאַלטן פון רחלען, פון דעמזעלבן מיידל, וואָס ער האָט צוויי יאָר גאָכאַנאַנד נישט געלאָזט פון אויג. איצט האָבן אַלע זיינע געדאַנקען געפלאַטערט אַרום איר. יעדעס מאָל, ווען ער איז פאַרבייגעגאַנגען פאַרן טיש, האָט זיין בליק זיך ווי אומגערן אָנגעשלאָגן אָן דעם בריוו.

קלאָר זיינען איצט זיינע געדאַנקען נישט געווען; ער האָט נאָר געטראָגן איין געפיל אין האַרצן, אַ געפיל פון צופרידנקייט און פון זיג. און איז געווען נישט ווי געוויינליך אויפגעמונטערט. אין אַזאַ אַרט צושטאַנד האָט ער געקאָנט שפּאַנען איבערן צימער דריי, פיר שעה, איבערגעבן זיך אין רשות פון לייכטע, פלאַטער־דיגע געדאַנקען, און פילן דערביי אַ דערלייכטערונג, ווי עמיצער וואָלט אים שטיל געגלעטן די האָר און איינרוימען: „דו ביסט אַן ערנסטער, אָרנטליכער מענש, בענדער: נישט אומזיסט...“

אין זיין צעשפּילטער פאַנטאַזיע האָבן זיך אַלע ווילע אָנגערופן פון דאָס ניי די ווערטער, וואָס רחל האָט געלאָזט פאַלן אין איר בריוו ווי אומגערן: „נאָך דעם אַלעם מוז איך מודה זיין, אַז איך קען אייך נִיט: האָט איר מיך ליב?“ און יעדעס מאָל, ווען די ווערטער האָבן זיך אָפּגעשפּיגלט אין זיין געדעכטעניש, האָט אַ צופרידענער שמייכל געשפּילט אויף זיינע ליפּן, און ער האָט זיך דערמאָנט, וואָס רחל האָט אים אַמאָל געזאָגט, אַז זיין

געלעכטער איז עפּעס אַ מאָדנער, אַז אַפילו ווען ער לאַכט, בלייבט זיין פּנים ערנסט און טרויעריג, ווי געוויינליך. ראַמאַלסט, ווען זי האָט אים דאָס געזאָגט, האָט ער עס זיך גענומען צום האַרצן און עס האָט אים גערגערט: איצט פאַרקערט, האָט דער געדאַנק נאָר אַרויסגערופן צופרידנקייט און שטאָלץ, ווי אַלע איבעריגע געדאַנקען, וואָס האָבן זיך געטראָגן אין זיין קאָפּ.

אַ סקריפּ פון דער טיר, וואָס מען האָט געעפנט, האָט איבער־געריסן דעם פאָדעם פון זיינע געדאַנקען, אין צימער איז אַריינ־געקומען די רינסט, אַ יונגע שיינע קריסטין, און איז געבליבן שטיין, ווי געוויינליך, באַ דער טיר, אַשטיינער, ווי זי וואָלט מורא האָבן געהענטער צוצוגיין צו אים.

— דער „פאַן" וועט טרינקען טיי? — האָט זי געפרעגט.

בענדער האָט געשאָקלט מיטן קאָפּ אויף יאָ, האָט גע־שמייכלט און געזאָגט:

— איך וועל טרינקען.

די רינסט האָט אויסגעזעהן איצט גאָר באַזונדערס שיין. דאָס גרינע ליכט פון דער לאָמפּ, וואָס האָט באַדעקט איר פּנים און איר ברוסט, האָט צוגעגעבן עפּעס אַ באַזונדערן רייץ צו איר איינפאַכער שיינקייט. זי איז, ווי געוויינליך, געשטאַנען אַ ווײַלע באַ דער טיר און נישט גערירט זיך פון אָרט. דער גאַנצער בענדער, זיין בליק, וואָס זי האָט ניט געקאָנט פאַר־טראָגן, זיינע קורצע אָפּגעהאַקטע ענטפערן און זיינע נערוועזע, גיכע באַוועגונגען — זיינען איר מאָדנע פאָרגעקומען און האָבן באַליידיגט איר ווייבליכעס זעלבסט־געפיל. זי איז געוויינט געווען צו יונגעלייט, וואָס זיינען איר נאָכגעלאָפן, וואָס האָבן זי געקושט און אַרומגענומען, און וואָס זי האָט אָפּגעשטופּט און געזידלט. בענדער אָבער האָט מיט איר פיל ניט גערעדט. ניט געקושט זי, אַפילו זי ניט איינמאָל אָנגערירט. און דאָך, יעדעס מאָל, ווען ער איז צו איר נעהענטער צוגעגאַנגען איין טריט, האָט זי זיך דערשראָקן און איז בלאַס געוואָרן. איר האָט זיך געדוכט, אַז אָט פאַלט ער אָן אויף איר...

בענדער, וואָס האָט זיך איצט געפילט אויפגעמונטערט און פרייליך, האָט זיך געווענדט צו איר מיט אַ שמייכל.

— צי האָט מאַריאַשאַ אַ חתן? —

— אַ חתן? פון וואַנען זאָל איך האָבן אַ חתן? איך דאַרף ניט קיין חתן.

— נאָר... און בענדער האָט געפילט, אַז די צונג באַוועגט זיך אים ניט פריי, און וואָלט שוין צופרידן געווען, די רינסט זאָל אַרויסגיין פון צימער, זי אָבער איז ווייטער געשטאַנען און געזאָגט מיט אַ געלעכטער:

— איך האָב געהאַט אַ חתן. פאַר צוויי יאָר האָב איך געהאַט אַ חתן, כ'וואָלט געהאַט פיל געלט, וואָלט איך געהאַט אַ חתן...

— נו, זאָל מאַריאַשאַ ברענגען טיי.

די רינסט איז אַרויסגעגאַנגען, באַלד איז זי צוריקגעקומען און געבראַכט טיי, נאָך אַמאָל איז זי געבליבן שטיין אַ ווײַלע בײַ דער טיר און האָט געקוקט אויף בענדערס קאַרק, וועלכער איז געזעסן בײַם טיש אײַנגעבויגן, ווי פאַרזונקען אין געדאַנקען. ער האָט עקסטרע ניט אויסגעדרייט זיך און האָט נאָר געפילט איר נאָהענטקייט, וואָס איז איצט אים געווען צו לאַסט. צום סוף איז זי אַרויס פון צימער; בענדער האָט זיך אויפגעהויבן פון אָרט. גענומען שפּאַנען אַרויף און אַראָפּ און איבערלייגן זיך אין קאָפּ אַ בריוו צו רחלען.

„איך האָב קיינמאָל נישט געזאָגט קיין ליגן און וועל ניט זאָגן!“ — האָט ער געטראַכט מיט שטאָלץ אויפגערעגטערהייט. „איך וועל פּרובירן צו געבן איר מײַן האַרץ נאַקעט אַזוי, ווי עס איז; איך וויל זײַן פאַר איר, וואָס איך בין“. ער האָט זיך צוריקגעזעצט, איבערגעווישט מיט דער האַנט דעם שטערן, אַ ווײַלע געגלאָצט אויפן שפּיץ פעדער, וואָס ער האָט געהאַלטן אין דער האַנט, און האָט גענומען שרײַבן:

„טײַערע רחל!

„אָט ערשט איצט האָב איך ערהאַלטן אײַער בריוו, וואָס האָט מײַן האַרץ דערפילט מיט צופרידנקייט און פרייד. און איך אײַל זיך באַלד אײַך צו ענטפערן, ניט אָבוואַרטנדיג, וואָס איך דאַרף געבן אַן ענטפער אויף אַזאַ שווערער און ערנסטער פראַגע, ווי די, וואָס איר האָט מיר פאָרגעלעגט. איך וויל אײַן מאָל ריידן,

ווי מיט מיין אייגן האַרץ, דערקלערן איך, טײַערע, און אויך מיר אַליין קלאָר מאַכן מײַנע געפילן.

„איך האָב אײַך שוין געשריבן, אַז די לעצטע צייט, זינט איך האָב באַקומען אַ שטעלע און פיר אַן אַנשטענדיג, רעגולער לעבן, פיל איך מיך זעהר שלעכט און אומצופרידן, מײַנע נערוון זיינען נאָך מער אויפגערעגט. מײַנע אַלטע באַקאַנטע דער־ווייטערן זיך פון מיר איינער נאָכן אַנדערן, גלייך איך וואָלט באַגאַנגען אַ שווערע זינד, און, דעם אמת זאָגנדיג, פיל איך זיך אַליין אויך זינדיג... פאַרוואָס? — איך ווייס ניט. סיליכט דער־ריבער, ווייל איך בין געוויינט שוין עטליכע יאָר צו וואוינען אין אַן איינג, שמוציג צימערל, ניט צו רערעסן און ניט צו דערשלאָפן, טיילמאָל צו הונגערן, מיט איין וואָרט: ווייל איך האָב מיך צו־זאַמענגעלעבט מיט דער נויט. יעדער אָנפאַנג איז שווער. איך וועל צוגעוויינט ווערן און דאַמאָלסט וועל איך לעבן, ווי אַלע מענשן אַרום מיר, זאָל זיין, וואָס ס'וויל! מ'קאָן מיך רופן „בורזשואַ", „אַ מענש פון דער מענגע"; איין זאַך וועל איך ניט לאָזן צונעמען באַ מיר, איין זאַך נאָר ווייס איך זיכער: איך האָב קיין ליגן ניט געזאָגט, איך האָב קיינמאָל ניט געוואָלט קיין ליגן זאָגן. און דאָך גלויבט מיר, טײַערע, אַז פון יינגלווייז אָן ביז איצט האָט זיך נאָך ניט געטראָפן, איך זאָל ריידן מיט אַ מענשן אַ לענגערע צייט, און איך זאָל דערבײַ ניט האָבן דאָס אומ־אַנגענעמע, עקלדיגע געפיל: אַז איך באַהאַלט עפּעס אין מיר, אַז איך מאַך זיך שענער און בעסער, אַז איך בין ניט, וואָס איך בין. נאָר מיט אײַך, טײַערע, האָב איך פאַרבראַכט פיל שטונדן, ניט צו האָבן דערבײַ דאָס עקלדיגע זינדיגע געפיל. און אויך איצט שרײַב איך אײַך, און מיין האַרץ פילט זיך פרײַ און וואַר דערבײַ.

„אײַך האָט געוואונדערט מיין אויפפירן זיך די גאַנצע צייט, ווען איר זייט דאָ געווען, קיין איינציג קלאָר וואָרט האָב איך אײַך ניט געזאָגט: קיין איינמאָל ניט געדריקט מיט ליבע אײַער האַנט, דאָס האָט אײַך געוויס באַליידיגט. איך פאַרשטיי דאָס, נאָר וואָס האָב איך געקאָנט טון? איר דאַרפט ווייסן, אַז פון מיין גאַנצן זוכן, פון מײַנע אַלע שטרעבונגען, פון אַלעם דעם, וואָס האָט

נעגעבן, ווי מען זאָגט, אַן אינהאַלט מיין לעבן, אַז פון די גאַנצע צען פאַרוואָגלטע יאָרן איז מיר גאָרנישט געבליבן, וואָס איך זאָל דערויף זאָגן: „אָט דאָס וויל איך און דאָס איז מיר ליב“, און נאָר איר, טייערע, זייט מיר געבליבן. פיל, זעהר פיל האָב איך געטראַכט וועגן אייך. צי האָב איך געקאָנט אויסקלייבן אַ וואָרט פון ווערטער־בוך און אייך זאָגן? האָב איך געקאָנט ליגן זאָגן פאַר דעם איינציגן באַשעפעניש, מיט וועמען איך האָב מיך געפילט פאַרבונדן? ניין! דאָס האָב איך ניט געקאָנט טון. איר זייט מיר צו טייער, און פילן זיך זינדיג קעגן אייך האָב איך ניט געוואָלט.

„צי איך ליב אייך? — יאָ, געוויס.

„איך דערמאָן זיך איין אָוונט אין אייער צימער, איר האָט פיל געלאַכט און זייט געווען זעהר שיין. אייערע האָר און אייער גאַנצער צאַרטער פרישער קערפער האָבן געלאַכט. אייערע שוואַרצע אויגן האָבן געפינקלט און געשפּראָצט מיט נחת און לוסט, און יענץ שטייגנ דורכדרינגענד פייערל, וואָס האָט מיך צוריק געשטויסן יעדעס מאָל, ווען איך האָב מיך געוואָלט דערנעהענטערן צו אייך — יענץ פייערל האָט מער ניט געפינקלט אין אייערע אויגן. איר זייט געווען אינגאַנצן לוסט און געלעכטער. און איך געדיינק, אַז יעדעס מאָל, ווען איר האָט הויך זיך צעלאַכט, האָב איך געפילט, ווי אַ וואַסער־פאַל וואָלט אָנקלאַפּן אויף מיינע געהירן. איך בין מיד געווען און האָב מיך געלעגט אויף דער סאָפע. איר זייט צוגעגאַנגען, אָנגענומען מיך פאַר דער האַנט און מיך געצויגן. רוכט זיך, איר האָט געזאָגט: „זעהט נאָר, ווי ער האָט זיך צעלעגט“! און דאַמאָלס — דער מאָמענט שטייט לעבעדיג אין מיין געדעכטעניש — איז ווי אַ מעכטיגער שטראָם דורך מיין גאַנצן קערפער. איך האָב געוואָלט אייך אַרומנעמען, פאַלן אויף אייער האַלז און וויינען. איך האָב אָבער דאָס ניט געקאָנט טון אין אָנוועזנהייט פון אַנדערע. און אַז איר האָט אייך אָפּגערוקט פון מיר, האָט מיין גאַנצער קערפער געציטערט, ווי אין אַ פיבער; אַ גרויסע מידקייט האָט מיך באַוועלטיגט, דער קאָפּ איז געווען לער, און נאָר דעם שטראָם האָב איך דאָרט געפילט, ווי ער וואָלט אויף אייביג פאַרגליווערט געוואָרן

אין מיר... און יענע נאַכט, אַז איך בין אַהיים געקומען אין מיין צימער, האָב איך געפילט, אַז איך בין ניט מער עלנט און איינזאַם — און דאָס האָט מיך געפרייט. נאָר דאָס געפיל איז דורך, האָט זיך נאָר אָפּגעשטעלט אין מיין נערעכטעניש, און פיל־פיל מאָל האָב איך אייך געוואָלט עפּעס זאָגן און האָב ניט געקאָנט.

„איר געדיינקט געוויס דעם פאָריגן שבועות, ווען מיר זיינען געגאַנגען שפּאַצירן אונטער דער שטאָט. מיר האָבן די קאָמפּאַניע געלאָזט אינטער זיך און געגאַנגען אין צווייען פאָראויס. אין מיטן וועג זייט איר אַרויפגעגאַנגען אויף אַ קליין בערגל און זייט אַזוי געשטאַנען. זעהר שיין זייט איר דעמאָלס געווען. יונג, פריש, פול לעבן זייט איר געשטאַנען, ווי אַ בוים אין בליהען. איך דערמאָן זיך אייער פּנים, אייערע האָר און די לעצטע שטראַלן פון דער זון, וועלכע האָבן געשפּילט אויף אייך, אייערע אויגן, וואָס האָבן געבליקט מיט אַזוי פיל ווייכקייט און בענקשאַפט העט וויט, דאָרט אַהין, וואו ס'איז געשטאַנען אַ קליין הייזל און האָט אינגאַנצן געפינקלט, באַגאָסן מיט ליכט. איך דערמאָן מיך אָן דעם בליק, וואָס איר האָט געוואָרפן אויף מיר, און ווי איר זייט פלוצלינג אַראָפּגעשפּרונגען פון בערגל מיט אויסגעשפּרייטע אָרעמס... דעמאָלט האָב איך געוואָלט צולויפן און איך אַריינגעמען צווישן מיינע אָרעמס. נאָר איך האָב פאַרשפּעטיגט. די קאָמפּאַניע איז אָנגעקומען.

„שטענדיג האָט מיר עפּעס געשטערט, שטענדיג איז דאָס געפיל אָפּגעשטאָרבן אין האַרצן, איידער נאָך ס'איז אַרויס אויף דער ליכטיגער וועלט.

„אַז איר זייט געפאָרן פון דאַנען, און איך האָב אייך באַלייט, האָב איך די גאַנצע צייט געטראַכט אייך עפּעס צו זאָגן — און האָב געשוויגן. איך האָב ניט געוואוסט, וואָס צו זאָגן. עטליכע מינוט, איידער דער צוג האָט גערירט, האָב איך שוין געפילט, אַז אַלץ בלייבט באַם אַלטן. און מיט שרעק האָב איך געוואַרט אויף דעם מאָמענט, ווען דו וועסט פאַרשווינדן און פאַר מיינע אויגן וועט בלייבן דער לערער רוים. איך האָב געמיינט, אַז עפּעס וועט געשען: איך וועל וויינען, לאַכן, שרייען... און איך בין צוריקגעקומען אַהיים מיט אַ היסט האַרץ.

„איך ווייס ניט, וואָס מיט מיר איז. מיר הויבט אָן צו שווינדלען אין קאָפּ. איך הער מענטשן ריידן וועגן ליבע, האַס, קנאה און פאַרשיידענע אַנדערע זאַכן. טיילמאָל דוכט זיך מיר, אַז זיי פּלוידערן נאָר, אַז זיי זיינען ניט וואָרהאַפטיג, אַז אין אמתן איז אויף דער וועלט נישטאָ נישט קיין ליבע, נישט קיין האַס, נישט קיין קנאה און דעסטגלייכן. עס זיינען פאַראַן נאָר טויזנטער פאַרשיידענע פאַרביינייענדיגע געפילן, נישט ענליכע איינס צום צווייטן; דער מענש אַליין ענדערט זיך פון מינוט צו מינוט...
און ווען איך טראַכט אַזוי, ווערט מיר לייכטער אויפן האַרצן. דעמאָלט געפין איך אין זיך דאָס העכער זיין איבער אַנדערע, דאָס געפיל פון שטאָלץ, וואָס קלעפּט אָן מיר פון מיינע יאָרן. דעמאָלט זאָג איך מיר: איך קאָן ניט לעבן, ווייל איך בין קלוג, ווייל איך האָב אָפענע אויגן. זעלטן אָבער פּאַסירט דאָס מיט מיר. געוויינליך טראַכט איך: טאָמער? ווער ווייס? פּילייכט איז יאָ מיין האַרץ אַזוי פאַרדאָרבן, פּילייכט נאָר מ י י ן לעבן איז אַזוי צעבראָקלט, פּילייכט זיינען שולדיג דאָ נאָר די צען פאַרוואָגלטע יאָרן אָהן פריינט און פאַמיליע, אָהן הויז און אָהן אַ ווייבליך וועזן?
„איך שרייב אייך דאָס אַלץ, אום איר זאָלט ווּסן מיין זעלן־צושטאַנד, אום איר זאָלט פאַרשטיין, פאַרוואָס איך האָב געשוויגן און ניט אַרויסגערעדט די עטליכע ווערטער, וואָס האָבן אייך געקאָסט פאַרביגרן מיט מיר. איך האָב געשוויגן, ווייל איך האָב ניט געוואוסט, ווייל איך האָב ניט געוואָלט ריידן קיין ליגן.
„וואָלט איך שוין געהאַט אַמאָל אין מיין לעבן ליב געהאַט, וואָלט איך פאַרגלייכט מיינע איצטיגע געפילן מיט די יעניגע, און וואָלט געוואוסט. נאָר איך האָב קיינמאָל ניט געליבט, ניט אַמאָל אַרומגענומען, ניט אַמאָל געקושט אַ פרוי“...
בענדער האָט פלוצלינג אויפגעהערט צו שרייבן, און משונהדיג פאַרקרימט זיין פּנים: געעפנט דאָס מויל, און פון זיין געזיכט איז געוואָרן איין קנויל פון קנייטשן. אין זיין קאָפּ איז געוואָרן אַ מישמאַש, וואָס פלעגט יעדעס מאָל פּאַסירן מיט אים, ווען ער האָט זיך דערמאָנט אַ מיאוסע געשיכטע פאַר דריי יאָר מיט אַן אַנדער מיידל אין אַן אַנדער שטאָט, וואָס ער איז זיך מיט איר באַגאַנגען אַזוי ווי מיט ר ח ל ע ן; און איינמאָל, ווען זיי זיינען

געבליבן אַליין, האָט ער זי פלוצלינג אַרומגענומען, און זי האָט אים אָפּגעשטויסן און געשריען: „אומפאַרשעמטער!“... עטליכע סעקונדעס זײנען פאַרבײַ ביז בענדערן איז קלאָר געוואָרן אין קאָפּ און ער האָט אויפגעצייכנט אויף אַ שטיקל פּאַפּיר דרײַ מאָל: „אומפאַרשעמטער, אומפאַרשעמטער, אומפאַרשעמטער“. ווידער איז ער זיך עטליכע מאָל איבערגעגאַנגען איבערן צימער און האָט ווייטער געשריבן:

„איין זאַך נאָר ווייס איך זיכער: אַז פון קינדהייט אָן, באַ דער גרעסטער אויפרעגונג, ווען איך האָב גערעדט מיט דער שטאַרקער באַגייסטערונג פאַר צוהערער, ווען איך האָב געלאַכט און געטרייסלט זיך פאַר געלעכטער — שטענדיג איז איין געדאַנק געלעגן באַהאַלטן אין אַ ווינקל פון מיין מח: „ווען דו וואָלסט געוואָלט, בענדער, וואָלסט דו געקאָנט זיין רוהיג“. די שטימע האָב איך שטענדיג געהערט אַרויסרייידן פון מיין אינערליכן וועזן.

„אַזוי, מיין ליבע, איך באַלעסטיג אייך אומזיסט מיטן לעזן מיין בריוו, און איר פאַרצייט מיר. איך מוז דאָך זיין, וואָס איך בין, כאָטש פאַר איין לעבעדיג באַשעפעניש: פאַר אייך, טייערע. באַגער איך אייך? — אָ! ווי לייכט מיר איז צו ענטפערן אויף אַזאַ פראַגע: יאָ, יאָ און יאָ! נאָך מער, טייערע, איך פיל, אַז אויסער אייך האָב איך גאָרניט, אַז לעבן אָהן אייך איז מיר כמעט אוממעגליך. איך האָב קיין פריינט, קיין נאָהענטן ניט, קיין חבר, קיין פאַרטרויט האַרץ. די באַקאַנטע דערווייטערן זיך פון מיר, ניטאָ מער, וואָס ס׳זאָל מיך פאַרבינדן מיט זיי. איך בין איינזאַם, פול ווידערווילן און עקל...

„ס׳וועט אייך גוט זיין באַ מיר, טייערע. איך וועל אייך ליב האָבן, אַ, ווי איך וועל אייך ליב האָבן! איך שטעל מיר פאָר: מיר וועלן זיצן צוזאַמען באַם מיטאָג, איך וועל אויפשטיין צופרידן און גינסטיג. און וועל קושן אייער שטערן, אייער שיינעם שטערן, טייערע. איר ווייסט ניט, ווי טיף איך קאָן ליב האָבן. קיין שלעכט האַרץ האָב איך דאָך נאָך אַלעם ניט געהאַט“...

די טיר איז געעפנט געוואָרן, און די דינסט איז אַריינגע־קומען צו נעמען די גלאָז. בענדער האָט אַוועקגעלעגט די

פּערער. די רינסט האָט אים אָנגערירט מיט איר אַקסל, צונעמענדיג די גלאָז, און ער האָט אויף איר געגלאָצט שטום, זינלויז.

— וואָס קוקט דער פאַן אַזוי? — האָט זי געפרעגט.

— אַזוי — אַ קורצער שמייכל האָט פאַרקרימט זיינע ליפּן, און ער האָט זיך אויפגעהויבן פון אָרט.

די רינסט איז אַרויס פון צימער.

בענדער איז געבליבן אַליין און געקוקט אויפן בריוו, אויף די בייגעלאַך פון ביידע־זייטן־באַשריבענעם פּאַפּיר, און האָט געגעניצט. ער האָט שוין געפילט, אַז דעם בריוו וועט ער ניט אַוועקשיקן; אַז זיין איצטיגע אויפרעגונג איז ניט מער, ווי אַלע זיינע אויפרעגונגען: אַ נאַרישע קינדערשע געוויינהייט, די נייגונג זיינע צו פילאָזאָפירן און גריבלען, וואָס האָט פאַרגיפטעט זיין לעבן, זינט ער געדיינקט זיך. „וואָס איך האָב דאָ געשריבן רחלען" — האָט ער געטראַכט — „האָב איך געקאָנט שרייבן יעדער ניט־העסליכער פרויענצימער, אַפילו דער רינסט האָב איך דאָס געקאָנט זאָגן". די בייגעלאַך פּאַפּיר זיינען געלעגן צעוואָרפן אויפן טיש, און ער האָט מוראָ געהאַט דורכצולעזן זיי פון אָנהויב ביז צום סוף. ווידער האָט ער געפילט, ווי די שווערע מאַטערדיגע געדאַנקען באַפאַלן אים, און אום לויז צו ווערן פון זיי, האָט ער זיך געזעצט אויפן בעט, אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ און גענומען אונטערברומען אַ רוסיש לידל. און ברומענדיג, האָט זיין האַרץ זיך געטראָגן מיט בייגקשאַפט צו יענעם ווייבליכן וועזן, וואָס שיפט זיך צוזאַמען מיט איר געליבטן אָוונט־צייט איבערן טייך, ווען וועלכער דאָס ליד האָט דערציילט. די געפילן פון פולן לעבן, פון לוסט און באַגערן, פון געזונטקייט און קראַפט, וואָס דאָס ליד איז געווען פול מיט זיי, האָבן אים פאַרשכורט. אין זיין פאַנטאַזיע האָט ער געזעהן דאָס שיפל, דעם אויפגעבלאָזענעם זעגל, די גלאַטקייט פון וואַסער, דעם אָוונט־ווינט; ער האָט געפילט דעם שטאַרקן געזונטן קערפּער, אַ רויט שפּראָצנדיג פּנים... נאָר פּלוצלינג, נישט צו וויסן פון וואַנען, איז געקומען עפּעס אַ געדאַנק אים אין קאָפּ אַריין און האָט אים אויסגעניכטערט.

„איך ווייס ניט, וואָס אַרום מיר טוט זיך! אַ נאַר בין איך!“ — האָט ער זיך געזידלט, שפּאַנענדיג בייז איבערן צימער — „וואָס וויל איך רען? וואָס איז מיין פאַרלאַנג? וואָס פילאָזאָפיר איך? לעבן וויל איך, איך בין מיד! זי וויל מיט מיר חתונה האָבן. און וואָס איז דאָס קרימען זיך? וואָס?! צי האָב איך ניט דאָס רעכט צו נעמען אַ ווייב? פאַר וועמען שרעק איך מיך? פאַר וועמען? פאַר וואָס?“

„ליגן, ליגן, ליגן“! — האָט ער אַרויסגערעדט בייז, אַז ער האָט זיך דערמאָנט אָן די ווערטער פון בריוו: „איך קאָן ניט לעבן“. — „ליגן! איך קאָן יאָ, איך קאָן“!

דער געדאַנק, אַז ער איז אין אמתן ניט פייהיג צו לעבן, ווי אַנדערע, אַז זיין געלעכטער איז אַן אַרט זיפץ, ווי רחל האָט אים אַמאָל געזאָגט, — דער געדאַנק האָט איצט גערריקט זיין האַרץ. ער האָט געביסן זיין אונטערשטע ליפּ פאַר צאָרן, און מיט אַ ווילדן האַס איז ער צוגעגאַנגען צום טיש און גענומען שרייבן גאָר אַן אַנדער בריוו צו רחלען:

„מיין לעבן, מיין זעלע!

„איך לייען און לייען דיין בריוו און גלויב אַליין ניט אָן מיין גליק. אָט איז דיין בריוו פאַר מיינע אויגן, דער בריוו געשריבן מיט דיין אייגענער האַנט. מיט דיין קליינער שיינער ווייסער האַנט. אָ! ווי וואָלט איך וועלן, דו זאָלסט זעהן, וואָס אין מיין האַרצן קומט איצט פאָר! דו, דו אַליין רעדסט דאָך צו מיר. איך לייען יעדעס וואָרט, יעדן אות — און כ׳וואונדער זיך און פרעג: צי בין איך טאַקע גליקליך? צי געהערסט דו מיר, רחל? און איך ליב דיך, ווי איך ליב דיך! וויל דאָך נאָר פאַר פיל ליבע, וויל מיין האַרץ איז געווען פול איבער די ברעגעס, האָב איך ניט געקאָנט ריידן. איך האָב ניט געקאָנט, איך האָב ניט געוואָלט וואָכעדיג מאַכן מיט ווערטער די הייליגקייט פון מיין ליבע. מיר זיינען דאָך גליקליך! אָט די מינוט האָב איך דערהאַלטן דיין בריוו און קאָן גיט צוריקהאַלטן מיינע געפילן. איך קוש דיך און ליב דיך אויף אייביג, אומענדליך, מיין לעבן און מיין זעלע! דיינער, דיינער, דיינער בין איך! שטעל דיר פאָר: נאָך צען יאָר פאַרוואָגלט זיין, אָהן פונק ליבע, אָהן פונק לעבן, בין איך פּלוצלינג געוואָרן

גליקליך, דער גליקליכסטער אויף דער וועלט, ווייל דו געהערסט מיר, מיין ליבע, טייערע. איך קוש דיך און פרעס דיך צו מיין האַרצן. מאָרגן וועל איך דיר שרייבן אַן אויספירליכן בריוו און וועל אַלץ גענוי אַרומשרייבן. מיין גליק האָט מיך שכור געמאַכט. איך וויין, פאַרגיס טרערן פון גליק. דיין"...

„איך קאָן יאָ!" איז דורך אַ געדאַנק באַ בענדערן אין קאָפּ, אַז ער האָט גענדיגט לייענען דעם בריוו — און מיט אַ געפיל פון אַ זיגער האָט ער זיך אָנגעלענט אויפן שטול און געקוקט גראַד פאַר זיך. אין עק טיש דאָרט, אין אַ זייט, איז געלעגן דער ערשטער בריוו, און שטום, אָהן ווערטער, אַזוי ווי דער פאַריאָגטער, באַליידיגטער אמת, האָט ער געוואונקען פון דאָרט און געפאָדערט, וואָס אים געהערט: דעם זאַפט פון לעבן, בלוט און דעם מאַרך פון די ביינער.

— נו? — האָט ער זיך געפרעגט.

צי זאָל ער אַוועקשיקן דעם צווייטן בריוו? ער האָט אים נאָך אַמאָל דורכגעלעזן און זיך פאָרגעשטעלט, ווי רחל וועט דעם בריוו לייענען, ווי זי וועט זיך וואונדערן צו הערן אַזעלכע רייד פון אים, ווי שווער איר וועט אויסקומען צוצופאַסן דעם טאָן פון דעם בריוו צו זיינע באַוועגונגען, צו די צונגן פון זיין געזיכט, צו זיינע געוויינליכע רייד...

אַ וויילע נאָך איז ער געזעסן שטום, מיד און מאַט. דער קאָפּ איז געווען לער אָהן איין איינציגן געדאַנק.

— וואָס טוט מען? — האָט ער זיך ווידער געפרעגט.

און ער האָט געפונען אַ נייע קאָמבינאַציע. ער האָט צוגערוקט דאָס פלעשל מיט קליי, האָט צוזאַמענגעקלעפּט ביידע בריוו און האָט אויפגעשריבן מיט אַ רויטער בלייַשטיפט איבער ביידע בריוו: „קלויב אויס!".

„אַ גוטער אויסוועג" — האָט ער געטראַכט, און מורא האָבנדיג, ער זאָל ווידער ניט חרטה האָבן, האָט ער גיך אַריינגעלעגט ביידע בריוו אין אַ קאָנווערט און איז אַרויסגעגאַנגען. אין דרויסן האָט געשיינט, אין דער גאַנצער לופט האָבן זיך געקייקלט גרויסע, ווייסע שטיקער שניי. מען האָט שוין גענומען

פאַרמאַכן די געוועלבער. בענדער איז געלאָפן גיך צו דער עק גאַס, צום פּאָסט־קאַסטן. ער האָט שוין געהאַט אויפגעהויבן דאָס דעקל, גרייט אַריינצוּוואַרפן דעם בריוו. און פּלוצלינג האָט ער זיך צוריקגעהאַלטן. אין זיין פאַנטאַזיע האָט ער שוין געהערט דעם קלאַפּ פון דעקל, ווען ס'פאַלט צוריק, און האָט זיך דערשראָקן פאַר דעם געדאַנק, אַז ער קאָן אָפּטון אַ זאַך, וועלכע מען קאָן מער ניט פאַרריכטן.

„דאָס איז נאָך מער לעכערליך!" — האָט ער געדערט צו זיך און אים האָט געוואונדערט, ווי אַזוי האָט ער גאָר ניט געטראַכט דערפון, אַז שיקן די צוויי בריוו צוזאַמען, דאָס איז נאָך ערגער, נאָך שענדליכער, נאָך מער לעכערליך און עקלדיג. עפּעס אַ מיידל איז פאַרבייגעגאַנגען און האָט אים באַרירט מיט איר קערפּער, און ער האָט זיך דערמאָנט, וואָס ער האָט געשריבן וועגן דעם שטאַרקן שטראָם, וואָס איז דורך זיין קערפּער, ווען רחל האָט אים אָנגענומען פאַר דער האַנט... דער בריוו, וואָס ער האָט געהאַלטן אין דער האַנט, איז שוין דורכגעווייקט געוואָרן פון צעגאַנגענעם שניי. אים איז געוואָרן קאַלט, די פּיס האָבן אָנגעהויבן צו פרירן — איילנדיג האָט ער פאַרגעסן אָנצו־טון די קאַלאָשן — ער האָט אַרויסגעלאָזט דאָס דעקל פון דער האַנט, צעריסן די בריוו, און די שטיקלאַך האָט דער ווינט צע־טראָגן אויף אַלע זייטן.

„איך דאַרף ניט, איך דאַרף גאָר ניט, איך דאַרף גאָר ניט!" — האָט ער געברומט, גייענדיג צוריק אַהיים מיט גיכע טריט איינגעבויגן.

נאָך אַ לאַנגע צייט האָט בענדער געשפּאַנט איבער זיין צימער. געדאַנקען, ווי בליי שווער, האָבן זיך געשלעפּט אין זיין קאָפּ. ער האָט שוין ניט געטראַכט מער וועגן רחלען און האָט געמאַכט אַ רעכענונג פון זיין לעבן. און אַלע זאַכן, וואָס זיינען פאַרביי אין זיין קאָפּ, אַלע זיינע טאַטן און געדאַנקען, די גאַנצע צען פאַרוואָגלטע יאָר האָבן אויסגעזעהן, ווי איין לאַנגע קייט פון גריבלערייען, פון פילאָזאָפירן און קרומערייען, ווי עפּעס אַן אומנאַטירליכע זאַך, וואָס דערוועקט נאָר עקל און אויסלאַכן.

ער האָט געוואָלט פאַרטרייבן די געדאַנקען פון זיין קאָפּ, נאָר זיי האָבן זיך ווי צונעקלאַמערט צו זיין מוח, זיינען אַוועקגעלאָפן און צוריקגעקומען און זיך אָנגעזעצט ווי אַ מענגע פליגן, וואָס לאָזן זיך ניט פאַריאָגן. דאָס צימער איז געווען פול מיט רויך פון פּאַפּיראָסן. פון דרויסן האָבן אַריינגעקוקט די ווייסע דעכער. דער זיינער האָט געקלונגען צוויי: „מאָרגן פריה דאַרף מען גיין אין קאַנטאָר".

ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אין מיטן צימער, אויפגעהויבן דעם קאָפּ, אַראָפּגעלאָזט ביידע הענט גלייך צו די פיס און האָט אַרויסגערעדט קלאָר און דייטליך, וואָרט בּאַ וואָרט, ווי אַ שילער, וואָס זאָגט פאָר זיין לעקציע:

— און — אויב — איך — וויל, קאָן — איך — זיין — רוהיג, — אינגאַנצן רוהיג...

דער שאָטן זיינער, וואָס איז געלעגן אויף דער ערד, האָט אים אַלץ נאָכגעטאָן, נאָר ער האָט געשוויגן.

אויף אייז קוואַרטיר

י.

עס איז שוין געווען נאָך האַלבער נאַכט, און בּיידע שכנים, וואָס זיינען געלעגן אין אייזערנעם בעט, זיינען נאָך נישט געשלאָפן. אין איינגען צימער, וואָס האָט זיך געפונען אויפן פירטן שטאָק, איז געווען פינסטער און רושנע. דאָס פענסטער איז געווען אָפן, און אויפן שטיק הימל, וואָס מען האָט געזעהן פון צימער, איז נישט געווען די לבנה. איר שיין נאָר, אָנשלאָגנדיג זיך אין די רעכער, איז צוריקגעפאַלן אין צימער שיטער און שוואַך; אין דער לופט האָט זיך אַלץ נאָך געפילט דער הייסער טאָג און אַ ריח פון דורכגעבּרענטע רעכער. אין אַ דערבּייאינגן צימער, בּאַ דער בּעל־הבּיתטע, האָט ערשט נישט לאַנג אויפגעהערט צו וויינען דאָס קינד, און איצט האָט זיך געלאָזט הערן אַ געקלאַפּ פון די דראָזשקעס. דאָס געקלאַפּ האָט אַ רגע נישט אויפגעהערט: עס האָט זיך אָנגעהויבּן אין אַ ווייטער גאַס, זיך דערנעהענטערט, שטאַרקער און גערינגער געוואָרן און קוים האָט עס זיך אָנגעהויבּן צו פאַרלירן, האָט זיך אַ נייַ געקלאַפּ דערהערט, זיך דערנעהענטערט, דורכגעפאָרן, און דאָס גאַנצע גרויסע הויז האָט מיטגעציטערט.

אין בּעטל איז געווען איינג; דאָס בּעטגעוואַנט שוין לאַנג נישט איבּערגעצויגן, און בּיידע, פ י י נ ע ר און ג ו ט מ אַ ן, האָבּן זיך בּאַמיהט איינער דעם אַנדערן בּאַקוועמער צו מאַכן. זיי האָבּן זיך עטליכע מאָל געקערט פון א י י ן זייט אויף דער אַנדערער, איבּערגעלעגט די קישן, נאָר מיט די הענט איז שווער געווען דורכצוקומען, ווייל, האַלטנדיג זיי אויפן קישן, האָבּן זיי זיך געטראָפן און האָבּן זיך אָפּגערוקט, ווי אָפּגעבּריהט. בּיידע האָבּן געשוויצט. און פילנדיג דעם חברס גוף, האָבּן זיי זיך דערמאָנט

אָן דעם אייגענעם פלײשיגן און שוױציגן גוף, װאָס װערט געבױרן אומרײן, װאַקסט און צעפּאַלט...

געלעגן זײנען זײ שטיל און האָבן געטראַכט. פײנערס געדראַנקען, ענליכע צו זײנע באַװעגונגען אין לעבן, זײנען געגאַנגען שנעל און האָבן זיך אײלנדיג פאַרקניפּט. גוטמאַנס געדראַנקען האָבן זיך געשלעפּט פּאַמעליך און שװער, װי אַ װאָגן אין זאַמד.

פײנער האָט זיך אַנידערגעזעצט, פאַררוקט די קישן און געזאָגט:

— דושנע.

גוטמאַן האָט נישט געענטפערט. ער האָט געקוקט אויף זײן חברס האַלבן גוף און אים האָט זיך געװאָלט, אַז פײנער זאָל זיך שוין ניכער צוריקלײגן. פײנער האָט װידער געפילט, װי אין זײן האַרצן װאַקסט די שנאה צו דעם שװײגנדיגן, רוהיגן מענשן, װאָס איז אַ סך עלנטער און פאַרלאָזטער פאַר אים, טראַכט און רעדט װײניג... ער האָט זיך צוריקגעלעגט און איבערגעװישט מיט בײדע הענט דאָס פּנים.

אין צימער איז טונקעלער געװאָרן. דאָס איז אוראי די לבנה אַרונטער אונטער אַ װאָלקן. פײנער האָט זיך נאָך עטליכע מאָל איבערגעקערט אויפן געלעגער און האָט געטראַכט װעגן גוטמאַנען: די גאַנצע פיר װאָכן, װאָס ער װאוינט מיט אים צוזאַמען, האָט ער נישט באַמערקט, אַז דער מענש זאָל פון עפּעס נתפּעל װערן, אַז ער זאָל עפּעס װעלן... ער מישט זיך קײנמאָל נישט אַרײן אין שמועס, װען מען קומט זיך צוזאַמען און מען שפּאַרט זיך היציג. און קוקנדיג אויף זײן פּנים דעמאָלס, דוכט זיך, אַז דער מענש באַהאַלט עפּעס פון אַלע, אַז ער האָט עפּעס צו זאָגן און װיל נישט...

אין דרויסן האָט אַ זײגער אָנגעהױבן צו שלאָגן. בײדע האָבן געהאָרכט און געצײלט. עס האָט געשלאָגן צװײ. און בײדע האָבן געטראַכט דערפון, אַז באַלד װעט אין פענסטער אַלץ אָנהױבן בלײכער צו װערן, די פױגלען װעלן אָנהױבן צו שרײען, און דערנאָך װעלן זײ אַנטשלאָפן װערן.

און אַז אין דרויסן איז װידער העל געװאָרן, איז שוין שװער געװען צו דערקענען, צי דאָס איז דער װידערשײן פון דער לבנה, װאָס שלאָגט זיך אָפּ אָן די דעכער, אָדער עס הױבט שוין אָן צו טאָגן.

פײַנער האָט זיך אױסגעדרײט מיטן פּנים צו גוטמאַנען, און אין דער טונקלקייט האָט ער דערפילט גוטמאַנס רוהיגן, מעלאַנ־כאָלישן בליק אױף זיך. און װי יעדעס מאָל, דערפילנדיג דעם בליק, האָט זיך די פײַנטשאַפט באַהאַלטן עפּעס אין אַ װינקל אין האַרצן, און ער האָט געשפּירט, אַז גוטמאַן איז זײַן חבר, אַן עלנטער, װי ער אַלײן, און נאָך מער.

— זאָגט, גוטמאַן, איר טראַכט עפּעס?

גוטמאַן האָט נישט באַלד געענטפערט, און פײַנער האָט זיך פאָרגעשטעלט, אַז אױף זײַן חברס ליפּן שפּילט איצט דער דינער־דינער שמײכל, װאָס באַלײדיגט אים יעדעס מאָל אַזױ טיף. ער האָט זיך שױן געהאַלטן אין מיטן אױסדרײען זיך. גוטמאַן האָט געזאָגט שטיל:

— עס האָט געשלאָגן צװײ.

— יאָ, עס האָט געשלאָגן צװײ. איך קאָן נישט שלאָפן; איר אױך נישט?

— נײן.

עטליכע מינוט האָבן זײ בײדע געשװיגן. פײַנער האָט זיך אָנגערופן:

— זאָגט, גוטמאַן, װעגן װאָס האָט איר געטראַכט ביז אַהער? ס'איז אומעטיג...

גוטמאַן האָט איבערגעפרעגט פױל:

— איך?

— איר דערמאָנט אײַך און דערצײלט.

גוטמאַן האָט געשװיגן.

— פאַרװאָס שװײַגט איר?

אין פײַנערס קול האָט זיך געהערט זײַן אױפרעגונג, ער אַלײן האָט עס דערשפּירט און האָט זיך פאַרשעמט.

— איך האָב געטראַכט... נו, גאָרנישט.

— דערמאָנט אײַך.

— איך בין געגאַנגען הײַנט פאַרנאַכט אױף דער דזיקע גאַס, איר װײסט, אין עק שטאָט (גוטמאַנס גלײַך, רוהיג קול, די רוסישע װערטער, װאָס זײַנען אַרױס פון זײַן מױל, ענלי־ע אײנס צום אַנדערן, װי אױסגעגאָסענע פון אַ פאָרם, האָבן אין דער

טונקלקייט געמאַכט אַן איינדרוק, ווי דער טיקטאַק פון אַ זייגער, דאָרט וואוינען אָרימע מענשן. פאַר אַ טיר פון אַ געוועלב איז געשטאַנען אַ יינגל, אָנגעלענט אויף דער וואַנט, און האָט געוויינט. דערנאָך האָט ער געקוקט אויפן הימל און איז שטיל געוואָרן. פּלוצלינג האָט ער זיך דערמאָנט און האָט אָנגעהויבן צו וויינען נאָך העכער...

— נו... האָט פיינער געפרעגט, אַז זיין חבר האָט אָפּגעהאַקט.

— גאָרנישט, איך האָב נאָר געטראַכט.

גוטמאַן האָט זיך אויסגעדרייט צו דער וואַנט, פיינער איז געלעגן מיטן פּנים צום פענסטער און האָט געקוקט אויף אַ גרין, ציטעריג שטערנדל, וואָס אַ פוילער וואָלקן האָט ערשט געהאַט אַרויסגעלאָזט פון זיך. ער האָט נישט געוואָלט טראַכטן וועגן גוטמאַנען און האָט אָנגעהויבן זיך פאָרצושטעלן דאָס יינגל און די געגנט, וואָס איז נישט ווייט פון אידישן בית־עלמין. דאָרט איז גוטמאַן אַוודאי געגאַנגען שפּאַצירן. פיינער האָט זיך איצט דערמאָנט, אַז ווען זיי זיינען אַמאָל צוזאַמען אַרויסגעגאַנגען פון בית־עלמין, האָבן זיי גערעדט וועגן דעם איינדרוק, וואָס אַ בית־עלמין מאַכט; גוטמאַן האָט דעמאָלס געזאָגט:

— עס קומט עפּעס מאָרנע אויס, דאָ שטייט אַן אָסטראָג נעבן בית־עלמין...

און ביי פיינערן האָבן איצט די ווערטער באַקומען אַ באַ־האַלטענע באַדייטונג, און ער האָט זיך אויסגעדרייט, געקוקט אויף זיין חברס קאַרק לאַנג, ביז די אויגן זיינען מיד געוואָרן און האָבן זיך פאַרמאַכט.

אין דרויסן האָט זיך אָנגערופן אַ פויגל, און אין עטליכע מינוט אַרום האָט זיך אַריינגעטראָגן אַ געשריי, אין וועלכן מען האָט נישט געקאָנט אונטערשיידן אַן איינציג קול. עס האָט זיך געקאָנט דוכטן, אַז אין דרויסן שרייט אַלץ: די נאַכט, וואָס גייט אַוועק, אָדער דער טאָג, וואָס קומט אָן. געדאַנקען אין קאָפּ זיינען געוואָרן שיטערער, לייכטער... און ער איז איינגעשלאָפן.

גוטמאַן איז נאָך נישט געשלאָפן. ער האָט געקוקט אויף איין פונקט אויף דער וואַנט, וואָס איז אַלץ קלאָרער און רייטליכער געוואָרן, דאָס איז געווען אַ מיטל אַנטשלאָפן צו ווערן. ביי

פויגלען האָבן שוין געהאַט אויפגעהערט צו שרייען, אויפן הויף האָט מען געעפנט דעם טויער, דער סטרוזש האָט געקערט, און עס האָט זיך געהערט דאָס רייבן פון בעזעם אויפן האַרטן ברוק. אין דער אַנדערער שטוב האָט דאָס קינד געוויינט, לאַנג געוויינט, ביז די מוטער האָט דערהערט... ער האָט זיך אומגע־דרייט, פיינער איז געלעגן מיט פעסט צונעמאַכטע ליפּן, אויפן שטערן זיינעם האָט זיך אַ קנייטש געצויגן, דאָס פּנים זיינס איז געווען בלייך, פול מיט קנייטשן, דער אָטעם שווער און טיף. דאָס בּרגדינע העמד אויף די אַקסלען האָט זיך געהויבן, אינגאַנצן האָט ער אויסגעזעהן שוואַך, אומבּאַהאָלפן... אויפן דאַך האָבן זיך שוין אָפּגעשפּיגלט די ערשטע שטראַלן, — בּאַלד וועט די זון אַהינקומען אין צימער...

ער האָט זיך אויסגעדרייט צו דער וואַנט און גענומען קוקן אויף איין פּונקט.

II.

זיי זיינען ביידע געווען אָרים, פּאַרלאָזט און עלנט, אָפּגעריסן פון דער גרויסער וועלט. זייערע בּאַקאַנטע זיינען געווען אָרים, פּאַרלאָזט און עלנט, ווי זיי. פיינער האָט געהאַט אַ בּאַשעפּ־טיגונג אין אַ דרוקעריי אויף עטליכע רובּל אַ מאָנאַט, גוטמאַן האָט געהאַלטן אין זוכן. נאָר עס איז שווער געווען צו גלויבן, אַז דער מענש זאָל אַמאָל עפּעס געפינען. דערווייל איז ער אַרומ־געגאַנגען אויף די גרויסע רוישנדיגע גאַסן פּאַמעליך, מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן בּליק, און די מענשן, וואָס האָבן זיך געאיילט, האָבן אים אויסגעמידן, ווי אַ סלופּ פון טעלעפאָן. טיילמאָל האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, דורכגעלעזן אַ שילד מיט כּונה און ווייטער געגאַנגען, בּיז ער איז מיד געוואָרן און האָט זיך אַהיים געשלעפּט. אין דערהיים האָט ער זיך געלעגט אויפן בּעטל און האָט געטראַכט.

פאַרנאַכט, ווען דער הימל איז געווען פאַרוואָלקנט, פלעגט ער זיך זעצן בּאַם פענסטער און אַרויסקוקן. אַרום האָבן זיך נאָר געזעהן דעכער און קוימענס. די וואָלקנס זיינען געהאַנגען אַזוי נידעריג, אַז ס'האָט זיך געדוכט, אָט, אָט פאַלן זיי אַראָפּ.

די פינסטערניש איז צונעפאַלן, אַ הויכער שפּיץ פון אַ קירכע האָט זיך שוין אין דערווייטנס פאַרלוירן אין דער טונקלקייט. אַלץ אַרום האָט באַקומען איין אויסזעהן און אויסדרוק, אַ טרויעריגן און אַ שווערן, וואָס האָט געצויגן באַם האַרצן. ער איז געזעסן רוהיג אָנגעלענט מיט איין האַנט אויפן פענסטער און זיינע קורצזיכטיגע אויגן האָבן זיך טיף איינגעקוקט אין דער טונקלקייט, וואָס האָט צונעפליסט פון אַלע זייטן, אַ קליין שטערנדל האָט געציטערט און האָט זיך פאַרלוירן. די אויגן זיינע זיינען מיד געוואָרן, און ער האָט זיך אויפגעשטעלט, געריבן די הענט איינע אין דער אַנדערער און האָט געצויגן:

— אַזוי, יאַ־יאַ.

מיט וואָס אינטערעסירט זיך דער מענש, מיט וואָס לעבט ער, האָט פיינער נישט געוואוסט, און דאָס נישט וויסן האָט אים געמאַכט אומרוהיג, געטריבן דעם מוח צו טראַכטן און געוועקט דאָס געוויסן.

אַמאָל איז פיינער אַהיים געקומען פאַרנאַכט. אין דרויסן האָט געקאַפּעט אַ רעגן, און ער האָט גערעכנט צו טרעפן זיין חבר זיצן באַם פענסטער. גוטמאַן איז געזעסן באַם טישל, פאַר אים איז געלעגן אַ פאָטאָגראַפיש בילד. דערהערנדיג דאָס עפענען פון דער טיר, האָט ער זיך אומגעקערט, זיי האָבן זיך באַגריסט, און גוטמאַן האָט זיך ווידער גענומען איינקוקן אין דעם בילד מיט עפּעס אַ כּונה און באַאָבאַכטונג, וואָס פיינער האָט נאָך ביז אַהער נישט באַמערקט באַ אים. פיינער האָט זיך געדרייט אַרויף און אַראָפּ איבערן צימער און האָט, פאַראיבערגייענדיג, יעדעס מאָל אַ בליק געוואָרפן אויפן בילד. דאָס איז געווען אַ בילד פון אַ פרויענצימער, קענטיג, אַ מיידל. דאָס פּנים איז געווען אַ שיינס, די ליניען גלייך און האַרמאָניש, נאָר אָהן עפּעס אַ באַזונדערן אויסדרוק. די אויגן האָט ער פון וויטן נישט געקאָנט באַטראַכטן גענוי, נאָר, קענטיג, האָבן זיי אויך געקוקט רוהיג און זיכער. דאָס איינציגע, וואָס האָט אויף זיך אויפמערקזאַם געמאַכט, איז געווען די פאַרקעמונג פון די האָר, זיי זיינען געווען פאַרקעמט אין דער הייך אַזוי, אַז דער גאַנצער הויכער, שיינער שטערן זאָל זיך זעהן.

— קוקט, פיינער... האָט זיך גוטמאַן אָנגערופן אין אַ װײַלע אַרום. און האָט אים דערלאַנגט דאָס בילד זעהר פאָרזיכטיג, װי ער װאָלט מורא געהאַט, יענער זאָל עס אים נישט צוכאַפּן.

— יאָ, אַ שײן מײדל...

— אַ מײדל... האָט גוטמאַן איבערגעחזרט, — קוקט, איר זעהט? קוקט גוט.

— איך זעה, אַ שײן מײדל, כאָטש קײן אויסדרוק אויפן פּנים איז נישט פאַראַן.

אויף גוטמאַנס ליפּן האָט געשפּילט דער דינער שמײכל, און ער האָט געקוקט פײנערן גלײך אין די אויגן אַרײן מיט איראָניע:

— איר פאַרשטײט נישט, — האָט ער געזאָגט, און אין טאָן זײנעם איז געװען אַ זיכערקײט און שטאָלץ, — איר האָט שוין אַמאָל געטראָפן אַזאַ בליק? פאַרשטײט איר, דאָס איז אַ בליק, נו...

פײנער האָט נישט געװאָלט מער ענטפערן, זעהענדיג, אַז זײן חבר איז אַזױ ערנסט און פאַראינטערעסירט. עפּעס אין האַרצן איז ער צופרידן געװען צו זעהן, װאָס זײן חבר אַנטציקט זיך און איז נאַריש כאָטש אַמאָל. דערצו, אַז ער האָט זיך מער אײנגעקוקט אין בילד, האָבן די אויגן באַקומען אַלץ מער אויס־דרוק, זײ זײנען אַלץ לעבעדיגער געװאָרן, און די ליפּן, האָט זיך אים איצט געדוכט, װאָלטן זיך אָט, אָט באַװעגט צו רײדן עפּעס רוהיגס, גוטס און פרישס.

— דאָס איז אײערס אַ משפּחה? — האָט ער געפרעגט נײגער־ריג, — איך האָב עס ביז אַהער באַ אײך נישט געזעהן.

גוטמאַן האָט אים װידער אויסגעמאָסטן מיט אַ בליק, אויף זײנע ליפּן האָט זיך באַװיזן דער דינער שמײכל, און ער האָט גאָרנישט געענטפערט.

ער איז געזעסן און אַלץ אײנגעקוקט זיך. און אַז ס'האָט אין צימער אָנגעהויבן טונקל צו װערן, איז ער צוגעגאַנגען צום פענסטער און געדרײט דאָס בילד פאַר די אויגן.

און אַרײַנלײגנדיג דאָס בילד אין בוזעם־קעשענע און עס פאָרזיכטיג פאַרפאַקנדיג, האָט ער געזאָגט:

— דאָ איז דאָ, פאַרשטײט איר, אַזעלכעס... יאָ, איר פאַר־שטײט נישט.

מען האָט אָנגעצונדן אַ ליכט און עס צוגעטריפט צו אײנעם פון די שטיקער חלב, וואָס האָבן זיך געפונען אַ סך אויפן טיש.

פײנער האָט זיך געלעגט אויפן בעטל און געקוקט אויף זײַן חבר, וואָס האָט זיך איצט געדרײט איבערן צימער מיט פאַמעליכע שווערע טריט און האָט געטראַכט. אינגאַנצן איז ער עפּעס הײַנט מאָדנע אויסגעקומען. עפּעס האָט זיך פײנערן געדוכט, אַז ער האָט זײַן פּנים ביז אַהער נאָך נישט אַזוי געזעהן, אַזוי ווײך, אַזוי עלנט און אַזוי ליבליך. „ער איז פאַרליבט“, האָט ער געטראַכט, און עפּעס אַ נײַ געפיל האָט זיך אין זײַן האַרצן דער־וועקט צו גוטמאַנען, אַ שטילס, אַ ווײכס און זעהר אַ גוטס, וואָס ער פלעגט אָפט פילן, אַ פאַרליבט פאָר־פאָלק אָדער ליבע קינדער זעהענדיג.

— זעצט אײַך, גוטמאַן — האָט ער צוגערופן זײַן חבר, אָנ־ווײַזנדיג מיט דער האַנט.

— צו וואָס?

— זעצט אײַך, מיר וועלן רײדן.

גוטמאַן האָט זיך געזעצט.

— וואָס? — האָט ער געפרעגט און האָט זיך געוואָלט באַלד אויפהויבן פון אָרט.

— זיצט, ווײַזט דאָס — האָט אים פײנער אָפּגעהאַלטן.

— מען ברויך נישט — האָט גוטמאַן געענטפערט מיט שטאָלץ — איר זעהט דאָ גאָרנישט.

— נו, איך האָב מיך טועה געווען, איך האָב נישט גוט געקוקט.

גוטמאַן האָט אים דערלאַנגט דאָס בילד, און פײנער, ווילנדיג ווײַזן זײַן חבר, אַז ער אינטערעסירט זיך זעהר, האָט זיך אַנידערגעזעצט, צוגעבויגן זיך צום ליכט און לאַנג געקוקט.

— יאָ־אָ! — האָט ער זיך באַמיהט נאָכצומאַכן זײַן חברס טאָן, — יאָ־אָ.

— זעהט איר! — האָט גוטמאַן געענטפערט און האָט זיך דערפרייט, ער האָט נאָך אַמאָל לאַנג באַטראַכט די קאַרטע, אַריינגעלעגט זי און איז געזעסן שטיל.

פיינער איז אַראָפּגעלאָפן מיט אַ טשייניק און האָט געבראַכט טיי און זעמל. עפּעס איז דאָס צימער, ווי ברייטער געוואָרן, ביידע האָבן זיך געפילט הייטערער און ליבליכער און האָבן גערעדט וועגן דעם, אַז מאָרגן וועלן זיי גיין אין טעאַטער אַריין, אַז מאָרגן וועט פיינער באַקומען דריי רובל.

נאָכן עסן האָט זיך פיינער אויפגעשטעלט און געזאָגט צו גוטמאַנען מיט אַ געלעכטער:

— איר זייט אַזאַ שווערער...

— איך?

— איר — האָט פיינער געשמייכלט — לאָזט, וועל איך אייך פּרובן אויפהויבן.

— ע...

— נו, שטעלט אייך אויף! — האָט פיינער קאָמאַנדירט.

גוטמאַן האָט זיך פויל אַנידערגעשטעלט, עפּעס מאָרנע נאַריש לאַכנדיג.

פיינער האָט אים אַרומגענומען מיט ביידע הענט, אויפגעהויבן און אַראָפּגעלאָזט מיט אימפּעט, מיר ווערנדיג. אויפן טיש איז דאָס ליכט אומגעפאַלן, די גלעזער האָבן געקלונגען, און אין צימער איז פינסטער געוואָרן. גוטמאַן האָט שוין געוואָלט צוגיין אָנצינדן דאָס ליכט, נאָר פיינער, פילנדיג עפּעס, ווי אַ שכּרות אין קאָפּ, האָט אים איינגעהאַלטן.

— מען ברויך נישט! — האָט ער געזאָגט — לאָז זיין אַזוי. נו, הויבט איר מיך איצט אויף.

— נו... צו וואָס? — האָט זיך גוטמאַן געבעטן.

— מיר וועלן זיין אויף „דו". נו, הויב דו מיך אויף?

גוטמאַן האָט אַרומגעוויקלט זיינע הענט אַרום פיינערן, ער האָט אים הויך אויפגעהויבן און רוהיג, פּאַמעליך אַראָפּגעלאָזט.

אין דרויסן איז די לבנה פונקט אַרויס פון אונטערן דאַך. אין צימער האָט זיך געלעגט איר שיין, און ביידע האָבן זיך פאַרשעמט.

III.

דער זומער איז געווען אַ הייסער. עטליכע טעג נאָכאַנאַנד האָט זיך קיין וואָלקן נישט געוויזן. די פּאַסן הימל איבער די גאַסן האָבן אויסגעזעהן שטויביג, אָהן שום פאַרב און אויסדרוק. די גאַס האָט אַלץ גערוישט. מענשן, דערשוויצטע, פאַרהאָרעוועטע האָבן געאיילט און געלאָפן, און קוקנדיג אויף זייערע פּנימער, וואָס האָבן אויסגעדריקט נאָר ליידן, מידקייט און פאַרביסנקייט, וואָס האָבן זיך ווי געבעטן רוה, — איז עפּעס אויסגעקומען מאָרנע, אַז אָט די פאַרהאָרעוועטע מענשן מאַכן אָן דאָס גערויש און געקלאַפּערײַ. קיין פריש פּנים, קיין פרייע, לעבעדיגע באַוועגונג איז אויף דער גאַס נישט געווען צו זעהן. און פיינער, אַרומשלעפּנדיג זיך פאַרנאַכט אויף די גאַסן דערשוויצט און פאַרמאַטערט, האָט זיך געפילט אַליין געטריבן און געיאָגט, ווי די גאַנצע גרויסע מאַסע. באַטראַכטנדיג זיין לעבן ביז אַהער, דאָס אַלץ, וואָס ער האָט געטאָן און גערעדט, האָט ער זיך געפילט פאַר אַ דריידל, וואָס איז געלאָזט געוואָרן, און דרייט זיך נאָר אָהן ווילן דערצו. אין דער צוקונפט זיינער האָט ער מורא געהאַט צו קוקן, עס איז דערביי אויף אים אָנגעפאַלן אַן אומעט, און ער האָט די געדאַנקען דערשטיקט. נאָר אַז די נאַכט איז צוגעפאַלן, און ער איז מיד געוואָרן און האָט זיך אַהיים געשלעפּט אין צימער, איז אים שווער געווען די געדאַנקען צו דערשטיקן. ער פלעגט שטיין עטליכע מינוט אונטער דער טיר, האַלטנדיג די קליאַמקע אין דער האַנט, און האָט געוואַרט. און אין בעט ליגנדיג, האָבן די שווערע געדאַנקען צוגעפליסט אין זיין מוח אַריין, ווי געפּרעסט וואַסער, פון אַלע זייטן. „אַ צעבראָכן אייזערן בעט, וואָס האַלט זיך קוים“, האָט ער געטראַכט, „פיר ווענט, וואָס שטיקן, — אָט דאָס איז דאָס לעבן מיינס, דאָס איז אַלץ, אַלץ“...

מיט גוטמאַנען האָט ער ווייניג נאָר גערעדט. ווען זיי זיינען געווען צוזאַמען, האָט זיך געפילט, אַז חוץ זיי צוויי געפינט זיך נאָך אַ דריטע פּערזאָן, אַ פרישע, יונג און גליקליך לעבעדיגע באַשעפעניש. און ריידן האָט זיך פיינערן געוואָלט נאָר וועגן איר.

אָנהויבן האָט ער נישט געוואָלט. ער האָט זיך פאַרגעוואָרפן, אַז ער איז מקנא זיין חבר, אַז ער איז אַ שלעכטער, פאַרביסענער מענש, וואָס האָט פיינט אַ גליקליכן נאָר דערפאַר, וואָס ער איז גליקליך. גוטמאַן האָט אויך ווייניג גערעדט. ער האָט אַלץ גע־חזרט, אַז ער דאַרף קריגן אַ בריוו און אַוועק פון וואַרשע. דער פּאַס איז אים אויסגעגאַנגען, די קאַמאַשן זיינען געווען צעריסן... און באַ דעם אַלעם איז ער געווען רוהיג, שטענדיג גלייך און צופרידן, ווי נאָר מענשן, וואָס ליבן...

— דו ביסט אַ גליקליכער מענש, — האָט אַמאָל אין דערפריה פיינער געזאָגט צו זיין חבר, — דו ביסט רוהיג, ברויכסט נישט צו גיין אין דער דרוקעריי, האָבן צו טון מיט די קאָרעקטן, האָפסט און ליבסט...

ער האָט זיך פּלוצלינג אָפּגעשטעלט, אַרויסריידנדיג, וואָס ער האָט נישט געוואָלט זאָגן...

— מיר טוט דער קאָפּ וויי... האָט ער פאַרריכט, און איז בייז געווען אויף זיך, צו וואָס ער זאָגט ליגן.

גוטמאַן איז נאָך געלעגן אין בעט. אין די האָר זיינע זיינען געווען אַ סך פעדערן; די שיין פון דער זון איז אים געלעגן אויף אַ האַלב פּנים, נאָר ער האָט דאָס נישט באַמערקט. ער האָט געביסן די אונטערשטע ליפּ און האָט עפּעס געטראַכט.

— קיין בריוו איז נישטאָ, — האָט ער געענטפערט נישט צו דער זאַך.

— דו ווילסט טאַקע אַוועק פון וואַרשע? וואַרשע געפעלט דיר נישט?

— ניין, דאָ איז אינטערעסאַנט, נאָר דאָ איז עפּעס אַלץ פרעמד...

— איך פאַרשטיי דיך נישט קלאָר, די מענשן געפעלן דיר נישט?

גוטמאַן האָט אָנגעקוקט זיין חבר מיט אַ איראָנישן בליק, ער האָט אַ ווילע געטראַכט און געזאָגט:

— איך וועל היינט אַוודאי באַקומען אַ בריוו.

גוטמאַן האָט זיך אויפגעהויבן און גענומען זיך אָנטון. פֿיינער האָט געבראַכט זעמל און טיי. ער איז צוריקגעקומען מיט אַ יונגענמאַן. דאס איז געווען אַ באַקאַנטער מיט זעהר אַ בלייך פּנים און מיט אַ קליין שוואַרץ בערדל, וואָס האָט אויסגעזעהן ווי צוגעקלעפּט. אַריינקומענדיג, האָבן זיי געטראָפן גוטמאַנען זיצן באַם טיש; ער האָט געהאַלטן די קאַרטע פאַר די אויגן און האָט געקוקט.

דער באַקאַנטער האָט נישט געוואָלט עסן. ער איז געגאַנגען אַרויף און אַראָפּ איבער דער שטוב, האַלטנדיג דאָס שטעקעלע אין דער האַנט. ער האָט געטייט דערמיט פאַר זיך און האָט געערערט בייז, קוקנדיג אויף דער ערד:

— דאָס איז אַ שאַנד! אַריינצוטרעטן אין אַ בורזשואַזישן מיניסטעריום! (אין פראַנקרייך זיינען דעמאָלס אַריין אין נייעם מיניסטעריום צוויי סאָציאַליסטן). דאָס איז אַ שאַנד! אַ שאַנד!

נאָר פּלוצלינג איז ער צוגעגאַנגען צו גוטמאַנען, געגעבן אים אַ קלאַפּ אויפן אַקסל און געזאָגט, קוקנדיג אויף דער קאַרטע:

— אַ נו! ווייזט אייערע! וואָס? טפוי!

ער האָט אויסגעשפּיגן.

גוטמאַן האָט געקוקט אויף דעם פלעק, וואָס דער שפּיי האָט געמאַכט אויף דער פּאָדלאָגע, דערנאָך אויף פיינערן און האָט נאָרנישט געענטפערט.

אַלע האָבן זיך שלעכט געפילט. דער באַקאַנטער האָט זיך באַלד געזעגנט. „פונדעסטוועגן האָב איך צו אייך קיין צייט נישט", האָט ער געזאָגט און איז אַרויסגעגאַנגען. פיינערן האָט זיך געדוכט, אַז גוטמאַן איז אויף אים בייז, וואָס ער האָט דער־ציילט אַנדערע וועגן זיין ליבע... ער האָט זיך געפילט זעהר זינדיג און זעהר נאַריש. אין גוטמאַנס בליק האָט ער געלעזן: „אַ מאוסער מענש ביסט דו! אַ נאַרישער פּלוידערער!" פאַר־ענטפערן האָט ער זיך נישט געקאָנט. ער האָט געלאָזן שטיין אַ האַלבע גלאָז טיי ניט אויסגעטרונקען און איז אַרויסגעגאַנגען. און אַראָפּגייענדיג פון די שטיגן, האָט ער זיך געפילט אַרויסגע־יאָגט פון זיין אייגן צימער דורך גוטמאַנען, און ער האָט נישט

פאַרשטאַנען, צו וואָס ער האָט צו טון מיט דעם מענשן, וואָס פיל ער אייגנטליך פון אים...

„איך פאַרשטיי נישט, איך פאַרשטיי גאָרנישט!" — האָט ער געחורט פאַר זיך. און קוקנדיג אויף די גרויסע מויערן, אויף די מענשן אין דער גאַס, האָט זיך אים געדוכט, אַז ער האָט קיינמאָל גאָרנישט פאַרשטאַנען, אַז אַלץ, וואָס ער האָט גערעדט און געטאָן, זייט ער געדיינקט, איז נאָר דעריבער, ווייל עפּעס אַנדערש טון און ריידן איז נישט געווען וואָס, אַז בא אים אין קאָפּ איז קיינמאָל קיין געדאַנק נישט געווען...

ער איז געגאַנגען איבער דער גאַס געשווינד, נישט וויסנדיג וואו אַהין. ער האָט זיך עטליכע מאָל אָנגעהאַקט אָן מענשן. און יעדעס מאָל האָט זיך יענער אָפּגעשטעלט און אים אָנגעקוקט עפּעס מיט אַ פראַגע:

„רול ביסט דו?"

און פּלוצלינג ווי עפּעס אַ פרעמדע קראַפט זאָל אים אָפּהאַלטן, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און געזאָגט צו זיך:

לאָז קלערן!"

יער שטאָט־זייגער פון דער הויכער קירכע האָט געשלאָגן. פאַרן בילד האָט געקניט עפּעס אַ פרויענצימער און האָט געבעטן. אויפן ראָג פון אַ נאָהענטער גאַס איז געשטאַנען אַ פּאָליציאַנט און האָט געקוקט אויף אים.

ער האָט געוואָלט איין מאָל קלערן ווי געהעריג, וויסן וואו דער געדאַנק הויבט זיך אָן און לאָזט זיך אויס, נאָר שטייענדיג אויף דער גאַס עטליכע סעקונדעס, האָט ער נישט געוואוסט, פון וואָס ער האָט אייגנטליך צו טראַכטן, און ער האָט גענומען גיין ווייטער מיט פאַמעליכע טריט.

עס איז געווען קעגן צען. אין דער דרוקעריי האָט זיך אים נישט געגלוסט צו גיין, דאָרט האָבן אויף אים געוואַרט קאָרעקטן, וואָס ער וואָלט איצט נישט געקאָנט לעזן, ער איז דורכגעגאַנגען עטליכע גאַסן און האָט זיך דערמאָנט, אַז פאַר עטליכע טעג האָט ער דאָ באַגעגנט זיינעם אַ באַקאַנטן פון עטליכע יאָר צוריק. דער באַקאַנטער, וואָס האָט זיך אַמאָל אינטע־רעסירט מיט אַלעם, מיט וואָס פיינער האָט זיך אינטערעסירט,

האָט פּאָר צוויי יאָרן חתונה געהאַט; ער האָנדלט היינט מיט פלעצער און וואוינט אויף אַ זומער־וואוינונג, נישט ווייט פון וואַרשע. יעדעס מאָל, ווען זיי באַגעגענען זיך אויף דער גאַס, שמייכלט דער באַקאַנטער, פרענט, פאַרוואָס ער קומט נישט אַמאָל אַריין צו אים און שלעפּט פיינערן שטענדיג מיט מיט זיך אַ האַלבע גאַס, טיילמאָל עטליכע גאַסן, און יעדעס מאָל פילט זיך פיינער באַליידיגט מיט יענעמס שמייכל און מיט זיין איינענער שוואַכקייט, וואָס ער לאָזט זיך פון יענעם שלעפּן... באַם לעצטן באַגעגענען האָט דער באַקאַנטער געבעטן, ער זאָל אַרויפ־קומען צו אים אויף דער זומער־וואוינונג אַמאָל, ווען ער וועט האָבן צייט.

— קומט אין דערפריה — האָט ער געזאָגט, אַז זיי האָבן זיך געזעגנט — און אויף דערנאַכט וועט איר קאָנען זיין צוריק.

„און אין דער אמתן", האָט פיינער געטראַכט, „איך בין שוין לאַנג נישט געווען הינטער דער שטאָט".

ער האָט זיך געלאָזט גיין מיט גיכע טריט צום באַנהויף. און גייענדיג, איז באַ אים געווען אַזאַ געפיל, ווי עמיצער יאָגט אים, און דער „עמיצער" איז נישט געווען קיין אַנדערער, ווי גוטמאַן...

„וואָס וויל ער פון מיר?" — אים איז געוואָרן אַ רחמנות אויף זיך אַליין, און אים האָט זיך געוואָלט וויינען.

אויף די פעלדער, וואָס האָבן זיך געצויגן ווייט און ברייט, איז געווען אַ סך גרינס און ליכט. ער האָט אַרויסגעצויגן דעם קאָפּ פון וואַגאָן, און די אויגן זיינע האָבן זיך געפרייט, קוקנדיג אָהן שום שטערונג, אין עק האָריזאָנט האָט זיך געזעהן אַ וואַלד, וואָס האָט אויסגעזעהן, ווי אַ שוואַרצער פּאַס, איבער דעם פּאַס האָט זיך געצויגן אַ גאַנצע מחנה גרויסע און קליינע וואָלקנס, וואָס האָבן באַגלייט דעם גייענדיגן צוג שטיל, רוהיג און ערנסט. בשעת דאָס אַלץ, וואָס איז געווען נאָהענט, האָט זיך געאיילט און איז אָפּגעשפּרונגען אין דער אַנדערער זייט אומגערולדיג, האָט דאָרט אין עק האָריזאָנט אַלץ אויסגעזעהן רוהיג, שטיל

און זיכער. דער לאָקאָמאָטיוו האָט אַ סך געפּייפט און געשטערט. דער צוג האָט זיך אַלע ווײַלע געשטעלט, און אַז ער איז צוגעקומען צו דער לעצטער סטאַנציע, האָט זיך פײַנערן נישט געגלוסט אַראָפּצוגיין; אים האָט זיך געוואָלט לאַנג נאָך שטיין באַם פענסטער און אַרויסשטעקן דעם קאָפּ.

אַרויסגייענדיג פון וואַגאָן, איז ער ווידער געוואָרן אומרוהיג; ער האָט זיך באַראַרפט נאָכצופרעגן, וואו עס וואוינט זײַן באַקאַנטער און אַרײַנגיין צו אים, באַקענען זיך מיט זײַן ווײַב, רײדן; און אפשר עסן דאָרט... און דאָס אַלץ איז אים שווער געווען. דער צוג איז שוין אַוועקגעגאַנגען, און ער איז אַלץ נאָך געשטאַנען באַ דער סטאַנציע און האָט געטראַכט. די עטליכע פּאַסאַזשירן, וואָס האָבן אַרויסגעשטיגן מיט אים צוזאַמען, האָבן זיך געקושט מיט די, וואָס האָבן געוואַרט אויף זיי. עפּעס אַ קליין ייִנגל האָט געהאַלטן אַן עלטערן מאַנס האַנט, קענטיג, אַ פּאָטערס, אין זײַנער און האָט זי געקושט. דער פּאָטער האָט זיך געאײַלט און איז גיך געגאַנגען, האַלטנדיג אין דער צווייטער האַנט אַ רייזע־קעסטל, דאָס קינד איז נאָכגעלאָפן און האָט זײַן האַנט נישט געוואָלט אַרויסלאָזן... באַלד זײַנען אַלע מענשן פאַרשוואונדן געוואָרן, באַהאַלטנדיג זיך, ווי די פויגלען, ערגעץ צווישן די ביימער. און פײַנער האָט פאַר זיך קיינעם שוין מער נישט געזעהן, חוץ דעם וועכטער, וואָס איז געשטאַנען מיט דעם טרומייט אין דער האַנט, געקוקט אויף דער ליניע און האָט עפּעס געטראַכט.

ער איז אַרײַן אין אַן אַלייע, צווישן צוויי שורות ווילעס. פון ביידע זײַטן האָבן זיך געזעהן מענשן. ערגעץ האָט מען אַ פאָרהייִנגל אַוועקגערוקט, און פײַנער איז געגאַנגען גיך, פילנדיג זיך באַגלייט פון ביידע זײַטן מיט פרעגנדיגע בליקן: „ווער איז דער? וואָס טוט ער דאָ? וואו וואוינט ער“? אויף די אַלע פראַגן האָט ער אַליין נישט געהאַט קיין ענטפער... און אַז ער איז דורך די ווילעס, און אים האָט קיינער נישט אָפּגעשטעלט, איז אים געוואָרן לײַכטער, און ער האָט אויפגעהויבן די אויגן...

ער איז אַרויס אויף אַ פּלאַץ, וואָס איז געווען אַרומגערינגלט פון אַלע זײַטן מיט וועלדלאַך, קענטיג, איז דאָס געווען אַ

פּאַרלאָזט אָרט, וואו קיינער איז נישט געגאַנגען. די ערד איז געווען זאַמדיג, ערטערווייז נאָר באַדעקט מיט גראָז, און עטליכע קליינע, זעהר נידעריגע בוימלאַך האָבּן זיך ווי געמאַטערט צו ציהען פייכטיגקייט פון דעם זאַמד. זיי האָבן אויסגעזעהן טרויעריג און עלנט. פון וואַלד אַרוים האָט זיך געהערט אַ גערויש פון צווייגן און אַ געשריי פון קראָען... דאָ איז געווען שטיל. פיינער האָט זיך געפילט פריי פון מענשליכע בליקן און פון זיך אַליין... די זון האָט געבּרענט, דער הימל איז געווען ריין, בלוי און טיף. פיינער האָט שוין לאַנג, לאַנג אַזאַ הימל נישט געזעהן. ער איז גאָר לאַנג דאָ אַרומגעגאַנגען, און אין מח באַ אים האָט זיך קיין געדאַנק נישט גערירט. דער קאָפּ האָט אָנגעהויבּן שווער צו ווערן, אין די שלייפן האָט געהאַקט: איינס, צוויי, דריי... די היץ האָט אַלץ געקוועלט, און אים איז שווער געוואָרן צו שלעפּן די פיס...

ער איז איינגעשלאָפן אין וואַלד אויף דער ערד. אַז ער האָט געעפנט די אויגן, איז זיין בליק געפאַלן אויף די שטיקער הימל, וואָס האָבּן זיך געזעהן צווישן די צווייגן. עס האָט זיך געשלעפּט אַ וואָלקן פאַמעליך און פויל. פון דערווייטנס האָט דער וואַלד גערוישט, און עטליכע פויגלען האָבּן געפּישטשעט... אינגאַנצן איז ער געווען דורכגענומען מיט עפּעס אַ פוילקייט; ער האָט געפילט אונטער זיך די ערד און דאָס קלאַפּן פון זיין האַרצן אויף איר, און אים האָט זיך נישט געוואָלט קיין ריר געבּן מיט אַן אבר. ער איז געלעגן און האָט אַרויסגערופן אין זיין מח ערינערונגען פון היינטיגן טאָג, און אַלץ האָט אויסגעזעהן, ווי אַ חלום אַזוי, אַז כ'האָט זיך אים געוואָלט ווייטער נאָך חלומען... נאָר די אויערן זיינע האָבּן דערהערט נאָהענטע מענשליכע שטימען, אַ געלעכטער און אַ געלויף, און ער האָט זיך ראַש אויפגעשטעלט אויף די פיס. נישט ווייט פון אים, צווישן די בּוימער, זיינען געלאָפן עטליכע יונגע מיידלאַך און גימנאַזיסטן און האָבּן הויך געלאַכט. ער האָט זיך געאיילט אַרויסצוגיין פון וואַלד און האָט אַלץ נאָך נישט קלאָר געדיינקט, ווען און ווי אַזוי ער איז דאָ אַריינגעקומען. עפּעס האָט זיך אים גערוכט, אַז עמיצער האָט

אים געוועקט, געפּרעגט עפּעס בײַ אים, ווען ער איז געשלאָפֿן, נאָר ער איז געווען מיד און האָט זיך געפֿוילט צו עפֿענען די אויגן.

די זון איז שוין געווען נידעריק. צום צוג איז נאָך געבליבן אַן ערך פֿון צוויי שעה, און ער איז אַראָפּגעגאַנגען צו דער ליניע, אַריין אין דער שאָפּע, וואָס האָט געדינט פֿאַר אַ באַנהויף. ער האָט זיך געזעצט אויף אַ באַנק, פֿאַרלעגט די הענט און האָט געקוקט אין דער ווייט.

נעבן אים איז געשטאַנען דער זעלבער וועכטער, וואָס פֿריהער, און אין דער זעלבער פּאָזע, ער האָט געקוקט אויף דער ליניע און האָט געמאַכט אַן איינדרוק, ווי אַ דראָנג פֿון אַ וויאָרסט. פֿיינערן האָט זיך איצט קלאָרער פֿאָרגעשטעלט, ווי ער האָט דורכגעלעבט דעם היינטיגן טאָג, ווי ער איז אַנטלאָפֿן פֿון זיין אייגן צימער, ווי ער איז אַרויס דאָ אַהער, אין אַ ווילדער פֿרעמדער געגנט, וואו ער איז אַן איבעריגער און קאָן נאָר שטערן אַנדערע... און אַ שווער געפֿיל האָט זיך ווידער געלעגט אויף זיין האַרצן. ער האָט געקוקט אויפֿן וואַלד, וואו ס'האָבן זיך באַהאַלטן אַ סך ווילעס, און האָט געטראַכט, אַז דאָס אַלץ, וואָס לעבט און איז צופֿרידן, באַהאַלט זיך און פֿאַרבאָרגט זיין גליק פֿון שלעכטע אויגן, אַז ווען עמיצער וואָלט אים, פֿיינערן, אַריינגעלאָזט אין זיין צימער, וואָס באַהאַלט זיך דאָרט ערגעץ אין וואַלד, וואָלט ער מיט זיך אַריינגעבראַכט אומגליק, פֿאַרדאָרבנקייט, קנאָה און שנאה. ער האָט זיך דערמאָנט אָן גוטמאַנען, אויך ער איז אַ גליקליכער, און ער באַהאַלט זיין גליק, ווי ער קאָן עס באַהאַלטן! נאָר ער איינער שלעפּט זיך אַרום מיט אַן אָפֿן האַרץ פֿאַר אַלע, ווי אַ שיינק, און איז יעדן צו לאַסט...

„אָך, גאָט!" — האָט ער אָפּגעזיפֿצט.

פֿון צווישן די בוימער האָט זיך אַרויסגערוקט אַ שוואַרצע פֿיגור. אַ פֿרויענצימער, אַ שלאַנקע, אין שוואַרצן געקליידט האָט זיך דערנעהענטערט. אַז זי איז צוגעקומען צו דער ליניע, האָט זי איבערגעווישט מיט דער האַנט די האָר און אַרויפֿגערוקט זיי פֿון איבערן שטערן. געגאַנגען איז זי פֿאַמעליך, די טריט און די באַוועגונגען זיינען געווען זיכער און שיין, און אַז פֿיינער האָט איר בליק באַגעגנט, האָט זי די אויגן אַראָפּגעלאָזט. דער בליק

האָט אים נעטראָפן צאַרט און לייכט, נאָר געהאַלטן האָט ער זיך אויף זיין פּנים מיט עפּעס אַ זיכערקייט: זי האָט געקוקט, ווייל זי האָט געוואָלט קוקן, און אַזוי לאַנג, ווי זי האָט געברויכט. דאָס פּנים איז געווען זעהר שיין; און אין דער פאַרקעמונג פון די האָר, אין דעם שטערן, מיט וואָס זי האָט, קענטיג, שטאָלצירט איז געווען אַזעלכעס, וואָס האָט געלעכערט אין מח בּאַ פיינערן און האָט דאָרט געזוכט בּאַשייד.

עס זיינען אָנגעקומען נאָך מענשן, מערסטנטיילס יונגע לייט און יונגע מיידלאַך, לייכט און פריי געקליידעטע. קליידער האָבּן גערוישט, קליינע שטיינדלאַך האָבּן זיך געוואָרפן אונטער די פיס, אַלע פּנימער האָבּן געשמייכלט, צוגעגרייט זיך צו שמייכלען און זיך אָפּגערוהט פון שמייכלען. פיינער, האָבּנדיג שוין אַ בּילעט בּאַ זיך, האָט זיך געדרייט צווישן אַלע, עטליכע מאָל בּאַרירט אַ קלייד און איז צופרידן געווען, וואָס ער געפינט זיך צווישן אַזוי פיל מענשן און איז פריי, אינגאַנצן פריי, טוט, וואָס אַלע טוען, האָט אַ בּילעט, ווי אַלע... נאָר יעדעס מאָל, אַז ער איז פאַרבּייגעגאַנגען פאַר דעם מיידל אין שוואַרצן, האָט זיך אין מח אָנגערופן עפּעס אומרוהיגס און אין זיין האַרצן איז געווען אַזאַ געפיל, ווי בּאַלד וועט עפּעס געשען, עפּעס זעהר וויכטיגס...

אויף דער זייט, וואוהין דער צוג האָט געדאַרפט אַוועקצוגיין, איז ערשט די זון אונטערגעגאַנגען. מען וואָלט געקאָנט מיינען, אַז עפּעס אַ ריזנהאַנט דרייט דאָרט בּאַ אַ רעדל אונטערן הימל און בּייט דאָרט די דעקאָראַציע פּאַמעליך, כּדי קיינעם נישט איבּערצושרעקן. מען האָט אָנגעצונדן די לאַמטערנעס.

דאָס מיידל האָט זיך אויפגעהויבּן פון אָרט און איז אָפּגע-גאַנגען עטליכע טריט. פיינער האָט זיך פּלוצלינג אָפּגעשטעלט אויפן אָרט. ער האָט זי דערקענט.

„דאָס איז זי! זי! זי, זי... גוטמאַנס!"

פון דערווייטנס האָט דער לאָקאָמאָטיוו געפּייפט און געוועקט. עמיצער האָט אים אַ שטויס געגעבּן. פון וואַלד האָט אַרויס-געקוקט די לבנה. און אויף מערב זייט איז געווען אַזוי שטיל און רוהיג, אַז ס'האָט זיך געוואָלט דאָרט אַהין אַוועקפירן זיך מיט אַלע שלעכטע געדאַנקען...

IV.

אַז פּיינער איז געקומען קיין וואַרשע, איז שוין געווען נאַכט. ער איז געווען מיד און צעבראָכן. דער קאָפּ האָט אים ווי געטאָן. און אַלץ איז אים געווען ווי צעשרויפט און האָט זיך נישט געפונען אויפן ריכטיגן אָרט. אַ גאַנצן וועג האָבן אים נישט אָפּגעלאָזט די געדאַנקען וועגן גוטמאַנען און זיין געליבטער, וואָס ער האָט געזעהן. אים האָט זיך אַלץ פאָרגעשטעלט, אַז זי, די שיינע, די רוהיגע און גליקליכע שטרעקט אויס אירע צוויי אָרעמס און נעמט אַרום גוטמאַנען, קושט אים... און גוטמאַן, צופרידן מיט זיך, מיט אַ גלויבן, אַז ער האָט דאָס פאַרדינט, שמייכלט און קושט זי פאַמעליך. ער האָט אויפן וועג אַ סך מאָל איבערגעווישט מיט די הענט דאָס פּנים און האָט זיך געמאַטערט צו פאַרטרייבן די געדאַנקען, נאָר דאָס בילד איז אַלץ ווידער פאָרגעקומען אין זיין מח, און אַ סך מאָל איז פאַרשוואונדן די גרענעץ צווישן אים און גוטמאַנען, און אָנשטאָט גוטמאַנען האָט געקאָנט זיין ער, פּיינער... ער האָט זיך דערמאָנט, אַז אַמאָל, ניי־ענדיג פאַרנאַכט אויף דער גאַס, האָט ער געקלערט, אַז גוטמאַן וועט חתונה האָבן, בּאַ אים וועט זיין אַ שיין, ציכטיג הויז, און ער, פּיינער, וועט אין דעם הויז זיין אַ געליבטער גאַסט... און ער האָט נישט פאַרשטאַנען, פאַרוואָס ער איז דאַמאָלס אַזוי צופרידן געווען, טראַכטנדיג אַזוי, און פאַרוואָס אים איז איצט אַזוי נישט גוט.

ער איז נישט גלייך געגאַנגען אַהיים. ער האָט נישט געוואָלט טרעפן גוטמאַנען וואַכנדיג, ווייל ער וואָלט נישט געוואוסט, ווי צו ריידן מיט אים, און ער האָט זיך אַרומגעשלעפּט אין די גאַסן. אויפן הימל איז געהאַנגען די לבנה, זי איז געווען ציטעריג און בלאַס, ווי דערשראָקן. דער געטומל אין די גאַסן איז נאָך נישט אינגאַנצן נעשטילט געווען און בּאַ יעדן ראָג האָט אים אַ פּאָליציאַנט נאָכגעקוקט.

ער איז מיד געוואָרן, אים האָט זיך געוואָלט ליגן און ער האָט זיך ווידער געפילט אַרויסגעיאָגט פון זיין אייגן צימער.

עס איז שוין געווען נאָך צוויי, ווען ער איז אַהיים געקומען. פיינער האָט זיך דורכגעגנבעט דורך דעם פאָדערשטן צימער, ווי אַ גנב, און איז אַריין אין זיינעם. ער האָט קיין ליכט נישט אָנגעצונדן, ער האָט זיך אויסגעטאָן און געלעגט, און געדוכט האָט זיך אים, אַז גוטמאַן הערט און איז וואַך, נאָר ער מאַכט זיך שלאָפנדיג. ער האָט זיך אַוועקגעדרייט פון אים מיטן פּנים, האָט צוגעמאַכט די אויגן און האָט איינגעדרימלט.

אין דרימל האָט ער געהערט, עמיצער איז אַריינגעקומען שטיל. ער האָט זיך אַנידערגעזעצט באַם טישל און האָט געקלאַפּט פּאַמעליך מיט דער פויסט אויפן טיש עפּעס מיט אַ זיכערקייט און שטומקייט: איינס, צוויי, דריי, פיר... ער האָט זיך נאָך יעדן קלאַפּ אָפּגערוקט, ווי ער וואָלט געוואַרט אויף אַן ענטפער... פיינער האָט פאַרשטאַנען, אַז דאָס וועקט מען אים, ער זאָל אויפשטיין, און ער האָט זיך מיט געוואַלד אויפגעריסן פון שלאָף...

— ווער איז דאָ? — האָט ער אויסגעשריען.

גוטמאַן האָט זיך גערירט און זיך נישט אָנגערופן. פון דערווייטנס האָבן די לאָקאָמאָטיוון געפייפט, געפירט צווישן זיך אַ געשפּרעך. אין דרויסן איז ליכטיג געווען.

— גוטמאַן, דאָ איז קיינער נישט געווען?

גוטמאַן האָט זיך ווידער גערירט און האָט נישט געענטפערט. פיינער האָט פאַרביסן די ליפּן און געקוקט אויף גוטמאַנס צעשויבערטע האָר, אויף זיין פּנים, און אים האָט זיך ווידער פאָרגעשטעלט, אַז אָט דעם ברודיגן גוף נעמען אַרום צוויי ווייכע, פרישע אָרעמס... און אַ ווילדע שנאה האָט ער געפילט צו דעם מענטשן, וואָס איז אַזוי פול מיט זיין גליק, אַז ער וויל נישט ענטפערן אויף פרעמדע ליידן.

— מאוסער מענטש, — האָט ער געברומט און האָט זיך אויסגעדרייט.

אַז ער האָט זיך אין דערפריה אויפגעכאַפּט פון שלאָף, האָט ער געזוכט אין בעט, צי גוטמאַן איז דאָ. ער האָט געדיינקט, אַז באַנאַכט איז עפּעס געשען, און אַז ער האָט געעפנט די אויגן און האָט קיינעם נישט געזעהן אין צימער, האָט ער זיך

דערמאָנט, אַז ער האָט גוטמאַנען גראָב באַליידיגט, אַז יענער האָט זיך אַוודאי אָנגעטאָן פאַרטאָג און איז אַרויס פון צימער.

„וואָס טוט זיך דאָס מיט מיר?" — האָט ער געברומט און אַריינגעשטעקט דאָס פּנים אין קישן, — „וואָס טוט זיך מיט מיר?!"

ער האָט זיך געבּרויכט צו איילן אין דרוקעריי. געאַרבעט האָט ער מיט אַ מין פאַרביסנקייט, שנעל אָהן אויפהער, דריי האָט ער געענדיגט די אַרבעט און איז אַרויס אויפזוכן גוטמאַנען.

ער האָט אים געטראָפן זיצן אין די אַלייען אויף אַ באַנק, אָנגעלענט מיט דעם קאָפּ אויף דער האַנט און האָט נאָכגעקוקט אַ וועלאָסיפּער.

— וואָס טוסט דו דאָ? — האָט פיינער געזערט און האָט זיך געפילט אויפגערעגט, — איך זוך דיך.

גוטמאַן האָט זיך אויפגעשטעלט פון אָרט, אָנגעקוקט פיינערן זיכער, ווייל ער האָט געוואָלט קוקן. פיינער האָט זיך ווידער דערמאָנט אין די בליקן פון מיירל נעכטן פאַרנאַכט.

— איך בין דאָ געזעסן, — האָט ער געענטפערט נאָך אַ קורצער פּויזע און האָט זיך צוריקגעזעצט אויף דער באַנק. פיינער האָט זיך אויך געזעצט.

— זאָג, — האָט פיינער אָנגעהויבן, און ער האָט געפילט, אַז זיין שטימע ציטערט, — דו ביסט בייז אויף מיר, איך בין ניט שולדיג, ווייסט די נערוון מיינע זיינען צערודערט.

— דו רעדסט, ווי אַ קינד, פיינער, — גוטמאַן האָט אים געקוקט גלייך אין די אויגן אַריין מיט איראָניע. — איך שטער דיר. איך באַקום קיין בריוו נישט, איך מוז היינט פאָרן.

— דו וועסט היינט נישט פאָרן. דו האָסט דאָך קיין געלט נישט. אויף דער אַנדערער וואָך וועל איך האָבן אַביסל געלט.

— איך וועל מיך לייגן אונטער דער באַנק... יאָ, איך האָב אַ פּאַספּאָרט, מיר וועט מען גאָרנישט טון! — האָט ער געענדיגט מיט ענערגיע, ווילנדיג זיך אַליין איבערצייגן, אַז ער וועט אַזוי טון.

פיינער האָט פאַרקרימט די ליפּן, ווי אויף אַ שמייכל. אינגאַנצן איז ער געווען פאַרוואונדערט און האָט נישט געוואוסט, וואָס ס'טוט זיך. גוטמאַן וויל אַוועקפאָרן — און דאָס מיירל? — און ער אַליין וואָס וויל?

— דו ווערסט נישט פאָרן, גוטמאַן. איך בעט דיך. איך בין זישט שולדיג, גלויב...

גוטמאַן האָט אים איבערגעהאַקט:

— וואו ביסט דו נעכטן געווען?

— יאָ. איך האָב דיר פאַרגעסן צו דערציילן. איך בין נעכטן געווען אין וו. אויף זומער־וואוינונג. דאָרט וואוינט מיינע אַ באַקאַנטער, דאָרט איז שיין, זעהר שיין, מיר וועלן אַמאָל אַהין פאָרן. יאָ?

פיינערן האָט זיך געדוכט, אַז די ווערטער האָבן גוטמאַנען אויפגערעגט, אים איז אַוודאי נישט אַנגענעם געווען, אַז ער זאָל זיין מיט אים צוזאַמען דאָרט, וואו זי איז.

— לאָמיר פאָרן, — האָט גוטמאַן געזאָגט — איך האָב שוין לאַנג נישט געזעהן קיין פעלד, נאָר צו דיין באַקאַנטן וועל איך נישט אַריינגיין.

אין וואַגאָן זיינען זיי געזעסן איינער קעגן אַנדערן. צוערשט האָט זיך פיינער געשטעלט באַם פענסטער און גענומען אַרויסקוקן, אַלץ איז געווען, ווי נעכטן, און ער האָט נישט געוואוסט, וואו עס האָט זיך אַהין געטאָן דער נעכטיגער נחת פון האַרץ, ווען ער האָט אַרויסגעקוקט. ער האָט אָפּגעטרעטן דאָס פענסטער גוטמאַנען, וואָס האָט לאַנג אַרויסגעקוקט און געזאָגט:

— פונקט אַזוי, ווי באַ אונז, די איינענע הייזלאַך און די זעלבע פויערים.

פיינער איז געוואָרן אומגערולדיג, דער צוג האָט זיך געשלעפּט גאָר צו פּאַמעליך, דער וואַגאָן איז געווען פול מיט רויך. אויסגעקרימטע פאַרביסענע, נערוועזע פּנימער האָבן זיך נאָך געזעהן, וואָס האָבן אים דערמאָנט זיין אייגן פּנים.

— מיר זיינען געקומען, — האָט פיינער געזאָגט צו גוטמאַנען, וואָס איז אַלץ געשטאַנען באַם פענסטער און האָט אָנגערירט זיין אַקסל. קומט, גוטמאַן.

זיי האָבן זיך אָנגעקוקט שטום מיט פראַגן אין די בליקן.

זיי זיינען אַרוים פון וואַגאָן, און פיינערן האָט זיך געדוכט, אַז גוטמאַנען איז די געגנט באַקאַנט. ער האָט זיך גאָרנישט

געפרעגט און גענומען גיין צו דעם זעלבן אָרט, פון וואַנען דאָס מיידל איז נעכטן אַרויסגעגאַנגען.

— וואוהין גייסט דו? — האָט פיינער געפרעגט, — דאָ זיינען ווילעס.

— מען טאָר דאָ נישט גיין? — האָט גוטמאַן איבערגעפרעגט, אומקוקנדיג זיך אין אַלע זייטן — דאָ איז גוט, ווייסט, מיך עקלט די גרויסע שטאָט.

פיינער האָט נישט געענטפערט, זיי זיינען געגאַנגען גלייך מיט דער ליניע, פיינער האָט זיך אַלץ אומגעקוקט צו דער סטאַנציע, גוטמאַן האָט געזאָגט:

— לאָמיר זיצן, — און האָט זיך אַנידערגעוואָרפן אויפן גראָז, אונטערגעלעגט די הענט אונטערן קאָפּ און געקוקט. פיינער האָט זיך געזעצט נעבן אים:

— ווייסט, ווען איך האָב דאָ נעכטן געזעהן? — האָט ער געזאָגט.

גוטמאַן האָט אויפגעהויבן די אויגן אויף אים און האָט זיי אַראָפּגעלאָזט. קענטיג, ס'האָט אים נישט אינטערעסירט, וואָס פיינער רעדט. ער האָט אַרויסגענומען פון דער בוזעם־קעשענע די קאַרטע און האָט גענומען קוקן.

— וויז די קאַרטע אַ מינוט, — האָט פיינער געזאָגט.

גוטמאַן האָט זי אים דערלאַנגט און האָט פאַרביסן די אונ־טערשטע ליפּ. פיינער האָט גענומען די קאַרטע פאַר די אויגן. אַ פּאָר אויגן האָבן אויף אים געקוקט זיכער. די הענט האָבן זיך געדראַלט אין באַוועגן. גוטמאַן האָט אויף אים געקוקט מיט באַאָבאַכטונג... פיינער האָט זיך ווידער געפילט צערודערט. „איך פאַרשטיי נישט, איך פאַרשטיי גאָרנישט!“ — איז אים דורך דורכן מח די נעכטיגע פראַזע. די קאַרטע איז אים אַרויסגעפאַלן פון דער האַנט, גוטמאַן האָט זי אויפגעהויבן, איינגעוויקלט אין פּאַפּיר און אַריינגעלעגט אין טאַש.

— קום! — האָט פיינער געזאָגט.

— צו וואָס גיין? — האָט גוטמאַן געענטפערט רוהיג.

עס איז געווען שטיל. די זון איז געשטאַנען איבערן וואַלד. אַ זשאַבע איז דורכגעשפּרונגען, גוטמאַן האָט זיך דערשראָקן און האָט אַ ציטער געגעבן.

פיינער האָט זיך אָנגערופן:

— דו ווייסט, וועמען איך האָב דאָ נעכטן געזעהן? טרעף! דו ווייסט... ער האָט אים שטרייננ געקוקט אין די אויגן אַריין.

— וועמען?

— זי — ער האָט אים אָנגעוויזן מיט דער האַנט אויף נוט־מאַנס בוזעם־קעשענע.

גוטמאַן האָט זיך געזעצט, פאַרשטעלט מיט דער האַנט די אויגן פאַר די שטראַלן און האָט געזאָגט מיט שפּאָט, שמייכלענדיג:

— דו זאָגסט אַ ליגן, דו קענסט זי נישט.

— איך קען זי! — האָט פיינער זיך געבייזערט.

— נו... האָט זיך גוטמאַן געבעטן, — זאָג נישט קיין ליגן. דו קענסט זי נישט.

— ווילסט? וועל איך זי דיר היינט ווייזן.

— דו וועסט זי מיר ווייזן?

— יאָ.

— ווייז! — האָט גוטמאַן געענטפערט אַנטשלאָסן.

אַז זיי זיינען צוגעקומען צו דער סטאַנציע, האָט באַ פיינערן דאָס האַרץ געקלאַפּט. באַ אים איז געווען אַ געפיל, ווי ער זאָל עמיצן פירן צו אַן אומגליק. ער האָט זי באַמערקט פון דער־ווייטנס, זי איז געזעסן און געקוקט אויף זיי. גוטמאַן איז גע־גאַנגען שנעל, די טריט זיינע זיינען געווען ניכערע, ווי געוויינליך. פיינער האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגן, ווען זיי זיינען דורכגעגאַנגען די שאָפּע.

— האָסט געזעהן? — האָט ער געפרעגט גוטמאַנען.

— וואו?

— נו, דאָרט, — ער האָט אים געשטופּט באַ דער האַנט...

זיי האָבן זיך געדרייט עטליכע מאָל אַרויף און אַראָפּ און האָבן גאָרנישט גערעדט צווישן זיך. פיינער האָט גאָרנישט פאַרשטאַנען, וואָס ס'טוט זיך. ער האָט געקוקט אויף מערב זייט און אים האָט זיך דערמאָנט די גרויסע, רוישנדיגע שטאָט, וואָס ליגט אונטערן וואַלד. און אַז דער צוג איז צוגעקומען, האָט ער זיך דערפרייט און האָט געאיילט צו נעמען בילעטן.

פיינער האָט זיך געשטעלט בײַם פענסטער און האָט עפּעס מורא געהאַט צו קוקן זײַן חבר אין פּנים אַרײַן. גוטמאַן האָט געשוויגן. אין דרויסן איז די נאַכט צוגעפאַלן. וואָלקנס האָבן באַצויגן דעם הימל און אַ טראָפּ רעגן האָט אַ קאַפּ געגעבן אויפן פּנים. ער האָט דערפילט איבער זײַן אָרעם אַ האַנט, וואָס האָט אַרויסגעוואָרפן צעריסענע שטיקלעך טאָוול. איין שטיקל איז געפאַלן אויף פיינערס אַקסל, ער האָט עס באַטראַכט און האָט דערקענט אויף אים אַ באַקאַנטן אָרעם פון דעם מיידל. עטליכע פונקען זײַנען דורכגעפלויגן.

ער האָט זיך אויסגעדרייט. גוטמאַן איז געזעסן מיט פאַר־לענטע הענט און האָט געקוקט אויף דער ערד.

— דו האָסט צעריסן די קאַרטע? — האָט פיינער געפרעגט, פאַרקרימענדיג די ליפּן אויף אַ שמייכל — דו ביסט אַ מאָדנער מענש, פאַרוואָס האָסטו צעריסן?

גוטמאַן האָט געענטפערט שטיל:

— וואָס? אַ מיידל, ווי אַלע. — נאָך וואָס טויג זי מיר...

— נאָר פון וואַנען האָסטו די קאַרטע באַקומען? איך האָב געמיינט... פיינער האָט נישט געקאָנט ענדיגן... אין האַלז איז עפּעס צוגעקומען און האָט געשטיקט.

גוטמאַן האָט געשמייכלט, עפּעס מאָדנע פאַרצויגן די ליפּן און געזאָגט:

— דאָס האָב איך געפונען. איך בין געגאַנגען אויף דער גאַס, איז דאָס געלעגן.

— איך האָב מיך טועה געווען.

אויפן הימל זײַנען די וואָלקנס געדיכטער געוואָרן, פיינער האָט אַרויסגעבויגן דעם קאָפּ אין דער פינסטערניש אַרײַן און האָט געוואָלט פאַרלירן זיך אין זײַנע געדאַנקען. אין מח בײַ אים איז געווען שטיל, ווי אויף אַ בית־עלמין... נאָר פּלוצלינג איז אים געקומען אין קאָפּ אַרײַן דאָס ייִנגל, וואָס האָט געוויינט און גע־קוקט אויפן הימל, פון וועלכן גוטמאַן האָט אים אַמאָל באַנאַכט דערציילט, ער האָט זיך איצט אַזוי קלאָר פאָרגעשטעלט דאָס ייִנגל אין אַ צעריסענער קאַפּאָטע, ווי ער שטייט אָנגעלענט אויף דער וואַנט, און ער האָט זיך טיף פאַרטראַכט.

V.

אין איינגען צימער איז געווען פינסטער, אויף די שויבן איז געלעגן די שוואַרצע נאַכט. אויף די רעכער אַרום האָט געקלאַפּט דער רעגן. דער ווינט האָט געבלאָזן דורך אַ האַלב אויסגעהאַקטער שויב. ביידע זיינען געלעגן שטיל, אָפּגערוקט איינער פון אַנדערן, און האָבן געשוויגן. גוטמאַן האָט געקוקט אויפן פענסטער און האָט זיך פאַרגעשטעלט, ווי איבערן הימל ציהט זיך איצט איין שווערע כמאַרע, וואָס האָט קיין אָנהויב און קיין סוף נישט. און ער האָט זיך דערמאָנט אַמאָל אַ ניסן־טאָג פון זיין קינדהייט, ווי ער איז געשטאַנען אויפן שולהויף און האָט געקוקט צום עק הימל, וואַרטנדיג אויפן לעצטן וואָלקן, וואָס וועט פון דאָרט אויפגיין. איצט האָט זיך אים געדוכט, אַז אַזעלכע שווערע כמאַרעס ציהען זיך איבער זיין קאָפּ און ער ליגט זיך רוהיג, שטיל און מישט זיך נישט אַריין, ווי נישט אים וואָלט עס אָנגעגאַנגען. נאָר אין דער שווערער כמאַרע האָט עפּעס אויפגעבליצט אַ געדאַנק, און אין מח זיינעם איז ליכטיג געוואָרן. זיינע געדאַנקען האָט גוטמאַן ליב געהאַט, ער האָט זיי געקאָנט ציילן און האָט זיי זעלטן אַמאָל עמיצן געזאָגט. איצט אָבער האָט זיך אים געוואָלט ריידן.

— פיינער, דו שלאָפסט? — האָט ער געפרעגט נישט דרייסט.

— ניין, ווילסט עפּעס? — פיינער האָט זיך צו אים אויס־געדרייט מיטן פּנים.

— הער, וואָס וואָלט געווען, אַז מענשן וואָלטן נישט געהאַט קיין אויגן? דו האָסט עפּעס געלעזן וועגן דעם?

— איך האָב עפּעס געלעזן, — פיינערן האָבן די רייד געשראָקן.

— דו האָסט געלעזן? נו, שטעל דיר פאָר... מיר וואָלטן גאָר נישט געזעהן, קיין מענש וואָלט נישט געזעהן דעם צווייטן. עס וואָלט פינסטער געווען... וואָס וואָלט געווען, ווען מען וואָלט צופעליג געטראָפן אויף אַ פרעמדער האַנט? שטעל דיר פאָר...

— וואָס? — האָט פיינער געפרעגט דערשראָקן.

— מיט וואָס פאַר אַ פרייד וואָלט מען גערריקט די האַנט! מיט וואָס פאַר אַ פרייד! פאַרשטייסט?

— איך שרעק זיך, איך פאַרשטיי גאָר נישט. ווייסט, איך האָב דיר מקנא געווען... לאָז שלאָפן...

שוויין, שוועסטער!

פעליע פיינשטיין האָט שטענדיג געהאַלטן באַ זיך אַ קליין פלעשעלע ציאַניסטי קאַלי. יעדע מינוט, ווען נאָר זי וואָל דאָס וועלן, קאָן זי אויסטרינקען מיט איין זופּ דעם שאַרפן גיפט, און אין עטליכע מינוט אַרום איז זי טויט. איר איז דאָס פאַרגעקומען אַזוי לייכט צו טון, ווי, צום ביישפּיל, לייגן זיך שלאָפן באַנאַכט.

פאַר עטליכע יאָר, אין דער זעלבער צייט, ווען זי איז געווען דאָס לעצטע מאָל אַזוי שרעקליך גענאַרט און אַזוי טיף באַליידיגט, האָט זי פעסט באַשלאָסן, אַז — גענוג! זי קאָן מער נישט איבערטראָגן דאָס אייביגע מאַטערניש, זי מוז מיט אירע אייגענע הענט איבעררייסן די קייט פון ליידן, וואָס ציהט זיך און וועט זיך אַזוי ציהען אָהן אַן אויפהער, ווי לאַנג זי וועט לעבן. איר יונגט האָט שוין דעמאָלט געהאַלטן אין אָפּבליהען; מיט יעדן טאָג איז געוואַקסן דאָס קלעמעניש אין האַרצן, די בייגקשאַפט, וואָס האָט גענאָגט און גענאָגט און קיין מינוט נישט אויפגעהערט. מענשן זיינען איר דערעסן געוואָרן. די לעצטע געשיכטע האָט איר געעפנט די אויגן צו זעהן, וואָס אייגנטליך די אַלע מאַנספאַרשוינען פאַרלאַנגען פון איר. זי האָט זיך געפילט, ווי אַן אומבאַהאָלפן באַשעפעניש אין וואַלד, אַרומגערינגלט פון יעגערס, וואָס ווילן זי פאַנגען. און דאָס האַרץ האָט אַזוי געצויגן און געבייגקט צו זיי, און דער געדאַנק האָט זיי אַזוי פיינט געהאַט!

זי איז געקומען באַנאַכט אַהיים אין איר צימער, האָט אַרויסגענומען פון טאַש דאָס קליינע פלעשעלע, האָט עס געשטעלט אויף דער טאַבורעטקע נעבן טיש און האָט אָנגעשריבן אַ קורצן בריוו צו איר מוטער און איר יינגערער שוועסטער. זי האָט זיך

אויסגעטאָן און אָנגעטאָן קלאָרע וועש. דערנאָך האָט זי איבערגעצויגן די קישנס מיט ווייסע ציכלאַך, איבערגעטווישט דעם לייַלאַך, אַזוי אַז איר געלעגער האָט געבלאַנקט שפּאָגל־ווייס און נײַ. אין איין העמד האָט זי זיך געשטעלט פאַרן שפּיגל, האָט אויפגעפלאָכטן אירע שוואַרצע האָר — דאָס שענסטע, וואָס איר איז געבליבן — און האָט זיי געלאָזט אַראָפּפאַלן פרײַ איבער איר קאָפּ, און מיט שטילע רוהיגע טריט איז זי צוגעגאַנגען צום בעט און האָט זיך געלעגט. זי האָט זיך נישט געאײַלט. בכלל, האָט זי זיך גענומען אין זין אַרײַן צו שטאַרבן רוהיג און שיין, נישט אין אײַלעניש און כאַפּעניש, נישט אין אַן אויפגערעגטער מינוט. זי איז געווען שטאָלץ, האָט געהאַט אַ טיפע אַכטונג צו איר אייגענער פּערזאָן, און איר האָט נישט געקאָנט אײַנפאַלן קיין ספק, צי זי וועט האָבן מוט אויסצופירן איר באַשלוס.

זי האָט אויסגעצויגן איר שלאַנקען קערפּער אין בעט, גלײַך אַראָפּגעלאָזט די הענט איבער דער קאָלדרע, האָט צוגעמאַכט די אויגן און זיך פאַרטראַכט. זי האָט זיך פאָרגעשטעלט דעם נאָהענטן טויט, און ער האָט זי נישט געשראָקן. וועגן די עטליכע מינוט פון אויסטרינקען דעם גיפט ביז צום עק האָט זי אַפילו נישט געוואָלט טראַכטן. נאַרישקייטן! צוויי־דרײַ מינוט לײַדן, דאָס איז דאָך לעכערליך. און דערנאָך... דערנאָך האָט זי זיך פאָרגעשטעלט, ווי איר קערפּער ליגט פאַרגליווערט אין בעט, די אויגן פאַרמאַכט, דאָס פּנים בלאַס; דאָס האַרץ שלאָגט נישט מער, דער מח איז אָנגעגאָסן מיט בליי און ערגעץ, ערגעץ איז נישטאָ מער קיין שפּור פון דעם שווערן קלעמעניש! איר איז אַפילו שוין איצט פרייליך געוואָרן בײַ דעם געדאַנק, אַז איר האַרץ וועט זײַן פרײַ פון דעם געפיל, וואָס האָט עס געשטיקט טאָג און נאַכט, ווי אַ שטיין. אויף איר טיף־פאַרטראַכטן פּנים מיט די פאַרמאַכטע אויגן איז דורכגעלאָפן עפּעס, ווי אַ שמייכל.

זי האָט אויסגעלעגט אירע האָר אויפן קישן, האָט געעפנט די אויגן און האָט אויסגעשטרעקט די האַנט צו דער טאַבורעטקע. די ליכטיגקייט, דער טיש, די באַנק און די איבעריגע זאַכן פון צימער האָבן זיך אָנגעשלאָגן אין אירע אויגן אויף עפּעס אַ נײַעס, גאָר באַזונדערן אַרט. זי האָט געהאַט פאַרגעניגן פון דעם קוקן

אויף זיי, פונקט זי וואָלט זיי אָט אַזוי נאָך קיינמאָל אין איר לעבן ניט געהאַט געזעהן. זיי אַלע, פון דער טאַבורעטקע ביז צו די אויסגעשטריקטע זוימען פון העמד אויף איר ברוסט, ביז צו אירע אייגענע, רוהיג־ליגנדיגע, הענט — אַלץ, אַלץ האָט אויסגעזעהן אַזוי אומבאַקאַנט און דאָך אַזוי באַקאַנט, אַזוי ניי און דאָך אַזוי אַלט. עפּעס אַ פאַרביגע ליכטיגקייט, וואָס האָט געשטאַמט פון איר אייגענעם וועזן, איז געלעגן אויסגעגאָסן אויף אַלץ און האָט געגעבן גאָר אַ נייעם קאָלאָריט דער וועלט אַרום, איר אַליין, אירע אַלע געדאַנקען און געפילן. אַלץ האָט זיך איצט אויסגעדרוקט צו זיין שטיל, רוהיג און אַזוי געבענשט אין זיך.

„איצט שטאַרב איך", האָט זי געטראַכט. און אויך דער געדאַנק, מיט וועלכן זי האָט זיך אַזוי לאַנג אַרומגעטראָגן, האָט איר איצט אויסגעזעהן ניי. אויך אין אים איז געלעגן באַהאַלטן עפּעס אַ געבענשטע רוהיגקייט, פון וועלכער זי האָט פריהער קיין אַנונג ניט געהאַט. זי האָט שוין גענומען דאָס פלעשעלע אין האַנט און עס צוגעטראָגן צו די ליפּן, אויפהויבנדיג דערביי אַביסל דעם קאָפּ פון קישן, און אין דעם זעלבן מאָמענט האָט אַ נייע אידייע אויפגעבליצט אין איר קאָפּ, אַ אידייע, וואָס האָט זיך געדוכט צו זיין טיף און אומערגרינדליך, ווי דער סוד פון טויט און לעבן, און אַלץ אַרומנעמענד אַזוי ווי זיי. זי האָט זיך אָפּגעשטעלט, האַלטנדיג דאָס פלעשעלע באַם מויל, אום צו טראַכטן דעם גרויסן געדאַנק. זי האָט פאַר אים נישט געהאַט קיין ווערטער, און דאָך איז ער געווען אַזוי פּראָסט און קלאָר. יענע וועלט פון קלעמעניש און בייגקשאַפט, פון ליידן און מאַטערניש האָט זי שוין געהאַט הינטער זיך, און איר איז אויפגעגאַנגען אַ נייע וועלט, וואו ליידן זיינען אוממעגליך, וואו קיין זאַך שרעקט מער נישט, וואו מען בייגקט נישט און מען פאַרלאַנגט גאָרנישט — אַ רוהיגע און אַ געבענשטע וועלט. איר האָט זיך געדוכט, אַז אָט איצט שטייט זי אויף דער גרענעץ פון טויט און לעבן, אויף דעם פונקט, וואו זיי רירן אָן איינער אָן אַנדערן, און ווערן פאַרשלונגען איינער אין אַנדערן און זיינען איינס. זי האָט ווידער צוגעמאַכט די אויגן, צוריקלייגנדיג דעם קאָפּ אויפן קישן. פאַר אירע אויגן האָבן זיך געטראָגן אויפן שוואַרצן פאָן

פאַרשיירענע באַקאַנטע געזיכטער, ציטערגדיג ווי ליכט־פלעקן. עס האָט זיך אויסגעריסעוועט דאָס שמייכלדיג, ווייך, און דאָך אַזוי געהאַסט, פּנים פון דעם סטודענט, מיט וועמען איר לעצטע געשיכטע איז געווען פאַרקניפּט. זי האָט איצט נישט געפילט קיין פיינטשאַפט צו דעם פּנים, קיין האַס פון באַליידיגונג. דאָס פּנים איז געווען שטיל אין זיך, רוהיג אין זיך און געבענשט אין זיך, ווי דער גרויסער געדאַנק, ווי די גאַנצע וועלט. עס האָבן זיך פאַרבייגעטראָגן איר מוטער, איר שוועסטער, באַקאַנטע — אַלע האָבן געהאַט דעם זעלבן אויסדרוק

„צי בין איך שוין געשטאָרבן״? — האָט זי זיך געפרעגט. נאָר ניין, זי איז נישט טויט, דאָס פלעשעלע גיפט איז נאָך געווען אין איר האַנט, און זי האָט עס נאָך געהאַלטן פאַר אירע ליפּן. און אין דער מיסטישער העלקייט פון איר קאָפּ האָט זיך פאַמעליך אויסגעריסעוועט אַ קלאָרער געדאַנק: „איך שטאַרב דאָך רוהיג, גליקליך און מיט פרייד!״ און באַלד דערויף האָט זיך צוגעשפּינט אַ נייער געדאַנק:

„אויב מען קאָן אַזוי רוהיג און גליקליך שטאַרבן, וואָס שרעקליכס איז ווידער פאַראַן אין לעבן? צו וואָס זיך איילן?״

די גאַנצע נאַכט איז זי דורכגעלעגן מיט פאַרמאַכטע אויגן, און אין איר קאָפּ האָבן זיך געטראָגן אומקלאָרע בילדער און געדאַנקען. אויף מאָרגן, ווען זי האָט זיך אויפגעהויבן און געעפנט די אויגן, איז נאָך געלעגן אויף אַלץ אַן אָפּגלאַנץ פון דעם נעכטינן קאָלאָריט, אַלץ האָט נאָך אויסגעזעהן עפּעס ווי ניי, און אַליין האָט זי זיך געפילט ווי ניי־געבאָרן... אַ וואונדער איז געשען: איר האַרץ איז געווען פריי, קיין שפּור פון דעם קלעמעניש, קיין שאָטן פון דער ביינקשאַפט איז דערין מער נישט געווען.

„צי האָב איך נישט געהאַט קיין מוט אויסצופירן?״ — האָט זי זיך דעם זעלבן טאָג געפרעגט: „נאָר, ניין! איך קאָן רוהיג שטאַרבן, ווען זיך נאָר אָנהויבן דאָס קלעמעניש אין האַרצן, וועל איך דאָס טון, און טון אָהן אַ ציטערינער האַנט, איבער־

לייגטערהייט, מיט קלאָרע געראַנקען", און ראָס פלעשעלע גיפט איז געבליבן באַ איר גרייט אויף עס אויסצונוצן, ווען זי וועט באַשליסן.

זי איז געבליבן לעבן אויף דערווייל, פילנדיג זיך אויף דער שוועל פון טויט. יענע נאַכט האָט אַרויפגעלעגט אויף איר אַ באַזונדערן שטעמפל. איר בליק, דער אויסדרוק פון איר פּנים, אירע מאַנירן, איר שטים אַפילו האָבן זיך געענדערט, און זי האָט פאַרשפּרייט אַרום זיך אַ טיפע, אומפאַרשטענדליכע ערנסט־קייט און וויכטיגקייט, אין איר געגנוואַרט איז מען געגאַנגען גע־לאַסן און גערערט שטיל. האָט ווער געלאַכט, האָט ער זיך דער־שראָקן פאַר זיין אייגן קול. און ווען זי האָט צופעליג אַרויפגע־לעגט איר האַנט אויפן טיש, איר פיין־אויסגעשניטענע האַנט מיט די לאַנגע ווייסע פינגער, האָט מען געפילט אַ דרך־ארץ צו איר, און די בליקן זיינען געווען צו איר צוגעצויגן ווי מיט אַ מאַגנעטישער קראַפט. זי האָט ווייטער געגעבן לעקציעס, געפירט די ווירטשאַפט, גערערט ווייניג און נאָר צו דער זאַך, נאָר אירע פּראָסטע רייד זיינען פּראָסטע, היימישע זאַכן האָבן געמאַכט אַ מאָרנעם איינ־דרוק, גלייך ווי אונטער זיי וואָלט זיך פאַרבאָרגן עפּעס אַ גרויסער סוד. זי איז געוואָרן אַ פרעמדע אין הויז. אי די קראַנקע מוטער, אי די שוועסטער האָבן מיט איר נישט גערערט קיין איבעריגע רייד, און אַלע האָבן געוואוסט, אַז זי טראָגט אין האַרצן באַ־האַלטן פון אַלעמען איר גרויס אומגליק.

טעג זיינען פאַרגאַנגען נאָך טעג, זי האָט געלעבט אין איר געפל און האָט געשוויגן. די מוטער איז געשטאָרבן, די שוועסטער האָט געענדיגט די גימנאַזיע, זי אַליין איז געוואָרן עלטער, נאָר איר איז עס פאַרגעקומען, ווי קיין זאַך וואָלט זיך נישט ענדערן. אַלץ, וואָס ס'איז געשען, איז געשען אַזוי נאַטירליך און פאַר־שטענדליך, אַז אַנדערש האָט גאָרנישט געקאָנט זיין, געדוכט האָט זיך, אַז פון יענעם טאָג אָן איז אַלץ אין איר און אַרום איר פאַרגליווערט געוואָרן און רירט זיך נישט מער. איר יוגנט אַפילו וועלקט מער נישט, און זי בלייבט די זעלבע ווי פאַר אַ יאָר, ווי פאַר צוויי יאָר. זי האָט געלעבט אָהן פרייַדן און אָהן לייַדן, טאָג־איין—טאָג־אויס, אין דער זעלבער גלייכגילטיגקייט, און טייל־

מאָל האָט אויסגעזעהן, אַז זי האָט פאַרלאָרן די פֿייהיגקייט אונטערצושיידן צווישן לייד און פרייד, גליק און אומגליק. מיט דער צייט נאָר האָט זיך באַ איר אויסגעאַרבעט אַ באַזונדערער געשמאַק; זי האָט נישט ליב געהאַט קיין פאַרביגע קליידער; אַליין האָט זי געטראָגן אָדער שוואַרץ, אָדער — אין דערהיים — ווייס; די בלוזעס אירע האָט זי אַזוי קונציג צוגעשניטן און פאַרוואָרפן מיט פאַלבן, אַז זיי האָבן נישט געלאָזט אַרויסזעהן איר ברוסט, און פון ביכער האָט זי נישט געקאָנט לייזן אַלערליי ראָמאַנען און ליבע־לידער, וואָס האָבן אויף איר געמאַכט אַן אָפּשטויסנדיגן איינדרוק, גלייך ווי מען וואָלט באַרירן מיט אומפאַרשעמטע גראָבע הענט אַ הייליגטום.

די יינגערע שוועסטער, אַ נ נ אַ, איז אויסגעוואַקסן שיין און געראָטן. זי פלעגט געפעלן, האָט זיך פאַרליבט, און עס האָט זיך אָנגעהויבן פאַר איר די זעלבע אומרוהיגע צייט, וואָס פ ע ל י ע האָט אַזוי גוט געקענט. אַננאַ פלעגט אַהיים קומען באַנאַכט ראָ פרייליך, ראָ טרויעריג, האָט פיל מאָל געוויינט. פעליע האָט אויף איר געקוקט מיט איר טרויעריג־גלייכגילטיגן בליק און האָט געפילט, ווי דאָס יונגע פרייע לעבן פון איר שוועסטער ברעכט זיך, ווי אירס אַמאָל, נאָר זי האָט געשוויגן, געשוויגן, ווייל זי האָט איר נישט געהאַט וואָס צו זאָגן. זעלטן נאָר האָט געטראָפן, אַז זי האָט זיך געזעצט נעבן דער שוועסטער, האָט געגלעט אירע האָר און האָט געפרעגט, ווי שפּעט ס'איז. די יינגערע שוועסטער האָט זיך צוגעטוליעט צו איר, האָט שטיל געוויינט, און איר יונגער קערפּער האָט געציטערט אונטער דער שוועסטערס האַנט. פעליע איז אויפגעשטאַנען צערודערט, דאָס האַרץ אירס איז אומרוהיג געוואָרן, עפּעס האָט אָנגעהויבן צו נאָגן. און זי האָט זיך דערמאָנט אָן דעם קליינעם פלעשעלע.

„צי איז שוין געקומען די צייט?" — האָט זי זיך געפרעגט אין אַזאַ אויפגערעגטן מאָמענט. נאָר באַ דעם געדאַנק אַליין איז איר האַרץ געוואָרן צוריק רוהיג, אַלץ אַרום איר פאַ שטענדליך און נאַטירליך, און צייטנווייז איז פאַרשוואונדן די גרענעץ צווישן פרייד און לייד.

די איינוואוינער פון אַ זומער־וואוינונג, נעבן אַמאַרלאָ, פאַרזאַמלענדיג זיך פאַרנאַכט באַ דער סטאַנציע, האָבן טאָג טעגליך געזעהן שפּאַצירן אַ פרויען־געשטאַלט, פון וועלכער מען האָט ניט געקאָנט אָפּרייסן די אויגן. זי איז געווען שלאַנק, בלאַס אויפן פּנים און ניט מער יונג, נאָר האָט אויסגעזעהן צו האַלטן זיך שטאָלץ. געגאַנגען איז זי אַרויף און אַראָפּ פּאַמעליך, די הענט זיינען געווען אַראָפּגעלאָזן גלייך, די אַראָפּגעלאָזטע לעפּלאַך האָבן זיך פון צייט צו צייט אויפגעהויבן, און דעמאָלט האָבן אַרויסגעקוקט פאַרטרוימטע, נאָר שאַרפע אויגן, וואָס האָבן גערעדט אויף אַ שפּראַך, וועלכע קיינער האָט ניט פאַרשטאַנען. דאָס איז געווען פעליע, זי האָט זיך געפילט אַרומגערינגלט פון אַלע זייטן מיט נייגיריגע בליקן, האָט געהערט, ווי מען מורמלט זיך עפּעס וועגן איר, און האָט געהאַט פאַרדראָס, וואָס זי האָט זיך געלאָזט איינרייַדן פון דער שוועסטער אַרויסצופאָרן אויף אַ זומערוואוינונג.

„צי וואָס, צו וואָס האָט דאָס געהערט“? — האָט זי געטראַכט אויפגערעגט.

דאָס יונגע לעבן, וואָס האָט געווימלט אַרום איר, דער שטענדיגער פלירט, דער פרייליכער געלעכטער, דאָס לויפן און זינגען, די אַלע יונגע קאָמפּאַניעס, מיט וועלכע אויך איר שוועסטער האָט פאַרבראַכט — אַלץ דאָס איז איר געווען דערווידער, האָבן זי געערגערט, און זי האָט זיך נאָך מער פאַרטיפט אין איר אייביגן געדאַנק וועגן טויט. און טראַכטנדיג אַזוי, האָט זי טיילמאָל געקוקט מיט שטאָלץ אַרום זיך, שטאָלץ מיט איר פאַרשלאָסן האַרץ, מיט אירע ליידן, וואָס זי האָט פאַר קיינעם, פאַר קיינעם ניט אַרויסגעזאָגט, שטאָלץ מיט איר מיידלשאַפט, וואָס איז פאַרבליבן באַ איר, ווי אַ פאַרוועלקטע הייליגע בלום. נאָר די לינדע אָוונטן, דער געדויטלטער הימל, דאָס פאַרבן־שפּיל אויף מערב־זייט, די ביסלעכווייז צופאַלנדיגע פינסטערקייט, — האָט זי ניט געקאָנט מער פאַרטראָגן. זיי האָבן מאָרגע געדייצט דאָס האַרץ, געוועקט די אַלטע שוין פאַרגעסענע בייגקשאַפט, און צוריקגייענדיג אַהיים, האָט זי יעדעס מאָל געטראַכט וועגן דעם פלעשעלע.

נאָך איינעם אַזאַ אָוונט איז זי געקומען אַהיים און האָט גע־טראָפן איר שוועסטער אַ פאַרוויינטע. זי איז געזעסן אויפן בעט, אָנגעשפּאַרט מיט די הענט אויף דער אָנלען פון בעט, און אַז פעליע איז אַריינגעקומען, האָט זי באַהאַלטן דעם קאָפּ צווישן די הענט. די ראָזיגע פּאָזע האָט פעליען דערמאָנט אָן אירע אייגענע דורכגעלעבטע יאָרן. אַמאָל, ווען זי פלעגט קומען אַהיים באַליידיגט, און דאָס האַרץ, האָט זיך געדרוקט, קאָן מער ניט איבערטראָגן דאָס גרויסע ביטערע געפיל, דעמאָלט פלעגט זי אָט פונקט אַזוי זיצן, וויינען און טראַכטן שעהן לאַנג.

„ווי זי מוטשעט זיך איצט!" — האָט זי געטראַכט ווען דער שוועסטער, און איר איז דאָס ערשטע מאָל איינגעפאַלן, אַז מען דאַרף זי טרייסטן. זי האָט זיך געזעצט נעבן איר און גענומען, ווי געוויינליך, גלעטן אירע האָר:

— וויין נישט, אַננאַ, וויין נישט...

די יינגערע שוועסטער האָט זיך נאָך מער פאַרכליפּעט, אירע אַקסלען האָבן געציטערט, און מיט אַמאָל האָט זי זיך אומגעקערט צו איר שוועסטער, האָט זיך צוגעטוליעט צו איר, באַהאַלטנדיג דעם קאָפּ אויף איר ברוסט.

— איך קאָן נישט מער, שוועסטער, איך קאָן נישט, איך וועל ליבער שטאַרבן, איך וויל נישט אַזאַ לעבן — האָט זי גע־זאָגט מיט אַ קאַפּריזנעם טאָן.

— איך פאַרשטיי, קינד, — האָט פעליע גערערט שטיל, איך פאַרשטיי אַלץ. איך האָב דאָס אַלץ דורכגעלעבט, לאַנג, שוין לאַנג, און דו זעהסט דאָך — איך לעב...

זי איז אַנטשוויגן געוואָרן, דערשראָקן פון אירע אייגענע ווערטער, וואָס האָבן עפּעס אַזוי מאָדנע געקלונגען. און אַננאַ, וואָס האָט נאָך קיינמאָל נישט געהערט איר שוועסטער ריידן אין אַזאַ טאָן, האָט אויפגעהויבן ניינעריג דעם קאָפּ, און איר בליק האָט שטום געבעטן איר שוועסטער, זי זאָל ווייטער ריידן.

— דו האָסט קיין באַגריף נישט, שוועסטער, וואָס אַ מענש קאָן זיך אָנליידן אויף דער וועלט, וואָס דאָס הייסט ליב האָבן און נענאַרט זיין און באַליידיגט. אַז איך האָב דאָס ערשטע מאָל ליב געהאַט, האָב איך געפילט אַזאַ גליק, אַז מיר האָט זיך

גערוכט, איך וועל עס נישט איבערטראָגן; און דאָס צווייטע מאָל איז שוין מיין גליק געווען געמישט מיט פאַרדראָס; דאָס דריטע מאָל — האָב איך געוויינט און געביינקט, געביינקט און געוויינט. און דאָס פערטע מאָל — איז געווען נאָך ערגער, אַלץ ערגער און ערגער.

זי האָט אָפּגעהאַקט, פילנדיג זיך באַליידיגט פון אירע אייגענע ווערטער, זי האָט אַרומגענומען די שוועסטער און האָט שטיל געבעטן:

— נו, דערצייל, דערצייל...

פעליע האָט געוואָלט דערציילן איר לעצטע געשיכטע, וועלכע האָט איר אויסגעזעהן אַזוי וויכטיג, אַזוי שרעקליך און גרויזאַם, נאָר זי האָט אָפּגעהאַקט באַ די ערשטע ווערטער:

— ניין, ניין... איך וועל נישט דערציילן. דו וועסט דאָס ניט פאַרשטיין.

נאָר אַננאַ איז צוגעשטאַנען צו איר און האָט געבעטן:

— דערצייל, איך בעט דיך, איך פאַרשטיי אַלצדינג, וויס דער טייוול, וואָס זיי טראַכטן וועגן אונז...

די ראָזיגע ווערטער האָבן פעליען טיף באַליידיגט. זי האָט געוואָלט איבערצייגן די שוועסטער, אַז זי האָט אַ טעות, אַז איר אומגליק איז געווען גאָר אַנדערש און אַז ליב געהאַט האָט זי אויך גאָר אַנדערש, און האָט גענומען ווייטער דערציילן. נאָר וואָס מער זי האָט דערציילט, אַלץ אומבאַרייטנדיגער איז דאָס דערציילטע אַרויסגעקומען. ס'איז ענליך געווען, ווי איינער זינקט אין אַ בלאָטע, און וואָס מער ער וויל זיך אַרויסראַטעווען, אַלץ טיפער ווערט ער פאַרפאַלן.

— פאַרשטייסטו, דאָס איז געווען ניט אַזוי. מיר זיינען גע־גאַנגען שפּאַצירן, דערנאָך האָט ער מיך באַגלייט אַהיים. מיר זיינען געפאָרן אין אַ דראָזשקע, און פּלוצלינג האָט ער מיך אַרומגענומען און געקושט, איך האָב מיך שרעקליך דערשראָקן...

„דאָס איז נאַריש, באַנאַל", האָט זי געטראַכט, „נישט דאָס וויל איך זאָגן"... און האָט דערציילט ווייטער.

איר האַרץ איז פוסט געוואָרן, זי האָט זיך דערפילט דער־שלאָגן און צעבראָכן, פּלוצלינג האָט אַ ווילדער העפטיגער ווייטאָג

געפרעסט איר האַרץ. אירע אויגן, וואָס האָבן אַזוי לאַנג שוין נישט געקענט קיין טרערן, זיינען מיט אַמאָל פייכט געוואָרן, און זי האָט געוויינט פאַר דער שוועסטער, געוויינט לאַנג און ביטער, און די טרערן האָבן איר נישט לייכטער געמאַכט, נאָר האָבן זיך געלעגט, ווי שווערע שטיינער, אויף איר האַרצן.

אין דערפריה, ווען אַננאַ איז אויפגעשטאַנען, האָט זי גע־פונען די שוועסטער טויט, דאָס פלעשעלע איז געווען אויסגע־טרונקען, און אויפן טיש איז געלעגן אַ צעטל, אין וועלכן עס זיינען געשטאַנען פאָלגנדיגע ווערטער:

„איך שטאַרב, שוועסטער. אייגנטליך, בין איך שוין לאַנג געשטאָרבן. בלייב געזונט. אויב דיר וועט אויסקומען צו ליידן אַזוי פיל, ווי מיר, דערציייל קיינעם נישט פון דיינע ליידן. היט זיי אין דיין האַרצן, זאָלן זיי זיין פאַרבאָרגן און הייליג, און שווייג, שוועסטער, שווייג!“...

אלול

I

די צייט גייט אָהן אויפהער, און די טעג אַנטלויפן און פאַ־שווינדן איינער נאָכן אַנדערן, איינער נאָכן אַנדערן... קוים האָט מען אויפגעהערט צו ציילן ספירה, מען האָט אָפּגעהאַלטן שבועות, האָבן זיך באַלד אָנגעהויבן די תעניתים: די דריי וואָכן, די נײַן טעג; און איידער מען האָט זיך אומגעקוקט, און שוין הויבט זיך אָן אלול! די טעג ווערן אַלץ קירצער און קירצער, קאַלטע ווינטן בלאָזן, אַ טונקעלער נעפּל באַדעקט די ערד און דערפריה און פאַרנאַכט, אַ ציטער גייט דורך דער נשמה בשעת דער שופר לאָזט זיך הערן; וואו דו גייסט און וואו דו שטייסט, הערט מען זיפצן, — עס דוכט זיך עפּעס, די גאַנצע וועלט האָט איין גרויסע שווערע זאָרג אויפן האַרצן און זיפצט און ציטערט...

דער דרייצען־יאָריגער שלמה גייט אַרום פאַרטראַכט, פאַר־זאָרגט, פול שווערע געדאַנקען. זיין גרויסער קאָפּ ליגט אים קיינמאָל נישט גלייך אויף די אַקסלען: איצט גייט ער נאָך איינגעבויגענער, מיט פוילע טריט; די אויגן בלאָנדזשען, די קאַפּאָטע איז נישט צוגעקנעפּלט, דאָס היטל אויף אַ זייט — נישט ער ענטפערט גלייך, וואָס מען פרעגט אים, נישט ער רעדט, ווי אַ מענש...

אַלץ אָפטער הערט ער אין דערהיים די טענות און זידלערייען, צו וועלכע ער איז שוין לאַנג געוווינט:

— זעהט נאָר, ווי דאָס גייט! באַגעגנט אים זיין מוטער, ווען ער קומט אַהיים פון חדר: ער ווייסט דאָך פון זיינע הענט און פיס נישט צו זאָגן! נאָך דאָס האָט מיר צוגעפעלט צו מיינע צרות!..

שלמהן איז דער מאָנאָלאָג לאַנג שוין באַקאַנט, ער קען אים כמעט אויסנווייניג, און ער פילט נאָר אַ פוסטקייט און לאַנגווייליגקייט, בשעת ער הערט אים. ער גייט איבערן צימער, פון טיש צום קאָמאָר, נעמט אין האַנט פאַרשיירענע זאַכן, וועלכע זיינען אים אַזוי גוט באַקאַנט, ווי זיין מוטערס מאָנאָלאָג, ער באַטראַכט זיי כלומרשט פון דאָס ניי, אַבי נישט צו הערן דאָס זידלעריי פון דער מאַמען. ער ווייסט שוין פאָראויס, אַז צום סוף וועט זי אויפהערן און וועט זיך אָנהויבן צו קלאָגן אויף איר קאָפּ-ווייטאָג.

דערנאָך קומט דער טאַטע אַהיים און הויבט אָן אויסצו־פרעגן שלמהן, וואו ער איז געווען היינט, וואו ער האָט געדאַוונט, מיט וועמען ער האָט געדאַוונט, מיט וועמען ער האָט גערעדט און מיט וועמען ער איז געגאַנגען. שלמה ענטפערט מיט ליגנס, איינער גרעסער פאַר דעם אַנדערן, און האָט עפּעס ווי אַ הנאה דערפון, וואָס ער קאָן אַלע אַזוי פיין אָפּנאַרן. און אים — קיינער גישט. אַהאַ, אים וועט מען באַ קיין ליגן נישט כאַפּן!

און דער חדר ברייננט אים נאָר אַרוים פון געדולד. שלמה איז אַ יינגל מיט אַ גוטן קאָפּ. אַלע ווייסן, אַז ער איז אַן „עלוי", און פונדעסטוועגן — עס זאָל עמיצער אַמאָל דאָס לויבן און זאָגן: „שלמה, דו ביסט אַ גוט יינגל, אַ גוטער קאָפּ, קאָנסט וואויל לערנען". פאַרקערט: אַלע האָבן נאָך צו אים טענות, אַז ער וויל נישט לערנען... דעם שעור פלעגט ער נאָך זונטאָג וויסן, און דעריבער האָט ער די גאַנצע וואָך נישט געהאַט וואָס צו טון. זיצט ער און קוקט אויף די ווייזערס, וואָס רירן זיך אַזוי פאַמעליך, אָדער — ווען די זון שיינט — באַטראַכט ער די העלע שיין, וואָס רוקט זיך פון איין גמרא צו דער אַנדערער, פון איין יינגל אויף דעם אַנדערן. נישט זעלטן גייט ער אַרוים אָהן צו פרעגן דעם רבין. ער, דער רבי, און אַלע זיינע חברים זיינען שוין צוגע־וואוינט דערצו נאָך דעם, וואָס עס איז פאָרגעקומען אין אָנהויב זומער.

געבליבן איז שלמה אין חדר נישט דערפאַר, ווייל ער דאַרף נאָך צו לערנען באַ דעם דאָזיגן רבין — דאָס ווייסט ער גאַנץ גוט — נאָר ווייל דער רבי האָט זיך אָנגעבעטן באַ זיין טאַטן,

ער זאָל אים לאָזן. צוליב שלמהן האָט ר׳ יחיאל, דער מלמד, באַקומען נייע תּלמידים. פאַר זיי דאָס האָט ער זיך געוואָלט גרויס מאַכן:

— איך קאָן אַרויסגיין, וויפיל מאָל איך וויל, האָט ער זיך באַרימט פאַר אַ ייִנגל.

— און דריי מאָל קאָנסטו אַרויסגיין? ע, דער רבי וועט דיך נישט לאָזן, האָט דאָס ייִנגל געענטפערט.

— איך קאָן, איך וועל דיר ווייזן.

— און פיר מאָל וועסטו נישט קאָנען!

— פינף מאָל, היינט גיי איך אַרויס פינף מאָל, וועסט זעהן! — האָט שלמה געענטפערט.

די אויגן זיינע האָבן געבלישטשעט, און אויף זיינע דיקע ליפּן האָט געשפּילט אַן אַרט איראָניע און אַנטשלאָסנקייט, וועלכע פלעגן זיך שטענדיג באַווייזן אויף זיינע ליפּן, בשעת ער פלעגט זיך עפּעס איינשפּאַרן.

דאָס איז געווען מאָנטאָג, בשעת מען האָט אָנגעהויבן אַ נייעם שעור, דער רבי איז געווען פאַרטון און פאַרטיפט, ער האָט געבלעטערט די גמרא, געשפּרונגען פון מהרש״א צו דער גמרא און צוריק צום מהרש״א. שלמה איז איין מאָל אַרויס־געגאַנגען פון באַנק. געשטעלט זיך פאַרן רבין מיט אַן אומ־שולדיגער מינע און געבעטן אַ ערלויבעניש אַרויסצוגיין. ער איז אַריין און אַרויס אַזוי דריי מאָל, און צום פערטן מאָל האָט זיך דער רבי אויפגעכאַפּט מיט כּעס און געשריען:

— וואָס לויפט ער עפּעס היינט ווי משוגע? קראַנק ביסטו אָדער עפּעס אַן אַנדער שוואַרץ יאָר!

— רבי, איך קען שוין דעם שעור, האָט שלמה געענטפערט. ער האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגן און געקראַצט זיך אין קאָפּ.

— בעל־גאווה דו איינער! — האָט דער רבי געשריען; גיי אויף דיין אָרט!

נאָר שלמה איז געווען פעסט באַ זיך. דאָס איז געווען איינע פון יענע מינוטן, ווען שלמהס יוגנט פלעגט זיך ווי באַפרייען פון אונטער עפּעס אַ שווערן דרוק; די מרה־שחורה זיינע איז

איינגאַנצן אָפּגעטרעטן, אַ גאַנצן שטראָם פריש לעבן פלעגט ער אין זיך פילן אין אַזעלכע מאָמענטן.

— איך קען דעם שווער אויסנווייניג; אדרבה, זאָל דער רבי אויסהערן! — האָט ער געטענעט.

דער רבי האָט נאָכגעגעבן. און שלמה האָט אָנגעהויבן צו זאָגן דעם שיעור מיט אַ געהויבענעם מוט, באַגייסטערט. ער האָט געמאַכט מיט די הענט. דער רבי האָט זיך איינגעהערט, די תלמידים האָבן פון אים נישט אַראָפּגעלאָזט קיין אויג, אַפילו די רביצין האָט זיך באַוויזן אין טיר און האָט זיך צוגעהערט. אין מיטן אָבער האָט ער זיך דערמאָנט, אַז ער דאַרף נאָך איין מאָל אַרויסגיין און ער האָט איבערגעהאַקט און געזאָגט:

— איך וויל אַרויסגיין...

און איז אַרויסגעגאַנגען.

און פון יענער צייט האָט זיך אַ מאָדנע באַציהונג איינגעשטעלט צווישן רבין און זיין תלמיד. דער רבי האָט אים געלאָזט טון, וואָס ער האָט געוואָלט, נאָר זיין בליק אויף שלמהן איז געווען פול באַהאַלטענער צאָרן. ווי דער רבי, אַזוי אויך שלמהס חברים האָבן אויף אים געקוקט, ווי אויף אַ באַהאַלטענעם שונא. קיינער פלעגט זיך מיט אים נישט חברן.

און אָט אין די לאַנגע שטונדן, וואָס האָבן זיך געצויגן אַזוי פויל און אומעטיג, ווי אַ הערבסט-נאַכט פאַר רעם, וואָס שטייט אויף דער וואַך, פלעגן אין מח פון דעם יינגל זיך טראָגן שווערע געדאַנקען, געדאַנקען, וואָס האָבן געדריקט און געפּרעסט זיין יונגע נשמה. ווייסן ווייסט ער און געדיינקט, אַז אויף דער וועלט איז ער באַשאַפן געוואָרן נאָר צו דינען דעם אויבערשטן: אַז די תורה, אָט די זעלבע תורה, וואָס ער וויל נישט לערנען, איז פול מיט סודות, רמזים און שמות הקדושים, און אַז ער, שלמה, גייט נישט בדרך-הישר...

און אָפט מאָל, ווען אַזעלכע געדאַנקען קוועלן אים גאָר צו שטאַרק, ווען ער דערמאָנט זיך אָן אַלע עבירות, וואָס ער האָט געטאָן די לעצטע טעג, נאָכדעם ווי ער האָט דאָס לעצטע מאָל אויף זיך גענומען תשובה צו טון; ווען ער דערמאָנט זיך וועגן דעם גנבענען געלט באָם טאַטן אין שטוב; אָן זיינע ליגנס,

אַז נעכטן האָט ער קיין מנחה נישט געדאַוונט — דאַן גייט ער אַרויס פון חדר, קלעטערט אַריבער דעם פּאַרקאַן, פּאַרקאַטשעט די קאַפּאָטע אָן אַ זייט און לאָזט זיך גאַלאָפּ איבער דער לאָנקע, וואָס ציהט זיך עט ביז צום טייך. די פלינקע פיסלאַך זיינע, די באַוועגונג פון קערפּער און דאָס לייכטע ווינטל, וואָס בלאָזט אין זיינע אויערן און גלעט זיינע באַקן; דאָס גראָז, די בוימלאַך, וואָס טאַנצן פאַר אים פאַרביי שנעל — דערמונטערן אים, שלאָגן אים אַרויס פון קאָפּ די שווערע געדאַנקען און זעצן ווי אַ נייע נשמה אין אים אַריין.

— הוראַ! — שרייט ער אויס און וואַרפט זיך אַנידער אויף דער ערד.

ער האָט אויך אַן איינציגן חבר צווישן די חדר־יינגלאַך — ד ו ר ל הייסט ער. דאָס איז אַ שוואַך, קרענקליך יינגל, שטענדיג איז ער פאַרקילט און הוסט, און דעריבער גייט ער שטענדיג פאַרבונדן דעם האַלז מיט אַ רויטער פאַטשיילע. די דאָזיגע פאַטשיילע מיט איר איין עק, וואָס קריכט שטענדיג אַרויס פון הינטערן קאָלנער, גיט דעם יינגל אַ חנעוודיג אויסזעהן, פּונקט ווי די קרענקליכע רויטקייט, וואָס שפּילט אויף זיינע באַקן. ער האָט גרויסע בלויע אויגן, אונטער זיי שוואַרצע פאַסן, בלאַסע ליפּן און מאָגערע הענטלאַך און פיסלאַך. ריידן רעדט ער מיט אַ ציטעריגער שטים, און עס דוכט זיך דערביי, אַז עס פּישטשעט אַ קראַנק פויגעלע.

— קום, מיר וועלן אַרויסגיין, רוימט שלמה איין זיין חבר אין מיטן לערנען.

— דער רבי וועט נישט לאָזן, — ענטפערט דורל.

— ער וועט לאָזן, גיי און פרעג, נאַר...

דורל גייט אַרויס, און שלמה נאָך אים.

— נו, קלעטער אַריף אויפן פּאַרקאַן! קאָמאַנדעוועט שלמה.

דורל שטייט אויפן אָרט, גלאָצט אויס זיינע גרויסע אויגן אויפן פּאַרקאַן און האָט מורא זיך איינצושטעלן.

— גיין, בעט ער זיך, לאָמיר צוריקגיין אין חדר!

— נאַ דיר פינף קאָפּעקעס, וועסט דיר קויפן קיכלאַך באַ יוחנן דעם שיינקער! — רעדט אים שלמה איין.

די מטבע ווירקט, דורל קלעטערט מיט זיינע דאַרע פיסלאַך און הענטלאַך אויפן פּאַרקאַן, לאָזט זיך אַראָפּ פון דער אַנדערער זייט און הוסט.

— נו, יאָג מיך, קאָמאַנדעוועט שלמה ווידער.

און אַז דורל איז שוין גוט פאַרמאַטערט און הוסט אָהן אויפהער, זעצן זיי זיך ביידע אויפן גראָז שמועסן.

— ווייסט, זאָגט שלמה, איך האָב אַ סך, אַ סך עבֿרות. איצט בין איך נאָך נישט בר־מצווה. וואָס שאַרט מיר דאָס, אַז איך האָב עבֿרות? סיי ווי סיי ווערן זיי נאָך נישט גערעכנט. אמת?

— אמת, ענטפערט דורל.

— אַ סך עבֿרות האָב איך, רעדט שלמה ווייטער, אָ, אַזאַ גרויסן באַרג עבֿרות!

דורל פאַרקלערט זיך און זאָגט:

— איך האָב נאָך מער.

— ע, איך האָב מער.

און די יינגלאַך הויבן זיך אָן צו רימען איינער פאַר דעם אַנדערן מיט עבֿרות. שלמהס פאַנטאַזיע צעשפּילט זיך, און ער טראַכט אויס אַזעלכע שווערע עבֿרות, אַז דורל ווערט גאָר בטל.

— וואָס הוסט דו אַזוי פיל? פרעגט אים שלמה, ווייסט, קאָנסט נאָך חס וחלילה שטאַרבן?..

דורל ווערט ברוגז און וויל שוין גיין.

— ניין, דורל, זאָל איך אַזוי לעבן, איך האָב דיך נישט געשאָלטן, נאָר גלאַט אַזוי געזאָגט. נאַ דיר נאָך פינף קאָפּעקעס — די לעצטע, נאַ, נעם! און ער שטעקט אים די מטבע אין האַנט אַריין.

און נאָך איין מענטש איז פאַראַן אויף דער וועלט, וואָס שלמה אַכטעט אים און סימפּאַטיזירט. דאָס איז זיין באָבע, דער מאַמעס מאַמע, וועלכע וואוינט באַ זיי אין שטוב. זי איז אַ רוהיגע, גוטיגע און שווייגנדיגע אַלטע. שלמה טראַכט זיך, אַז באַ זיי אין שטוב זיינען דאָ נאָר צוויי קלוגע מענטשן: ער און די באָבע. דוכטן דוכט זיך, אַז זי ווייסט גאָרנישט, שטענדיג איז זי אין כעס, עפּעס ברוגז און שרייט גלאַט אין דער וועלט אַריין. זי אַליין פּרעגלט די קאָטלעטן און שרייט דערנאָך אויף דער דינסט, אַז זי האָט זיי איבערגעפּירט; זי זוכט אַרום די שליסעלאַך אין אַלע

ווינקלען, קערט אום די שטוב און שרייט און געוואַלדעוועט, און דערנאָך דערמאָנט זי זיך, אַז זי האָט זיי אַליין ערגעץ פאַרגעסן.
„דער טאַטע איז גלאַט קיין גרויסער חכם ניט — טראַכט שלמה — אים קאָן איך נאַרן צען מאָל אַ טאָג“. נאָר עפּעס אַנדערש איז מיט דער באָבע. רוכטן רוכט זיך, אַז זי ווייסט גאָרנישט און איר אַרט גאָרנישט: זי זיצט באַם פענסטער, שטריקט אַ זאָק, שטריקט און שטריקט, און דאָך זעהט זי אַלץ, אַז דער טאַטע פאַרגעסט צו צושליסן דעם שופלאָד מיט געלט, קוקט זי אַזוי שטומערהייט אָן שלמהן, און ער פילט באַלד, אַז זי ווייסט זיינע מחשבות. שטיל, גאָרנישט גערעדט גייט זי צו, פאַרשליסט דעם שופלאָד און באַהאַלט דאָס שליסעלע באַ זיך.
אַמאָל שבת, האָט זיך שלמה דערוואוסט, וואו דאָס שליסעלע ליגט. אין ווען קיינער איז נישט געווען אין שטוב, האָט ער געעפנט דעם שופלאָד און אָנגעהויבן צו שאַרן צווישן די מטבעות. העמען וואָלט דאָס איינפאַלן, אַז ער וועט באַגיין אַזאַ גרויסע עבירה? די באָבע דאָך האָט אים דערין חושד געווען. זי איז פלוצלינג אַריינגעקומען אין שטוב, שלמה איז דערשראָקן געוואָרן און נישט געוואוסט וואָס צו טון. נאָר די באָבע אַליין האָט זיך עקסטרע אומגעקערט און געלאָזט אים דערוויל אַוועקגיין אָן אַ זייט. האָט צוגעשלאָסן דעם שופלאָד און האָט קיינעם אַ וואָרט נישט דערציילט. אַפילו אים האָט זי גאָרנישט דערמאָנט.
„אָט דאָס — טראַכט שלמה — געפעלט מיר. זי קען מיך און איך — זי, און גאָרנישט“. און דאַנקבאַרקייט פילט ער צו דער אַלטער, וואָס האָט אים נישט פיינט, כאָטש ער איז אַזאַ זינדיגער, כאָטש ער איז אַזוי פאַרדאָרבן...

II.

אין חודש אלול ווערט שלמה אַלט דרייצען יאָר. און די איינציגע טרייסט, וואָס ער האָט געהאַט אויף אַלע זיינע שווערע זינד, איז איצט שוין פאַרשוואונדן. נאָך עטליכע טעג וועט ער זיין בר־מצוה, אין הימל וועט מען אים רעכענען זיינע עבירות. און ווי נאָר אלול האָט זיך אָנגעהויבן, און דער שופר האָט זיך געלאָזט הערן אין די גאַסן, איז שלמה באַ זיך נעפאַלן און דאָס

האַרץ האָט אָנגעהויבן אמתדיג שוין צו קלעמען. אַ שרעק האָט אים דורכגענומען, ווען ער האָט זיך דערמאָנט, אַז פון היינט אָן הערן אויף אַלע אויסריידן, אַז זיינע זינד זיינען אמתע זינד, פונקט ווי פון אַ דערוואַקסענעם מענטשן.

ווי אַזוי וועט ער קאָנען ביישטיין קעגן דעם יצר־הרע? דער יצר־הרע איז אַזוי שטאַרק, האָט אַזאַ שליטה אויף אים. רעדט ער אים אָן עפּעס צו טון, האָט ער קיין כח נישט זיך אַנטקעגנצושטעלן. וואָס וועט דאָס זיין. רבונו של עולם?

די דאָזיגע גערעקענישן האָבן אים ניט אָפּגעלאָזט באַטאָג און בײַנאַכט. נאָך פאַרטאָג האָט דער סקריפּ פון טיר אים אויפגעוועקט פון שלאָף. פון ערשטן טאָג אלול האָט זיך זיין טאַטע גענומען זעהר צו עבודת הבורא און שטייט אויף יעדן פאַרטאָג צו לערנען זוהר. שלמה דערוואַכט אין מיטן אַ פאַרוויקלטן חלום. נאָך טראָגט זיך דער חלום אין אַ ווינקעלע פון זיין קאָפּ, ווי אַ נעפּל, וואָס צערינט און פאַרשווינדט. ער דרייט זיך איבער אויף אַ זייט. ער איז פויל אויפצושטיין צו דינען גאָט, און פאַרשלאָפענערהייט פילט ער, ווי שוואַך ער איז מלחמה צו האַלטן מיט דער תאווה. אין צימער ווערט ליכטיג. אויפן פענסטער ליגט נאָך די שוואַרצע נאַכט; עפּעס דוכט זיך, אַז אין דרויסן רוישן די ביימער פאַרציטערט און פאַרזאָרגט. באַלד הויבט דער טאַטע אָן צו לערנען זוהר, און זיין פרומער קול דרינגט אַריין טיף, טיף אין דעם יינגלס נשמה. ער דרימלט איין, און דער טרויעריגער נגון גייט אַלץ ווייטער און ווייטער און דוכט זיך צו זיין עפּעס גאָרנישט פון דער וועלט... ער שלאָפט ווידער איין.

ערשט ווען דער פאָטער וועקט אים, שטופּט אים און שרייט, דערוואַכט ער, און קוים האָט ער נאָר די אויגן געעפנט, באַקומט ער באַלד אַ לעקציע פון פאָטער:

— ווי לאַנג איז דער שיער?! ביסט דאָך שוין אַ בר־מצוה־יונג! ווי שעמסט דו דיך נישט?

אין דרויסן איז אַ נעפּל. די זון האָט אים נאָך נישט אינגאַנצן פאַריאָגט. פון פענסטער זעהט זיך דער בוים, וואָס איז האַלב פאַרנעפּלט, און אויף דער אַנדערער זייט שפּיגלען זיך שוין אָפּ די שטראַלן פון דער פרישער זון. אינם בעטגעוואַנט איז אַ

מחיהדיגע וואַרעמקייט, וואָס צעגייט זיך אין אַלע אבֿרים... דער יצר הרע רעדט אָן נאָך אַביסל צו שלאָפֿן, נאָר דער טאַטע וועקט, און ער הויבט זיך אויף.

דערנאָך הויבט זיך אָן דער לאַנגער טאָג, דאָס לאַנגווײַלן זיך אין חדר.

און פֿאַרנאַכט, ווען ער גייט פֿון חדר אין קלויז אַרײַן דאַוונען מנחה, דרייט ער זיך דערווײַל אַביסל אַרום אין פּירעקעדיגן מאַרק און שפּאַצירט זיך פּאַמעליך. דעמאָלט, ווען די זון גייט אונטער, באַקומט דער מאַרק גאָר אַן אַנדער אויסזעהן. שלמה האָט ליב צו קוקן דעמאָלט אויף דעם טורעם פֿון מאַגיסטראַט און אויפֿן זייגער, ווען זיי גלאַנצן, מיט גינגאָלד באַרעקט. די שנײַדער־יונגען גייען פֿון דער אַרבעט און פֿייפֿן עפּעס מאָדנע ניגונים; דינסט־מיידלאַך טראָגן וואַסער פֿון דער פּלומפּ, און די יונגען פֿאַרטשעפּען זיי... ס׳ווערט טונקעלער, די לעצטע שטראַלן פֿאַרשווינדן; אַ נעפּל טראָגט זיך דאָרט ווייט אויף די פֿעלדער. אויף מערב זייט איז דער הימל קרײַנקליך רויט. מוראָדיג פֿאַרזאָרגט, די פֿינסטערניש קומט אָן. פֿון בעקערס דאַך קײַקלט זיך אַ שוואַרצער רויך און לאָזט זיך אַראָפּ אין מאַרק אַרײַן, טויבן שפּרינגען פֿון איין אָרט צום אַנדערן און בויגן איין די קעפּלאַך, כאַפּנדיג עפּעס אַ קערנדל. און אַז מען גייט נעהענטער צו צו זיי, שפּרייטן זיי באַלד אויס די פֿליגלען און ווערן פֿאַרשוואונדן אין דעם רויך און דער טונקלקייט. אַ שווערע זאָרג קוועלט דאָס האַרץ. אויפֿן הימל איז אַ שרעק צו קוקן... גערויטלטע וואָלקנ־דלאַך שלעפּן זיך פּאַמעליך... אויף מזרח־זייט האָט זיך שוין אָנגעצונדן אַ שטערן און פֿינקלט ציטערנדיגערהייט...

„ווידער האָב איך היינט פֿאַרגעסן צו דאַוונען מנחה“, דערמאָנט זיך שלמה פּלוצלינג, „וואָס וועט דאָס זײַן“?

פֿאַרשיידענע זאַכן פֿאַרווילט זיך אים אויף איין מאָל: גיין אין קלויז אַרײַן און פֿרום דאַוונען, אומקערן זיך צו גאָט, ווידער ווילט זיך אים זעהן דודלען. נאָר ער דערמאָנט זיך, וואָס פֿאַר אַ שטיקעדיגע לופֿט עס כאַפּט אים אַרום, ווען ער גייט אַרײַן דאָרט. דאָרט איז אַן אָרימקייט, דאָרט וואוינט די נויט. אַ שרעק איז צו קוקן אויף דעם בעטגעוואַנט, וואָס איז אזוי שמוציג.

דערמאָנט ער זיך גאָר און גייט אין סאָד אַריין צו שמואל בערן, דער גבאַי פון קלויז, וואָס זיצט דאָרט טאָג און נאַכט.

שמואל־בער איז אַ יונגערמאַן פון אַ יאָר דרייסיג, אַן אָרימאַן מיט זעקס קינדערלאַך. ער איז נישט קיין גרויסער למדן און נישט פון די ערשטע חסידים. נאָר ער האָט ליב די תורה און גייט אויס פאַר אַ למדן. אַ גרויסער בעל־דרך־ארץ איז ער און אַ מכנים אורח. שטענדיג איז ער באַגייסטערט, אָדער ער רימט דעם רין פאַר זיין לערנען, אָדער ער וועט אייך אָנדערציילן וואונדער, וואָס פאַר אַ הייליגער איד ר׳ מאיר איז.

דעם פאָריגן שמחת־תורה, בשעת די הקפות, האָט ער זיך אַזוי צעהיצט און אַזוי געשפּרונגען מיט דער ספר־תורה אין דער האַנט, אַז ער האָט עס אַראָפּגעלאָזט אויף דער ערד, אין קלויז איז געוואָרן אַ שרעקליכער טומל, אַלע זיינען געווען צעמישט, גלייך ווי אַן ערדציטערניש וואָלט פּלוצלינג גענומען איבערקערן די וועלט. שמואל־בער איז באַלד נאָך יום־טוב געפאָרן צום רבין, ער זאָל אים אַרויסגעבן אַ תשובה. ער האָט פאַרן רבין געוויינט מיט טרערן, נאָר דער רבי האָט אים גאָרנישט באַרוהיגט. אין שטאָט האָט מען זיך גערוימט, אַז שמואל־בער וועט דאָס יאָר שטאַרבן. מען האָט אויף אים געקוקט מיט אַ גרויס רחמנות, ווי אויף אַ מענשן, וואָס איז אָפּגעמשפּט צום טויט. ער אַליין האָט גאָר דעם קאָפּ פאַרלאָרן. ער איז נעכט נישט געשלאָפן. אַ טאָג נאָך אַ טאָג, און דאָס יאָר ענדיגט זיך שוין באַלד, און שמואל־בער האָט זיך אַלץ מער געשראָקן: אָט, אָט טרעפט אים דער טויט! ער האָט זיך אין דערהיים נישט געקאָנט קיין אָרט געפינען און האָט געדונגען אַ סאָד. דאָרט איז ער אויך געשלאָפן. צו אים זיינען געקומען לערן־יונגעלייט און בחורים, וואָס שמואל־בער האָט געבעטן קומען, כדי צו שמועסן און אַרויסשלאָגן זיך פון קאָפּ זיין שרעק.

ווען שלמה איז אַריינגעקומען אין סאָד, איז שוין געווען פינסטער. צווישן די צווייגן האָט גערוישט אַ ווינט, דער גאַנצער סאָד האָט שטיל געברומט, פון דער בויד אַרויס האָט געבלישטשעט אַ ליכט. דאָרט איז געזעסן שמואל־בער אַליין, פאַרטראַכט איבער דעם אָפענעם ספר. ער האָט אויסגעזעהן זעהר טרויעריג און

פאַרזאָרגט, און האָט זיך, קענטיג, געפרייט, וואָס שלמה איז געקומען. ער האָט זיך אויפגעשטעלט, אַרויסגענומען פון אַ קויש אַן עפּל און דערלאַנגט שלמהן:

— נאַ דיר אַן עפּל. נעם, אַ גוטער עפּל, זאָג איך דיר, אַ וואוילער. נאָר, נאָר אַ וואוילער. שעם דיך נישט, אַזאַ יינגל, ווי דו, דאַרף זיך עפּעס צו שעמען?

שלמה האָט גענומען דעם עפּל און איינגעביסן.

— און אַ ברכה? האַ, אַ ברכה? האָסט געמאַכט אַ ברכה?

— געמאַכט, האָט שלמה געענטפערט.

— פאַרוואָס־זשע האָסטו נישט געמאַכט הויך, איך זאָל קאָנען ענטפערן אמן? מען זאָל דיר דאַרפן צו זאָגן! דיר! אַי־אַי־אַי! אַזאַ גוטער קאָפּ און וויל נישט לערנען. אדרבה, זאָג, פאַרוואָס, אַז איך וואָלט געהאַט אַזאַ קאָפּ צום לערנען, וואָלט איך דאָך געזעסן טאָג און נאַכט איבער דער גמרא!

„וואָס ווילן זיי פון מיר האָבן?", בייזערט זיך שלמה אין געדאַנק, „וועמען גייט דאָס אָן מיין גוטער קאָפּ?"

ער ווערט בייז אויף שמואל־בערן און טראַכט, אַז ער וועט נאָך שטאַרבן היינטיגס יאָר.

אַ קליינער בליץ האָט דורכגעריסן די פינסטערניש, די בוימער האָבן זיך געוויזן אויף אַ רגע, און אַ לייכטער דונער האָט זיך געקייקלט פון דערווייטנס.

שמואל־בער האָט זיך געשראָקן:

— אַ גאָס־רעגן וועט גיין, ווייסט, שלמה? דונערן... אָ־אָ! — האָט ער אָפּגעזיפצט.

— אַ גוטע נאַכט! האָט שלמה געזיפצט און געוואָלט שוין גיין אַהיים.

— גיין, זייַ רואַ, וואַרט — האָט שמואל־בער אים איינגעהאַלטן: קיינער איז נישטאָ, וואַרט...

שלמה איז געבליבן.

דאָס געוויטער האָט זיך גערוקט נעהענטער. העלער זיינען געוואָרן די בליצן, שטאַרקער — די דונערן. דער גאַנצער קאַך האָט אײַנגעבראָכן, אייַנציגע טראָפּן האָבן אָנגעהויבן צו פאַלן פונעם שוואַרצן הימל. שלמה איז געשטאַנען פאַר דעם טירל

פון דער בויד אין דרויסן און האָט געזעהן, ווי שמואל־בער זיצט בײַם טיש, שעפּטשעט עפּעס מיט די ליפּן און קלאַפּט זיך מיט דער האַנט אויפן האַרצן.

„דאָס זאָגט ער ודוי" — האָט זיך שלמה משער געווען.

אומהיימליך איז שלמהן געווען אַזוי צו שטיין, נאָר דער רעגן האָט שוין געגאָסן, און ער האָט געמוזט איבערוואַרטן. דער הימל האָט זיך אַלץ געשפּאָלטן, די דונערן האָבן געקנאַלט, די ערד האָט געציטערט... פּלוצלינג איז אַ העלער בליץ דורכגעפלויגן נאָהענט, און דער דונער האָט בײַלד דערנאָך געשלאָגן מיט אַן אומגעהויערער קראַפט. שלמה האָט זיך דערשראָקן, און שמואל־בער האָט זיך אויפגעכאַפּט פון אָרט, אַרויפגעלעגט זיך די האַנט אויף די אויגן און געשריען מיט אַלע כחות:

— שמע ישראל ד' אלהינו ד' אחד...

געדוכט האָט זיך, אַז ער האָט געוואָלט איבערשרײַען דעם דונער, און האָט אַזוי לאַנג געצויגן דעם „אחד", ביז דער דונער האָט אויפגעהערט.

אַ נאַכט פול שרעק איז דאָס געווען פאַר שלמהן, שפּעט איז ער אַהיים געקומען, דעם טאַטן האָט ער אָנגערצייל לינגס, אַז ער איז געווען אין בית־המדרש; מעריב האָט ער נישט געדאַוונט, שלעכטע חלומות האָבן אים געמוטשעט אין שלאָף.

III.

נאָר אַן אומגעריכטער צופאַל האָט זיך אַרײַנגעמישט און נאָך שווערער געמאַכט דאָס געמיט פון דעם קינד.

די באָבע איז קראַנק געוואָרן און געלעגן אין בעט. נישט זי האָט געזיפצט, נישט זי האָט זיך געקלאָגט, אַז איר טוט וויי, און דאָך האָט מען געפילט אין דער לופט פון הויז, אין די בליקן פון טאַטע־מאַמע און נאָר באַזונדערס אין דער ־אַנקערס געל פּנים — עפּעס אַ שרעקליכע זאַך. געדוכט האָט זיך, אַז צוקאָפּנס בײַ דער קראַנקער שטייט דער מלאך־המות מיטן בלאַנקען שווערד, מיט דעם ביטערן טראָפּן אויפן שפּיץ, און ער היט און ער וואַרט.

די סעודה, וואָס מען האָט געוואָלט מאַכן אין טאָג פון שלמהס בר־מצוה, איז אָפּגעלעגט געוואָרן. דער ראָזיגער טאָג האָט פאַר שלמהן געבראָכט צו זיין אַ גרענעץ צווישן צוויי וועלטן, און ער האָט זיך געשראָקן: „טאָמער, רבונו של עולם, וועט ער ווייטער אויך נישט קאָנען בייקומען דעם יצר־הרע, און אַלץ וועט זיין ווי פריהער?" דערווייל איז דער טאָג דורכגעגאַנגען, ווי אַלע טעג. די זון איז אויפגעגאַנגען און האָט געשיינט, דערנאָך איז דער הימל געוואָרן נעפּלדיג, וואָלקנס האָבן זיך געצויגן, און ווייטער גאָרנישט. מען דאַוונט און מען עסט, און ווידער דאַוונט מען, און מען עסט נאָך אַמאָל. די עלטערן זיינע זיינען פאַרנומען געווען מיט דער קראַנקער און האָבן גאָר פאַרגעסן וועגן זיין בר־מצוה, נישט מען האָט אים מוסר געזאָגט, נישט ער האָט געהערט בייזערן זיך אויף אים — האָט ער זיך אַליין אויך געמאַכט פאַרגעסן. קיין עבירות האָט ער, אמת, היינט נישט געטאָן, נאָר קיין מצוות אויך נישט. ער איז **נישט אַנדערש** געוואָרן, נישט קיין ניי האַרץ באַקומען...

אין חדר איז ער נישט געגאַנגען, דעם רבין האָט ער געזאָגט, אַז די באָבע איז קראַנק; דאָס איז געווען אַ געזונטער אויסרייד. דער רבי אַליין איז צופרידן געווען נישט צו זעהן אַ ווייל דעם שווייגנדיגן, פאַרדאַרבענעם תּלמיד זיינעם, וואָס האָט אים נאָר באַאומרוהיגט. שלמה איז שוין געווען אין קלויז, אַרומגעשפּאַצירט אויף דער לאָנקע, און לאַנגווייליג איז אים געווען אָהן אַ שיעור.

מיט אומגעדולד האָט ער געוואַרט, דער טאָג זאָל זיך ענדיגן, כּדי שוין צו זעהן זיין חבר דורל. ער האָט אים אָפּגעוואַרט באַם חדר, ווען די קינדער זיינען געגאַנגען אַהיים, און איז גאָר מונטערער געוואָרן, באַגעגנדיג אים:

— ווייסט, דורל? — האָט ער געזאָגט — היינט איז מיין בר־מצוה.

— און פאַרוואָס האָט מען נישט געמאַכט קיין סעודה? — האָט דורל געפרעגט.

— מיין באָבע איז קראַנק. זי האָט אַזאַ געל פּנים! זי וועט שטאַרבן, אַוודאי שטאַרבן, האָט שלמה איינגערוימט זיין חבר.

— מען טאָר אַזוי נישט זאָגן, דו האָסט אַן עבירה...

— ניין! האָט שלמה פּראָטעסטירט: איך האָב נישט קיין עבירה... איך ווייס.

גאָך מנחה אין קלויז האָבן זיך די צוויי יינגלאַך אַרומגע־שפּאַצירט אין מאַרק. אַ קאַלטער ווינט האָט געבלאָזן. דורל האָט געציטערט.

— איך וועל אַהיים גיין; מיר איז קאַלט... האָט ער געזאָגט. נאָר שלמה האָט אים נישט געלאָזט:

— איך בעט דיך, קום. לאָמיר נאָך אַזוי גיין. זעה נאָר, איך בעט דיך, און דו ווילסט נישט...

נאָר דורלען איז אמת געווען קאַלט. דער פיבער האָט גע־ברענט אים אויף די באַקן, און אים האָט זיך איצט געוואָלט אָנלענען זיך מיטן קאָפּ אויף אַ טיש, אַזוי ווי ער פלעגט טון אין חדר.

— מיר איז קאַלט — האָט ער געשטאַמלט — איך וועל אַהיים גיין.

— גיי נישט, גיי נישט, איך וועל דיר געבן צען קאָפּעקעס...

— גיב! — האָט דורל אויסגעשטרעקט די האַנט.

— מאָרגן וועל איך דיר געבן...

— איך וויל נישט מאָרגן! — האָט זיך דורל איינגעעקשנט.

— נו, קום מיט, איך וועל דיר געבן.

די יינגלאַך זיינען צוגעגאַנגען ביז צום הויז, וואו שלמהס עלטערן וואוינען.

— וואַרט דאָ — האָט שלמה געזאָגט — באַלד קום איך צוריק, וועסטו האָבן צען קאָפּעקעס; נאָר זעה, אַנטלויף נאָר נישט, גיב מיר תקיעת־כף.

דורל האָט געגעבן די האַנט, און שלמה איז אַריין אַהיים.

אין דער קיך האָט ער באַגעגנט די מוטער, וואָס האָט זיך באַלד אָנגעהויבן ביוזערן אויף אים:

— ווי אַ שר לויפט ער! די באָבע זיינע איז קראַנק, און ער האַקט מיט דער טיר! פאַרוואָס גייסט דו ניט תהלים זאָגן? וואו ביסטו געווען? אַ שוואַרץ־יאָר טראָגט אים אַרום.

שלמה איז אַריין אויף די שפּיץ־פינגער אין דער צווייטער שטוב, דאָרט איז געלעגן די קראַנקע. די אויגן האָט זי געהאַלטן

פאַרמאַכט. דורך דעם איינעם טאָג האָט זיך איר פּנים שרעקליך פאַרענדערט, עפּעס איז די געמבע געוואָרן דין, שאַרף. עס האָט זיך געהערט איר שווערער איבערגעהאַקטער אָטעם... שלמה איז צוגעגאַנגען צום ווינקל, וואו די קליידער זיינען אויפגעהאַנגען. צווישן זיי האָט ער דערקאָגט זיין באָבעס קלייד און האָט גענומען עס שאָקלען אין דער האַנט. באַלד האָט זיך דערהערט דער קלאַנג פון געלט. פלינק האָט ער אַריינגעשטעקט די האַנט אין טאַש פון קלייד, האָט אַרויסגענומען עטליכע מטבעות און באַהאַלטן.

זיינע גיכע טריט, ווען ער האָט געאײלט צוריקצוגיין צו דורלען, האָבן אויפגעוועקט די אַלטע. זי האָט געעפנט די אויגן און האָט אים גערופן מיט אַ שוואַכער שטים:

— שלמה!

ער האָט זיך געאײלט צו זיין חבר און האָט זיך נישט געוואָלט מאַכן הערן, נאָר די אַלטע האָט נאָך אַמאָל גערופן:

— שלמה, קום נאָר אַהער! שלמה...

ער איז צוגעגאַנגען צום בעט און איז געשטאַנען איבערדולריג אויפן אָרט מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן בליק.

— היינט איז דיין בר־מצוה, שלמה! איבער מיר האָט מען דיר נישט געמאַכט קיין סעודה, טייער קינד, זיי מיר מוחל...

איר איז שווער געווען צו ריידן; זי האָט אָפּגעזיפצט און געזאָגט, אָנשטרענגענדיג די כחות:

— ס'איז קיין כח נישטאָ... איך בין קראַנק, שלמה, נאָט זאָל מיר שיקן אַ רפואה. שלמה, בעט גאָט פאַר מיר...

און ווי נאָר די אַלטע האָט אויפגעהערט צו ריידן און די אויגן זיינען איר ווידער צוגעפאַלן, איז שלמה פלינק אַרויס פון שטוב צו זיין חבר.

— נאַ, דאָ האָסטו... אַ סך געלט — צייל... האָט ער געזאָגט מיט אַ ציטערינגער שטים.

דורל האָט גענומען דאָס געלט מיט ציטערינע הענט, ער האָט געקלאַפּט מיט די ציין.

— קאַלט — האָט ער געזיפצט.

— נו, גיי אַהיים — האָט שלמה אַוועקגעמאַכט מיט דער האַנט.

— און דאָס געלט?

— נעם דיר, מיין דאגה...

אַז דער חבר איז אַוועק און פאַרשוואונדן געוואָרן אין דער פינסטערניש, אַז שלמה איז געבליבן אַליין, איינער אַליין מיט דער נייער ע ב י ר ה, וואָס ער האָט געטאָן, די עבירה, וואָס ווערט שוין געשטעלט אין הימל אויף זיין אייגענער רעכענונג — האָט ער אויפגעהויבן די אויגן צום שוואַרצן הימל. קיין שטערן האָט זיך נישט געזעהן, נאָר די לבנה האָט אַרויסגעשיקט אַן אָפּגלאַנץ פון אונטער אַ וואָלקן. ער איז דורך דעם מאַרק, אַריין אין אַ גאַס און אַרויס הינטערן שטאָט, נעבן די קאַזאַרמעס. דאָ — האָט ער זיך פּלוצלינג דערמאָנט — פלעגן אין די הייסע טעג, צווישן טאָג און נאַכט, שטיין אויסמושטירטע שורות זעלנער און זינגען עפּעס מאָרנע, פרעמדע, נאָר האַרטע און שטאַרקע נגונים. פעסט זיינען געווען זייערע שטימען, ווי זייערע אַקסלען און זייערע פּנימער, און פון דער צווייטער זייט האָט מיטגעזונגען דאָס ווידער־קול. אַנדערע טעג זיינען דעמאָלט געווען און אַן אַנדער הימל. ווי די זון איז אונטערגעגאַנגען, איז געוואָרן קיל, און די נאַכט איז געווען אַזוי ליבליך, אַזוי פיין... און שלמה האָט זיך געגומען צום האַרצן דאָס, וואָס די צייט גייט אַוועק, און די טעג ווערן קורץ און די נעכט ווערן קאַלט און מוראָדיג...

אַ טאָג נאָך אַ טאָג, און יעדער מענטש מוז אַמאָל שטאַרבן, און ער, שלמה, איז שוין געוואָרן בר־מצוה, און ער איז אַ זינדיגער, אַ פּושע ישראל — אַ גנב.

די לבנה איז אַרויס פון אונטער די וואָלקנס, אַ ווייל איז געוואָרן העל, די קאַזאַרמעס האָבן זיך אַרויסגעזעהן, און עפּעס מענשן זיינען געגאַנגען... באַלד אָבער האָט זיך פאַרשפּרייט אַ שאָטן און האָט אַלץ צוגערעקט.

נאָך די זעלבע נאַכט האָט שלמה געהערט אין שלאָף עפּעס שרעקליכע קולות. אין חלום איז אים פאָרגעקומען, אַז די וועלט האָט זיך אָנגעצונדן און ברענט, אַלע שרייען, ווילן זיך ראַטעווען, אַלע לויפן און ווייסן נישט וואו... ער האָט זיך אויפגעכאַפּט

פון שלאָף און האָט דערקענט די שטים פון זיין מוטער, געמישט מיט נאָך אַנדערע קולות. דורך דער טיר האָט ער געזעהן ליכט ברענען, און די שטוב איז פול מיט מענשן, וואָס גייען פּאַמעליך... דערנאָך האָט ער געהערט לייענען שטיקלאַך פון מעבר־יבוק, און דערנאָך איז געוואָרן שטיל.

שלמה האָט זיך איינגעוויקלט אין דער דעק און האָט אויך גענומען שלאָגן זיך אויפן האַרצן:

„אָשמנו, בגדנו, גזלנו"...

און אין מיטן דעם ודוי זאָגן איז ער איינגעשלאָפן.

צום מאָרגנס אין דערפריה, אַז ער איז אויפגעשטאַנען, איז די אַלטע שוין געלעגן אויף דער ערד, באַדעקט מיט אַ שוואַרצן טוך. אין דער שטוב זיינען געזעסן ווייבער און גענייט תכריכים. ס'איז שוין געווען שפּעט, ער האָט געטראַכט צו גיין אין קלויז און נעמען זיך דאַווענען ערנסט; גייענדיג אָבער, האָט זיך אים פאַרוואָלט אַרוים אויף דער לאָנקע, און אַ מאַך טוענדיג מיט דער האַנט אויף אַלץ, האָט ער צו זיך גערעדט:

— אַלץ איינס! סיי ווי סיי וועל איך האָבן דעם גיהנם... פאַרפאַלן...

און צוקומענדיג צו דער לאָנקע, האָט ער פאַרקאַטשעט די קאַפּאָטע און גענומען לויפן מיטן גאַנצן כח, ביז ער איז מיד געוואָרן און אַנידערגעוואָרפן זיך אויף דער ערד.

ווער איז שולדיג?

...מיין מיטוואוינער פ י נ ק ע ל מ אַ ן שלאָפט שוין. ערשט אַ מינוט, ווי ער האָט פאַרלאָשן דאָס לעמפּל, וואָס שטייט נעבן בעט, און איצט כראָפּעט ער שוין. אַנטשלאָפן געוואָרן איז ער שוין פאַר אַ ווײַלע, נאָר אין מיטן דרימל איז אים דורך אַ געדאַנק דורכן מח, אַז די נאַפט ברענט אוים בחנם, און ער האָט זיך מיט געוואַלד אויפגעריסן פון שלאָף צו פאַרלעשן דאָס לעמפּל. איצט ליגט ער אינגאַנצן אין שאָטן: דאָס ליכט פון מיין טיש דערגרייכט נישט ביז צו דער וואַנט.

שלאָפן שלאָפט ער קיינמאָל נישט רוהיג: כראָפּעט, פאַרקרימט די ליפּן, ציהט מיט די שוואַרצע ברעמען אין שלאָף, — אים מוז זיך אַ סך חלומען. נאָר איצט, דוכט זיך מיר עפּעס, אַז אין כראָפּען זיינעם ווערן פאַרשלונגען אַ סך זיפצן. און עפּעס, בכלל, איז מיר אַ רחמנות צו קוקן אויף דעם קליינעם, איינגעקאָרטשעטן גוף מיטן בלייכן, ליידנשאַפטליכן פּנים, וואָס שטאַרט אַרויס פון אונטער דער קאָלדרע. ער רירט מיט די ברעמען און רונצלט דעם שטערן. וואָס חלומט זיך אים? פון ווייב? פון געשטאָרבענעם קינד? אָדער פון אַ גט און אַ נייע חתונה מ י ט אַ נ ד ר ן?...

עפּעס אַ מאָדנעם איינדרוק האָט ער היינט געמאַכט אויף מיר.

דריי וואָכן וואוין איך שוין צוזאַמען מיט אים אין איין צימער. אַז איך האָב מיך אַריינגעצויגן אין דער דירה און געוואָרן זיין מיטוואוינער, האָט ער זיך עפּעס אַזוי דערפרייט, אַז ס׳איז מיר אַוש אַ וואונדער געווען. מיר האָבן זיך ביז אַהער נישט געקענט. עפּעס האָט ער מיר מיט אַזאַ אַנטציקונג און איילעניש אָנגעוויזן אויף יערן נאָגל, וואו מען קאָן אויפהייגגען אַ מלבוש, און דערצו

אַלץ אינייִנעם אַרויסגעכאַפּט מיר די זאַכן פון די הענט, אַפּי מיר צו העלפן, און צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ, איילנדיג און זעהר פאַראינטערעסירט, אַז איך האָב מיך נישט געקאָנט איינהאַלטן און האָב אים געפרעגט, פאַרוואָס ער איז זיך אַזוי מטריח פאַר מיר?

— לאָזט, לאָזט! ס׳שאַרט נישט! — האָט ער אַלץ אין איינעם געחזרט, העלפנדיג מיר קעגן מיין ווילן.

דערצו האָט ער צוגעמאַכט מיטביידע הענט, צעצויגן די ליפּן און אַרויסגעשטעקט די ציין; די אויגן האָבן געקוקט אַביסל לאַכעדיג און פאָרשנדיג. מיט דעם שמייכל האָט ער מיך אַוראַי געוואָלט פאַרזיכערן, אַז ער באַמיהט זיך אַזוי פיל מיר צו העלפן, ווייל ער איז אַ גאַנץ גוטער בטבע; נאָר אין בליק זיינעם איז, חוץ דעם לאַכעדיגן, געווען נאָך עפּעס אַזוינס, וואָס האָט גע־וואַרט און געוואָלט וויסן, צי דאָס לאַכעדיגע האָט שוין געהאַט אויף מיר די ווירקונג, וואָס ער האָט געוואָלט, און צי ער קאָן שוין צוזאַמענציהען די ליפּן און אויפהערן צו שמייכלען.

— טון אַ טובה, — האָט ער גערעדט גאָר אַנטציקט און אונ־טערגעשפּרונגען בּאַ יעדן וואָרט, — טון אַ טובה — פאַרוואָס נישט? איך האָב זעהר ליב צו טון אַ טובה.

— דאָ, דאָ, מיין ליבער פריינט, היינגט אויף, גיט אַהער! גיט אַהער! — זעהט איר, מיין ליבער פריינט, — האָט ער ווייטער געזאָגט מיט אַביסל אַן ערנסטערער מינע, אַז איך האָב אַרויסגערוקט דעם שופלאָד פון טיש און געוואָלט דאָרט אַריינ־לייגן מיינע העקטאָגראַפישע רוסישע לעקציעס, — זעהט איר, דער שופלאָד איז מיינער. איך האָב מיר אַזוי אויסגערעדט מיטן בעל־הבית, — איר ווילט — פרעגט.

איך האָב שוין צוריק גענומען די פּאַפּירן און געוואָלט זיי אַריינלייגן אין קעסטל מיינעם, נאָר ער האָט זיי מיר אַרויסגע־כאַפּט פון דער האַנט און אַרויסגערוקט זיין שופלאָד.

— זעהט איר, פ אַ ר א י ך, מיין ליבער פריינט, פ אַ ר א י ך... זאָל עס ליגן בּאַ מיר. איר קענט רוסיש? — האָט ער מיך פלוצלינג געפרעגט, ער האָט דערזעהן, אַז די פּאַפּירן זיינען אָנגעשריבן רוסיש.

— איך קען.

— אי — אַי, וואויל! זעהט איר! איך לערן מיך רוסיש. איך האָב נישט קיין גוטע אויסשפּראַך, איר וועט ריידן מיט מיר רוסיש? איר וועט מיר צווייזן, מיין ליבער פריינט? אַי — אַי — וואויל! איר וועט מיר צווייזן?

ער האָט ווידער געמאַכט די פריהעריגע מינע: געשמייכלט; נאָר אין זיין בליק איז איצט שוין געווען עפּעס אַ קינדערשע בקשה; ער האָט געבעטן, ווי אַ קינד בעט בּאַ די עלטערן אַ גראָשן.

נאָך דעם האָט ער שוין ביז היינט זעהר זעלטן גערעדט מיט מיר אידיש. ריידן רעדט ער רוסיש זעהר שלעכט מיט אַ סך גרייזן, און ער וויל אויסנוצן די צייט, וואָס איך פאַרברייננ מיט אים, אויף אויסצובעסערן אים די גרייזן. נאָך יעדער פאַרבעסערונג הער איך:

— אי — אַי — אַי, ספּאַסיבאָ, ספּאַסיבאָ! (איך דאַנק, איך דאַנק) ווי כאַראָשי נאָספּאָרין! (איר זייט אַ גוטער הער).

איבערהויפּט, אַז ער רעדט מיט מיר, צו מיט עמיצן אַן אַנדערן, רופט ער יענעם אָן „הער" אָדער „גנעדיגער הער". מיינע בּאַ־מערקונגען, אַז אויף רוסיש זאָגט מען פּראָסט „איר", העלפן נישט. ער טראַכט זיך אַוודאַי אַזוי: „אַז מען קאָן טון אַ טובה יענעם און זאָגן גנעדיגער הער — מהיכא תיתא, פאַרוואָס נישט?"

מיר האָבן זיך געזעצט בּאַם טיש און פאַררויכערט פּאַפּיראָסן. פינקעלמאַן האָט מיר געזאָגט, אַז נאָר מיר צוליב רויכערט ער און לאָזט זיך מכבד זיין מיט אַ פּאַפּיראָס. דערנאָך בין איך אָבער געוואָר געוואָרן, אַז נישט נאָר מיר אַליין טוט ער די טובה. רויכערן, פאַרשטייט איך, האָט ער זעהר ליב, ווי אַלע נערוועזע (זיין פּנים און זיינע בּאַוועגונגען זיינען זעהר נערוועז), נאָר ער פאַרגינט זיך נישט צו קויפן: ער איז זעהר אַ קאַרגער.

די בעל־הביתטע פון די ערשטע צוויי צימערן איז אַריינגע־קומען בעטן אַ שוועבעלע, און איך בין דערשראָקן געוואָרן, ווייל פינקעלמאַן איז פּלוצלינג אויפגעשפּרונגען מיט אַ אימפּעט, אַרויסגעריסן זעהר נעשיקט די שוועבעלאַך פון מיין האַנט און האָט זיי דערלאַנגט דער בעל־הביתטע מיט דער זעלבער מינע און מיטן זעלבן שמייכל, וואָס איך האָב ערשט דאָ דערמאָנט:

— אַ שוועבעלע? — האָט ער גערעדט מיט אַן איילעניש

און איז אונטערגעשפּרונגען באַ יעדן וואָרט — אַ שוועבעלע? אַ? נאַט אייך! נעמט נאָך אַ פּאָר, נעמט! ס׳שאַרט נישט, ס׳שאַרט נישט!

דאָס איז געווען פרייטאָג. פּינקעלמאַן, וואָס באַשעפ־טיגט זיך מיט לשון־הקדשע לעקציעס, איז שוין געווען פריי. ער האָט זיך געלעגט אויפן בעטל און געלעזן עפּעס אַ פּאָר צעשיטע רוסישע בלעטער פון אַן אַלטן זשורנאַל. ער האָט מיר דער־ציילט, אַז די בלעטער האָט ער געפונען אין אַ געוועלב, וואו זיי זיינען געברויכט געוואָרן אויף פּאַק־פּאַפּיר, און ווייל ער לערנט זיך רוסיש און האָט אַ רוסישן ווערטער־בוך, האָט ער זיי אָפּגע־קויפט פאַר דריי קאָפּעקעס.

— אַ שוואַרץ יאָר! — האָט ער געזאָגט, דערציילנדיג מיר וועגן דעם, — נאָר אויסצורייסן יענעם! אַ גאַנץ פונט פּאַק־פּאַפּיר קויפט מען פאַר דריי קאָפּעקעס. זעהט, מיין ליבער פריינט (ער האָט די בלעטער מיר דערלאַנגט אין דער האַנט אַריין), זעהט, ס׳וועגט אינגאַנצן אפשר אַ פערטל פונט, — נאָר אויס־צורייסן יענעם!

און באַ די לעצטע ווערטער האָט ער אַזוי פאַרקרימט זיין פּנים, אַז ס׳איז באמת אַ רחמנות געווען צו קוקן אויף אים.

ער איז געלעגן און האָט געלעזן הויך אויפן קול, און אַלע מינוט געפרעגט אַן אַנדער וואָרט. דער אַרטיקל, וואָס ער האָט געלעזן, איז געווען אַן עקאָנאָמיש־סטאַטיסטישער. ער האָט נאָר ווייניג פאַרשטאַנען דעם אינהאַלט און האָט דערפון געהאַט גרויס עגמת־נפש.

איך בין באַלד מיר געוואָרן אים צו פאַרטייטשן די ווערטער. באַ יעדן וואָרט האָב איך געברויכט אויסצורייערן זעהר פיל, דערצו האָב איך מיך געמוזט היטן נישט צו באַנוצן אין מיינע רייד עפּעס אַזאַ וואָרט, וואָס פּינקעלמאַנען קאָן עס אויסזעהן קלינגליך. אַז נישט — האָט ער געמאַכט אַ טענה וועגן דעם נייעם וואָרט, וואָס ער האָט ערשט געהערט פון מיר. באַמערקט האָב איך איינגנטליך, אַז פייהינקייטן האָט ער גאָרנישט קיין שלעכטע: זיין גמרא־קאָפּ האָט אַלץ תופס געווען פלינק, געשיקט און אין תוך אַריין. נאָך יעדער דערקלערונג האָט ער געשמייכלט און גע־

ראַנקט אויף זיין לשון, צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ, געצויגן מיטן שטערן, נאָר די אויגן זיינע האָבן געקוקט עפּעס אַביסל מיט אַ קאַצן־בליק, אַביסעלע פאַלש, איבערשפּיציג אַזוי...

כדי איך זאָל מיר פאַרלייכטערן די אַרבעט, האָב איך אים פאָרגעלעגט דאָסטאָיעווסקיס אַ בוך צו לעזן: „דאָס פאַרבּרעכן און די שטראָף", וואָס איך האָב געהאַט בּאַ מיר אין קעסטל. פּינקעלמאַן איז מיט גרויס פרייד אַראָפּגעשפּרונגען פון בעטל, און מיט זיינע הענט האָט ער מיך אָנגעכאַפּט פאַר מיינע אַקסלען און מיך געטרייסלט פאַר שמחה, זאָגנדיג און איבערזאָגנדיג עטליכע מאָל דעם שפּראַך זיינעם:

— ספּאַסיבאָ, ספּאַסיבאָ! ווי כאראָשי גאָספּאָדין!

הענט און פיס האָבן אונטער אים געציטערט, געוואָרפן האָט ער זיך אינגאַנצן, ווי אַ פיש, אַזוי איבערראַשט איז ער געזען.

צום קעסטל האָט ער מיך נישט געלאָזט צוגיין, ער האָט מיר אַרויסגעכאַפּט דאָס שליסעלע פון דער האַנט, אויפגעשלאָסן דאָס שלעסל און גענומען רודערן בּאַ מיר אין קעסטל. איך בין געשטאַנען, ווי אַ גולם, ווי אַ קלאָץ עפּעס, און בין בייז געווען אויף מיר אַליין. דער גאַנצער מח מיינער, אויב איך געדיינק גוט, איז געווען באַשמירט מיט איין געדאַנק: „וואָס כאַפּט ער עפּעס?! מיין קעסטל, רוכט זיך!" קריגן אָבער וויל איך מיר נישט. ער איז געזעסן אויף דער ערד און איבערגעוואָרפן איין בוך נאָכן אַנדערן און אַלע מיינע זאַכן.

ער האָט גענומען לעזן דאָסטאָיעווסקין און ווידער האָט ער אָנגעהויבן צו פרעגן. כמעט בּאַ יעדער שורה האָב איך געהאַט אַ געטועכץ אויף עטליכע מינוט. איך האָב מיר אָנגעטאָן מיין פּאַלטאָ און געוואָלט אַרויסגיין, פּינקעלמאַן האָט אויף מיר געקוקט מיט אַ געבעט:

— וואו אַהין גייט איר? — האָט ער מיך געפרעגט.

— איך ברויך אַוועקצוגיין.

— זעהט נאָר, — האָט ער גערעדט וויינענדיג, — אַ גאַנצע וואָך האָב איך קיין צייט נישט צו לעזן; פון אין דערפריה ביז אויף דערנאַכט בין איך פאַרטון, צען לעקציעס האָב איך... זיצט אין

דערהיים! זעהט נאָר, וואָס שאַדט עס אייך? איר זייט דאָך אַ גוטער הער! זעהט נאָר, וואוהין גייט איר?

איך האָב אָבער דוקא געוואָלט אַוועקגיין און פינקעל־מאַנען, האָב איך געזעהן, האָט עס שטאַרק פאַרדראָסן אויף מיר. ער האָט געביסן די ליפּן, ווי איינער, וואָס מען האָט אים אַ גרויסע עולה געטאָן און קאָן זיך נישט אָפּווערן. געקוקט האָט ער אויף מיר מיט אַביסל מיט פאַרוואונדערונג, אַביסל מיט באַדויערונג. געטראַכט וועגן מיר האָט ער אַוודאַי אַזוי: „וואָס פאַר אַ שלעכטע מענשן עס זיינען פאַראַן אויף דער וועלט! מען קאָן אַ טובה טון און ס׳זאָל נישט קאָסטן קיין גראָשן געלט, און מען טוט נישט!"

אַז איך בין צוריקגעקומען אין עטליכע שעה אַרום, איז פינקעלמאַן נאָך געלעגן אויפן בעט און ער איז זעהר פאַרטיפט געווען אין לעזן. ער האָט אַפילו נישט געהערט, אַז איך בין אַריינגעקומען. דעם אמת זאָגנדיג, האָב איך דאַמאָלס נישט גערעכנט, אַז אַ בוך זאָל קאָנען דעם מענשן אַזוי אינטערעסירן. זיין פּנים האָט געהאַט אַ שטריינגען אויסדרוק, אַוודאַי ווי ראַסקאָלניקאָוו בשעת ער האָט געהרגעט. עס איז לייכט געווען צו דערקענען, אַז פאַרטון איז נישט איצט זיין זכרון, פאַר וועלכן ער זוכט נייע רוסישע ווערטער, נאָר עפּעס אַנדערש גאָר לעזט ער איצט, און עס איז פאַרטון — די נשמה זיינע. איך האָב מיר שטיל אַנידערגעזעצט באַם טיש. פּלוצלינג האָט ער שווער אָפּגעזיפצט, אויפגעהויבן די אויגן, און אַז ער האָט מיך דערזעהן, איז ער אַראָפּגעשפּרונגען פון בעט און צוגעלאָפן צו מיר. ער האָט נישט געקאָנט ריידן: דער בוך האָט אים געמוטשעט זעהר שאַרף אַריינקריכן אין האַרצן. דערנאָך האָט ער פאַרקרימט די ליפּן. געוואָלט האָט ער אַוודאַי שמייכלען, נאָר אַרויסגעקומען איז גאָר עפּעס אַנדערש. איך ווייס נישט, ווי מען רופט עס אָן.

איצט האָט ער גערעדט אידיש:

— אַ ממזר־קאָפּ! אַ גנבהשער קאָפּ! — האָט ער גערעדט און געטייט מיטן פינגער אויפן בוך, וואָס ער האָט געלאָזט ליגן אויפן בעט — אַ ממזר־קאָפּ, אַ שוואַרצע גבורה האָט ער! אָ! אַז איך וואָלט געקאָנט אַזוי שרייבן!

איך האָב מיך פאַראינטערעסירט.

— וואָס וואָלט געווען? — האָב איך געפרעגט.

— אַ־אַ, אַז איך וואָלט געקאָנט אַזוי גוט שרייבן — וואָס מיינט איר, מיין ליבער פריינט? וואָלט איך נישט דאָ געזעסן! וויפיל קאָן ער נעמען פאַר אַזאַ בוך? ער לעבט נאָך? אַוודאי אַ פּאָר הונדערט רובל. ע, מיין ליבער פריינט! איך וואָלט באַלד גע־בראַכט אַהער מיין ווייב: ווי איר זעהט מיך! וואָס מיינט איר? אַ שיין ווייבעלע, איך זאָג אייך — אַ „צאַצקע"... שענער פאַר אַלע...

ער האָט זיך אַריינגעלאָזט אין מיאוסע רייד, וואָס איך וויל נישט דאָ איבערחזרן. ער איז דוכט זיך ליידנשאַפטליך; קאַרג איז ער; זיין בלוט צערייצט זיך גאָר לייכט, — און ער ליידט זעהר דערפון...

פון די איבעריגע רייד זיינע בין איך געוואָר געוואָרן, אַז ער האָט אַ ווייב עפּעס אין אַ קליין שטעטל אין ליטע, איך געדיינק נישט, ווי עס הייסט, און אַז ער וויל זיך גטן מיט זיין ווייב, ווייל מען האָט אים נישט געגעבן דעם נדן. דאָס ווייב גופא האָט ער ליב; זי איז עפּעס גאָר אַ שיינע, לויט ווי ער זאָגט. נאָר דעם שווער האָט ער זעהר פיינט, ווייל ער האָט אים אויסגענאַרט און נישט געגעבן קיין גראָשן פון די דריי הונדערט רובל, וואָס מען האָט אים צוגעזאָגט.

פּינקעלמאַן זאָגט, אַז ער מוז זיך נוקם זיין אין זיין שווער און גטן דאָס ווייב: לאָז ער מיט איר טון, וואָס ער וויל — איך בין זיך משער, אַז עס גייט אים נישט בלויז אין נקמה־נעמען: די דריי הונדערט רובל, וואָס ער האָט געקאָנט האָבן, דריקן אים אויפן האַרצן — ער האָט מיר נאָך דערציילט, אַז ער האָט שוין געהאַט אַ קינד מיט איר, נאָר ס'איז געשטאָרבן. דאָס קינד האָט ער נישט געזעהן, ווייל ער איז באַלד נאָך דער חתונה אַוועק־געפאָרן, ווען ער איז נאָר געוואָר געוואָרן, אַז דער שווער איז אַ גרויסער אָרימאַן און איז נישט אימשטאַנד צו געבן אַפילו איין רובל. געקומען איז ער אויפן ברית, נישט גערעדט מיט קיינעם, נאָר אַ נאָמען געגעבן און אַוועקגעפאָרן. די קינפּעטאָרין, בין איך זיך משער, האָט געמוזט שטאַרק וויינען דאַמאָלס.

און אַז ער האָט גערערט פונם קינדס טויט, האָב איך באַמערקט, אַז ער איז צופרידן דערפון, וואָס דאָס קינד איז געשטאָרבן. ריידנדיק וועגן דעם מיט מיר, האָט ער זיך אַפילו אַרויסגעכאַפּט מיט אַ „סלאַוואַ באָגו" (געלויבט איז גאָט). נאָר אינמיטן האָט ער זיך אַוראַי דערמאָנט, אַז ער איז צופיל אָפנהערציק מיט מיר, און ער האָט דאָס וואָרט „באָגו" פאַרשלונגען. איך פאַרשטיי, אַז דער טעות זיינער קומט דערפון, וואָס ער רעדט רוסיש; ווייל ער מוז שטאַרק אַרבעטן מיטן קאָפּ זיינעם, כדי ער זאָל זיך קאָנען אויסדריקן אויף אַ פרעמדער שפּראַך, דעריבער פאַרגעסט ער זיך אינמיטן. און צופרידן פון קינדס טויט איז ער איבער גאָר אַ פּשוטן טעם: דער נט וועט אים אָנקומען גרינגער.

דאָס אַלץ בין איך געוואָר געוואָרן נאָך פאַר דריי וואָכן פרייטאָג, ווען איך האָב מיר דאָ אַריינגעצויגן. פון דאַמאָלס אָן האָב איך נישט אָפּט מיט אים לאַנג גערערט: אַ גאַנצע וואָך איז ער טאַקע פאַרנומען פון ניין אין דערפריה ביז צען אויף דערנאַכט, ער האָט צען לעקציעס אויף פאַרשיידענע גאַסן, פרייטאָג־שבת זיץ איך ווייניג אין דערהיים, און פּינקעלמאַן איז אויף מיר זעהר בייז. ער לעזט דאַמאָלס און וויל, אַז איך זאָל אַ גאַנצן טאָג זיצן באַ אים און אויסרייידן די רוסישע ווערטער — ער האַלט מיך אין דער אמתן פאַר אַ שלעכטן מענשן. וואָס קאָן איך טון? ס'וואָלט אַ יושר געווען צו דינגען אַן אַנדער דירה.

אין דערפריה גייט ער אַוועק, ווען איך שלאָף נאָך. אויף דערנאַכט קומט ער אַהיים שפּעט, זיפצט אָפּ אַ פּאָר מאָל און הויבט זיך אָן צו קלאָגן אויף די בעלי־הבתים, וואָס רעכענען אויפן רוסישן חדש, וואָס איז גרעסער פאַרן אידישן און ווערגלייכן אַזעלכע זאַכן. ענדיגט ער שטענדיג מיט דער אייגענער מעשה פונם בעל־הבית, וואָס איז אים שולדיג געבליבן פאַר צוויי חדשים אַכט רובל, און ער, פּינקעלמאַן, מאָנט אים נישט, ווייל ער ווייסט, אַז ער איז אָרים... אַזוי זאָגט פּינקעלמאַן. ווייס איך, צי זאָגט ער אמת? נאָר קוים האַלט ער באַ דער מעשה, ווייס איך, אַז ער ענדיגט שוין, אַז ער גייט שוין עסן

װעטשערע, און איך װעל נישט דאַרפן צושאָקלען מיטן קאָפּ, אַז נישט — האָט ער פאַריבל און קוקט אויף מיר אַזוי מוראָדיג שלעכט, מיט רציחה אַפילו... און איך קאָן דאָס נישט ליידן. ער איז בכלל אַ סך קאַלטער צו מיר, װי ער איז געװען, כאָטש רוסישע װערטער פרעגט ער און דאַנקט אַלץ מיטן אייגענעם לשון און שפּרינגט אונטער, נאָר אין זיין האַרצן האָט זיך שוין אַ סך שנאה אָנגעזאַמלט קעגן מיר.

אין עסן זיינעם דערקענט מען גוט, אַז ער איז געװען אַ ישיבה־בחור און האָט לאַנג געגעסן טעג. ער קוקט אַזוי לאַנג אויפן ברויט, איידער ער עסט עס, לאָזט קיינמאָל נישט איבער, שמאַטשקעט מיטן מויל, אַקוראַט װי דאָס עסן װאָלט בא אים שטענדיג געװען אַ שװערער ענין, איבער װעלכן דער מח זיינער האָט אַ סך געאַרבעט. איך מיין נישט, װי אַזוי צו קריגן עסן: אויף דעם קלערט דאָך יעדערער; איך מיין: דאָס עסן אַליין, דאָס איבערטראָגן די שפּייז פון טיש אין מויל אַריין, דאָס טוען דאָך מענשן כסדר אָהן טראַכטן און קלערן; אַ ישיבה־בחור מוז אַװדאַי קלערן און עסן.

איינמאָל (אויב איך האָב קיין טעות נישט, איז עס געװען פּאַר צען טאָג) קומט ער אַהיים עפּעס זעהר לוסטיג, ער האָט שוין געהאַלטן גרייט די הענט אַרויפצולייגן אויף מיינע אַקסלען, נאָר ער האָט זיי צוריקגענומען. ער האָט זיך אַנידערגעזעצט, גע־קוקט מיר לאַנג אין די אויגן אַריין עפּעס נאָר ערנסט און אַביסל מיט אַ געבעט.

— פאַרװאָס זענט איר מיר אַ שלעכטער פריינט? — האָט ער געפרעגט.

איך האָב פאַרשטאַנען, אַז ער װיל עפּעס פונם האַרצן אַראָפּ־ריידן, עפּעס גוטס, פריילינכס, און מאַכט דערצו אַ הקדמה, איך האָב אים פאַרזיכערט, אַז איך בין אים נישט קיין שלעכטער פריינט.

— איר זענט מיר אַ גוטער פריינט? — האָט ער געזאָגט און איז אַזוי אַנטציקט געװאָרן, אַז ער האָט אָנגעהויבן צו ריידן אידיש

— זעהט איר, איך האָב באַלד געוואוסט. איר זענט אַזאַ גוטער! איך האָב אייך אַזוי ליב, מיין ליבער פריינט! פאַרוואָס ווילט איר מיך נישט לערנען רוסיש? זעהט איר (ער האָט אַרויסגענומען אַ ביכל פון דער רעגירונגס־שפּאָר־קאַסע און מיר געוויזן)? געגליובט צו גאָט — שוין פופציג רובל. היינט האָב איך אַריינגעלעגט צען רובל. אָ! אַז איך וועל אָנזאַמלען הונדערט רובל?...

— וואָס וועט זיין? — האָב איך געפרעגט.

— אַ־אַ! לאָמיך נאָר האָבן, איך וועל אַוועק קיין אַמעריקע.

— וואָס טויג אייך אַמעריקע?

ער האָט פאַרגלאָצט די אויגן, געמאַכט אַ פרומע מינע און געזאָגט:

— זעהט איר, מיין ליבער פריינט, איך האָב ערשט היינט באַפוילן אַהיים, אַז איך פאָר קיין אַמעריקע, און זי וועט בלייבן אַן עגונה. לאָז זי זיך גטן! וואָס בין איך שולדיג?

איך האָב פאַרשטאַנען, אַז אין דער אמתן וויל ער נישט פאָרן קיין אַמעריקע. גאָר ער זאָגט אַנדערע און רעדט זיך אַליין אַזוי איין, כדי זיין ווייב זאָל זיך דערשרעקן און נעמען פון אים אַ גט. ער דערציילט אַוודאי יעדערן אַזוי און הויבט אַליין אָן צו גלויבן דערינען. ער זאָגט בכלל נאָר וואויל ליגנס: מיטן פנים, מיט די הענט און מיטן האַרצן אַפילו, ער מאַכט דאַמאָלס אַן איינדרוק פון אַ קינד.

עס איז מיר אַפילו אַ וואונדער און דאָך איז עס אַזוי: אַז ער זאָגט ליגנס, האָב איך אים אַ סך ליבער, ווי אַז ער זאָגט אמת. עס מוז זיין דעריבער, ווייל ער איז גאָר צופיל אָפנהאַרציג, און אַז ער רעדט אַ סך און ווייזט אַרויס זיין פאַרברודינגט האַרץ, איז שווער צו פאַרטראָגן, און איך וואָלט אים דעמאָלס הונדערט רוסישע ווערטער פאַרטייטשט, אַבי ער זאָל אָנהויבן אַביסל ליגנס צו זאָגן, כדי די אויגן און דאָס פנים זיינס זאָלן ווערן ליבליבער.

יענע נאַכט איז ער מיט מיר גאָר גוט געווען: אַ פּאָר מאָל מיך אָנגענומען פאַר די אַקסלען און געטרייסלט; גאָר אַ סך מאָל איבערגעחזרט: „ווי כאַראָשי נאָספּאָדין". אין מיטן די ריי

האָט ער מיר דערציילט, אַז פּאַר זעקס חדשים האָט מען אים אַהיים געגאַרט, מען האָט געקלאַפּט אַ טעלעגראַם צו אים, אַז די מוטער זיינע איז געשטאָרבן. דאָס ווייב אין דערהיים האָט אים שטאַרק גענומען באַם האַרצן, ער איז אַ פּאָר טאָג אין דערהיים געזעסן און געוואוינט מיטן ווייב... ער האָט שוין גע־וואָלט נעמען צוויי הונדערט רובל, נאָר דער שווער מוז זיין אַ גרויסער אָרימאַן: מען האָט אים גאָרנישט געגעבן, און ער איז צוריק אַוועק קיין וואַרשע...

— איר ווייסט, מיין ליבער פריינט, — האָט ער צו מיר געזאָגט, ליגנדיג אויסגעצויגן אויפן בעט, און ער האָט דאָס פּנים פאַרקרימט פאַר גרויס נחת. די נאָז האָט דעמאָלט אויס־געזעהן נאָך שפּיציגער, ווי זי איז. — איר ווייסט, איך האָב מורא געהאַט, פאַרשטייט איר... עס זאָל נישט עפּעס געבוירן ווערן פון מיין אין דערהיים־זיין... אַ ניי קינד ברויך איך! איך וויים שוין איצט אויף זיכער. זעהט איר? זאָגט, מיין ליבער פריינט, נישט אמת? אַז ס'וואָלט עפּעס געווען, וואָלט זי דאָך מיר גע־שריבן, אַז ס'איז... נישט אמת? נישט אמת? זאָגט, מיין ליבער פריינט!

ער האָט געבעטן באַ מיר אַ הסכּמה, אַז דאָס ווייב זיינס טראָגט נישט.

— וואָס מיינט איר? האָט ער ווייטער געזאָגט און עפּעס אַ רייץ האָט פאַרצויגן די אויגן זיינע. — וואָס מיינט איר? אַ וואויל ווייבעלע... אירע באַקן צו קנייפּן, איך זאָג אייך — אַ! אַ!

מיר האָבן נאָך אַ סך גערעדט. איך בין געוואָר געוואָרן, אַז ער איז היינט אַן אַפּיקורס, דאַוונט נישט אַפילו. גערעדט האָט ער וועגן זיין אמונה מיט כּעס, געזידלט, אַז מען האָט אים אויסגענאַרט. אַ סך מאָל האָט ער איבערגעחזרט דאָס וואָרט „אָבמאַנשטשיקי“ (אויסנאַרערס). ער האָט מיר אויך דערציילט, אַז פאַר אַ יאָרן ווינטער, ווען ער איז נאָך פרום געווען, האָט ער איבער דעם דאַווענען נישט געקאָנט אָננעמען אַ פריהמאָרגנדיגע לעקציע, און ער איז דערויף זעהר בייז. ער האָט אויסגערעכנט, אַז דורכן זמן וואָלט ער געהאַט פיר און צוואַנציג רובל. און היינט

צוזאַמען מיט די פופציג, וואָס ער האָט אויפן ביכל, וואָלט ער געהאַט פיר און זיבעציג רובל.

— — — — — — — — — —

היינט אויף דערנאָכט אַכט אַזייגער, ווען איך בין אַהיים געקומען, האָב איך זיך זעהר פאַרוואונדערט, וואָס איך האָב שוין געטראָפן פינקעלמאַנען און דערקענט אין זיין פנים, אַז דאָס איז עפּעס נישט אַזוי גלאַט, ער האָט מיר אַפילו נישט געענטפערט אויף מיין „גוטן אָוונט", אַזוי צעטראָגן איז ער געווען.

ער איז געזעסן בּאַם טיש, זעהר געביסן די ליפּן און נערוועז זיך איבּערגעזעצט אַלע ווײלע אויפן בּענקל. אין דער האַנט האָט ער געדרייט עפּעס אַ פּאָסט־קאַרטל. אויף מיר האָט ער אַלע ווײלע אויפגעהויבן די אויגן, און אין זיין בּליק איז געווען צו דערקענען אַ שווערער ווייטאָג, אַ האַרצקלעמעניש. איך האָב דערקענט, אַז ער האָט געוויינט, און אַז איצט האַלט ער זיך קוים איין פון וויינען. איך האָב אים געפרעגט:

— וואָס איז אייך פינקעלמאַן?

ער האָט מיר נישט געענטפערט, געמאַכט זיך נישט הערנדיג און געוואָלט ריידן גאָר פון אַן אַנדער זאַך:

— וואָס מאַכט איר, מיין ליבער פריינט?

נאָר די לעצטע ווערטער האָט ער נישט שאַרף אַרויסגערעדט. די טרערן האָבּן אים געשטיקט אין האַלז. ער אַליין האָט בּאַמערקט, אַז איך פיל זיינע טרערן.

— אַ שוואַרץ יאָר! — האָט ער אַ קלאַפּ געטאָן מיט דער האַנט אין טיש, אַרויסגענומען דאָס בּײטעלע, דורכגעציילט דאָס קליין־געלט, וואָס האָט זיך בּאַ אים געפונען און איז אַראָפּגעלאָפן פון די טרעפּ (מיר וואוינען אויפן פערטן שטאָק), אין אַ פּאָר סעקונדעס אַרום איז ער שוין געווען און האָט שווער געעטעמט: ער האָט אוראַי געמוזט לויפן אַהין און צוריק. געהאַלטן האָט ער אין דער האַנט אַ ראָפּלט־קאַרטל, וואָס ער האָט געקויפט אין געוועלב.

ער האָט זיך אַנידערגעזעצט בּאַם טיש, גאָרנישט גערעדט און אָנגעשריבּן אַדרעסן אויף דעם ראָפּלט־קאַרטל: איין אַדרעס, וואוהין ער האָט געבּרויכט, דעם אַנדערן אוראַי צו זיך. דער־

נאָך האָט ער אַרויסגענומען פון װעסטל־קעשענע דאָס ערשטע קאַרטל, װאָס ער האָט דערהאַלטן, און איך האָב באַמערקט, אַז ער לעזט עס מיט גרויס כּונה, יעדע שורה און יעדעס װאָרט באַזונדער. ער האָט שװער אָפּגעזיפצט און גענומען שרייבן דעם בריװ. געשריבן האָט ער מיט אַ אימפּעט, װי איינער, װאָס האָט אַ משׂא פון זיך אַראָפּגעװאָרפן, און זיין פּנים האָט זיך מיט יעדער שורה געענדערט. אים האָט געמוזט לייכטער װערן אויפן האַרצן פונם שרייבן.

דאָס אָנגעשריבענע קאַרטל האָט ער לאַנג געטריקנט איבערן לאָמפּ, געדרייט עס אַהין און צוריק. דערנאָך ערשט האָט ער עס אַנידערגעלעגט אויפן טיש און געקוקט דערויף עפּעס מיט אַ מין בליק, װאָס איך װייס נישט, װי מען רופט אים אָן. איך דער־מאָן מיר איצט, אַז בײַ מיין טאַטנס טויט, ייִנגלװייז נאָך, אַז מיין טאַטע איז שוין געװען צוגעשיט, איז דער שמש צוגעקומען צו אונז קינדער און האָט יעדן איינגעשניטן די קלאַפּע. מיין קלענערער ברודער, געדיינק איך, האָט גענומען די צעריסענע קלאַפּע אין דער האַנט, געדרייט זי אַהין און צוריק און באַטראַכט פון אַלע זייטן. געקוקט אויף דער קלאַפּע האָט ער מיט דעם זעלבן בליק, װאָס פינקעלמאַן פאַר עטליכע שעה אויף דעם קאַרטל: מיט אַ טיפן אומעט, נאָר אַביסל פאַרװאונדערט: „װי קומט עפּעס די קלאַפּע דערצו?"

ער איז נאָך געזעסן אַביסל און באַטראַכט דאָס קאַרטל. דערנאָך האָט ער זיך פּאַמעליך אויפגעהויבן פון אָרט, צוגעגאַנגען צום קעסטל זיינעם און אַרויסגענומען פון דאָרט אַ פּעקל בריװ, צװישן װעלכע עס זיינען געװען עטליכע דאָפּלט־קאַרטלאַך. אַ פּאָר בריװ האָט ער געלעזן. דערנאָך האָט ער דאָס היינט־אָנגע־שריבענע דאָפּלט־קאַרטל צוגעלעגט צום פּאַק בריװ און האָט עס צוריק אַר־ינגעלעגט אין קעסטל.

ער איז שוין געװען אַביסל רוהיגער. דאָס קאַרטל, װאָס ער האָט באַקומען, איז נאָך געלעגן אויפן פּנים:

— לייענט מיין פריינט!

אין בריװל שטייט אַזוי (איך האָב דאָס איצט פאַר מיינע אויגן):

„ליבער, געטרייער מאַן יעקב יהודה נ״י.

„ערשטנס, שרייב איך דיר פון מיין ליבן געזונט, דאָס נעמ־ליכע ווינש איך מיר צו הערן פון דיר ביז אייביג, אָמן סלה.

„צווייטנס, שרייב איך דיר, איך האָב שוין נישט קיין כח צו וויינען און איך האָב נישט געהאַט אויף אַ קאַרטל, האָב איך מיר געבאָרגט, מיין ליבער מאַן, וואָס בין איך שולדיג אַקעגן דיר. אַז איך וועל קומען קיין וואַרשע, וועל איך עסן ברויט און זאַלץ און פּאָרלאָגעס וואַשן. און איך בעט דיך, שרייב, איך זאָל קומען און שיק מיר אויף דער הוצאָה. גאָט וועט דיר צושיקן ברכה און פּרנסה דורך מיר. איך שרייב שוין דאָס פינפטע קאַרטל צו דיר, און איך האָב נישט קיין בריוו באַקומען. גאָט וועט דיר העלפן אין מיין זכות, און האָב רחמנות אויף מיר און אויף מיינע יונגע יאָרן. אָמן סלה״.

„דיין ווייב, וואָס האָפט זיך צו זעהן מיט דיר,

זעלדע פינקעלמאַן״.

אין דער זייט איז צוגעשריבן מיט גאָר קליינע אותיות:

„מען האָט אונז פון דירה אַרויסגעוואָרפן. שרייב, איך זאָל קומען, איך וועל מיר שוין שאַפן אויף דער הוצאָה. איך ווייס נישט, וואָס מען טוט? דער טאַטע איז אַוועקגעפאָרן, און איך שלאָף בײַ רחל חנהס״.

אַז איך האָב געענדיגט צו לעזן, האָט ער מיר לאַנג גע־קוקט אין די אויגן אַריין. איך האָב פאַרשטאַנען, אַז ער וויל הערן פון מיר זיין משפט. ער האָט זיך געפילט זעהר זינדיג.

— נעמט זי קיין וואַרשע — האָב איך געפּרובט — וואָס וועט אייך דען קאָסטן טייערער?

ער האָט מיך אָבער נישט געלאָזט ענדיגן.

— ווי הייסט? אָהן אַ גראָשן געלט! דריי הונדערט רובל האָט זי מיר צוגעזאָגט! וואָס האָט זי מיך געהאַט אויסצוגאַרן? איך האָב אַכט יאָר געלערנט אין לאָמושע, אַכט יאָר! (ער האָט צו־געקלאַפּט מיטן פויסט אין טיש). אויף דער האַרטער באַנק גע־שלאָפן און געפאַסט האָב איך, און מיך האָט מען געשלאָגן! אַצינד פרעג איך אייך: צו וואָס? איך זאָל טאָן אַ שדוך אָהן אַ גראָשן געלט! אָהן אַ גראָשן!... האָב איך געבּרויכט אַכט יאָר־

פאַרשוואַרצט און פאַרפינסטערט צו ווערן, איך זאָל טון אַ שרוך אָהן אַ גראָשן געלט, אָהן אַ גראָשן געלט!... אַז ער האָט אַ טאָכטער, בין איך שולדיג? נו, זאָגט אַליין, זאָגט אַדרבה, וואָס בין איך שולדיג, אַז ער האָט אַ טאָכטער? וואָס בין איך שולדיג?

— זי איז דאָך אָבער אויך נישט שולדיג! — האָב איך געפּרובט.

פינקעלמאַן האָט מיר אַרויסגעכאַפּט זיין ווייבס קאַרטל פון דער האַנט. איך האָב געזעהן, אַז אויפן האַרצן ווערט אים ווידער שווער. ער האָט נאָך אַמאָל אָנגעהויבן צו לעזן דאָס קאַרטל, נאָר אין מיטן האָט ער זיך הויך פאַרוויינט:

— וואָס בין איך שולדיג?! האָט ער געכליפּעט הויך אויפן קול און צוגעקלאַפּט זיך מיט דער פויסט אין האַרצן.

— וואָס בין איך שולדיג?!

ער איז צוגעלאָפן צום קעסטל, אַרויסגענומען דעם פּאַק בריוו, וואָס ער האָט ערשט נישט לאַנג געהאַט אַריינגעלעגט.

— זעהט, — האָט ער געזאָגט, און מיר דערלאַנגט דעם פּאַק בריוו, — זעהט אַליין: שוין צען בריוו האָב איך איר געשריבן, אַז זי זאָל קומען! דאָפּלט־קאַרטלאַך, זי זאָל צוריק שרייבן, ווען כ׳זאָל זי אָפּוואַרטן. דאָ ליגן זיי — איך שיק זיי נישט אַוועק... איר מיינט אפשר, איך האָב נישט געוואוסט, אַז איך וועל דעם היינטיגן בריוו נישט אַוועקשיקן? איך האָב געוואוסט: איך האָב דאָך געקאָנט אַוועקשיקן אַן אַלטן בריוו! איך האָב געוואוסט... גאָט לייענט:

פון זיין קאַרטל צו זיין ווייב, געדיינק איך איצט די ווערטער:
„מיין טייערע נשמה, איך בין זינדיג קעגן דיר, מיין טייער לעבן, קום, למען־השם, באַלד צו פאָרן. איך בענק זעהר נאָך דיר, איך קאָן אָהן דיר נישט לעבן" — און נאָך אַזעלכע ווערטער.

— דאָס קאָסט מיר שוין מער, ווי פופציג קאָפּעקעס די בריוו! — האָט ער געזאָגט. ער איז שוין געווען באַרוהיגט און בעגאַנגען עסן וועטשערע.

— איך ווייס, אַז ס׳איז אַרויסגעוואָרפן געלט, נאָר עס כאַפּט מיר אָן באַם האַרצן, מיין ליבער פריינט, איך מוז קאַליע מאַכן געלט דערויף, פאַרשטייט איר, איך מוז אויסגעבן געלט... איך

מוז... נו, זאָגט אַליין, וואָס ווילן זיי פון מיר האָבן? וואָס בין איך שולדיג?

— איך האָב אים נישט געענטפערט, ווייל איך האָב פאַרשטאַנען, אַז עס איז בחנם; ער איז שוין איצט געווען אינגאַנצן רוהיג און האָט געקוקט אויפן ברויט און געלעגט די שטיקלאַך אין מויל אַריין עפּעס מיט אַ מין צופרידנקייט און זיסקייט, אַשטייגער, ווי ער וואָלט געווען אַן אויסגעבעטענער בן יחיד אויף דער גאַנצער וועלט. ער האָט זיך באַלד אויסגעטאָן און געלעגט שלאָפן. אויף די לעקציעס איז ער היינט נאָכמיטאָג נישט געווען. די דינסט האָט מיר געזאָגט, אַז אַ גאַנצן האַלבן טאָג האָט זי אים געזעהן לויפן איבער דער שטוב אַהין און אַהער און מורמלען עפּעס פאַר זיך, ווי משוגע.

איצט שלאָפט ער און כראַפּעט הויך, ער רונצלט זעהר מיטן שטערן און שמאָטשקעט מיטן מויל... וואָס חלומט זיך אים? פון ווייב מיט די שיינע באַקן, וואָס זיי צו קנייפּן איז באַ אים „אַ!“? און וואָס חלומט זיך נעבעך דעם יונגען ווייבל, וואָס שלאָפט איצט אין אַן איינגעבעטענער דירה, אויף דער ערד אַוראַי? זיפצט זי אין שלאָף? בעט זי רחמים באַ דעם מאַן אירן און שרייט געוואַלד: „איך בין דאָך גאָר נישט שולדיג!“?...

ווען איך וואָלט געוואָלט, קאָן איך צוגיין איצט צו פּינקעלמאַנען, אָנגעמען אים מיט מיינע הענט פאַרן האַלז און דערזוערגן, ביז ער וועט די צונג אַרויסשטעקן. איך שטעל מיר פאָר, אַז אָנצושפּייען אַ מענשן אויף דער אַרויסגעשטעקטער צונג, בשעת ווען דאָס פּנים זיינס פאַרקרימט זיך אין דער גסיסה, מוז זיין אַ גרויס פאַרגעניגן, אַזוי ווי אַלע גרויסע עבירות...

און איך דערמאָן מיר זיין אויסזעהן, זיין וויינען און זיין קלאַפּן זיך אויפן האַרצן: „וואָס בין איך שולדיג?“ און איך טראַכט, אַז דורך די אַכט יאָר אין דער ישיבה האָט ער זיך געמוזט אָנליידן אַ סך נויט און הונגער און שאַנד; אַז נישט איין טאָג האָט ער געהונגערט, נישט איין נאַכט האָט ער נישט געהאַט וואו צו שלאָפן, און פאַרטראָגן האָט ער אַלץ מיט אַן איינגעבויגענעם רוקן, אַלץ פאַר ליב גענומען, — און אין זיין מח איז נאָר איין און איינציגער פרייליכער געדאַנק געווען — אַ ווייב מיט גרין,

ווײַן פֿאַנטאַזיע האָט גאַנצע אַכט יאָר געקושט דאָס ווײַב, גאַנצע אַכט יאָר איבערגעצײַלט דאָס גרין־געלט און געמאַכט דערמיט גרויסע, גליקליכע געשעפֿטן... און אין דער אמתן הויב איך אָן מסופּק צו זײַן, ווער עס איז דאָ באמת שולדיג? צי ער, די נשמה זײַנע די שלעכטע, צי די צרות זײַנע די גרויסע, די ישיבה די פֿינסטערע?

און וואָס מײַן איך דאָס: „די נשמה זײַנע?“ די לאָמפּ, דוכט זיך, גייט אויס.